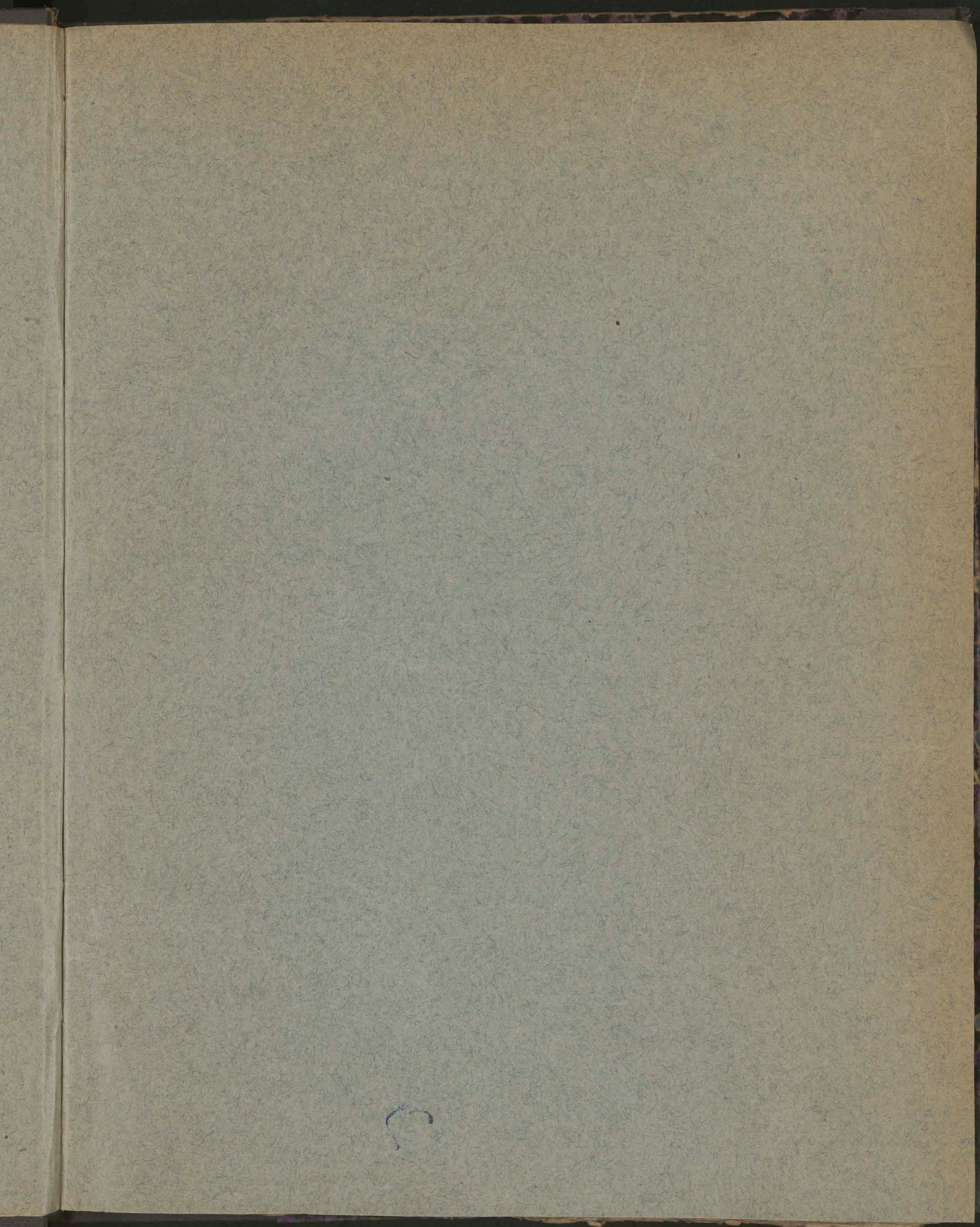

compactura munitus m. maio 1904

o Magazynach Zboża. czyli wielkich Spichlerzach. § 107

Wilgoć, gorąco, kurz, myszy, ptaki, robactwo ziadaią zboże w ziarnie, lub psuią iego. – ieżeli nie będzie przechowywane przyzwoicie, i ieżeli ziarno nie będzie mieć koło siebie starania iakiego wymaga.

Mówią iednakowoż, że w Afryce Rossyi Polszcze i Szwecyi bardzo się dobrze zboże przechowywa i długo w dołach w skale kutych z wielką pracą i kosztem, nie potrzebuiąc go poruszać, czyli przemieszywać. Do tych dołow nie masz innego weyścia tylko otworem tak wielkim aby tylko ieden człowiek mogł przeyść. Gdy się ie wypełni zbożem, otwor ten zamyka się szczelnie, i przykrywa kopcem ziemi ubitey, aby ani powietrze zewnętrzne ani woda do nich nie miała przystępu.

Temu mowi Bertuis 192 łatwo dać wiarę, potrzeba iednak aby zboże zupełnie było wysuszone chcąc aby się ~~tylko~~ tym sposobem mogło konserwować.

Można także zboże doskonale wyschłe przechowywać w Dołach w ziemi suchey głęboko kopanych. Poczem się ie pokrywa tąż samą ziemią w kształcie kopca, dobrze ią utłaczaiąc.

Znaydzie się przykład bardzo ciekawy takich Spichlerzy podziemnych w opisie Francyi przez Piganiola de la Force.

Widzieć się daie w Andres w Pikardyi rzecz nie mało pospolita, mowi ten Autor, są to spichlerze wystawione i kopane w Ziemi – nazywaią ie gruszkami poires dla kształtu cylindrycznego. – Jest ich 9 i są sklepione. Jak były rozłożone na rozkaz Cesarza Karola 5tgo, a podług innych Autorow co się zdaie pewnieysza, staraniem Franciszka 1go. Obiętość tych 9 gruszek iest 29853 stop kub: zatem w nich można było pomieścić około 9951 Setier paryskich zboża. Widzieć ieszcze można w dnie tych gruszek dziury ~~pod~~ w ktore ~~[illegible]~~ wkładano trąbki ktoremi się zboże sypało do podstawianych worow. – i te trąbki czyli kurki tak się zamykały i otwierały iak te ktorych używaią do beczek z winem –

W zbiorze budowy wielkich Angelskich znayduią się dwa modele masztu Spichlerzy na zboże o kilku piętrach w ktorych się zboże miesza czyli porusza bardzo mechanicznym sposobem ~~[illegible]~~ następnie zsypuiąc się z piętra na piętro, a potem bywa wyciągane na naywyższe piętro sposobem bardzo dowcipnym. – lecz ich budowa ma być bardzo kosztowna. –

Aby przechowywać ziarno Zboża zwyczay iest stawiać na ten cel wielkie Sale, gdzieby powietrze wolno

krązyło

krązyto i obficie — nie sypiącą zboża bardzo grubo poniżaiąc często, bardzo się dobrze i długo konserwuie. W Zurych znayduią się magazyny zboża wielkie które pomimo wielkiey liczby otworow od północy są ieszcze przewiewane wewnątrz zapomocą otworow czyli drzwiów [spustowych] w samych powałach, i zapewniaią, że się w nich przechowywano zboże przez 80 lat.

W podobnych magazynach liweranci i kupcy przechowuią zboże — bywaią odosobnione i budowane podług wymiarow nayobszernieyszych. — Sam dół iest przeznaczony na wozownie, lub sien gdzie się zboże rozdaie lub sprzedaie. — Ilość piętera bywa podług potrzeby, i do nich się wchodzi schodami zewnętrznemi. — Oprocz dolnego piętra które ma 5 łokci wysokości pod powałę, wszystkie inne maią tylko 3½ do 4. — W powałach robią się drzwi spustne tak dla wyciągania workow, iako też dla przewiewu powietrza. Nakoniec kosze z trąbami pionowemi idą od każdego piętra aż na dół do Sieni dystrybucyiney. —

Gilly. 311/r.

Aby wymłócone zboże przechować, robi się w wiejskich folwarkach stosownie urządzona przestrzeń iak się mówiło o Spichlerzach wieyskich nad wozowniami drwalniami opisało. — lub też w osobnych na to wystawionych małych spichlerzach. —

Lecz gdzie idzie o przechowanie wielkiego zapasu zboża w czasie urodzaiu, na czas głodu, lub na handel etc: — wielkie Szypki czyli Spichlerze się budują składaiące się z kilku pięter. —

Góra nad Sukienniami Krolewskiemi była początkowo umyślnie na Szypkę wystawiona.

O Oknach i otworach przewiewnych w Szypkach Zboża czyli Spichlerzach. —

Istotną iest rzeczą w Szypkach Zboża zapewnić przeciąg powietrzu. —

Żądaniem iest żeby bezposrednio pod każdą podłogą ~~był~~ takowy przeciąg miał mieysce — Pod podłogą pierwszego piętra łatwo go można zrobić, iak w dalszym ciągu zobaczemy. Lecz [iuż] pod podłogami wyższych pięter podlega niemałemu utrudzeniu zwłaszcza w Spichrzach murowanych. Bo w drewnianych można ie mieć zostawiaiąc otworem przedziały czyli fachy nad oknami, albo między strzygarami; co przeciwnie nad zaslepianemi oknami w murowanych frontach nie uchodzi. — Nadto w tak niskich piętrach iak są zazwyczay Szypki zbożowe, [gdzie] okna swoiem sklepieniem ich być może naywyżey to iest nayblizey pował

się zaslepiaią, robienie takowych wiatrociągow bynaymniey potrzebne nie iest, nie wspominaiąc o mnostwie kratek drocianych, któremi ie opatrywać trzeba, i mnostwa okienniczek, którem[i] ie zamykać trzeba w czasie deszczow i zawieruch.—

W żeby okiennic nie było potrzeba zamykać w czasie zawierucht i deszczem, proiektowano robić ie na zawiasach w gorę w kształcie daszkow, któreby bez sprzeczania chroniły otwory wspomnione od deszczu.—

Daley iest żądaniem żeby się nad każdą podłogą bezpośrednio znaydował wiatrociąg.— Oprocz dopiero przytoczonych powodow utrudzaiących ich robienie w domach murowanych, ieszcze ta okoliczność zachodzi że mocny wiatr temi otworami wzdłuż podłogi przelatuiący bardzo łatwo może podnimać zboże, i otworami przeciwległemi wyrzucać na pole.

Wszystkim tym ~~tym~~ żądaniom i wielu innym można zadosyć uczynić daleko ~~łatwieyszym~~ prostszym sposobem w Spichlerzach murowanych, na następuiące Zasady maiąc uwagę.

Naypierw. Jeżeli Szerokość Spichrza nie przechodzi 30 do 40 stop iako zwyczayną miarę, nie trzeba robić wyższych piątr niżeli rzeczywiście potrzeba, to iest na 8 stop wysokie tylko, oprocz dolnego; w tę wysokość rachuie się iuż i grubość Stropu.— wysokość parapetow w oknach tylko taka być ma iak ma się wysoko zboże sypać zatem mniey więcey 2 stopy.—

Zaslepianie okien robić iak nayniżey można, to iest ~~iak~~ aby dopierało aż do murłat, co uczyni 1 stopę 8 cali [: 2 cegły :]

Przez to w piętrach 8 stop w świetle wysokich wypadnie wysokość okien. 4 1/3 stopy.

Przy takiey niskości parapetow okiennych będzie powietrze wprost po powierzchni nasypanego zboża ~~stry chować~~, ~~i odchodzi zawsze~~ i blisko pował strychowa gdzie bardzo iest potrzebne dla wysuszenia zdrzewa, a zarazem się zapobiegy żeby wiatr zboża otworami zboża nie rozsypywał.—

Uwaga. Jeżeli szerokość spichrza więcey iak 50 stop mieć ma zrobi się wysokość pięter w stosunku większą, dla lepszego przewiewu powietrza.

Powtóre Zrobią się Okna czyli Otwory 3 do 3 1/2 stop szerokie, aby ich zaś naywiększą iak być może liczbę w obu frontach umieścić, da się tremom czyli filarom między niemi tylko o 1 stopę więcey szerokości iak oknom, zatem 4 do 4 1/2 stop.—

Mniey dawać szerokości filarom od 4 stop nie można w Spichrzu murowanym o kilku piętrach dla mocy.— Ani w spichrzach drewnianych dla tego

a żeby

ażeby ieżeli okiennice w otworach się ~~na~~ z pola odmy:
kaią, ~~aby~~ miały gdzie się na filarach pomieście, nie
zasłaniaiąc przyległych.—

Potrzecie w Dachu także się da oknom czyli Dy:
mnikow parapety nie wyższe nad 2 stopy.— i zrobi
się ich tyle ile ich Konstrukcya Dachu, i kształt okien
dozwoli.— Tak zwane Dymniki płaskookrągłe czyli
Oczałe są tu naylepsze, bo daią naywiększą przestrzeń
światła, i nie obciążaią Krokwiow, iak te zwykłe ob:
ciążaiąc policzki murowane w Dymnikach zwyczaynych.

Proiektowano wprawdzie aby wiele otworow
przewiewnych w Dachu otrzymać, robić te Dymniki
~~ciąg~~ bez przerwy ciągnące się poblisko tak iak się ie
opisało w fig: 87 drugiey części:) czyli właściwie iedno:
stayną ścianę prostą z oknami. Lecz porownywa:
iąc ie z formalnemi piętrami, mało to ma korzyści
bo ścianka taka w Poddaszu nie iest istotnie tylko
ścianę piętrową, nie zmnieysza pochyłości ani wy:
sokości Dachu.—

Lecz przypuściwszy, że za pomocą Oczałow w Da:
chu szczelnie wytynkowanym, nie byłoby dosyć prze:
wiewu powietrza; możnaby pomiędzy niemi często
robić albo blaszane dymniki, albo też w wysokości
parapetu pomiędzy Dymnikami dawać ciągłe otwo:
ry przewiewne, iak w fig: 120 popodpierane nadkład:
kami z fosztow na każdey Krokwie, i dobrze pokryć.

Tego ostatniego sposobu możnaby użyć w Dachu
nad rozpornami, ważnie gdyby i nad niemi Zsypka
zboża być miała.

4te W dolnem piętrze podłoga nad Ziemią powin:
na być wywyższona na 1 lub 1½ stopy nayminiey, i to
ieżeli grunt suchy, a na mokrym ieszcze wyżey.—

I ieżeli w tem piętrze ma być Skład mąki w becz:
kach, zrobi się to piętro nayminiey 9 stop wysokie
w świetle, a podłogę się wyporządkuie cegłą.—

Jeżeli by zas Zsypka zboża w tem dolnem piętrze
być miała; lepiey będzie aby pod tą podłogą było
prozne mieysce, w którem by powietrze miało przewiew
za pomocą porządnych okienek w podsadzce spustno
porobionych.—

Jeśli można ~~dobrzeby było~~ by było dla wody grunto
wey, dobrzeby było pod tą podłogą zrobić formalny Suter
ren sklepiony, i wtedy na niey możnaby mieć Skład
Mąki, lub coś podobnego. Tak iest w iednym z krolew:
skich magazynow w Berlinie.

Gdyby nie można było zrobić tego Suterenu lub
piwnic sklepionych; koniecznie będzie przynaymniey
potrzeba dadź podpodłoże z wiatrociągami w odsadz:
kach obudwu frontow, częścią aby zapobiedz szkodliwey

częścią wilgoci, a nawet zaduchom iakieby mogły pod nią powstawać z zwierząt zdechłych któreby się tam mogły przyczołgać i gnieździć — lub naprowadzać, bo to wszystko zbożu iest szkodliwe. —

Dla zapobieżenia kradzieży, Okna w 1m piętrze i od: sadzkach opatrzą się w kraty lub pręty żelazne i oprócz tego w kratki druciane. W drugiem trzecim i dalszych piętrach możnaby zamiast kratek drucianych dla oszczędności robić kratki z ~~...~~ w smole walanego szpagatu, bo tu tylko dla wstrzymania ptastwa nie złodziei służą; lecz że takie siatki szpagatowe na krótki czas służą, oszczędność więc w tem iest raczey uroiona. —

Podsklepiona podłoga w dolnem piętrze może służyć za zsypkę zboża równie iak za skład mąki, może być albo posadzkowana cegłą, albo wydylowana.

Co się tycze tego posadzkowania to zresztą iest do uważania, że pod zsypkę zboża cegłę na płask się kłaść powinno, zaś pod beczki z mąką dla trwałości na sztorc, lub też w tym ostatnim razie można by dać bruk z małych kamyków polowych. —

Z tego wszystkiego dostatecznie się okazuie, że dla kosztowności takiego zakładu robienia zsypek zboża w dolnem piętrze, nie można go używać tylko w magazynach krzędowych, lub gdzie tego piętra na co innego użyć by nie można było. — W Gospodarstwie wieyskim nie można go doradzać, i lepiey iest robić takie zsypki nad wozowniami, drwalniami, szpani warsztatowemi itd: iak się at swoiem mieyscu powiedziało.

Zamiast Okiennic w Oknach i otworach, robione wnie Żaluzye ruchome lub stałe /: Tab fig 87 w 2ej części :/ które aby wodę deszczową wstrzymywały powinny się dawać zewnątrz to iest od pola, a kratki druciane wewnątrz za niemi. — Lecz ~~takie~~ Żaluzye stałe ~~...~~ ieżeli dostatecznie wodę wstrzymywać maią, daią mało bardzo światła, zaś ruchome potrzebuią być odkładane i zakładane podług potrzeby, co się bez odmykania samych ram z kratkami drucianemi zrobić nie da, więc te potrzebowałyby być na Zawiasach. — czego się uniknie robiąc okiennice deszczkowe płaskie wewnątrz. —

Lecz znowu przeciw okiennicom iest to do zarzucenia że ie zawcześnie zamykać trzeba w czasie nadchodzącey nawalnicy, a przy ciągłych słotach długo ie zamknięte utrzymywać, przez co się przewiew powietrza tamuie — Żaluzye zaś ~~takowo~~ zwłaszcza ruchome światło, powietrze przepuszczaią, i od wody ochraniaią, i takowe przez pociągnięcie deszczułek się zamykaią lub odwieraią. —

Proiektowano także okiennice nakształt obdaszków nad oknami pochyło przesłami: spodem podpierane a u góry na Zawiasach ruchome — te wodę wstrzymuią a przewiew i światło zapewniaią. —

W fig. 121 B. C. D. są otwory i okna jakich użyto w nowo zbudowanym Magazynie w Berlinie. — Największa liczba w nich okien ma 5 do 5½ stop wysokości a 7 szerokości — są ~~opatrzone w słupki~~ futrynych ich maią w środku dwa słupki; a a są małe okienka do ciągłe oprawione dające światło wewnątrz — b b są ruchome Żaluzye; c są iednoskrzydlaste okiennice z ryglami zawiasami —

Żaluzye ruchome odmykaią się i zamykaią za pomocą rękoieści żelazney d i pręta żelaznego fg który zahacza we wszystkie deszczułki fig: C. D.

Okna leżą się w odległości o 16 do 17 stop od siebie —

Zwyczayne okiennice w magazynach robią się przez stolarza lub cieślę z deszczek 1¼ calowych heblowanych, z szpągami przybiianemi lub lepiey wpuszczanemi — Te listwy zawsze się wewnątrz znaydować powinny aby woda się za niemi nie zatrzymywała i nie gniło drzewa — Okiennice te nie powinny bydź w felcach ieżeli spichrz drewniany boby spodni fele się psuł od wilgoci ale na powierzchni ściany bydź maią — w murowanych spichlerzach mogą bydź w felcach, lecz spodni fele trzeba spławisto wytynkować.

Okienne okiennice iedno~~dwu~~skrzydlastey składa się z haków zawias, z haczyków — lub tanuszków wewnątrz do zamykania i haczyków zewnątrz do utrzymania okiennicy otwartych aby się nie zamykała podczas wiatru. —

Zaś okienne dwuskrzydlastey okiennicy ieszcze się składa z zasuwek czyli ryglów w górze i dole dla skrzydła wprzód zamykaiącego się, i z rygla w środku dla zamknięcia drugiego skrzydła — listwa na krawędzi drugiego skrzydła pokrywaiąca szparę może bydź dana — Kółka żelazne w pośrodku każdego skrzydła służyć mogą dla chwytania.

Wewnętrzne Okiennice maią tę wadę że deszcz po nich spływa do zsypek, i po płatewce parapetu —

W bliskości Górnieńcowo Kurzawa zaprószałaby zboże przez okna takie i Żaluzye, zakładać więc Magazynów w takich miejscach nie można — bo okien w ciągłe oprawiać nie można —

O Szerokości Magazynów Zboża i wysokości pięter w Zsypkach.

Ażeby wszystkie te okna i otwory szczególne odpowiedziały swemu zamiarowi, to iest ażeby światło dostateczne aż na środek podłogi padało, i aby powietrze przez całą szerokość budowli przeciągać mogło, potrzeba ażeby ta szerokość miała swoie granice. — Z mey strony mnie nałby 40 do 50 stop bydź ~~na to dostateczne~~ za naylepszy stosowniejsze, i nie także ~~do~~ nad 70 stop ię powiększać. —

Jednak w Berlinie zbudowano Królewski magazyn zboża fig: 121, maiący 103 stop szerokości, i wiele podobnych w prusiech wystawiono — W takich szerokościach a nawet

przechodzących bo do 100 stop pamiętać trzeba i na to aby były widne — co się nie da zrobić bez pewney wysokości Okien a zatem wysokości pięter. — to iest ta wysokość pięter większą w nich być musi iak tego potrzeba w zwyczayniey szerokich Spiklerzach wymaga — także i na to że w szerokich spichrzach przewiew powietrza pewney wysokości pięter także wyciąga — A zatem piętrom w tak szerokich Spiklerzach trzeba iuż dawać 9 stop wysokości w świetle. — kiedy w zwyczaynych dosyć mieć zwykły 7½ do 8 stop. —

Wysokość dolnego piętra oprócz 9 stop iaka dla Składu mąki iest potrzebną, ieszcze zatem od Przejazdu który się przodkiem magazynu w poprzek dawać zwykł — i który pewney wysokości Bram wymaga — nota szczera ieszcze te sklepione.

O Wewnętrznem urządzeniu magazynu Zboża § 11

Naylepszy i naypewnieyszy Sposob przeciw robactwu zbożowemu, i psuciu się innemu Zboża iest 1° ażeby go ochronić od gorących promieni Słońca i od deszczu zaponami, okiennicami etc: a zatem dadź dostateczną liczbę okien i otworow przewiewnych.

2do kiedy iest nowa o Spichrze murowanym, potrzeba go powoli wznosić, i po dostatecznym po pewnym przeciągu czasu wyschnięciu murow tynkować, i dopiero po wyschnięciu tych Zboże sypać.

3^cio^ Zboże sypać się maiące powinno być dostatecznie suche, to iest ani być surowe ani wilgotne.

4to Konserwacya Zboża bądź w murowanych bądź drewnianych Spiklerzach zawisła na starannym iego przerzucaniu nayczęściey, zwłaszcza zaś tam gdzie iest brak luftow czyli otworow przewiewnych.

NB. dla wypędzenia z Zboża wołków wełnistych trzeba w kupę Zboże w kilka mieysc, kwiat bzu zwyczaynego (nie włoskiego:) po 24 godzinach oddalą się wszystkie ~~...~~ — robactwo czarne. —

NB. w Kurlandyi Zboże suszą w umyślnych na to budowlach, niby na Szyplu przyjdzie.

Ażeby można było przerzucać Zboże przyzwoicie, potrzeba w każdym piętrze zostawić plac prożny tak, że: gdyby np: podłoga Szyplu miała być na 50 stop długo zbożem zasypana, zostawi się ten plac przez całą szerokość (: czyli głębokość:) na 6 do 8 stop szeroki, po 8 dniach zapełni się go zbożem przerzuconym, a na to mieysce w przeciwnym końcu powstanie plac podobny. i tak naprzemian co 8 dni — Gdyby długość podłogi była 100 stop, potrzeba będzie zrobić dwa takowe place. — i takowe w obrachunek wielkości Spichrza nie zapomnieć wprowadzić. —

Dla trwałości budowli sypać się powinno Zboże nayprzod na pierwsze, potem na drugie potem na trzecie etc piętro, a zsypować nayprzod z naywyższego a potem z innych koleyno,

nie zaś przeciwnie, to zaś dlatego ażeby między wiązaniami
i słupy (spodnie) nie były obciążane wszystkie bez potrzeby, i aby nie:
gdy naywyższe piętro nie było obciążonem, a inne były pro:
żne, przez coby w czasie wichrów mogłoby szkodliwe na:
stąpić wzruszenie się zrębu drewnianego magazynu

Za pomocą otworów w podłogach ~~i trąb~~ opatrzonych
w klapy i trąb z desszczek można zsypywać zboże z piętra
wyższego na niższe, w tym razie z nayniższego można
zboże wyprzątać naypierw z Spichlerza, i na iego miey:
sce zsypywać z nad niem będącego etc: To postępowa:
nie za nic się liczyć nie może, bo zastępuie miejsce
formalnego przewracania Zboża i wyszczenia z prochu.
Tym sposobem i małe Spichlerze wszystkie urządzić by
można, ktorymby się tylko dawało 7 stop wysokości
pięter—

Do porządnego i wygodnego Zakładu magazynu na
Zboże należą podług wielkości iego Długości i podziałow
iedna lub dwie obszerne Sienie w każdem piętrze—
w tych się Schody znayduią z piętra na piętro—
Schody bydź maią wygodne, nayużej z 7 cali wy:
sokiemi stopniami, a 10 cali nayniższy szerokiemi, 4
stopy szerokie.— aby człowiek bezpiecznie po nich mogł
wchodzić z workiem pełnym Zboża.— Odpoczynkow w nich
dawać nie masz potrzeby ieżeli wysokość piętra iest tylko
7½ do 8 stop w świetle, i takie odpoczynki mogły bydź
powodem przeciągania Ściągany i wekslowania ich czego
ile możności chronić się trzeba—

Uwyie pomostow podbitanych Zalami w magazynach wszego 325

W magazynie Zboża Berlinskim fig: 121. Dolne piętro
nie ma osobney Sieni, ale we wszystkich 4ch Ścianach są
wrota wjezdne— W ~~każdym~~ obu końcach są 7 stop szerokie
Schody, ktore w wyższych piętrach ~~są podzielone od składa:~~
~~niu obciążonego~~ formuią Sienie bo obok nich są pero:
nie przechody ktore są od podłog zsypnych poodzielane
ściankami z tal—

Także na samym Strychu nad Sieniami powinien
się znaydować Kołowrot czyli Winda, za ktorey pomocą
worki ze Zbożem do wszystkich Pięter się wyciągaią.—
Czego gdyby dla niskości piętra dolnego nie było można zro:
bić, iednak się wtedy niesteły wypadnie do wyciągadła ze:
wnątrz— Okno wyciągalne w tym razie zrobi się podług
sposobu fig 88 D. w 2ey części— z wypuszczonym Dachem i
podłogą spustną— Daley zaś worki ze Zbożem w każdem piętrze prze:
wozić się będą na rodzaiu Taczek, na niskich dwoch
Kołkach, iak ich piekarze używaią—

W Magazynie fig: 121. Kołowrot iest w 3m piętrze nie
na Strychu lecz. stary do wyciągania Zboża i na 6e piętro
nad ktorym lina przechodzi przez kołko— to zrobione dlatego
aby nie krzyczeć mocno, i bydź słyszanym z dołu i 6go
piętra— Otwory w podłogach ktoredy worki przechodzą nie
maią drzwi spustnych, ale ~~są~~ maią około siebie poręcze,
w każdem piętrze

Z wyszczególnionych okoliczności wynika, że Sienie bydź winny obszerne, i w wielkich magazynach przynay: mniey 10 stop szerokie, a tak długie iak szerokość Spichrza. aby do Okien z obu stron doyść było można obwiedzaiące też Sienie —

Wyrachowanie obszerności i wielkości Magazynu Zboża. —

§ 112

Korzec Zboża Krakowski ma w sobie Stop kub: krak: $4\frac{4}{7}$
Gospodarze ~~sypią~~ Żyto Pszenicę Jęczmień na 2 stopy wysoko chcą sypać niektóry, inni na cali 16 tylko — Korni: ca w tem zdaie się pochodzić od częstszego i staranniejsze: go przewracania Zboża i przeciowie — Owies na 3 stop wysoko sypać można. — bo iest neylżeyszy i nayrzadszy.
Więc podług pierwszych na korzec Zboża potrzeba przestrzeności Stop □ $2\frac{2}{7}$, podług drugich 3. — a dla O: wsa stop □ $1\frac{1}{2}$ —

Uwaga Że stare suche Zboże wyżey sypać można rozumie się.

Więc średnio brać się będzie na korzec Zboża Stop □ $2\frac{2}{3}$ co czyni wysokość sypania cali 20. — Zas dla Owsa Stop □ $1\frac{1}{2}$ dla wysokości sypania 36 cali —
Oprocz mieysca iakie Zboże zaymuie potrzeba ieszcze uważać na potrzebne przeyscia, i place do przerzucania go. Np: potrzeba Naprzód: Podług tego iak iest budowla długa dadz dwa przeyscia 1, 2 lub 3 przeyscia w poprzek, i kiedy iest szersza nad 40 stop, iedno przeyscie czyli miedzę w po: dłuż. — Szerokość ich będzie 3 do 4 stop., a to aby Zboże po: dług iego gatunku rozgatunkować było można, i ażeby z workami czyli taczkami zbożowemi wszędzie dociekać się dało —

Uwaga W Magazynie Berl: 290' długim 103' szerokim dwie ścieszki środkiem iedna w poprzek druga w podłuż tylko iest dana, szerokość ich 6 do 7 stop. — Scieszka wzdłuż frontow ma 5 do 6 stop, i w każdem piętrze był plac przerzucalny 10 do 12 stop szeroki —

Oprocz przestrzeni iaką zaymuią te Scieszki i Place trzeba ieszcze brać w rachunek że zboże z boków układa się pochyło pod 45°. dla czego place na ktorych się Zbo: że sypie o całą wysokość sypania się przez to zmniey: szaią w podłuż i w poprzek, na co w Obrachowaniu wzgląd mieć potrzeba. —
Co się tycze trwałości Spichrza, rzeczą iest magazyniera aby w każdem piętrze na całey powierzchni dla zboża przeznaczoney zboże znaydowało się, nie tylko w pewnych mieyscach, a w drugich go nie było, bo nierównie obciążenie szkodliwem iest każdey konstrukcyi — Przy iednakowem wszędzie zsypywaniu zboża można Spichlerze i o 8 piętrach budować —

Jeżeli w dolnem Piętrze ma się znaydować Skład mąki w Beczkach, tak się go obrachunie.

Naypierw. Zwyczayna beczka mąki iest koli iest $3\frac{1}{2}$ stop pol: ker: długości, a 2 stopy 6 cali gruba w brzuchu i mieści w sobie kopiasto $2\frac{3}{4}$ korcy ~~zboża~~ mąki —

Powtore. Tak dla wygody iako też aby spodnie beczki nie były bardzo ciśnione, nie stawia się ich iak w 3 rzędy na sobie. — Zkąd wysokość Składu wynika. To iest każda wierzchnia beczka leży pomiędzy dwoma spodniemi, zatem na 3 pokłady czyli rzędy beczek wraz z Kętnarami czyli legarami potrzebaby tylko rachować 7 stop pol: na wierzch. i ieżeli ieszcze oprocz tego na odległość między beczkami a Kętnarami powały porachunie się $2\frac{1}{2}$ stop do 3, a to dla wygodnego układania i składania beczek, więc Skład ten mieć musi $9\frac{1}{2}$ do 10 stop pol: wysokości. naymniey, a więcey wedtug potrzeby ieżeli się przyiazd w nim ma znaydować.

3cie Każdy rząd beczek leży na legarach dwoch z drzewa cienkiego, lub Krzyżulcu — ponieważ się zaś układa się wzdłuż budowli przy sobie, więc iest dobrze nie kłaść tylko dwa rzędy za sobą, i między rzędami temi podwoynemi zostawiać ścieszki 4 stopy szeroku. taka by do beczek dochodzić wszędzie było można, iako też ~~aby ie~~ przytaczywać — To także ma istotną korzyść z względu położenia przerwiwnego beczek.

Aby w tym rodzaiu Składu naykorzystniey mieysca użyć można beczki układać między słupami niestrzanio wemi wzdłuż budowli, aby nie przypadały w ścieszkach samych —

Jeżeli tym sposobem beczki z mąką zawsze w dwa rzędy za sobą, i w 3 nad sobą będą ułożone, będzie 30 beczek potrzebować przestrzeni około 12 stop długości a 7 szerokości oprocz potrzebnych ścieszek —

Gdyby inny był rozmiar beczek takowo ~~sacio~~ tym sposobem rachunek prowadząc można obrachować wielkość Składu —

o Budowie Zsypek Zboża.

Czyli lepsze są Zsypki z drzewa lub z muru stawiane zastanawiano się nad tem, i bardzo często drewnianym przydawano pierwszeństwo. 1º że są tańsze jak murowane — 2º że w nich otwory przewiewne łatwiey dawać można — 3º że w nich robactwo mniey szkodzi zbożu, a nawet napsute zboże przez staranne przesiewanie może się w nich naprawiać.—

Co się tycze 1º to zawisło od mieyscowości i drogości materiałów — co do drugich dwóch przyczyn, to i w murowanych Spichrzach dostateczny przewiew powietrza zapewnić można, jak doświadczenie okazało.

Spichrze zaś murowane są mocnieysze trwalsze i bezpiecznieysze od ognia.—

Gdyby jednakowoż drzewo miało być nierównie tańsze jak materiały murowe, doradzać jest przynaymniey nisze sam Doł w magazynach tych murować chociażby piętra miały być z drzewa, a to dla tego że drzewo przy ziemi prędko zepsie, i dla uniknienia częstego podrobkania podwalin — często kroć trudnego—

Ponieważ właściwy Zamiar Zsypek wymaga wolnych podłog ile możności, a żadnych ścian poprzecznych któreby ściany frontowe wiązać mogły, i służyć za podporcie powałow.— Ściany zaś jako czasem bardzo wysokie zabezpieczyć wypada aby od pionu nie odchodziły, potrzeba więc tu więc Konstrukcyi mocney równie jak kunsztowney—

W 2giey Części §.13 fig. 32 A i B. podało się rodzay Słupow Siestrzaniowych podwoynych, których korzyści doświadczenie stwierdziło.— Aby zaś za pomocą tych Słupow osiągnąć Zamiar potrzebny, nie można ich rozstawiać odległey od siebie ~~wzd~~ wpoprzek budowli biorąc jak o 15 stop w świetle, a to dla wielkiego ciężaru belek i zboża jaki ma na nich spoczywać.— Z tego dzieie się liczby Siestrzani i szerokości samego Spichrza.

Także i wzdłuż budowli biorąc nie powinno się rozstawiać od siebie tych Słupow jak o 15 do 16 stop tem dla tego żeby Siestrzanie pomiędzy niemi nie leżały wolno w znaczney długości, tem zaś bardziey że dla niskości pięter nie mogą być podpierane mieczami długiemi od słupow idącemi—

Tu jeszcze rozkład Stragory i rodzay pokrycia Dachu być może skazówką, to iest:

Jeżeli ma być dachówkowy, krokwy naywięcey o 3 do 3½ stop można rozstawiać; a zatem jeżeli co piąta belka ma być spięciem, odległość więc tych Spięciow będzie 15 do 17½ stop.— co będzie zarazem odległością Słupow podsiestrzaniowych wzdłuż budowli biorąc.

W magazynach te są koniecznie Warunki, nayskoi downiey uwagi będzie długość ich i szerokość podług odległości tychże Spichrzów oznaczać.

W oznaczeniu szerokości magazynu równie iak każdey budowli, trzeba iescze mieć wzgląd na kształt dachu i rodzaju iego pokrycia. — Nicz blachą może tylko płaskie Dachy pokrywać, i iest kosztowna. — Zwyczayne zaś materiały inne do pokrycia służące wymagaią większego pochyłości płaszczyzn dachu, a zatem im szersza budowla tem też wyższym a zatem kosztownieyszym będzie i większych nakładów na swe utrzymywanie wymagać.

Korzyści z dachów zwyczaynych, bystro budowanych nie odpowiadaią także wydatkom, bo w nich oprócz zsypki na strychu, niewielka być może druga nad rozpórkami. —

W magazynie Berlińskim fig: 121. 290' długim 103' szerokim o 6 piętrach, iest 6 Siestrzani, ~~a~~ i 16 Spichrzów. Żadnego prawie nie masz wiązania Dachu, bo wierzchnie Stragarze są o 4½ stop wyżey iak na murach złożone pochyło, i na nich iest dane pokrycie miedziane.

NB. Drewo w nim było tęgowane w sposób podany na karcie 137. — Jeno zaś z strony z łanczych żelaznych blach zrobiony.

W tem wiązaniu widzieć się daie że tylko 3 spodnie piętra maią słupy podwoyne, a 3 górne maią ie poiedyncze ale grube, i że pomiędzy podwoynemi słupami Siestrzanie są kładzione.

Słupy podwoyne maią tę szczególną korzyść że wysokie magazyny przez nie nabieraią więcey tęgości przeciw wichrom; zatem tem bardziey używać ich należy w Magazynach drewnianych w których ściany nie ~~maią ty~~ stoią nigdy tak mocno same w sobie iak mury. —

Fig: 122. okazuie magazyn zboża 72 stop ber. szeroki o 5 piętrach, z wiązaniem Dachu forsztowym. — Tu właściwie nie masz wiązania Dachu, bo ten zarazem zastępuie mieysce ścian frontowych w 3 wyższych piętrach.

Że Stragarze w tak szerokich Budowlach spaiane być z sobą być winny w piłę, w sposób fig 30. części 2giey rozumie się samo przez się. Tylko to iest do uważania że ieżeli zestosowanie skośno stragary wypada nad słupem iak w fig: 121. 122. w wyższych piętrach, to zestosowanie robić trzeba podług fig: 122 D. na sobie, zaś gdzie nie masz słupów, obok siebie; to zaś dlatego że Drewo w ostatnim razie osłabia się w wysokości, a w pierwszym aby czop słupa lepiey osadzić było można. — Wszystkie te zestosowania klamrami żelaznemi się wzmocnią lub sztormami. —

Gdzie są podwoyne słupy czyli parzyste, trzeba stragarze przy nich po obu stronach kłaść, gdzie zaś poiedyncze inaczey nie można kłaść stragary iak nad niemi i poiedyncze.

Gdyby się więc parzyste Słupy miało dać wraz z ich Straganami aż pod Strych Dachu jak w fig: 32. Części 2; wy: padłoby także i w Dachu robić parzyste Krokwy obok nich coby było zbytecznem, dla tego lepiey będzie w takim razie więc w naywyższem piętrze Słupów poiedynczych chociaż by się w niższych użyto parzystych, a to w sposob iak w fig 121 E w czwartem piętrze było zrobione, wstawiaiąc ie pomiędzy niemi, przez to i w Dachu poiedynczych Krokiew na poiedynczych ~~Stragar~~ Spięciach użyć będą.

Aby toż samo zrobić w fig. 122 we wiązaniu Dachu z Krokwiami forsztowemi, w Słupie E są podawane w a Sztychy małe pomiędzy głównemi Straganami, i wpu: szczone w nie w kamię z boków, na tych Sztychach wspie: raią się Krokwy forsztowe dolnemi końcami, a w wyż: szych piętrach przez widełkowate wycięcia w sztychach ~~prze~~ chodzą, podobnych także między Straganami ich, oszczę: nych przechodzą.— Wyżey zaś gdzie w czwartem piętrze są tylko poiedyncze Słupy, a zatem i poiedyncze Straga: ze, Sztychy te nie są więcey potrzebne, bo w końcach Stra gany samych podobne wycięcia porobione dla Krokiew for: sztowych zastępuią ich mieysce, iak to wszystko w prze: kroiu fig 122. B: widzieć można.

Na Słupy i Siestrzanie trzeba brać drzewo dostatecznie mocne.— Co się tycze Stragany, te przy wyżey opisanym oddalaniu i rozstawianiu Słupów i Siestrzanów, i przy rozkła: daniu Stragany o 3 stopy od środka do środka, tylko nad temi Słupami (: obo (: lub przy nich ieżeli są parzyste :) tegoż potrzebować z ~~iednostaynego to iest~~ całego Drzewa grubszy więcey, bo sta: nowią spięcia.— Zaś inne z drzewa grubego na pół rznię: tego, iednak tak aby miały 10 cali wysokości.— bo w ma: gazynach nie użyto się dawać pomiędzy nie posow mię: dzystraganowych, ale porwały z forsztów dla lepszego przewiewu powietrza.

Co się tycze sposobu wiązania parzystych Słupów, odwo: łuię się do tego §. 13 części 2ej, to tylko się przypomina że fundamenta pod nie bydź maią starannie robione, ku: pułaste z wielkiemi lubo małemi ustępkami, lub lepiey iessze rozszerzaiące się pochyło w ziemię.— bydź zakładane na gruncie mocnym, i bydź przykrywane ciosami potowe: go lub twardego Kamienia piaskowego.— Na naśladowa: nie więc zasługuie sposob iakiego użyto w Magazynie berlińskim, gdzie fundamenta te z cioss wymurowano zu: pełnie— ✕ 1½ stopy grubych twardych ciosów [illegible] użyć trzeba fig. 123. na wierzch, i dosyć iest dać ich o 4 cale więcey sze: rokości z każdey strony iak iest grubość Słupa, lub Słupów parzystych razem przed oba iednostayne takie lokuty robię. Tym cokutom w spodzie da się większą szerokość także o 4 cali z każdey strony, iak w górę.— Taki kształt potrzebnym iest dla tego ażeby ciśnienie rozdzielało się na większą powierzchnię

fundamentu, a gruboś lokutowo 18 calowa aby się nie tupały czyli nie zgniatały pod leżarem.

Paryste więc Słupy są dla tey przyczyny lepsze od poiedyńczych bo większą maią powierzchnią w spodzie i ~~nie~~ obszernieysze które na fundamencie kłaść można —

NB W iednym z Magazynow prywatnych lokuty 6 cali grube a 3 stopy w □ pod poiedynczemi Słupami zupełnie zgniecionemi zostały.

Także na to uważać trzeba ażeby przynaymniey wierzchnie warstwy fundamentu z nayszerszych iak być może kłosow się składały z kamienia polowego lub Wapiennego. —

Słupy Sustrzaniowe stawiaią się na tych lokutach albo na czop, i tymkiem się wpinaią w lokutach dziury 3 cale głębokie, albo także na nich kładzie się forszt w który się ten czop zapuszcza, a co ieszcze iest lepiey.

Podkładanie tego forsztu pod Słupy także zawsze potrzebne gdzie w małych magazynach, zamiast lokutu z iedney sztuki kamienia iest tylko dane proste podmurowanie —

Tego sposobu robienia poiedynczych podmurowan pod Słupy używa się kiedy pod podłogą magazynu w dolnem piętrze nie masz porządnego Suterenu —

Jeżeli zaś ma być taki Suteren w spodzie, i ieżeli fundamenta poiedyncze pod Słupy nie w samym Suterenie rozpoczynać się ku ziemi bądź w ustępie bądź pochyło wypada, ale dopiero pod podłogą iego, czyli w samey ziemi; wtedy dawać trzeba filarom w Suterenie naymniey 4 stopy w □ grubości dla magazynu o 4 do 6 pięter, i pospinać ie przesklepiami tak dla Sklepien krzyżowych i Kap, iakoteż dla tego aby same filary przez to niewzruszonemi się stały —

W żadnym zdaniu wspierać Słupów Sustrzaniowych nie można na Sklepieniach samych ani nawet na przesklepiach czyli Gurtach.

Z doświadczenia wiemy że czasem poiedyncze filary fundamentowe w takich budowlach poiedynczo stawiane poniżały się mimo wszelkich ostrożności w ich wyprowadzaniu, co dowodzi iak wielkiey w tym względzie trzeba przezorności, bo za ulegnięciem filarow wzruszenie się całey budowli następuie koniecznie — Gdyby więc grunt nie wszędzie pod Słupami Sustrzaniowemi miał być iedney tęgości, dobrze będzie filary fundamentowe nie tylko starannie stawiać ale ieszcze ie przesklepiać z sobą pod podłogą, chociażby pod nią właściwych Sklepien lub Suterenow być nie miało —

Co się daley tyczę ~~ści~~ ścian obwodowych w magazynach Zboża, to wielu by chciano mieć raczey z drzewa w Słupy aniżeli murowane. — Lecz mniemam że temu zdaniu się następuiące powody sprzeciwiaią:

1º Że podlegaią pożarom łatwiey

2do Prędzey niszczeią przez odmiany powietrza — bo Snycerki i płatwy w ścianach budowliy ulegaią się pod ciężarem, gdy tymczasem słupy ścieśnione tylko zabezpieczone od wilgoci zostaią w zdrowości zupełnie ieżeli są parzyste, więc się nie osiadaią.

3tio Ściany drewniane nie tak mocno stoią, iako żadnemi ścianami poprzecznemi nie związane. zwłaszcza zaś ieżeli budowla nie pełna a wysoka, i kiedy się nie użyto słupów wewnątrz parzystych zabezpieczaiących iż nieiako przeciw pochylaniu się. — W tym razie potrzeba co 30 przynaymniey stop wzdłuż obuch frontów dawać tak zwane podpory przeciwowichrzne iak w fig: 116 C w ab okazuie.

4te Są podległe kradzieżom bardziey, ieżeli ieszcze ściany w dolnem piętrze będą w zrąb drewniany w słupy między przestwory murowany, czyli będą, i pruskiego muru nie łatwieyszego tak wybić dziurę w takim murze.

Uwaga. Podpory przeciwowichrzne podług ab nie podług cd fig: 116 C. dawać trzeba aby nie zapmiętały mieysca.

To wszystko mówi za murowanemi Magazynami koszt na to nie może być wiele większym dla tego że tylko ściany obwodowe murować wypadnie, bo wszystko wiązanie wewnątrz musi być drewniane —

W oznaczeniu grubości murów frontowych, uważać trzeba czyli w magazynie maią być parzyste od dołu w górę idące słupy, lub poiedyncze które w każdym piętrze na Sztagarach się stawiaią i oczynią. — Bo te ostatnie nie tak będą wytrzymałe w czasie wichrów, mury więc swoią większą grubością nadgrodzić to powinny — przeciwnie można więc zmnieyszyć ich grubości przy słupach wewnątrz parzystych. —

Ponieważ teraz zazwyczay się magazyny stawiaią z słupami wewnątrz parzystemi, i zwłaszcza inaczey się stawiać nie powinny nigdy, dlatego dla nich grubość murów chcę tu podać:

W magazynie którego Plany okazuią fig: 32 w 2giey części maiącym 45 stop szerokości, i 4 piętra, da się murom w 4tym piętrze 2 cegły, w 3cim 2½ cegły; w 1szym i dolnem 3 cegły. i to wszystkim murom w około — zaś szczytom w Dachu 1½ cegły na grubość —

W magazynie fig: 122. z Dachem forsztowym o 72 stopach szerokości, i tylko o iednym piętrze murowanym, da się murom 2½ cegły na grubość — Jeżeli mieć ma półszczyty tę samą się im da grubość — ieżeli zaś całe szczyty to 3 stopy i wyprowadzi się wiedney grubości przez całą wysokość od samego fundamentu, ankrując iwięcey te do Ścieśnami, w czem na dobre powiązanie Ścieśnami z słupami zapomocą mieczów uważać trzeba.

Robić szczyty w mur przesłi i ostawać ich zewnątrz cegłą, tylko w razie niezbędnym doradzać można, bo

bo drzewo wmurowane rzeszcie, i zreperować go nie można nie burząc całey ściany.

Grubość murów w magazynie fig: 121. bez wyskoków rachu- iąc: w dolnem piętrze na 4½ cegły, w 2^m na 4, w trzecim i czwartym na 3½, w piątym i 6^m na 3 cegły.

W niektórych pismach o budownictwie zachwalane są Jastry- chy gipsowe w Spichlerzach, Robota ich opisana iest w B. 106. Części drugiey. — lecz takowe(?) są dobre, obciążaią budowle bardzo bo wymagaią posoł(?); lepsze zatem będą podłogi z desszek.

Na te podłogi używać trzeba desszek suchych, bez sęków, bo u- żywszy nie suchych, zraz by się zsychały(?), skąd by się koniecznie szpary robić musiały, i zboże by się wysypywało.

Te desszki nie potrzebuią być heblowane.

Obiiać listwami szorugi(?) między desszkami od spodu raczey szkodliwie iest mieć powszechnie, bo ziarno zboże nie mogące ze szpar być wyrzucione butwieie i zaraża inne zboże — Naylepiey by było szpary między desszkami obiiać listwami z góry, gdyby te nie były na przeszkodzie przerzucaniu zboża.

Nie zostaie więc nic lepszego w tym względzie iak naysuch- szych desszek na podłogi użyć, dobrze i głęboko ie wyszparo- wać, przybiiać blisko zeszparowań, a nawet i we środku cie- zek(?) desszki pewnie, to iest 3 razy ie przybiiać, i gdyby po- tem miały się nieco zeschnąć, to ie odiąć i na nowo uło- żyć i zbliżyć do siebie.

Ponieważ całe szparowanie łatwo się odłupuie, bo nie ma tylko ½ cala każdey części w desszkach 1½ calowych, nadto ponieważ szparowanie nayczęściey ½ cala mieć może głębokości więc dlatego potszparowanie fig: 124 będzie w tym razie lepsze, bo ¾ do 1 cala na siebie zachodzi — i każda część ma ~~½ cala~~ połowę grubości desszki. — Gwoździe tu nie będą się biły w środek szparowania ale obok w a, b wprzód ie zawiercić trzeba — a iezeli szerokie desszki to się ie iescze i w środku przybiie —

W Lipsku spaiaią desszki tak: Biorą się 3 dobre suche desz- czki 12 do 16 stop długie, fugują się z sobą i szorugi zamazuią niegaszonem wapnem i miękkim serem (: Quargkäse), pocem się desszki klinami i świngami ściska — i takie tablice z 3 sztuk gdy wyschną desszek zrobione potem się układaią do drugich szczelnie i gwoź- dziami stalowemi przybiiaią na legarach. Gwoździe maią bardzo małe główki — Natem daie się powłoka z tranu lipowych wapna i sera złożona, co daie bardzo równą podłogę. Tu trzeba uwa- żać, ażeby podług okręgów latowych drzewa, zewnętrzną stronę desszek do góry obracać.

Zabiiać gwoździe zupełnie w desszki w magazynach nie iest potrzebne tak iak w domach mieszkalnych.

W magazynach z pruskiego muru, w których wewnę- trzny tynk łatwo od słupów ściennych odpada, i gdzie często zbo- że przy samych ścianach się sypie, potrzeba dla czystości zboża takowe ściany obić od spodu desszkami, na 2 stopy wysoko, to iest iak wysoko się ma zboże sypać —

Zaś w magazynach murowanych przybić się na murach szczeble listwy podłogowa — na Strychach pod Krokwiami podadzą się 2 stopy wysokie ścianki — J we wszystkich pię- trach około słupów sześciograniowych poprzybiiaią się w spo- dzie listwy —

o Spiklerzach gospodarskich

Porówn: 195.

Zboże świeżo wymłocone zatrzymuie w sobie pewną wilgoć która go usposabia do fermentacyi, i zagrzewałoby się koniecznie gdyby się go zsypało w wielką kupę. – lub sypało grubo w sąsieku – nadto gdyby się go nie poruszało zwłaszcza w pierwszej zimie i z wiosny.

Wreszcie wszelka wilgoć iest na przeszkodzie konserwowaniu się ziarna, zbyt wielkie gorąco także mu szkodzi bo rozmnaża robactwo w nim. Nie potrzeba więc przechowywać zboża ani w dolnem piętrze ani też naywyższem to iest na strychach. Naywłaściwsze dla nich mieysce byłoby w średniem piętrze, lub nad wozowniami, drwalniami, a to aby w nich można było robić wentylatory w podłogach, iak się w magazynach wielkich zboża porobiło.

Otwory wszystkie w spiklerzach powinny być od północy, bo to położenie sprawia w nich temperaturę naysuchszą i naychłodnieyszą; i gdyby dla wygody przewracania zboża, potrzeba wymagała zrobić ich kilka od strony południowey, trzeba się starać aby ich było iak nayminiey, i opatrzyć ie w okiennice zewnątrz i wewnątrz aby ie zaraz było można zamykać dobrze po przemieszaniu zboża. ~~xxx~~.

Wreszcie te otwory potrzeba opatrzyć w kraty gęste lub pręty żelazne aby ani ptaki ani ptaki się przez nie nie mogły przecisnąć.

Naylepsza podłoga dla spiklerzów iest ~~zwa~~ tak zwana posadzka kapucyńska, ułożona na strzaganach bo nie dozwala pod sobą gnieździenia się myszom; lecz ponieważ taka posadzka byłaby czasem kosztowna ~~po~~ możnaby ią zrobić z zwyczaynego ~~z~~ iastrychu wyplastrowaną lub cegły, utrzymuiąc ią zawsze w dobrym stanie. – na obwód użyie się cegieł skośistych wpuszczanych w mur (: iak się powiedziało o Gołębnikach :). które się ułoży pochyło na posadzce przy murach i na wapno z piaskiem i szkłem osadzi –

Zboże wiele mieysca zaymuie na podłodze, bo go nie można grubo sypać, tak dla ciężaru iego iako też aby się nie zagrzewało – To iest w pierwszych sześciu miesiącach po wymłóceniu nie grubiey nad 12 cali się go sypiać powinno, lecz gdy wyschnie zupełnie i wypoci się dostać, można dawać grubości iego warstwie do 2 stop, ieżeli wreszcie podłoga będzie dosyć mocna aby go znosiła iego ciężar. –

Że korzec nasz ma 4 stop kub: łatwo więc będzie można wyrachować przestronność mieysca iaką ~~m~~ dla daney liczby korcy dadź wypadnie, rachuiąc

na wysokość sypania przednio 18 cali.—

Owies ma tych samych nieprzyiaciół co inne zboże, w dolnem piętrze w wilgoci mogłby łatwo przeć.— naylepsze dla niego mieysce na poddaszach czyli Strychach, po nad Szypką zboża — gdzie mieć może potrzebny przewiew powietrza, potrzeba tylko będzie powierzchownią spodnią dachu opatrzeć deszczkami aby od deszczu śniegu i upałow owies zabezpieczyć.—

Owies iako lekszy i mniey podległy ciśl fermentowaniu, można go więc grubiey sypać iak inne Zboże.—

Podłogi w Szypkach i Poddaszach na Owies powinny bydź mocno zbudowane, aby ciężar tych produktow znosić mogły. Naylepszy w tym celu sposob bydź może używaiąc Siestrzani na Słupach i te słupy we wszystkich piętrach na sobie stawiaiąc — ostatnie zaś słupy w dole na dobrych fundamentach —

Gilly T. 3. k. 286

Gilly w Gospodarstwie wieyskiem doradza robić Szypki zboża czyli Spichlerze nad Wozowniami, Drewniami.— do których Schody 4' szeroko bydź maią — aby wygodnie z workami wchodzić i schodzić było można.— dla bezpieczenstwa te Schody mieć winny odpoczynek w środku.— Nadto dla zapobieżenia kradzieży Schody te obuduią się ścianami drewnianemi, stopnie opatrzą się w przystopnia lub też spodek ich opierzy się deszczkami — W powale Wozowni bydź maią drzwi spustne dwuskrzydłowe i nad niemi Watowrot do wyciągania Workow z Zbożem a to zaraz z wozu z ktorego w wozownią się wiedzie ieżeli można.—

Korzystnie nad wozowniamy umieszczać mieszkaniu Szypki raz dla tego że się dobrze Zboże przechowywać tu może, bądź piętro na ten cel nad Wozownią będzie w słupy lub murowane, bo mieć może przewiew powietrza dostateczny, powtore dla tego że podłoga Szypki może bydź wsparta na Siestrzaniach i Słupach wzmocnionych mieczami, bez przeszkody dla wozow bryczek etc.— Potrzecie. że się kosztu na Dach i fundamenta korzystnie uszczędzić może.

Wysokość tego piętra dla Szypki zboża, może tylko bydź 8 stop w świetle.—

Gilly na grubość sypania Zboża rachuie 22 cale coby czyniło że na korzec zboża potrzeba 18 cali w kwadrat mieysca — oprocz sieni, przeyść i placow na przerzucanie Zboża potrzebnych —

Gospodarze ~~iednak~~ nie chętnie wyżey Zboże sy:
pać zwykli iak na 18 cali – ponieważ zaś Owies
na 3 stopy sypać można, dla tego się średnią mia:
rę wyżey podało cali 22. –

Więc dla Owsa na 3 stopy go sypiąc wysoko potrze:
baby na korzec stop kwadratowych $1\frac{1}{3}$, zaś dla
innego Zboża na $1\frac{1}{2}$ stopy wysoko sypiąc stop □ $2\frac{2}{3}$.
Podług więc ilości korcy iednego i drugiego łatwo
wyrachować przestrzeń Sąsiekow, lub Zsypki –

Nad Zsypką Zboża pomieści się na Strychu Zsy:
pka Owsa –

Jeżeli Zsypka nad Wozownią ma pod sobą Słupy
Siestrzeniowe, wypadnie dać pod nie fundamenta
na 18 lub 24 cale w □ grube przy powierzchni Ziemi
a ~~ieżeli są głębokie, to grubsze od spodu~~ [na 6 do 8 stop] ~~w ustępkie~~. –
a nawet więcey ieżeli są 6 do 8 stop głębokie, zaś w spo:
dzie z banketą i ustępkami daleko grubsze – Na tych
fundamentach filarowych położą się wielkie kłody
z polnego lub wapiennego kamienia lub piaskowego
albo też krzyże drewniane z forsztow lub drzewa
na pół rzniętego (: Zob. fig. 31 w 2ej częśc. :) któreby
większą część fundamentu pokrywały, i ciężar na
niego równiey rozkładały – Co się tycze Słupów tym
się do 10 cali w □, i postawi się te tęgo, lub bez czo:
pów krotko na kłodach lub krzyżach.

Co się tycze Okien w tey Zsypce nad Wozownią to iest
do uważania aby parapety były tylko na 2 stopy wy:
sokie – toż samo się dotycze Strychu nad nią dla Owsa
a to dla tego ażeby powietrze bliżey po zbożu przewie:
wać mogło.

Belki pod podłogą Sypki zbożowey na 3 a nay:
więcey na $3\frac{1}{2}$ stop oddalać trzeba od środka do środka.
ieżeli tych belek nie można robić z iednostaynego drze:
wa wszystkich, to ie trzeba robić przynaymniey nad
Słupami siestrzeniowemi tak sporzeniem, iakoteż w sa:
mey Sypce umieszczonemi dla podparcia Strychu na
którym Sypka Owsa się znayduie – i te Belki zaczo:
pować w końcach (: Zob. fig. 124. część 1. :) – Jnne belki
mogą być z dwoch sztuk i dopierać do siebie na
Siestrzeniach, lecz pod podłogę poddasza powinny
się końcami wiązać na ząb haczysty nad Siestrze:
niami i być klamrami zbite, a to dla tego że kro:
kwy rozpieraią ie usilnie, ie od siebie odciągnąć.

Liczba Siestrzeni pod belki zawisła od grubości tych
belek – to iest ieżeli będą $\frac{10}{9}$ cali grube i z iednostayne:
go drzewa można w szerokości budowli ~~wewnątrz~~ 37
stop dać ieden Siestrzan środkowy. – Lecz tych grubego
i długiego drzewa nie zawsze użyć można dla tego,

Lepiey iest wziąć drzewa średniey miary (7 lub 8 cali w □) lub drzewa grubey miary na poł rznietego na belki; a zatem dadź w tey szerokości 2 siestrzanie pod nie i dwa rzędy słupow, i wtedy belki miałyby tylko 10 do 11 stop wolnego toru —

Uwaga w Belkach na ktorych zboże ma spoczywać nie tyle idzie o ich moc, iak dla ich długości potrzebne podpara Poniewaz moc znoszenia 10 stop wolno leżącey belki w porownaniu z belką 20 stop długą iest większy iak dwa razy większa; w tym zaś stosunku zwyczayne grubey miary drzewo nie iest względem drzewa średniey miary lub grubego na poł rznietego. Zatem dwa razy więcey siestrzani z słupami mimo daleko cieńszych belek ie: dnak dla Budynku będzie o wiele korzystnieysza. —

Słupy siestrzaniowe 10/9 calowe rozstawią się tak aby w wozowni nie były na przeszkodzie (: 206 o Wozowniach:) wzmocnią się nakładami i mieczami tak pod spo: dem iak w gorze — Nie potrzebuią bydz tak wzmacniane w Dachu chyba gdyby na rozporkach miała się zrobić Szypka ~~druga~~ trzecia — bo krzesło dachowe mało przez się samo ciśnie — Że tu słupy na słupach stać winny samo się przez się rozumie

Czyli w tym przypadku pokład Belek nad Wozownią ma bydz z posową międzystraganową to iest w szczeble i wylepioną, lub podłogą z deszczek ma bydz pokryty, to zawisło od uwagi, ~~czyli~~ że w powale drewniany łatwo można dziury przewiercić i zboże wykradadź, czego w lepioney glinę powale zrobić się nie da tak łatwo. — W tem się Budowniczy do woli gospodarza stosować winien. —

Zawsze lepsza iest podłoga z suchych sparowanych forsztow tak dla przewiewnego położenia zboża iako tez dla zapobieżenia żeby iakie myszy gniazd nie robiły —

W razie gdyby koniecznie wypadało dawać posowę na belkach z drzewa średniey miary, lub grubego na poł rznietego, nie trzeba go felcować, ale mocne łaty na nich gwozdziami żelaznemi przybiiać —

Posowy tylko potrzebne by były nad stayniami i mieszkaniami, dla pary od spodu wychodzącey ktoraby przez powałę psuć zboże mogła —

O robocie podłog będzie mowa w Art: o Spichlerzach wiel: kich.

Okna w Sypcze tak gorney iak na Poddaszu nie potrzebuią bydz ~~sp~~ szkło oprawne, a zatem ani mieczram ani szprosow. — Ale dla ochrony od ptakow opatrzą się w gęste kratki drociane, i w okiennice na przypadek deszczu. Te okiennice na hakach na pole się otwierać powinny — Lecz czasem się daią i wewnątrz

wewnątrz często aby fasiaty nie szpecić, często dlatego aby chcąc ie zamykać nie otwierać ramy z kratką drocianą, i razem ie zamykać.

§ 108

Czasem na Wsi Zboże składa się na Strychu Domu mieszkalnego lub nad Staynami, lecz to iest bardzo zły zwyczay; bo nayprzód Zboże nadzwyczay wielkie robi ciśnienie na Belki, które w Domach mieszkalnych i Staynach nie mogą być tak popodpierane Słupami iak tego ciężar zboża by wyciągał — ale tak iak właśnie przeznaczenie mieszkań i Stain ~~by~~ dozwala. — Nie podparte zaś wyginać się mogą, tynki rysować na nich lub całkiem się zawalać. — Powtóre nad Staynami bydła, zaduchy i pary udzielać się może zbożu i przyspieszyć iego zepsucie, a to podług sposobu w iakim powała nad niemi zbudowana była. —

NB: można się o ciężarze iaki Szypki zboża sprawiają przekonać łatwo, uważając że Korzec polski Żyta waży ℔: Berl: 183, Korzec Owsa ℔. 126. — podług powyższego zaś podania łatwo wyrachować iakie wypada obciążenie na Stopę □ podłogi.

Tab. 1.

Budowanie gospod: Domow z Surowki.

40. Surowka bywa tey miary co cegła zwyczayna.

O Trwałości budowania z Surowki przekonywaią Swiadectwa Starożytnosci. Witruwiusz Pliniusz i inni Pisarze wspominaią o iey używaniu i trwałosci w czasach wczesnieyszych.

Surowka w suchem mieyscu, na zwyczayny mocny ogien wystawiona (: nie zaś na nadzwyczayny Szmelcowny :) nie tylko że nie słabieie ale owszem twardnieie.

Uważano że podczas pożarow w kominach palona cegła rozpala się (: ergluhen :), o co nie masz obawy w kominach z Surowki, owszem można bydz zapewnionym że te ostatnie każdy pożar wytrzymywać mogą. —

41. Stawianie kominow z Surowki iest dosyć powszechnem, żeby wymagało zalecania.

Mniey mamy przykładow upowszechnienia stawiania z Surowki Murow wewnętrznych w Budowlach, a mniey ieszcze murow zewnętrznych.

Rozstrząsaiąc moc Surowki z dobrey to iest nie chudey lub z piaskiem pomieszaney gliny zrobioney i dobrze wysuszoney (: co iest istotnym warunkiem iey dobrey własnosci :), i porownywaiąc ią z niektoremi rodzajami cegły w teraznieyszych czasach wypalaney nie można powątpiewać, ażeby tak iedne iak drugie nie były rownie dobre do stawiania Murow.

<u>Fundament</u> pod mury z Surowki potrzeba robić przynaymniey 18 cali wysoki nad Ziemią z Kamienia na wapno; doradczą iest nadto rzeczą na fundamencie dawać ieszcze oprocz tego murek z cegły paloney 1 Stopę wysoki nad podłogą, dla oddalenia wilgoci w Scianach podczas mycia lub zamiatania podłog. — Taż sama przestroga służy dla wyższych piętr, to iest wyprowadziwszy mur Surowkowi do podłogi piętra każdego, dawać podobny murek 1 Stopę wysoki nad podłogę i znowu z Surowki daley murować. —

<u>Czeluscie piecowe</u> iednak w murach surowkowych cegłą paloną wykładać oraz:

<u>Przyogniska</u> w takiey przestrzeni dopokąd drzewo palne ma się dokładać także z cegły paloney murować wypada, nie dla tego żeby Surowka mocy ognia wytrzymywać nie mogła, ale dla tego żeby pod razami rzucanego lub nieręcznie kładzionego drzewa itd. nie odtręcała się i nie wybiiała. —

42. Chociaż są rzeczywiste Przykłady, że zewnętrzne mury z samey surowki wystawione od dawnego czasu utrzymuią się, można iednak pewniey postępuiąc zewnętrzną stronę tych murow <u>cegłą paloną w taki sposob ocieniać</u>, żeby iedne warstwy szły wozem drugie przez głowę, i tą wiązały się z warstwami Surowki. — Ten rodzay budowy może bydz z zupełnem bezpieczenstwem do dwupiętrowych domow używany. —

43. Obawa że się części muru z Surowki wystawione bardziey osiadać będą iak z cegły ocieniaiącey nie iest zupełnie zasadną, bo ieżeli Surowka dobrze wysuszona ulegać się nie może; zaś wapna między słosugami cegieł, a gliny między słosugami Surowki iednakowe iest ściąganie się.

Przy budowie w zupełnie taki sposob domu w Potsdamie 60 stop długiego, 32' szerokiego, 20' stop w 2 piętrach wysokiego uważano, że chociaż mury zewnętrzne miały tylko 18 cali, a wewnętrzne 10 cali grubosci; mniey iednak podczas zaciągania i przewracania belek cierpiały, iak zwykłe cieple mury ceglane; odwracanie tychże belek i zaciągani zupełnie nic nie szkodziło Odrzwiom okiennym na pot długosci Surowki na glinę sklepionym, tak wielce iest mocna spoynosć Surowki z Gliną. — Że zaś

Glina w stosugach Surowki zaraz wysycha, daleko więc prędzey na spoyności z niey murow liczyć można niżeli na Spoyności wapna z legta.

W tey budowli część Korytarza także Surowką zasklepioną została, a na płaskiem Sklepieniu Komin wystawiony.—

Uważano nawet że deszcze mocne nic tym murom z Surowki nie szkodziły w czasie budowy.

W domach z Surowki iednak są domieszenia że się owad rożne rodzaje gniezdzić zwykły. Gilly iednak sprzeciwia się temu mniemaniu przynaymniey co się tycze myszy.—

44. Trynkowanie. Ażeby się trynk z Wapna na Surowce trzymał trzeba stosugi zewnętrzne przynaymniey na cal głęboko bez zalewania gliną zostawiać.

Na ściankach wewnętrznych daie się trynk z gliny z nieco grubym ostrym piaskiem mięszaney gładzi się deszczułką, i bieli cienko wapnem, albo kredą lub inną farbą ziemną maluie.

Farby utrzymuią się świeżo i pięknie na murach z Gliny.

Można także na otynkowaniu glinianym /: nie bielonym :/ Kleić papier aby się dziury nie wybiiały lub Krawędzie nie otłukiwały; co się robi zapomocą klaystru z mąki żytney cienką wodą klejową rozczynianego — na papierze ziemnemi farbami malować.— W Meklemburgu pewien dziedzic kazał papier tak wylepiony oleyno pomalować co iest dobre także bo brudy z nich często kroć na wsiach pochodzące łatwo gębką mokrą z ścian ścierać można.

45 Z względu Zdrowia to się iescze uważać winno, że mury surowkowe bardzo prędko wysychaiąc daią sposobność niezwłocznego wprowadzania się do mieszkań bez żadney obawy.

Z względu Ekonomicznego zaś, że glina na Surowkę wszędzie się znaydować może, nie wszędzie zaś na legtę.— że się oszczędza kosztow na wypalanie legty, Wapna,— że domy z Surowki bezpiecznieysze od ognia iak drewniane

46. Jeżeli w reszcie nie zewnętrzne to przynaymniey wewnętrzne mury i faiermury z Surowki na wsiach zamiast drzewa stawiane bydźby powinny. iako nierównie mniey kosztowne, bo sobie każdy gospodarz surowkę sam prawie zrobić może, i gliny zamiast wapna użyć nie może bydź uciążliwie zwłaszcza dla uboższey klassy ludu.

We wszystkich zabudowaniach gdzie palenia wielkie do Browarow Gorzelni Farbierniow itd bydź maią z konyseią Surowka użytą bydź może chociażby reszta z Scian z drzewa bydź miała. toż samo mowić można o Domach drewnianych włościańskich.

47. W miasteczkach drewnianych fajermury z Surowki rozszerzaniu się Pożarow mogłyby bydź na przeszkodzie. od domu do domu.

Piece do palenia legty bywaią także z Surowki stawiane, wraz z Sklepieniami.— także i piece piekarskie.— Zob: Dzieło Jachtmana. Berlin. 1794.

Rondelet. Zob: o Ziemiotłoku

Z Doświadczenia robiąc mury z Ziemiotłoku gdzie ziemię wodą wapienną skrapiano, Rondelet przekonał robiąc Surowkę gniecącą ią zaś tąż wodą wapienną— mowi żeby miała więcey mocy i trwałości żeli zwyczayne— Ze surowki uzyćby można dla murow wewnętrznych— i przepierzeń— Przeznacza dla niey miarę 11 Cali par: w □ a 5½ na grubość.— Połsurowki miałyby 11 X 5½ X 5½— a to dwa rodzaie dla tego przyzwoicie aby ie ią w murach dobrze wiązać z sobą bydzie.— Że surowki mogłyby bydź ubiiane w formach rozkładanych— Zob: o Ziemiotłoku— gdzie ten artykuł napisany.

Rondelet szczątki dawnych Budowl znayduiących się w Rzymie są z tufu f Tuf i Kamienia moilon tendre, gdy tymczasem od wielu wiekow nie napadnięto na żaden ślad konstrukcyi z Surowki poznieyszych od tych ruin— to dowodzi że w Rzymie nie było w zwyczaiu murowanie z Surowki— Zob: o legle

Gilly I. — **Budowanie gospod: Domow z Egipskiey surowki**

48. Egipska surowka czyli cegła robi się z Gliny tak iak zwyczayna w formach z tą rożnicą że się do niey przymięszuie sieczki, konopnych i lennych paździerzy Scheben lub innych istot roślinnych., i wysusza się; z czego widać że Surowka zwyczayna z sa: mey gliny lepszą iest do murow odogniowych. — Przeciwnie z Egipskiey surowki mocnieysze murowanie murow zewnętrznych.

Miara Egip. surowki iest 11 cali, długości, 5½ szerokości, 6 wysokości po wyschnię: ciu, dla czego formy w stosunku zsychania się większe być powinny.

49. Na 1000 Eg. surowek takich potrzeba 24 fur gliny po stop 10, słomy snopków 10, i 4 szeffle Paździerzy konopnych lub lnianych. —

Od zrobienia 1000 sztuk z dostarczeniem stołu, wody form w ogóle płaci się Zł 18 do 20.

Do Sążnia kub. muru po odtrąceniu wszelkich otworow potrzeba 550 sztuk; zatem nierownie mniey iak zwyczayney surowki, przez co się robota bardzo ułatwia.

Fura parokonna zabiera 60 do 70 Egipskiey surowki na raz.

Do murowania Egip: cegłą używa się Gliny ktorey w Anszlagach się nie rachuie oso: bno bo w powyższey ilości 550 cegieł iest iuż wrachowana.

Tu Gilly zaleca kupienie Dziełek przez siebie dawniey wydanych w tym względzie.

50. W Pruskich niektorych Prowincyach wyszedł rozkaz budowania z Egi: surowki — w dobrach Rządowych: — Partykularni chwytaią się tego rodzaiu murowania domow, spichlerzow na: wet piętrowych. —

Że na doskonałem wyschnięciu Egip: surowki iey dobroć zawisła, proponowano na wsiach zakładanie Magazynow z ktorychby ią na podorędziu dobrze wysuszoną w zdarzo: nych okolicznościach mieć można było; lecz koszt na Szopy udaremnił proiekt. — Każdy go: spodarz może sobie mieysce u siebie obmyśleć, aby pewną ilość tego materyału na przypadek mogł u siebie mieć w pogotowiu. —

o Budowlach ~~Budowłach~~ Starożytnych z Surowki czyli cegły suszoney na Słońcu. Rondelet.

Pierwiastkowe cegły były z Ziemi nieforemnie [zdaie się] kształcone, suszone na Powietrzu i wypalane na Słońcu — Czas i doświadczenie nauczyły sposobu ich wyrabiania w formach moules aby miały regularność i kształt potrzebny tak do murowania i przeprowadzania — Aby ie zrobić mocnieyszemi domięszywano w nie sieczki krotkiey. —

Wada surowki iest że na wilgoć w klimacie zimnym nie iest trwała, w krajach więc gorących tylko i suchych się przechowuie. Surowki tego rodzaiu ktore znaleziono w zwaliskach Babilonii dowodzą że ich wynalazek sięga naydawnieyszey Starożytności, i że w podobnym klimacie tak są mocne i trwałe iak cegła palona i naytwardsze kamienie w krajach zimnych i wilgotnych —

Sławna Wieża Babel a raczey wieża Belusa [lub Nemroda] ktorey reszty odkryli iak mniemaią wielu podróżuiących może uchodzić za naydawnieyszy pomnik z Surowki — a ktorego znayduią się ślady. —

P. Joux de la Boulaye ktory zwiedzał kray Babilonii około roku 1645 opisuie wzgorek zwalisk tey Wieży ktorą mieszkańcy maią za wieżę Belusa lub Nemroda — szczątki te iakkolwiek być mogą dadzą wyobrażenie iak mogła być zbudowana wieża ta i mury Babylonii. — Surowki użyte do budowy tey wieży miały ~~około~~ [prawie] 1 Stopy par: w □ a ⅓ stopy grubości, były kładzione na rodzay zaprawy z Ziemi i tłuszczu bitumex. Spoiema poziome między warstwami Surowki maią około 2 centymetrów grubości. Sposob ten budowania iest teraz prawie ten sam w Bagdadzie dla bliskości wielkiego Jeziora zkąd dobywaią tłuszcz bitume. lecz co uwagi godnego w tych ruinach tey Starey Wieży, to to że na przemian co siodma warstwa Surowki mur był wiązany warstwą ogolnie trzciny łamaney ~~bri~~ roseaux brisés mięszaney z słomą.

i item bitume. Warstwy te są w odległości 1 metra od siebie, a maią grubości ieden decymetr. Rachuią 50 takich warstew w nayweśniosłeyszey części tych ruin.—

Stary Egipcyanie także wznosili wielkie Pomniki z Surowki, a które się do naszych czasów przechowały.— Na 10 mil (: lieues:) powyżey wielkiego Kairo widzieć się daią reszty pyramidy z Surowki, którą uważaią bydź resztami tey o którey mówi Herodot że wzniesioną była przez króla Egiptu Asychis, który na niey kazał wyryć ten Napis:

„ Nie pogardzay mną przyrównywaiąc mnie do pyramid kamiennych; iest tyle więcey nad
„ nie iak Jowisz iest więcey nad innemi bogami, bo byłam wystawioną z Surowki robioney
„ z mułu linion dna Jeziora.„

Doktor Pockocke mierzył tę Pyramidę w r. 1738, ma miał $45\frac{7}{10}$ metrów wysokości a podstawa podłożna ma 64 metry iednego boku, a drugiego $47\frac{84}{100}$ metra—

Surowki te były z mięszaniny ziemi czarney z gliniastey z krzemieniami (de petis caillous) ślimakowych skorup i siecki. Dwojakiey są wielkości, 38 X 18 X 12 centymetrów, i na. 34 X $16\frac{1}{2}$ X 10—

Stary Grecy i Rzymianie także używali Surowki tak w domach partykularnych iak publicznych. Zob: Witruwiusza— O robieniu tey Surowki mówi także w Xiędze 2. roz: 3.— Zob:

NB Doron rownał się Palmowi Rzymskiemu, więc Tetradoron miał 1 stopę grecką w każdą stronę to iest 310 millim: czyli $11\frac{11}{21}$ stopy paryzkiey.— Pentadoron który miał 5 palmow w każdą stronę czyli $1\frac{1}{4}$ stopy greckiey, miał $387\frac{1}{2}$ millim = $14\frac{1}{3}$ stopy par:— Demitetradoron $5\frac{35}{48}$ stopy $5\frac{35}{48}$, Demipentadoron $7\frac{1}{6}$ stopy—

Chardin mówiąc o domach w Ispahanie i innych mieyscach Persyi i Wschodu (Levant) mówi że z surowki umiema że by można tego sposobu używać i we Francyi gdyby wilgoć klimatu nie znaglała oddalania się nad nad poziom.— Surowki te są z gliny z sieczką deptaney i w formach wyrabianey, maią 8 X 6 X $2\frac{1}{2}$ cali par:— Tynk na tych murach iest z gliny z sieczką, wierzch albo surowką spadzisto pokryty albo cegłą.— Zaś tynk na domach znacznieyszych iest zaprawą wapna i gipsu tłuczonego.

We Francyi są okolice gdzie mury pruskie są wypełniane mięszaniną ziemią z sieczką stłuczoną lub sianem deptaney — zwie się Torchis.

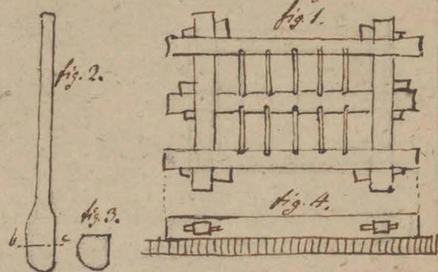
Rondelet proponuie robić Surowki z ziemi z wodą wapienną gnieciono zmięszaney i w formach utłaczaney. Zob: o Surowkowych domach —

Gilly. I. **Budowanie gospod: Domow z Ziemiołłoku. w Ciosy.**

60. Że ubiianie Ziemi w formach składanych na wyprowadzaiących się murach z Ziemi następnie przestawianych iest mozolnem P. Cointereaux w r. 1791. podał inny sposob budowania z Ziemi ktorą nazwał nowecau pisé. czyli z Ziemiołłokow.

Ziemiołłok iest to cios czyli kwadra Ziemi ubłoczony maiący 12 cali długości, 9 cali szerokości i tyleż wysokości. –

W Dziełku Sztuka Budowli wszystkiey wydanym w Połocku 1800 r. znayduie się opis robienia Ziemiołłokow w Skrzyniach. Ktore że z mieysca na mieysce przenoszone bydź nie mogły dla tego. Gilly radzi lepiey używać na ten cel formy fig. 1. i 4. składaney i klinami wszędzie wzmacnianey. –

61. w Formie tey 12 na raz Ziemiołłokow się ubłacza z Ziemi tego samego rodzaiu iak się opisało w Budowaniu z ubłaczaney Ziemi &c. używaiąc iey ani suchey ani wilgotney i nie wziey iey naraz rzucaiąc po przegrody iak po łopacie, i za każdym razem fasulcem fig: 2. 3. mocno ubijaiąc, co się powtarzać ma poty aż się po nad krawędzie przegrod nie dojdzie; zbyteczna wysokość Ziemi obetnie się ostrą łopatą.

62. Fasulec fig. 2. i 3. iest zaokrąglany. fig. 3. iest przekroiem podług linii bc, widać tu że zaokrąglanie iest ta tylko w 2 krawędziach, drugie dwie schodzą się w węgieł, aeby i w węgłach przegrodek Ziemię fasować można było.

Forma ta winna leżec na mocney podłodze twardey. cegłą na sztorc posadzkowaney, nie zaś drewnianey – bo na podłodze drewnianey przez reperkussyę uderzań Ziemiołłoki nabywaią horyzontalnych .... Scheiben

P. Cointereaux mowi że się narożniki i krawędzie Ziemiołłokow podczas wyimowania z formy łatwo ołłukaią, co iednak nie ma za rzecz szkodliwą. Gilly przeciwnego iest zdania dla tego że glina spaiaiąca Ziemiołłoki w murze nigdy nie ma tey twardości co te, a zatem więcey nad potrzebę nie powinno się iey w murach znaydować tem bardziey że grubo w mieysca wrywane narzucana zsycha się i rysuie.

63. Wapno ktorego używa P. Cointereau do spajania Ziemiołłokow w murach, nie ma spoyności z Ziemią, używać go więc nie można. Glina chociaż się zsycha do kupy bardzo bo ią wodą rozrabiać się zwykło, iest przecież iedynym tylko materyałem iakiego na ten cel użyć można.

Wady sposobu tego Budowania są: że chociaż Ziemiołłoki bardzo wielkiey twardości nabywaią robota ich iednak nierownie więcey czasu i kosztu wymaga iak Surowki lub Egipskiey cegły, dowadza więc żeby żeby lepiey było używać tych ostatnich, z ktorych moc murow dostateczna doświadczeniem iest wyprobowana.

64. Dom zaiezdny w Effiat z Ziemiołłoku wystawiony ma stać iuż Połtora wieku, o czem P. Legrand w swoym Woiażu donosi. –

Zobacz Krünitza Tom 70.

Gilly. I.

Budowanie gospodarskie z Ziemi tłoczoney

51. P. Cointereaux naznacza Epokę początku budowanie z Ziemi tłoku od Rzymian.

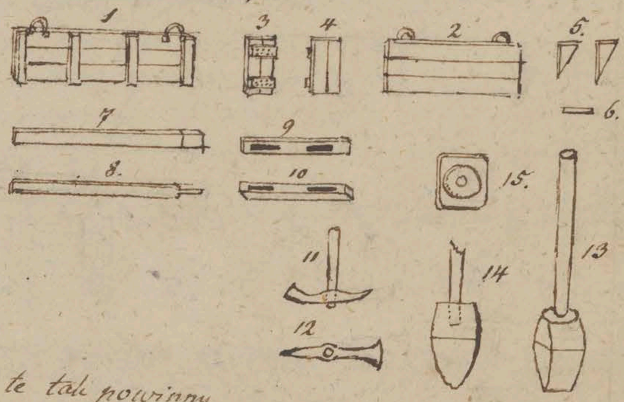
Poznawanie Ziemi zdatney do Budowania z Ziemi tłoku

Rodzaie Ziem gliniastych lub iłowatych mogą bydz do tego rodzaiu budowania zdatne, mię:
szaiąc ie z drobnym krzemieniem, kamieniem wapiennym, marglowym itd. – Takowe przymię:
szywanie nie służy cegle ani dachowce; ale w Ziemi tłoku nie iest szkodliwe.

52. Oprocz tego poznać można ziemię zdatną do Ziemi tłoku, ieżeli z trudnoscią przychodzi
ią łopatą, i motyką kopać, lub pługiem odrywać. Jest także znakiem ieżeli na roli kawa:
ły ziemi znayduią się które rozbiiać się muszą, lub gdzie ziemia się pada i rysuie; kro:
tko każda ziemia gliniasta nie zbyt tłusta ani też nie chuda. – Ziemie które się w bregach utrzymuią pionowo lub prawie pionowo

P. Cointereaux gani zupełnie mięszać do Ziemi Słomę, paździerze, siano i inne wege:
tabilia. – chce areby bez żadnego dodatku była używana.

Opis budowania z Ziemi tłoczoney

Narzędzia don są następuiące.

Fig. 1. okazuie Skrzynę zbitą z desek starych
szpągami wzmocnioną, grubość desek 1¼
cala, ze strony wewnętrzney fig 2. heblo:
waną. – Długość iey 10 stop, wysokość 33
do 34 cali.

Fig. 3. okazuie ścianę formy końcową czyli przystawę ze:
wnątrz. fig. 4. stronę iey wewnętrzną.

Fig. 5. są kliny z kawałków desek.

Fig. 6. okrągłe drążki czyli rozparaczki.

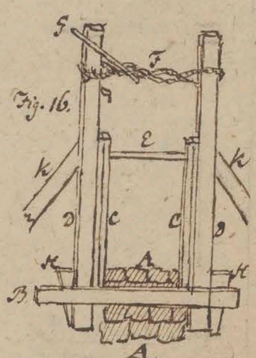
Fig. 7. Słupek maiący czop w końcu, Słupki te tak powinny
bydź długie żeby 18 calami nad ściany formy czyli skrzyni występowały zatem wraz
z czopami z iednego końca fig: 8. około 5 stop długie.

Fig. 9 i 10. okazuią przyciski, z dziurami dla wstawiania słupków. – Jeżeli się przypuści że
wyprowadzać się maiący mur będzie 18" gruby wtedy przyciski będą bydź musiały
3½ stop długie. W każdey przycisce są dwie dziury 10½ cala długie, 1 cal szerokie, zosta:
ie więc ieszcze w końcach drzewa pełnego po cali 3½, a w środku pomiędzy dziurami
cali 14, dla tego ażeby można było tey formy dla murów cieńszych to iest 14 calowych.
Sztuki te robią się z drzewa twardego. – Zowią się kamkami.

Fig. 11. 12. Ostra motyczka.

Fig. 13. 14. 15. Okazuią kroy fasulca. czyli tłuczka.

53. Fig. 16 okazuie Skład cały tych Sztuk. A iest fundament 18 cali gru:
by z kamienia na którym ściana z Ziemi ma się prowadzić.
B. iedna z przycisek wpuszczona nieco w fundament. C C Ścia:
ny boczne formy o cali 3 niżey opuszczone przy fundamencie
D D. Słupki czopami na przyciskach stoiące. E rozparaczki tak
długie iak mur z Ziemi tłoczoney ma bydź gruby. –

54 Gilly radzi na każdą stopę wysokości muru dawać temuż 1 linię zba:
czenia z każdey strony więc w tym stosunku rozparaczki E krótsze robić
trzeba. t. i. na każde 3 stopy wysokości muru rozparaczkom da się mniey
cala pół długości.

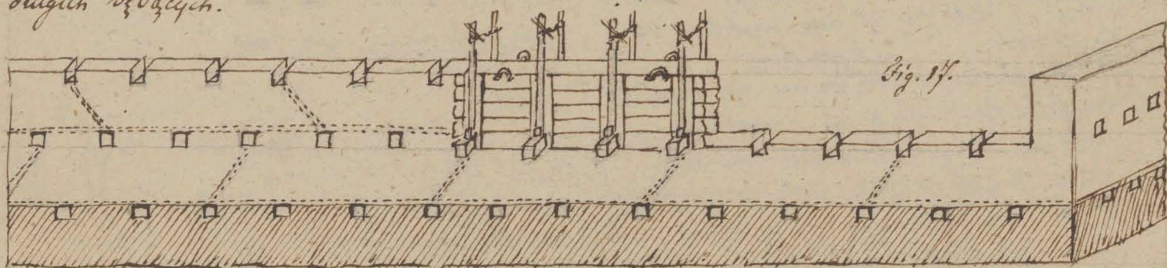
J. iest powroz ściągaiący się stupki z sobą zapomocą drążka G, H.H. są kliny, zapomocą których stupki i ściany formy się ustanawiaią. KK podpory boczne.

Fasulec na którego systém i stosownem obrobieniu wiele zależy robi się z odziomków drzewa ciężkiego dębowego, iesionowego lub innego. Obrobiwszy sztukę takiego drzewa na kali 10 długo, 6 cali szeroko i 5 kali grubo, nakreśli się na około o 6 kali od iednego końca linia na wszystkich 4 stronach prostokątnie; na każdey potem powierzchni poznaczą się linie prostkowe podług których się potem fasulec iak nayg†adziey obrobi podług fig 13. 14. 15. Stylisko ma 1 kal grubości w spodzie; 1¼ w gorze, długości 3 stopy.—

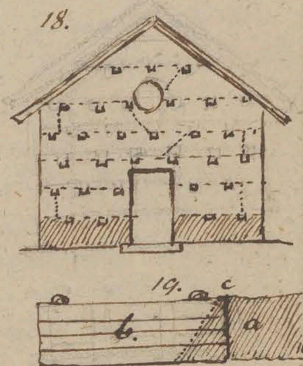
55. Robota murów z ziemi tłoczoney odbywa się iak następuie.—

Wymurowawszy fundament z kamienia lub cegły palonej na 1 stopę wysoki nad ziemią do srudwagi, ponaznaczaią się na nim w odległości co 3 stopy mieysca gdzie przyciski leżeć maią — poczem wywyższy się iesżcze na 6 kali fundament murując cegłą i wapnem tak iednak żeby wycięcia dla przycisek nie były zapełniane, i żeby ustępki dla Plinty odsadzone zostały.— Cała więc wysokość fundamentu będzie 18 kali.

Na tym fundamencie stawia się forma nayprzód w narożniku domu iak się wyżey opisało to iest wkładaią się przyciski w wycięcia fundamentu, na nich się stawiaią stupki, ścianki podłużne formy, daią rozparstki, klinuią stupki i ściągaią u gory i podporami bocznemi utwierdzaią, po czem przytwierdza się końcowa ścianka fig. 3. 4. za pomocą listew w ściankach długich będących.

56. Forma tak ustawiona mieć będzie 3 Przedziały pomiędzy. Czterma rozparstkami. Do każdego Przedziału każe się weyść iednemu mularzowi lub zdatnemu innemu robotnikowi których pierwszą czynnością będzie zasmarować wapnem z piaskiem mięszanym szpary spoiem znayduiące się pomiędzy deszkami formy i krawędziami fundamentu naokoło, i nieco pochyło ku środkowi lub okrągłisto; to zaś dla tego ażeby ziemia ubtaczana nie wgniatała się wtez szpary. Że zaś wycięcia fundamentu w których przyciski leżą, głębsze są i szersze niżeli grubość przycisek, pozatykuwaią się więc cienkiemi kamieniami do równości z powierzchnią fundamentu.

To zrobiwszy narzuci się tyle ziemi do skrzyni ile potrzeba żeby po ubtoczeniu zaięła 3 cale tylko na wysokość.

Uważać potrzeba ażeby glina czyli ziemia nie była ani suchą ani zbyt mokrą, ale naturalnie wilgotną, to iest tak iak się na 3 stopy pod ziemią zwykła świeżo znaydować. Mokra albowiem nie mogłaby być mocno ubiiana ustępuiąc z mieysca w mieysce pod uderzeniami fa

sulka

sucha. Przeciwnie znowu gdyby glina była zasucha rozpadałaby się i ustępowała nie ma:
iąc spoyności pod każdem uderzeniem.

W porze czasu iednak bardzo gorącey można skrapiać glinę wodą używaiąc konwi ogro:
dniczey z bardzo małemi dziurkami, i to tylko w razie gdyby glina bardzo miała wysychać.

W czasie deszczów glinę do muru przeznaczoną przykrywać trzeba, żeby nie zamokła.

57 Robotnicy rozrównawszy glinę narzuconą w formę ubiiać się będą fasułkiem nayprzód wzdłuż
formy, potem w środku, wreszcie na krzyż tak mocno iak tylko można, co póty się powtarzać po:
winno dopóki glina takiey twardości nie nabierze że pod razami fasułka żadnych więcey znaków
na niey widać nie będzie ugniatania się. Na tak ubitą warstwę narzuci się nowey
ziemi którą się podobnież ubiie. Ta robota póty się powtarzać będzie póki się do całey wy:
sokości skrzyni nie doydzie; otrzyma się tym sposobem kawałek ściany 2½ stop wysoki, a
9 stop długi mierząc środkiem, bo w iednym końcu skrzyni ziemia się pochyło ubto:
czyć musi iak to z figur 17 i 18. widzieć można.

Skończywszy ieden kawałek ściany można formę zaraz rozłożyć i daley ustawić, ie:
dnak tak żeby wierzchnia krawędź każdey z dwóch ścian formy przylegała równym całem
szeroko do wierzchniey części ubitego kawałka ziemi iak to iasnie fig 19 okazuie, któ:
rey a oznacza gotowy kawałek muru, b część formy która w c na 1 cal na mur gotowy
w górę zachodzi.

Że rozpórki i sznury krzepiące formę górą się na przeszkodzie, że fasułka w górę do:
syć wysoko podnosić, a zatem mocnych razów zadawać nie można, Gilly z doświadczenia tu:
tay przytacza. –

Łatwo sobie wystawić że końcowey przystawy fig. 3.4. użycie nie może bydź tylko
w narożnikach gdzie idzie o pionowość ubicia.

58 Robota ta powtarzać się będzie posuwaiąc formę koleyno póki na fundamencie obwodo:
wym póki się nie doydzie do narożnika zkąd się poczęto; podobnym sposobem postąpi się z
ubiianiem na fundamentach wewnętrznych.

Skoro pierwszy pokład ścian wszystkich ukończonym zostanie rozpocznie się drugi; wy:
cięcia dla przyciosek powyrabiaią się w pierwszym pokładzie motyczką fig 11 i 12. Te wycięcia
nie powinny 6 cali głębokości. Że zaś ścianki formy 3 calami na dół opuszczaią się z boków pier:
wszego pokładu dla czego wspomnione wycięcia o 3 cale głębsze robić wypadnie. Zobacz fig: 17.

To opuszczanie ścian formy iest koniecznem dla zapobieżenia nierówności powierz:
chniów muru tłoczonego, ziemia albowiem iuż ubita w wierzchniey warstwie spodnie:
go pokładu pod w czasie ubiiania fasułkiem warstew drugiego pokładu wygniatałaby
się na boki.

Przestawianie koleyne formy poczyna się od iednego i tegoż samego narożnika we wszy:
stkich pokładach ale w kierunku przemiennym, to iest ieżeli spodni po:
kład był ubiiany w kierunku AC, drugi bydź winien w kierunku AB,
trzeci w kierunku AC itd. To się zaś przestrzegać powinno dla wiązania
się doskonalszego stosunków pionowych w narożnikach, a ukośnych
w środkach ścian pomiędzy pokładami na wzwyż idącemi iak to
fig. 17 i 18 okazuią.

Wreszcie następne pokłady można zaraz rozpoczynać po ukończe

niu spodnich, i w iednym dniu 2 do 3 sycht na sobie układać nie troszcząc się ani o dostateczne ich wysychanie, ani o zbyt mocne ciężenie wierzchnich pokładów na spodni.

59. Przemienny kierunek w posuwaniu forem w różnych pokładach przynosi ieszcze tę korzyść że dziury czyli ..... w murze nie przypadaią pionowo nadsobą co się do lepszego wiązania przyczynia.

Dziury te nie pozapełniaią się aż po niejakim czasie, przez które niemi powietrze przyspiesza albowiem wysychanie murów.

Co się tyczy wiązania się murów krzyżowych i wewnętrznych z obwodowemi w mieyscach spotykania się uważać trzeba żeby i tu kierunek układania ziemi w następnych po sobie pokładach był zachowany raz wzdłuż murów obwodowych drugi raz wzdłuż krzyżowych zastawiaiąc w tym drugim razie formę aż do powierzchni zewnętrzney obwodowey dochodzącą i przystawką zastawianą fig 3. 4.

Otwory drzwi i okien albo się cegłą paloną ocieniaią, albo się odrzwia i futryny drewniane osadzą około których się ziemia iak zazwyczay układać będzie

60 Szczyty podobnież się wyprowadzaią z pochyłościami iakich dach wymaga to iest żeby krokwy zupełnie do nich przystawały.

Dla trynkowania tych murów P. Cointereaux radzi naściekiwać ostrym młotkiem małe dziury nieco ukośnie z góry na dół na ich powierzchniach, i tynkować cienko mięszaniną z $\frac{1}{3}$ wapna gaszonego a $\frac{2}{3}$ piasku iak zwyczaynie. Po wyschnięciu tynk obieli się lub pomaluie.

P. Cointereaux uważa dachy występuiące tutay za zbyteczne.—

Trudności w wykonywaniu tego rodzaiu murów tłoczonych są: rozkładanie i składanie ustawiczne formy szczególniey w spotykaniach się murów krzyżowo i w narożnikach.— układanie ziemi około otworów drzwiowych i okiennych, o czem się P. Cointereaux sam przekonał, dla czego poźniey w r. 1791. podał inny sposób budowania pod nazwiskiem nouveau Pisé. czyli ziemiotłokiem czyli kwadratowo.—

Rondelet.

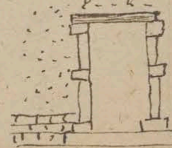
Budowle ziemiotłokiem w Gospodarstwie korzystnieysze nad drewniane— używane są we Francyi w Depart: l'Ain, Rom i Izery— zwłaszcza sposób ten dla stodoł i innych większych budowl dobry.

Rondelet przytacza że w Depart: Ainy restaurował stary zamek z ziemiotłoku przed 150 lat zbudowany, znalazł mury tak twarde iak kamień miękki St. Leu.— tak że dla powiększenia okien i zrobienia nowych przebiciów użyć musiano młotków kończatych i tnących iak dla ciosu.

Sposób ten budowania był znaiomy Rzymianom dawnym. Plinius naturalista mówi o nim iako o rzeczy nadzwyczayney tak: „Lecz nie daięż się widzieć w Afryce i Hiszpanii mury zwane formowane „formaceos bo ie między dwoma ścianami wylewaią raczey niżeli stawiaią? a te mury nie trwaiąż „wiekami, pomimo deszczów wiatrów ogniów, nie sąż mocnieysze nad mury kamienne. Hiszpania widzi „iescze z zadziwieniem guenty i wieże z ziemi przez Annibala wystawione na szczytach gór.„

Aby ziemię przysposobić potrzeba ią potłuc i przesiać przez płot dla oczyszczenia z kamieni grubszych iak orzech— Jeżeli ziemia sucha skropić ią trzeba i wymięszać — lecz nie wiele

Węgary drzwi okien, bydź mogą albo z ciosu storczyka stawianego i umacnianego w pewney wysokości innemi w mur głębiey wnikaiącemi iakoby przewiązującemi — można ie także robić ie z cegły— lub kamienia na wapno lub gips— Nadproża zwykle bywaią z drzewa w czasie układania ziemi ie się osadza— lecz bydź mogą z ciosu. cegły—

Nim się przystąpi do tynkowania potrzeba dadź murom czas wyschnąć i dla tego wcześnie ie na wiosnę rozpoczynać i ukończyć trzeba aby przed zimą wyschły— Rondelet naznacza naymniey 4 miesięcy czasu na wyschnięcie we Francyi— u nas więc nieco dłuższego by czasu wymagały. a zatem

a zatem na drugą wiosnę a lepiey ieszcze w następnym lecie tynkowanie uskutecznić będzie lepiey

Chociaż Ziemiotłok robi się z ziemi zaledwo zwilżoney, kiedy Suwodni starożytnych były gniecione z gliny z słomą i wodą, iednak uważać trzeba na przestrogę Cointerauxa, nie dawać tynku dopoki środek murow nie wyschnie — W upały mury wysychaią nagle na powierzchni, lecz wilgoć ku środkowi się podaie, zkąd powoli ku powierzchni się rozchodzi, i wtedy tynk kawałkami odpadać musi nie maiąc spoyności z murem — Nie trzeba się obawiać azeby mur z Ziemiotłoku nie otynkowany miał podlegać zepsuciu, im dłużey raz na to się poświęci tem tynk lepiey się chwyci. W Departamencie Isery znayduią się domy bardzo dawne które nigdy tynkowane nie były —

W Restauracyi Zamku wspomnionego wyżey Rondelet nie chcąc zaufać ziemi nieco suchey i średniey dobroci, kazał ią utłuc i przesiać, i zwilżać wodą wapienną <u>lait de chaux</u> zamiast wody czystey — otrzymał Ziemiotłok daleko mocnieyszy iak z naylepszey ziemi. Jego powierzchnie były tak twarde i gładkie że się było można obeyść bez tynkowania, i inne budowle obok tym sposobem wystawione tylko wprost obielono wapnem — co się tycze samego Zamku otynkowano go zaprawą z wapna i piasku —

o Murowaniu z ubiianey Ziemi. Pise z Rondeleta.

Sposobu wznoszenia murow z ubiianey Ziemi używaią wiele w departamentach Ainy, Rodanu i Izery we Francyi od dawnego czasu. — Był on znany Rzymianom dawnym, a podług Pliniusza używany w Afryce i Hiszpanii. —

Naturalista ten mowi o nim iako o rzeczy nadzwyczayney ktora powinna wzbudzać zadziwienie. Tak się wyraża:

„Lecz coż? czyliż nie widziemy w Afryce i Hiszpanii murow z Ziemi nazywanych murami ubiianemi w formach *formaceos parietes*, bo się ie z niey ubiia raczey niżeli z obustron zastawianemi tablicami raczey niżeli murnie; i te mury nie trwaiąż wiekami, chociaż wystawione na deszcze wiatry pożary i nie sąż mocnieysze nad mury kamienne, *omnique caemento firmiores*? Hiszpania spogląda ieszcze dziś z zadziwieniem na querity *speculas* i wieże z ziemi przez Annibala na szczytach gor powystawiane."

Mowi Rondelet że gdy te mury są dobrze zrobione i dobrym tynkiem zewnątrz powleczone mogą trwać kilka wieków. W r. 1764 poruczona miał sobie restauracyą starego zamku w Depart: Ainy *de l'Ain*, wystawionego z Ziemioubitku od 150 lat przeszło, znalazł w nim mury tak stwardniałe iak miętki kamień srzedniey twardości, iakim iest kamień St Leu. Dla porzebienia otworow okien musiano ie wybiiać za pomocą młotow konczastych i tnących iak kamień ciosowy. —

Każda Ziemia ktora ani iest zbyt tłusta, ani chuda, iest zdatna na mury z Ziemioubitku. — Naylepszą iest samorodna *la terre franche* ktora iest nieco piaszczysta *graveleuse*. Zawsze kiedy motyką łopatą lub pługiem rozruszaiąc ziemię ta się odrywa w bryłach ktore się z niejaką trudnością rozbiiać daią będzie dobra na Ziemioubitek. Ziemie uprawiane, ogrodowe, ziemie naturalne ktore się utrzymuią prawie do pionu w brzegach mogą tu korzystnie bydź użyte.

Nie abyś się pewniey przekonać o lepszości iedney Ziemi nad drugą doradzaią inni Autorowie ubiiaiąc rozne iey rodzaie iakie w bliskości się znayduią w moździerzu lub ugniatać w pakach. Ta ktora po wysuszeniu pokaże się bydź naytwardsza będzie naylepsza. —

Wprzod iednak potrzeba zpreparować tę Ziemię, to iest potłuc ią i przesiać przez kratkę dla oddzielenia kamykow większych iak orzech. Jeżeli iest sucha zwilżyć ią wypada skrapiaiąc wodą w miarę iak się ią łopatą porusza aby się cała rowno napoiła. Dosyć aby była mało wilgotna, to iest byle tylkoażeby wziąwszy iey garść w rękę i rzuciwszy na kupę nie mogła utracić kształtu iakiego przez ściśnienie w ręce nabyła.

Tak przygotowaną Ziemię rzuca się w rodzay formy czyli skrzyni ruchomey fig. 1 i 2. Tab: 5. i ubiia tłukiem 7. fig 2, i 8. —

Skrzynia ta składa się z dwoch tablic sosnowych Nº 1. w fig 1 i 2 oznaczonych, zwanych *banches* w okolicach Lyonu, zwać ię będę przystawnicami; są one zrobione z deszczek spuszczonych w siebie na szparowanie *a rainures et languettes* i umocnione innemi na poprzek Nº 2. ktore się mocnemi gwoździami

zdiami do nich przybiia. Aby łatwiey było można wstawiać te przystawnice czyli ścianki przyprawia się do każdey po dwie rękoieści poignées literą P w fig 1 i 2 oznaczone.
Ścianki te stawia się na zamkach ^{zębowych} traverses oznaczonych N^{ro} 4 w fig 1 i 2, a N^{r} 10 w szczegołach; Zamki, te zwane lassoniers ou clefs umieszczaią się w wycięciach zrobionych w części muru iuż skończoney, są przy końcach opatrzone w wielkie dziury mortaises w które się wstawiaią małe słupki z czopami w spodzie zwane aiguilles; te N^{r} 3 w fig 1 i 2. a N^{r} 9 w szczegołach okazuie. Szerokość skrzyni w świetle to iest między przystawnicami powinna wyrownywać nayświększey grubości murow do zrobienia, to iest około 20 cali par: (54 centym:). Ponieważ zas zwykło się zwiększać te mury w miarę iak się wznoszą, potrzeba ażeby odległość między dziurami czopowemi w zamkach była mnieysza, iżby za pomocą klinów N^{ro} 5 fig 2 można było przybliżać do siebie przystawnice i słupki dla nadania murowi szkarpowatości przyzwoitey. Szkarpowatość ta iest zazwyczay $\frac{1}{144}$ częścią z każdey strony to czyni 1. linią dla każdey stopy wysokości; tak że mur 24 stop wysokości o 4 cale iest cieńszy w górze iak w spodzie.— Nie zostawia się zwyczayne pomiędzy dziurami czopowemi w kluczach czyli zamkach większey odległości nad 14 cali; długość tych dziur robi się cali $10\frac{1}{2}$, co czyni wraz z dziurami cali 35. Odeymuiąc od tey długości 35" cali 4 na grubość dwóch przystawnic, w mieyscach gdzie są zgrubione prętami barres, i cali 7 na grubość słupków, pozostanie cali 20 na nayświększą grubość muru, a 4 cale na kliny.
Długość przystawnic bywa zwykle 10 stop, a wysokość stop 2 cali 9.
Słupki maią stop $4\frac{1}{2}$ długości, w to wchodzi iuż czop dolny 6 cali długi, i 15 cali górą potrzebne dla związania N^{ro} 8 fig 2.—
Podkładki czyli zamki maią $3\frac{1}{2}$ stop długości, a 4 cale grubości.
Kliny N^{ro} 5 fig 1. i 2; a N^{ro} 11 w szczegołach powinny mieć 9 cali górą, $1\frac{1}{2}$ cala dołem, a grubość równą szerokości dziur, która znow powinna się równać $\frac{1}{3}$ części szerokości zamku. Długość klinów 20 cali, aby służyć mogły dla wszystkich grubości murow.—
Potrzeba ażeby wcięcia dla umieszczenia zamków w murach iuż ubitych robione były dosyć głęboko, to iest na $1\frac{1}{2}$ cala głębiey iak iest ich grubość na wzwyż, a to dla tego ażeby przystawnice ostawały dołem części tychże murow i o nie się opierały ze strony wewnętrzney za pomocą klinów N^{ro} 5 fig 2 wbiianych w dziury ze strony zewnętrzney.
Dla ustalenia przystawnic górą zakładaią się pomiędzy nie rozparstki N^{ro} 6 zwane gros de murs, i to w prost każdey pary słupków, utwierdzaią się w mieyscu przez ściągnienie słupków w górze za pomocą sznurów i małego drążka tourniquet N^{ro} 6 który się przez zakręcenie wyciąga. Jeżeli się rozparstki o 2 stopy nad dnem skrzyni encaissement umieszczaią się potrzeba więc dawać im o 4 linie mniey długości iak iest szerokość tegoż dna w świetle aby mur miał szkarpowatość przepisaną.
Ustawiwszy tak skrzynię narzuca się zaprawy wapienney wzdłuż przystawnic spodniey krawędzi przystawnic wewnątrz skrzyni, l'on fait des solins en mortier aby zapobiedz iżby się pierwsza ziemia nasypana i w niey ubiiana nie dobywała pomiędzy tąż krawędzią a murem na którym iak się

rzekło

nżeli to 1½ calami zachodzi; luboby zamiast wapna można użyć na ten cel gipsu lub ziemi deptaney; wierzch zamków przykrywa się potem deszczułkami, wzdłuż których można także narzucić zaprawy z ziemi deptaney gaché to iest więcey zwilżoney iak dla ubitku pisé.

Skrzynia tym sposobem przez rozporniki i powrozy ściągające słupki podzielona będzie na 3 części, w każdey z nich stawia się człowieka z fasulcem.

Wyczyszczony dno miotłą i lekko skropiwszy każe się pomocnikom nosić ziemię przygotowaną w koszykach wiklowych №16. fig 3. Robotnicy będący w skrzyni ouvriers-piseurs rozgarniają ią równo nogami; warstwa tey ziemi nie powinna bydź grubszą nad 3 do 4 cale, poczem ubiiaią ią fasulcami aż do 1½ lub 2 cali grubości mniey więcey. Na tak ubitą warstwę pomocnicy sypią znowu nową ziemię w tey samey ilości co pierwey, ubiiacze ią rozgarniaią i ubiiaią. Ta czynność powtarza się dopóki się skrzynia cała nie napełni.

Fasulec składa się z sztuki drzewa 10 cali wysokiey, iest prawie kwadratowy w wysokości 6 cali od spodu, gdzie ma 6 cali z iednego a 5 cali z drugiego boku na grubość, zcienia się podług pewney wygiętości do spodu gdzie przy małem zaokrągleniu zostawia mu się tylko ieden cal na grubość. – W górze iest okrągłym na 4 cale mniey więcey średnicy; w środku tey powierzchni okrągły wywierca się dziura ieden cal obszerna a 2 cale głęboka. Obwód koła wierzchni łączy się z obwodem 6 na 5 cali prostokątnym środkowym przez łagodne obcięcie koła okrągławe. Część płaska fasulca czyli tłuku pisoir którą robotnik uderza w ziemię powinna bydź równą i gładką. – Dobry ubiiacz robią sobie zasługę mieć fasulec dobrze zrobiony i wygodny, i którymby we wszystkich zakątkach skrzyni ziemię ubiiać było można. – Ubiiaiąc nim obraca się go za każdem uderzeniem ażeby ślady które zostawia na warstwie ziemi krzyżowały się, co pomaga do równego wszędzie zgęszczenia ziemi.

Obiera się na to narzędzie drzewa twardego i zwięzłego, iakoto korzenia z iesionu frene wiązu orme lub orzechu noyer. Powinno mieć wraz z drążkiem czyli stylishiem 4 stopy 2 cale wysokości. Grubość stylishka manche w górze 1¼ cala, w spodzie 1. cal.

Uwaga. P. Cointereaux inny kształt fasulcowi daie. Zob niży

Poczynaiąc mur, zastawia się skrzynię w końcu tablicą z dwóch desek fig: №12, utwierdzaiąc ią w górze do skrzyni za pomocą iednego lub dwóch ściągli czyli zwieradeł sergent stolarskich Fig №13. Drugi koniec skrzyni zostaie otwarty, bo tu się ziemia ubiia pod pochyłością około 60° iak linie CD w fig 1. okazuią. Ta pochyłość ubitku która się zawsze robi w iednym końcu skrzyni służy aby się ziemie w koleyno posuwaney skrzyni ubiiane z sobą wiązały i w siebie wtłaczały.

Ukończywszy ubitek w skrzyni rozbiera się ią, i stawia daley iednak tak ażeby przystawnice okrywały część ubitku poprzedzaiącego pochyłą, i postępuie z ubiianiem w niey ziemi iak wyżey

Tab 6. okazuie dom z ubitku nieotynkowany dla dania wyobrażenia iak się szczególne iego części w skrzyniach ukończane między i nad sobą wiązać powinny /: część ukończoną ubitku w skrzyni zowie banchée :/, szczególniey zaś w narożnikach potrzeba aby iedna na drugą na krzyż zachodziła to iest aby ich końce m, m, m, na przemiany w warstwach w iedney i drugiey ścianie były widzialne. – Spostrzega się tu, ieszcze że dziury dla zamków nie idą w linii

pionowey

pionowey w warsztwach nad sobą, ale są w szachownicę. Także i to że po:
chyłości kanałów utłoków w szczególnych skrzyniach powykonczanych są w kierun=
kach przeciwnych, bo dla każdey warsztwy następney Skrzynia się w przeci:
wną stronę koleyno posuwa, i utłaczanie Ziemi od innego się narożnika po:
czyna — to iest od tego na którym się warsztwę poprzedzająca ukończyło —

Taż Tablica okazuie rozne sposoby robienia węgarow *jambage* drzwi i okien
1° Z Kamienia ciosowego, gdzie ciosy *c c* zowią się *crosses* i stanowią wę:
gary, drugie *d d* ukorzenziaia ie z murem. 2° Z cegły *b b*; 3° Można ie robić też
z Kamienia drobnego *moilon* lub z gipsu. Co się tyczę, sztorców *linteaux* robi się
ie zwykle z drzewa i kładzie w skrzynie podczas utłaczania Ziemi, też mogą bydź
i z lanu, cegły lub Kamienia. 4° Z samego drzewa *a a*.

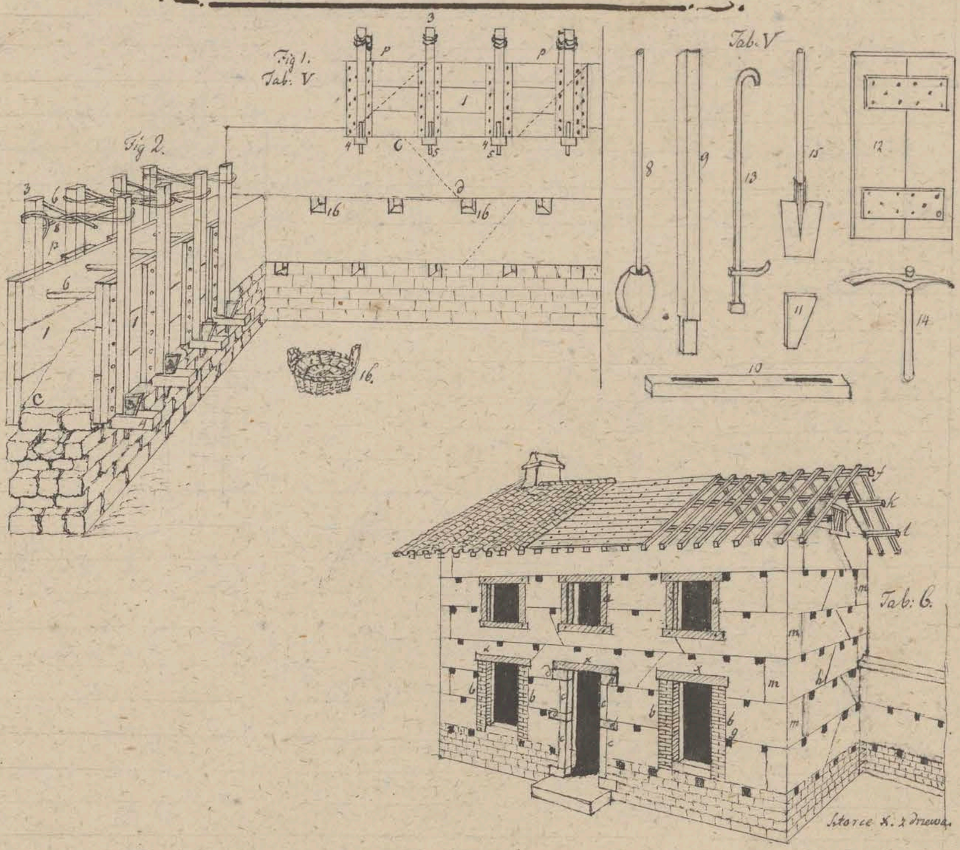
Nim się pocznie tynkować Dom bądź gipsem bądź zaprawą wapna potrze:
ba aby Ziemiotłok był zostawiony czas niejaki ażeby wyschł, co zawisło od tem
peratury kraiu i pory czasu. Doświadczono że w Lyonie mury tego rodzaiu
18 do 20 cali grube ukończone na początku Maia wysychały dostatecznie aż do koń:
ca września lub początku Październiku aby mogły bydź tynkowane; i że te które
w Lipcu ~~lub~~ a nawet Sierpniu wykończano mogły ieszcze przyiąć tynk przed Zimą,
nakoniec że wykończane późniey potrzebowały naymniey 6 miesięcy aby wyschły.
a nawet więcey ieżeli w mrozy. Przyzwoita także iest rzeczą nie wykonywać robot
z utłaczaney Ziemi w czasy wilgotne i dżdżyste.
Chociaż Ziemiotłok robi się z Ziemi zaledwo zwilżoney, gdy tymczasem suro:
wki Starożytnych były z deptaney z słomą i wodą, roztropnie iednak będzie pamię:
tać na uwagę Witruwiusza, to iest nie dawać powłoki czyli tynku na w ten sposób
stawianych murach nie przekonawszy się że w srodku dostatecznie wyschły. Zie=
miotłok robiony w wielkie upały zaraz wysycha po wierzchu, lecz wilgoć ściąga
się ku środkowi z kąd leniwo ustępuie przenosząc się po trochę na powierzchnią.
Dawszy więc tynk na takowym murze, ten musi wielkiemi Kawałkami odpa:
dać nie mogąc się utrzymać na tak zwilżaney powierzchni. — Nie mam obawy
aby Ziemiotłok nieotynkowany podpadł uszkodzeniu ieżeli był dobrze zrobiony.
Rondelet w Depart: Isery widział domy bardzo dawne które nigdy powlekane
tynkiem nie były a przecież przetrwały wszystkie ostrości powietrza —

Konczy nakoniec Rondelet ten przedmiot sposobem dążącym do nadania Zie:
miotłokowi więcey konsystencyi, a który iak mówi doskonale mu się powiódł. Wyra:
zy iego są: Roku 17.. Pomiędzy dodatkami które sobie miałem poruczone zrobić w Zamku wyzey
wspomnionym znaydowała się iedna głowna część domu, *un grand corps de logis*.
półtoraczna *semidouble* o dwoch piętrach prócz dołu, z śpiklerzem *grenier* na wierz:
chu i dachem dachówką złobczastą pokrytym. Ziemia iakiey na tę część uży:
byłem zmuszony zdawała mi się bydź nieco suchą i średniey dobroci. Kazałem ią
więc pokruszyć i przesiać przez kratę, a potem zwilżyć wodą wapienną *lait de chaux*
zamiast czystey. Sposób ten prosty wydał ziemiotłok mocnieyszy iak z nayle=
pszey Ziemi — Powierzchnie iego były tak twarde i gładkie lisse że się można
było obeyść bez tynkowania innych pomnieyszych domów należących do Pałacu i
tym sposobem zbudowanych. Co się zaś tyczę głównej części Pałacu *corps de logis*
nowo wzniesioney mury powleczono tynkiem z wapna i piasku, bo reszta pałacu
była

była także tynkowana. Widząc ią, nigdyby się domyślić nie można było azeby była budowla z ziemi.—

Widoczną iest rzeczą, że tym sposobem mówi daley możnaby robić Surowlę na-kształt starożytney mogącą mieć więcey konsystencyi i mocy; używać iey na mury wewnętrzne i przegrody; zamiast kształtu sześciennego można iey dawać płaski, to iest robić ie $10\frac{1}{2}$ do 11 cali w kwadrat, a $5\frac{1}{4}$ do $5\frac{1}{2}$ cali grube; połowiczne mogłyby mieć $10\frac{1}{2}$ do 11 cali długości, a $5\frac{1}{4}$ do $5\frac{1}{2}$ cali szerokości i tyleż grubości, aby się z całko-witemi układać i z niemi wiązać mogły w murach rożney grubości.— Legły surowe całe kładzione na płask mogłyby służyć dla murów $10\frac{1}{2}$ do 11 cali grubych.— Poło-wiczne, lub całe rębem kładzione dla przepierzeń cloisons.— całe w raz z połowi-cznemi dla murów grubszych, iak się mówiąc o Surowle starożytney powiedziało.

Surowlę tę możnaby wyrabiać w krosnach lub kratach z drzewa zwią-zanych i mogących się rozbierać.—

była także tynkowana; widząc iż nigdyby nie można było zgadnąć że: by była Budową z Ziemi

Wypisy z Dzieła pod tytułem
Wzory Budowli wiejskich z 24 tabli: przez
A Czaki – Warszawa 1830. –

Autor dowodzi iż budowle z ubijanej ziemi są trwałe – tanie bezpieczne od Ognia – cieplejsze dają pomieszkania iak z cegły – Wadę tylko maią iż się tynk zewnątrz nie wiąże z gliną

Wybor Ziemi Wszelka glina na cegłę i Dachowkę zdatna i do wyrobow garncarskich iest dobra – aby nie była zbyt tłusta bo w czasie deszczow przyciąga wilgoć z powietrza i mięknie – Za chuda rozsypuie się podczas suszy. – Dobra Ziemia powinna być twarda – i spojna – (piasek, torf – Ziemia roslinna czyli tak zwana ploułka z roslinnych części utworzona nie są dobre) –

Jeżeli Skiba ziemi rydlem lub pługiem wydobyta nie rozsypuie się dobrowolnie i na Kroiu lśniącą ma powierzchnią znak iż będzie dobrą –

Ziemia lub glina w wąwozach gdy się pionowo obrywa i utrzymuie iest dobrą –

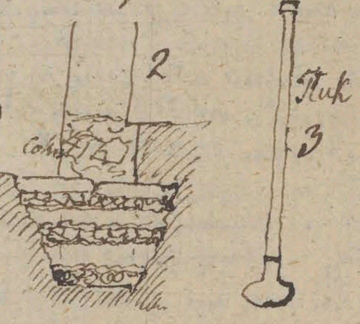
Do tłustej gliny radzi domięszywać grubego piasku czyli żwirku – do chudej gliny tłustej – skropienie mlekiem wapiennem Ziemi prawie zawsze spojność iej powiększa. –

Wreszcie proby robić trzeba w cebrach ziemię ubijając z rożnej mięszaniny.

Fundamenta z Kamienia $\frac{3}{4}$ łok: a w gruncie mniej twardości 1 ł: głęboko – i tyleż nad Ziemią wystaiące – Fundamenta powinny licować z murami, a zatem też same mieć grubość –

Zamiast zwyczajnej zaprawy wapna z piaskiem, używać można błota ulicznego z przydaniem $\frac{1}{10}$ części wapna lub też Ziemi z $\frac{1}{10}$ wapna; dodaiąc żwiru czyli drobnych Kamykow –

Sposob tani zakł: fundamentów: Niemiecki: Row iest szerszy w gorze niż dole – Spod ten posypuie się drobnemi Kamykami wielkości pięści (szabrem) z ostremi Krawędziami – tę warstwę polewa się wodą aby ziemię w spodzie rozmiękczyć, ieżeli sama z siebie nie jest dość wilgotną – potem żelaznemi tłukami / fig 3. maiącemi około 15 ft ciężkości opatrzone w dębowe trzonki ubiia się z razu lekko potem coraz mocniej dopoki się kamienie w ziemię nie wtłoczą – Na to sypie się Ziemia wykopana na 6 cali grubo – przykrywa znowu warstwą szabru, polewa wodą i ubiia jak pierwszą – to się powtarza razy 3 lub 4 ...

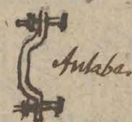

dług cieżaru murow – Wierzchnia warstwa powinna byc o 6 cali niżej iak brzegi rowu – na tem daie się ~~podmuro: wanie~~ 9 cali wysoka warstwa muru z twardych dużych kamieni a na tej podmurowanie czyli Cokul iak fig 2 objaśnia –

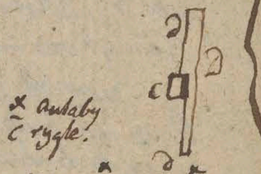
Tu dowodzi Autor że taki fundament się nie osiada, a to zapomocą prob robionych w porownaniu z stawianiem murow na gołej Ziemi –

<u>Formy</u>. Powiada Autor iż wiadomy dotąd kształt form (: iak Gilli i inni opisuią:) nie zupełnie odpowiada Celowi dla tego że belki poprzeczne wiążące formę u gory wiążą za: wadzaią robotnikom przy rozgarnywaniu Ziemi i ubija: niu, muszą oni tłukiem w ukośnym działac kierunku i przekładac go na drugą stronę – 2° złożyt trudno przycho: dzi ustawić formę pionowo – i ta robota ustawiczne zatrud: nia Majstra i robotników – Toż samo mowić o murach zakrzywionych – następuiącą więc formę zaleca.
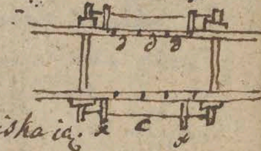
Z deski zdrowych i twardych 1 cali 7 linii grubych spo rządza się tablice na 1 $\frac{2}{3}$ stop szeroki. umocowane sepą: gami 2 cale grubemi a 7 cali szerokiemi, nitami się przytwier: dzaią – Sepągi te daią się w odległości 2 stop od srodka do srodka. Dwie takowe tablice na przeciw siebie stanowią skrzynię. W połowie wysokości przewiercaią się dziury przez sepągi i deski dla przewleczenia przez nie drążkow żelaznych 1 cal i 4 linie grubych okrągłych – Konce tych drążkow wystaią na zewnątrz i maią podługowate dziury dla klinow, ścięgiących tablice. – Drążki więc te iednej długości byc maią i takiej aby między tablicami po: trzebna grubość muru pozostała. fig 7.

Wspomnione drążki kładą się na podmurowaniu – lub na warstwie iuż ubitej Ziemi; na nie nasuwaią się tablice i ścisk: ią klinami silnie, dopoki się wierzchem nieco ku sobie nie na: chylą – ~~drewnianemi~~ dębowemi drewienkami tak długiemi iak gruba ściana potem rozpieraią. – Potem sypie się Ziemia na dwa cale grubo, udeptuie rowno i mocno się ubija żelaznym tłukiem do poki znakow wtłaczania się nie zostawi – Tłuk ma 10 ~~cal~~ funtow cieżaru – iest □ $\frac{1}{2}$ w spodzie z ściętemi rogami – osadza się na dębowym trzonie fig 8.

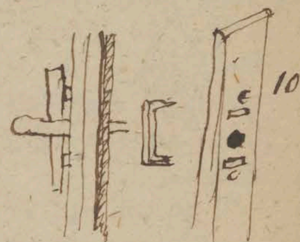

Gdy drążki będą warstwą Ziemi ~~ubita~~ ubitej przykryte, rozpar: stki się powyciągaią się – Widać z tąd iż tablice połową swej wysokości wystaią, a połową okrywaią fundament, lub warstwę wprzod ubitej Ziemi, i ściskaią:

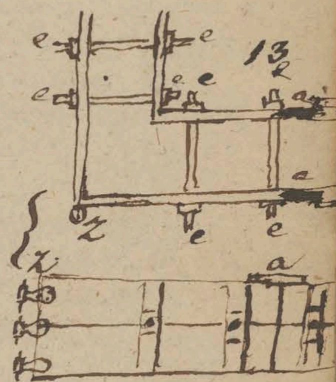
Poniewaz zaś kilka takich form ciągiem iedna za drugą się zakłada – trzeba aby w prostej linii były – maią więc w koncach antaby żelazne, za ktore wsuwaią się rygle c fig 12. i deszczułki dd za niemi grubsze w gorze iak dole podług fig D aby na ryglu oprzec się mogły. – Formy więc koncami do siebie dolegac nie koniecznie mo: gą, bo deszczułki ich miejsce zastąpią – potrzebuią więc byc roznej szerokości ażeby do każdej długości ściany dobranemi byc mogły.

W Zachowaniu pionu ta forma wielkie czyni ułatwie=nie, a małe schybienia od zupełnego pionu mogą być po=prawiane przy każdem nowem zakładaniu formy, do czego nawet rozpieranie się formy ku górze przy ubijaniu ziemi staje się pomocnem – gdyż zawsze można toporem ścianę cokolwiek ściesać nie szkodząc przez to jej mocy. Rozumie się że ściany nieco pełniejsze robić trzeba, aby małe nierówności których trudno a=uniknąć przez ociesanie toporem, albo nadziubanie młotem widełkowym przed narzuceniem tynku mogły bydź spędzone – Płaskie warstwy za po=mocą tych form są dogodniejsze bo prędzej wyprowadzają się – jedno=stajniej przeto robota wzrasta i równiej wysycha – Formy także ła=twiej zakładane być mogą (: lecz za to częściej :). Przestrzegać trzeba ażeby przystępując do ubijania wyższej warstwy, spodnia nie zu=pełnie wyschła – w razie potrzeby skrapiając wodą za pomocą kon=wi ogrodowej –

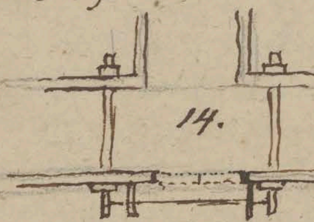

Kliny żelazne przy Szpągach nie powinny się opierać o drzewo ale o taśki klamerek żelaznych na 1½ linii wystające

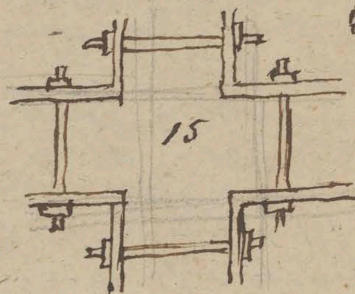
Ażeby każdą danej długości Ścianę wyprowadzić potrze=ba mieć formy równej długości z 2. 3 albo z jedną Szpągą i drążkiem – przedłużać je także nieco można wyrzynając deszczek zastawnych za ryglami jak się wyżej rzekło.

Do ubijania Węgłów używają się formy fig. 13 – Te formy dla każdej grubości ścian osobne być powinny – co nie trzeba uważać za koszt wielki, gdyż sprawiwszy dwie for=my jedną na grubość 2 stop, a drugą na $1\frac{5}{12}$ lub 1½ stopy można ich do najro=zmaitszych użyć budowli. –

Gdzie się zaś ściany spotykają wewnę=trznie lub się krzyżują, mogą być formy zwy=czajne z sobą składane jak fig 14 i 15 okazuje.

Dla połączenia z sobą form tych można użyć klamer jak fig 16 okazuje na wierzchu przybijanych, jak w fig 13 pod literami a widać.

a 16

Do form narożnych grubszych deszczek użyć trzeba bo nie są związanemi w swych końcach klinami. –

W fig 13. widać pod lit: z jakieś okucia których nie rozu=miem, aby spoić deszczki w rogach. – Widać także po dwa drą=żki żelazne ee z każdej strony, używa się atoli po jednym przemiennie przy ubijaniu każdej warstwy, raz jednego, dru=gi raz drugiego, a to w celu aby otwory po wyciągnięciu drążków nie przypadały w pionowem nad sobą położeniu przez co mogłyby się Ściany porysować.

Ubijanie Ścian potrzeba począć od węgłów – Warstwa więc ziemi ku przeciwległemu węgłowi będzie ukośna, aby

ię zrownac, naley formę do ubijania następnej warstwy tak zakładac, izby poprzedzaiącą warstę obita od miejsca w któ= rem się iej pochyłość poczyna — skonczywszy iedną warstę zaczy na się ubijanie następnej w odmiennym kierunku, azeby się szczepi ne warstwy miały — i wiązały to iest azeby grubszy koniec iednej przy padał na cieńszy drugiej

Grubość scian zewnętrznych 18 do 20 cali dla budowl bezpiętrowych iest dostateczna — dla piętrowych 18 cali w piętrze, a 24 w dole. — Rzedi Autor azeby sciany były o 1 Cal cieńsze w gore iak dole — Scianom przedziałowym 15 cali — i mniejszą by nie może — Cieńsze wystawia się z Surowki.

Jeżeli sciany zewnętrzne zostały wyprowadzone i wypada wy stawic przedziałową trzeba w pierwszych wyrąbać fugę na 1 lub 2 cale głę boką i tak szeroką jak sciana, a zwilżywszy ią wodą dopiero scianę poprze czną ubijac —

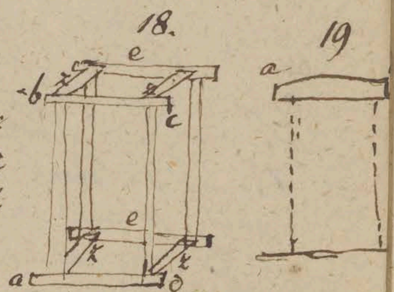
Dla kołków do wieszania chce Autor azeby podczas ubiiania by ły w przyzwoitych wysokościach były powprawiane grube drewniane łaty —

Ziemi tyle na raz przysposobiać ile iej przez dzień zużyć można po ukończeniu roboty dzienney posypać Ziemią swieżą na 1½ cala Scianę z wierzchu i przykryć deskami — ieżeliby zaś deszcz miał ią rozmię kczyć, trzeba z powierzchni ią odgarnąć

Do kominow, mianowicie odogniowych, ogniska używa się Surowki oprocz części kominow nad dach wystaiących —

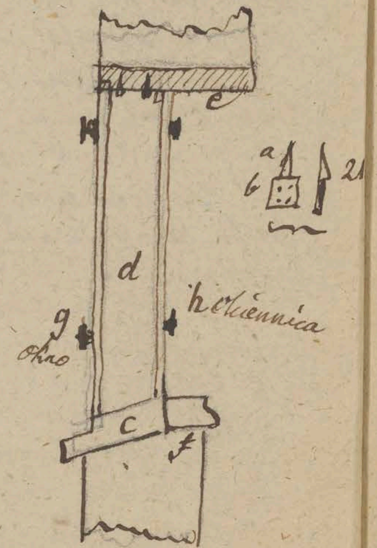
Okna i drzwi.

Albo futryn się używa — albo krosien czyli uszaków (:blindram:). Fig 18. a b c d iest krosno od przodu, e e od tyłu, obiedwie z drze wa krokwiowego — Te krosna czyli ramy są połączone ryglami z z Sporządzone tym sposobem uszaki ustawiaią się w miejscach właściwych, a otwory między ryglami zakrywszy deskami ubiia się Ziemia aż do tychże —

Meitingelem twierdzi iż naylepiey iest ubijac sciany pełne umieszczaiąc nadedrzwiami i oknami bale ab fig 19. 3 do 4 cali grube — gdy Sciany podeschną wyrąbią się pod temi balami otwo: ry, i wprawią futryny dwucalowe — Wyrąbane bryły mogą być zamiast durnych liosow użyte do murowania Szczytów itp.

Jeżeli Sciana 20 cali gruba, bal na spodnią sztukę c powinien mieć 16 cali szerokości, a zaś na dwie boczne d po 12 cali — Spodnia Sztuka pochyła wystaie 4 calami za Sciane boczne i wierzchnia (:dla tynku:) na 1 cal. — Wierzchnia sztuka e zajmuie całą grubość Sciany — Boczne Sztuki d na czopy się wprawiaią w spodnią c, a pod wierzchnią e gwałtem się wpędzaią i przytwierdzaią żelazkami iak fig 21 — to iest ostre ich końce a wbiiaią się w wierzchnią Sztukę, a łapki kwadratowe b przytwierdzaią się gozdziami do bocznych — Boczne Sztuki ma: ią 2½ do 3 cali grubości i są opatrzone w felce dla okien i ościennic. Do

bręż

Do brzegu spodniej płutni stosuie się drugi bal ‡ ku Izbie poziomo i 2e: drzym balem na pół wystąpie, aby ochraniała Sciany od uderzen i zacieków wody. Gliffy obok tego balu nie opatrzaią się drzewem ale się ukośnie zaciosuią.

Pułap i Dach

Sciany u góry nieco cieńsze się zrobią iak w spodzie – co się uskute: czniа albo sufhaiąc formę przy zakładaniu każdej warstwy nieco wię cej u góry – albo obciosuiąc ściany toporem z krzywem toporzyskiem

Na Scianach iuz gotowych zamiast murłat, kładą się grube de: ski któreby całą ich grubość pokryły. – Na nich się kładą belki zwy: stępem 1 do 1½ łokciowym dla okapu –

Jeżeli zaś Dom iest piętrowy, wtedy w mieyscach oznaczonych dla belek kładą się kawałki balów 2 do 2½ cali grube mające przynaj: mniej 3 razy taką długość iak belka iest szeroka, a taką szerokość iaka ma być długość wpuszczenia belek w Sciany. Tak utorowawszy te kawałki wyprowadza się Sciana wyżej z Ziemi. – aby belki zaciągnąc wyrębuią się potem dziury dla nich na teraz ~~bal~~ kawałkami, izby na ich przodku spoczywały. – Tu Autor doradza używać belek nie ostro obrabianych, a nawet ne pot przerzynanego drewna w Domach Włościan

Na Belkach układa się pułap, z łat, albo z żerdzi łupanych i obwiniętych Słomą w glinie unurzaną – na wierzchu daie się wylepa z gliny, a nawet ieżli Strych przeznaczony na mieszkanie lub Składy, da się Jastrych przepisany dla Boisk w Stodołach – lub też podłoga z desek.

(: W Zagrodach Ziemia wyrownywa się i wylepia gliną, albo się posadzka układa z Cegły przeciw myszom i robactwu; do wylepienia zaś toku czyli klepiska bierze się 5 części gliny, 1. niegaszonego wapna, 1 piasku, i 1 popiołu. ta mięszanina dobrze wygnieciona nakłada się na boisko na 6 do 9 cali grubo i ubiia mocno aż do wyschnięcia, skrapiaiąc podczas ubiiania krwią bydlęcą. –)

Dobierać tu trzeba łat lub żerdzi mocniejszych, które mogą być i płukowane. Łaty od spodu się gliną zamazuią i pobielaią

Zamiast słomy można rzadniej łaty rozłożyć, poutwierdzać i przepleść chrustem, i dopiero na tej plecionce dać polepę z wierzchu i od spodu

Sposób ten iest tańszy iak wsuwaiąc Kotwice (Stryszulec) w słomę obwinięte wymięszaną gliną w fugi w bokach belek powyrzynane.

Wyprawa Scian wewnętrzna

Budowle gospodarskie iak się Obory Stajnie, Owczarnie, Stodoły nie potrzebują prawie żadnej wyprawy wewnętrz – Sciany po ociesaniu zacieraią się tylko grubym ostrym piaskiem. – to iest nieczekaiąc ich wysechnięcia, zwilżaią się wodą za pomocą pędzla murarskiego, i gruby piasek nieco zwilżony bierze się na zacierkę murarską, ucióra się i wtłaczа mocno – Sciana taka należycie postawi muru Kamiennego – W Chałupach można ią pobielić grubem chudem wapnem – Gładsze będą ściany, zacieraiąc ie gliną z cienkim piaskiem rzadko zarobioną – Sciany takie nie tylko wapnem pobielone ale i potrzebnie farbami pomalowane być mogą – W Domach dla wyższego wychowania ludzi można ściany okryć papierowemi obiciami, albo kolorowym papierem który się bezpośrednio nakleja na Sciany i Kleie.

Sciany ubijane z ziemi gliniastej przyjmują wyprawę która tak chędogo równo i gładko wygląda iak gipsowa, a pod malowanie lepsza od gipsowanych – ro: bi się zaś tak:

Gdy ściana iuż dobrze wyschnie skrapia się najprzod wodą, zaraz potem narzuca ią mularz rzadką zaprawą z gliny piasku i niewiel: kiej ilości wapna. Ten narzut zaraz się zacierką zwyczajną do tinkatu wyrownywa, a gdy zaczyna tężeć i po całej powierzchni do: stanie małych rysów, nabryzguie się ściana bardzo płynnym roztworem gliny z przymieszaniem nieco wapna, zaciera się na nowo, i natychmiast pokrywa suchym, bardzo cienkim prze: sianym piaskiem który się na ścianę silnie ręką narzuca. – Część tego piasku chwyci się ściany, część spadnie na ziemię. Teraz mu: larz bierze ~~kielnię~~ narzędzie kształtu wielkiej kielni, która powin: na być dość gruba, a przytem zupełnie gładka i równa; tem narzę: dziem przyklepuie piasek na ścianie raz koło razu, że ściany wystą: pie wilgoć nakształt potu, tak że cała powierzchnia błyszczeć będzie od wody. Miejsca zbyt mokre narzucaią się jeszcze raz cienkim piaskiem i przyklepuią narzędziem tak, iżby ściana była zupełnie gładka – Po wy: schnięciu kolor ściany okazuie się przyjemny, że dałoby tylko szlaczki albo filunki kolorowe wyjść może nawet w izbach mieszkalnych – lecz mo: żna ie pobielić, lub pomalować.

Na ścianach z chudszej ziemi daie się wyprawa podobna po: wyższej, a to tak: Gdy ściana zostanie wyrownana i nieco nasiekana czyli nadziobana, aby miała chropowatą powierzchnią, narzuca się, bez poprzedniego zwilżania iej wodą, bardzo rzadki roztwor z gliny piasku i wapna z znacznym przydatkiem gipsu. Gdy ten narzut zlężeie i na pół wyschnie, naciąga się druga warstwa z gęściejszej massy do której bierze się glina z małym tylko przydatkiem wapna i piasku. Tą massą wypełnia: ią się małe skazy i dołki, potem się ściana tąż massą wygładza i równa na: rzucaiąc ią gdzie potrzeba najcieńszemi warstewkami. Skoro to drugie po: łożenie zacznie wysychać, i na całej powierzchni drobne rysy się porobią, przystępuie się do ostatecznego zatarcia i wygładzenia ściany, massą bardzo płynną z gliny, ~~[illegible]~~ trochy wapna i bardzo wiele piasku. Zacierka do gładze: nia ścian obwija się pilśnią, a nakoniec w pokojach lepszych pędzlem się jeszcze ściany wygładzaią. – Takie ściany można wprzód malować po wytarciu ich wiechciem aby sterczące ziarna grubszego piasku spadły –

Wyprawa zewnętrzna

Sciany powinny wprzód doskonale wyschnie, potrzeba więc ie rozpoczynać wcześnie na wiosnę, lub ku końcowi lata – t.i od końca kwietnia do początku września – Później robiąc trzeba tynkowanie odłożyć do przyszłego lata. –

Są przykłady że ściany ziemne tylko grubym, ostrym, żwirkowatym piaskiem

piaskiem załatane trzymały się stale, — co iednak za regułę mieć nie można
i starać się obwarować ie dobrym tynkiem. &c:

Zabieraiąc się do tynkowania trzeba ściany młotkiem spiczastym i ostrym na $\frac{1}{2}$ do $\frac{3}{4}$ cala głęboko i gęsto nasiekać; poczem chude wapno z grubym i ostrym piaskiem narzuca się na tak chropatą ścianę i wygładza zwyczajnym iak dla murów ceglanych sposobem — Ten sposób używany iest w okolicach Warszawy. Że jednak wapno z ziemią dobrze się nie wiąże przeto na wielką trwałość takiego tynku rachować nie można.

Dyrekcyja bud: w Kassel w r. 1825 poleciła sposób następujący: Zaprawę z 1 części dobrze ugaszonego wapna, 1 wysuszonej gliny, 1 cien: kiego piasku, lub miału ceglanego. Te materyjały dobrze w przody wymieszane zarabiaią się na massę tak gęstą iżby nie łatwo z kielni spływała. Nasiekawszy ile można naychropowatszej ścianę, i dobrze ią na niejaki czas przed tynkowaniem zwilżywszy, narzuca się wspomniona massa kielnią na ścianę, i wyrownywa. Tynk takowy powinien mieć tylko $\frac{1}{3}$ cala grubości a gdy wyschnie, pobiela się czystem gęsto zarobionem wapnem z przymieszaniem mało gaszonego gipsu. Im częściej pobielanie się powtarza, tem iest lepsze, za każdym razem ściana przed pobielaniem powinna być zwilżona wodą. Pociągaiąc ostatni raz, można do tej pobiały przymięszać upodobanej farby.

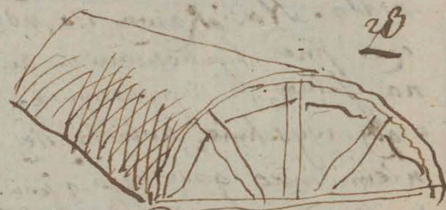
W Passach pod Błoniem udał się tynk na trzcinie zakładanej przy ubijaniu ziemi; to iest, gdy ściana do pewnej wysokości została wyprowadzona, ułożono na wierzchu przy brzegu trzcinę tak, iżby końcami na kilka cali wewnątrz ściany zachodziła; przysypano ziemią, i tę ubijano w formach jak zwyczajnie — poczem dłuższe końce trzciny wystające ze ściany schylono i przytwierdzono drew: łatami które przybito do ściany; te pokłady trzciny przytłaczano wkiennię w odpowiednich wysokościach tak, iżby końce trzciny z wyższej warstwy sięgały i pokrywały nieco trzcinę wychodzącą z pod warstwy niższej — Tym sposobem cała ściana pokryta została trzciną na której dany tynk trzyma się bardzo dobrze — gdzie w Passach były użyte formy dawnej konstrukcyi — &c:

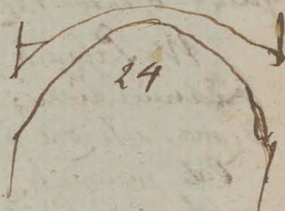
Przy formach nowej konstrukcyi dałby się ten sposób wykonać, wbijając kołki drewniane w otwory po wyjęciu drążków żelaznych zostaiące, i do nich przybiiać listewki drewniane w rozmaitym kierunku aby podostaną trzcinę trzymały (: iak droty w szpitach :) — Można i więcej takich kołków użyć lub kruczków (: wywiercając dziury i te na glinie wsadzaiąc. NB moja myśl:). Ułożywszy więc trzcinę na powierzchni ściany poziomo, i przepleciony drotem lub szpagatem można ią temi listewkami mocno do ściany przycisnąć. — Nawet rzadkie plecionki z cienkiego chróstu, a szczegolniej z wikliny lub łozy, po dostatecznem tychże wysuszeniu możnaby łatami do tych kołków przybitemi na

na ścianie poutwierdzać i na nich tynk z wapna i piasku tak mocno narzucać, aby na wskroś aż do ściany dosięgał. Dodatek choćby niewielki gipsu do pierwszego narzutu trwałość tynku powiększa –

Sklepienia i piece chlebowe

Takim sposobem jak do sklepień murowanych z cegły robią się bukszpele czyli podbitka z desek tak mocna aby ciężar wytrzymała – Teraz bierze się zdrowej, mocnej słomy i lepkiej dobrze przedeptanej gliny. Słoma zwilża się wodą i klepie aby była giętka, następnie garściami czyli pęczkami nurza się w glinie, aby nią dobrze była nalepiona – Tak przygotowana układa się warstwami na cal grubemi na bukszpelach i dobrze się wałkami przyciska. Pierwsza warstwa daje się trochę ukosem w jedną stronę; drugą w przeciwną tamtej tak iżby kłosy warstwy niższej nieco się krzyżowały z kłosami warstwy wyższej jak fig 23 okazuje. Do póty takie nakładanie warstw robi się dopóki sklepienie w górze nie będzie mieć dostatecznej grubości; potem jeszcze nadkładać się będą inne warstwy coraz krótsze aby sklepienie stało się grubsze od spodu jak w wierzchu fig 24.

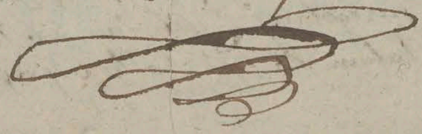

Skończywszy budowę sklepienia zostawić go trzeba iżby nieco podeschło, a nim stwardnieje ubłaca się i przyklepuje z lekka we wszystkich punktach, aby zgęszczało i lepiej stwardniało. – Sklepienie to już zupełnie gotowe powinno na 20 stop napięcia mieć tylko 5 cali grubości w wierzchołku.

Piece do pieczenia chleba mogą być podobnym sposobem stawiane, z tą tylko różnicą iż zamiast długiej słomy glina miesza się z drobną sieczką. Robi się najpierw trzon z gliny 8 do 10 cali gruby. – Przykrywa się kupą ziemi zwyczajnej z piaskiem zmięszanej tak szeroko, długo i podług takiego kształtu tak w planie jak przekrojach jaki piec w swem świetle mieć ma, i tę ziemię ubija – Tu autor chce używać jakiegoś regulatora drewnianego obracającego się nakształt kabłąka aby ziemi po wierzchu potrzebną dać formę, równie jak grzbietowi sklepienia po podniesieniu go. – Glina z sieczką do sklepienia pieca nie powinna mieć wiele wilgoci, ale powinna być mocno ubłaczana. – Gdy sklepienie pieca już będzie gotowe wyjmuje się regulator, i wygarnia się ziemia, która służyła za podporę przy ubijaniu ~~ziemi~~ gliny. Aby przyśpieszyć wyschnięcie pieca zapalić można stały ogień ze słomy zatorfu – Na jego wierzchu można jeszcze urządzić trzon do suszenia owoców, ziarna itp.

Figury są w Dziele Gillyego — można ie wziąć.

27

§ 122 Owczarnie *Gilly*

Owczarnie nie tylko żadnych przedziałow nie potrzebuią, ale owszem Gospodarze chcieliby ie mieć zawsze wolne od wiązań wewnętrznych —

Lecz zupełnie wolne nie mogą bydź tak związane mocno aby często od wiatrow nie zostawały zrucane, trwałości więc dogodności poświęcać całkowicie nie można —

Czyli Owczarnie są potrzebne w Gospodarstwie lub nie nie iest tu naszym przedmiotem. Budowniczy uważa tylko sposoby rożne stawiania pomieszczenia czyli mieszczenia Owiec. Te są czworakie:

1. W kącie Podworca innemi zabudowaniami Gospodarskiemi zaiętego, zagrodzi się mieysce dostatecznie obszerne dla pewney liczby Owiec, lub się Lasami czyli Drabinkami plecionemi obstawi — i tam się Owce pod gołem niebem przechowuie — mieysce to zowią Niemcy Hortenstall — zob: Lexicon Schafhurden. Churdami y Hurtami.

Wysokość tych ogrodzeń taka bydź ma aby żaden wilk przez nie przeskoczyć nie mogł —

2. Tak zwane Owczarnie otwarte — składaią się z Dachu na Słupach — Scian nie maią żadnych ale tylko w około obstawiaią się Lasami plecionemi.

3. Połotwarte Owczarnie pospolicie tak się buduią że otaczaią właściwe Podworko — otoczenie to iest murowane lub innym sposobem szczelnie zbudowane — Stayny zaś Owczarni są otwarte zupełnie na dziedziniec czyli wspomnione podworko

Do tych trzech rodzaiow należą małe osobne Stayenki obudowane zupełnie na Owce chore — i iagnięta —.

4. Czwarty rodzay obeymnie Owczarnie zupełnie zamknięte: — iak są u nas i w innych krajach w zwyczaiu — Budowniczy w ich budowie nayświęcey ma do zachowania ~~uw~~ ~~uważania~~, dlatego się nayprzod o nich — a dopiero uwagi niektore nad pierwszemi trzema rodzaiami uczynią. —

§ 123 Połozenie Owczarni.

Wiele zależy na dobrem położeniu Owczarni, to iest te budować trzeba w położeniu suchem, dobrem, zatem w mieyscu nieco wywyższonem — czyli wzgorku

Także tło wewnętrzne Owczarni powinno bydź o 6 cali mniey więcey wyżey iak poziom zewnętrzny azeby woda z dachu spadaiąca odpływała opodal i nie ściągała się do samey Owczarni.

To wewnętrzne wysypywanie ziemi ponieważ się przesyca moczem owiec, a zatem daie dobry nawoz wraz który z nawozem się wywozi na pola zawsze — lecz potrzeba natychmiast suchey ziemi na to mieysce nawieźć —

Uwaga: Przed owczarnią drzewami obsadzony i płotem lub murem obwiedziony dziedziniec bardzo iest potrzebny, iuż to dla wypędzenia owiec w czasie zadawania paszy i rasypywania Soli, iuż to w razie ciasnych owczarni dla przenocowania w nich owiec.

Korystna iest bardzo rzecz dawać Owczarniom po-
łożenie takie, aby ich frontowe to iest długie ściany były
obrócone na południe i północ. — to iest front na dzie-
dziniec wychodzący aby był na południe — To się zawsze
da zrobić dlatego że zwykle Owczarnie nie stawiają
się w obrębie Podworza gospodarskiego czyli folwarcz-
nego, ale w pewney odległości od niego. odosobnione.

To położenie ma tę korzyść że gdy czasem Owce
w Zimie dla nakarmienia na podwórze się wypuszczą,
sama owczarnia zasłaniać ie będzie od ostrych wiatrów
północnych, także dlatego aby się młode jagnięta mo-
gły na słońcu ogrzewać w samey Stayni gdy wrota do
niey otwarte zostały i forsztami zagrodzone, to iest o-
grzewać się od promieni słońca temi wrotami i dnia-
mi wpadaiącego, bo to ma wpływ na ich zdrowie.
Do tego przydać trzeba, że w tem położeniu Słońce o-
grzewa Stajnię w Zimie, w której Owce nayczęściey
się przetrzymują, gdy tymczasem zapomocą okien
wietrzników
i ~~wilgocią~~ godów czyli luftów świeże powietrze ~~do niej~~
utrzymywać można —

Ta korzyść iest niezaprzeczona, wiadomo bowiem
iak bardzo zwierzętom a zatem i Owcom wiele szko-
dzi, być zamkniętym długi czas w ich wyziewach
własnych — Jagniętom zaś innym sposobem podczas
zimney pory czasu, powietrza świeżego napuścić się
nie da wraz z potrzebnym ciepłem — to się rozumie
Jagniętom w mierne ciepłych staniach rodzącym
się i przechowywanym. i do tego ciepła przywycza-
ionym —

§ 124 Wysokość wewnętrzna Owczarni

Ponieważ w ostrych porach czasu, wiatrów ~~desz~~ ~~czów~~ śnieżnych
i śniegów, ani wrót ani nisko leżących otworów ~~dosyć~~
~~posobnie zamknąć nie można~~ ciągle nie można ~~tych~~
dosyć ~~te~~ otwierać aby potrzebną ilość zdrowego powietrza ~~we-~~
~~wnątrz~~ do Owczarni napuszczać; potrzeba im więc dawać
przyzwoitą wewnątrz wysokość; ażeby wyziewy czyli
stałemi
para wilgocią gęstą czyli luftami w ścianach fronto-
wych sama odchodziła ~~się~~ inaczej stałemi to iest takie-
mi aby ich w czasie potrzeby nie otwierać dopiero, ale
zawsze swemu przeznaczeniu odpowiadały.

Lecz zbyt wysokie owczarnie są znowu za zimne
i są kosztowne tak co się tycze pierwszego założenia swe-
go, iako i utrzymywania.

Znajomi pisarze w tym względzie różnią się w tey
wysokości pomiędzy 9 i 16 stopami

Niektórzy pomiędzy nimi chcą mieć dlatego wy-
sokie owczarnie, ażeby na opuszczoney niżey powale
można było zrobić skład pokarmu dla owiec, i mniey
dają względu na wysokość Owczarni w świetle, dla sa-
mych owiec potrzebną — Lecz takie powały f. 206:

Petri chce mieć owczarnie przynaymniey 12 stop wysokie w świetle,
gdyż ciemne i duszne owczarnie które zobaczy zimna dotąd budowa-
no, nayg orszy równie na wełnę iak i na zdrowie owiec wpływ maią
Owce bowiem z przyrodzenia swego światła i świeżego potrzebują powietrza

Zob: T. II. Gilly § 8.) są zawsze Konstrukcyi Kontowney i nie należą do mocnych rodzaiów wiązań i stosownych.

Naypierwszy wzgląd w oznaczeniu wysokości Owczarni iest niezaprzeczenie ten, aby z niey wygodnie Nawoz wywozić było można, a zatem podług tego nayinnieyszą wysokość w świetle ustanowiać należy. Że Gnoy zbiera się w Owczarni przez zimę czasem na 2 do 3 stop wysoko, ieżeli na wysokość Wozu nim naładowanego weźniemy 6 stop, wrota więc naymniey 9 stop wysokości mieć będą musiały, a zatem cała Owczarnia stop 10.

Że 6. Stop iest za wiele?

Jeżeli się do stupy wewnątrz dla podparcia Siestrzani podciągowego służących na których by się powała wspierała, wiecze od tych Stupów do Siestrzani idące górą, nie mogą być na przeszkodzie, bo idąc w podłuż nie zawadzaią wozom także w podłuż owczarni przejeżdżaiącym.

<u>Uwaga</u> Wyiąg z Bibliotèque britannique następuiący o: pisuie: Toło w Owczarni robiać trzeba z gliny iak Toiska w Stodołach, na to się sypie ziemi sypkiey na 2 do 3 cali wysoko i to się Słomą okryie. – Jak tylko w Stayni smierdzące poczynie zmiecać się niedogniłą, iescze Słomę przed ~~Stoły~~ Korytka, nasypie się na nowo ~~Słomy~~ ziemi suchey na 1 cal grubo i przykrywie się nową Słomą etd: przez co się zapobiegy fetorów w Stayni zupełnie. Ziemia absorbować będzie ammonium które owce wyziewaią wydaią – Dobroć Nawozu przez to się nie traci – i może być korzystnie użyty szczególniey na Łąki.

Nie tylko gromadzenie się Gnoiu w Owczarni służy za skazówkę tey wysokości, ale iescze ta zawisła od wielości Owiec, to iest ta być winna większą dla większey ich liczby iak dla mnieyszey. – Gilly następuiącą wysokość oznacza:

Dla 500 owiec, wysokość Owczarni w świetle 10. stop
800 — .. — .. — .. — 11
1000 — .. — .. — .. — 12.
1500. — .. — .. — .. — 13.

W takich wysokościach dufty wygodnie po nad owcami dawać można – i Para zbieraiąca się pod Owies w stosunku ich wielości temi luftami odchodzić lepiey będzie mogła.

§ 115. O Zakładaniu Drzwi, Okien, Przewiewow, i otworow Siennych w Owczarniach

Ponieważ owce lubią jasne światło dzienne, potrzeba więc w obuch ścianach frontowych Owczarni robić Okna 2 do 3 stop wysokie, i szerokie, tak bydź może naywyżey nad ziemią.

Szczególniey zaś robić ie trzeba od strony południowey, a gdyby położenie nie dozwalało to przynaymniey od strony Wschodu. – ~~te drzwi i okna tylko w czasie zimna zamknięte~~ bydź mogą

Liczba okien zawisła od liczby Spięciow w budynku, bo między każdemi dwoma Spięgami Binder da się iedno okno zawsze.

Uwaga, P. Lange rozumie że okna nie powinny bydź tak wielkie żeby ~~przez nie~~ owce niemi przeciągu którego dały – lub powinny bydź opatrzone kratą drewnianą, lecz kradzież podobna tylko od strony pola mogłaby mieć mieysce, więc tylko z tey strony kraty te były by potrzebne –

Niektorzy Budowniczowie i Gospodarze chcą mieć wprawdzie bardzo małe Okienka robione, to iest wielkości szyb, ktore Owczarz podług upodobania w zimie byłby mogł zatykać. – Lecz zwykle oprocz tych Okienek robią otwory przewiewne, i tęczą ie z temi okienkami ktore gdy podczas mrozow częstych i rasnych zostaną pozatykane, więc i powietrze świeże zadyszlo do Owczarni nie przenikać – Także przez to chcą uniknąć kosztow na reparacyą okien. – co się tycze ostatniego punktu maią za sobą przekonywaiące przyczynę gdzie o Ekonomiką ściśłą idzie. – Lecz w więcey nierowne przypadkach chodowaniu owiec często sprzeciwia więcey mieli oszczędność z tąd wynikaiąca bydź warta może.

Daley, ażeby Owczarnia po wypędzeniu owiec codziennie wyczyścić z zaduchow, te dziury ~~czyli~~ krzyżowe czyli przewiewy, a czasem i same wrota nie są dostateczne, przez pootwieranie zaś okien prędzey się i skutecznie zamiaru dopiąć może.

Wrota wjezdne. w Owczarniach porządnych robią się pospolicie w ścianach szczytowych, lub w środku ścian czołowych czyli frontowych, lub ieżeli Owczarnia bardzo wielka, umieszcza się ie i w tych i owych.

Wrota w środku ściany frontowey od strony podworca służą do wpędzania i wypędzania owiec.

Zas Wrota w szczytach do wiazdu wozow i wywożenia gnoiu –

Wszystkie zaś Wrota razem, a szczegolniey od pola służą do nayprędszego wypędzania owiec na wszystkie strony w czasie pożaru.

Szerokość Wrot pospolicie się robi 10 stop, zaś ich wysokość zawisła od wysokości Owczarni wewnętrzney – Między iednak mniejsza bydź może od 9 stop

Petri mowi: Uważać potrzeba aby owczarnia ile możności nayjaśnieysza była, brak bowiem światła nie tylko wstrzymanie wzrostu sprawuje ale nadto wełnie owiec wszelką moc i iędrność odeymuie. Rośliny bez światła wzrosłe i utrzymywane są żołte, słabe i zepsuciu prędko podległe, toż samo do owiec stosować się daie –

Petri chce mieć Drzwi i okna ze strony południowey ktore tylko w czasie zimna zamknięte bydź mogą – Owczarnia na wschod i zachod oknami opatrzona daie sposobność w każdym czasie odświeżania powietrza – W ścianie zaś na połnoc obroconey małe tylko zwyczayne daią okienka aby w teyże powietrzu zapewnić przewiew.

dla przyjazdu wozow z gnoiem iak się wyzey prowiedziało — większa zas ~~iest~~ robić ile możności potrzeba, aby niemi wjezdzać mogły wozy z sianem a to dla składania tegoz siana na poddaszu czyli strychu za pomocą drzwi spustnych w powale umyslnie na ten cel porobionych.

Jezeli wrota nie są sklepione w Owczarniach murowanych ale nadprozem w gorę opatrzone mogą bydz wyzsze — Jednakowoz w murach bocznych maiących szczyty murowane az pod sam dach ~~szczytowi~~ te bramy przesklepiane bydz zawsze powinny. — a to dla ciezaru muru jaki znosic na sobie muszą —

Oprocz wrot wspomnionych, potrzeba często w Owczarniach długich dawać kilkoro ~~drzwi~~ mnieyszych z podworca od strony południa, azeby niemi można było dochodzić do roznych przedziałow czyli rozgatunkowan owiec, ktore się robić zwykły w Owczarniach podczas rozmnazania się owiec. Zamierzało takze w zimie aby nie otwierać za kazdym razem wrot wielkich i przez to wiele zimna do Owczarni wpuszczać —

Wszystkie podwoie Drzwi i wrot w całey Owczarni powinny się otwierać na pole, częscią dla tego aby nie uszczuplać ~~nie~~ przestronosci wewnętrzney, częscią azeby w czasie pozaru prędzey owce wypędzane było można.

P. Kiem mowi: ciepło w owczarni powinno statecznie bydz utrzymywane iak chłodne powietrze latowe lub iakie zwykło bywać w dni jasne jesienne, poniewaz Owce z natury okryte są ciepłem ~~okryciem~~ rynem — i dla tego ze zdrowiu ich bardzo szkodzi ezeli w Zimie lub w zimney Jesieni z ciepłey nagle owczarni zostaną na pole i zimne powietrze nagle wypędzone. — takze gruba wełna zimowa rosnie zbyt prędko od gorąca, i ~~skora~~ futro fell ciencieie i zła się staie

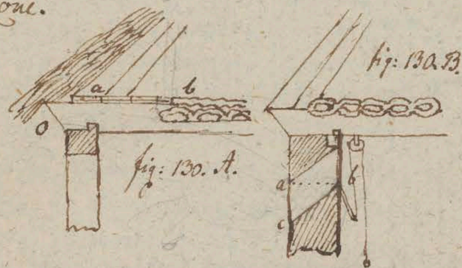
Azeby nadać temperaturę owczarni podług zewnętrzney pory czasu, mniema Gilly ze ią osiągnąć naylepiey można za pomocą okien, iak się wyzey mowiąc o Koniecznosci ich ~~tych okien~~ okazało — Poniewaz zas przez otwieranie ~~tych~~ Okien w czasie ostrey pory czasu, częscią by ~~powietrze~~ za wielki przeciąg powietrza po nad owcami mogłby im szkodzić, częscią by przez nie Deszcz i Snieg do Owczarni mogł padać, dla zapobiezenia temu doradza robić oprocz tych Okien słuzących iedynie do wprowadzania promieni Słonca dufty czyli otwory przezwiewne osobne ~~po~~ tuz po pod samą powałą —

XX Powątpiewaniu więc nie podlega ze Owca iak nayzdrowiey się utrzymuie na wolnem powietrzu całoroczne, a zatem ze niepotrzebne są dla nich kosztowne gmachy i naystosownieysze zdaią mi się bydz lekko postawione szopy tylko od przystępu zwierza drapieznego zabezpieczone od deszczu tylko i zmoczenia potrzeba strzedz owce.

Petri: Gdy mierne ciepło bardzo na wzrost i elastycznosc wełny wpływa starać się więc potrzeba w owczarni takowe utrzymać, nigdy iednak nad 8 — 9 stopni term: Reaumura: Lecz iz przy takowey temperaturze wiele pary powstaie, przeto przystęp swiezego powietrza otwieraniem okien i ciągle utaiwic należy — — Utrzymywanie owiec w owczarniach pod samym Dachem przez Zimę iest tylko marzeniem. Lubo zaprzeczyć nie mogę aby w ten sposob owce utrzymać się nie dały to iednak skutki takowego utrzymania osobliwie dla owiec z cienką wełną korzystnemi bydz nie mogą. Procz bowiem marnotrawienia pary owce stoiące w czasie sniegow i zawiewow, daleko więcey do jedzenia na zimnie potrzebuią niżeli przy dogodney w owczarni temperaturze; a nawoz nigdy z nawozem z owczarni porownanym bydz nie może —

Biernacki przeciwnie mowi: Trzechletnim doswiadczeniem przekonany iestem: ze owca, byle była dostatecznie karmiona, i nie strzyzona w Jesieni naywiększe zimno znieść potrafi, jagnięta nawet nowo narodzone, od wiatru cokolwiek strzezone poki nie urosną znoszą mężnie zimno byle 12 gradusow podług Reaumura nie przechodziło — Biernacki tak przechowuie ~~owce~~ hiszpanskie jagnięta, z ktorych iednak kilkoro w stopniu 16 zimna zmarzło — Maciory iednak chowia w Stodole bez pułapu z scianami od dołu z cienkich balkow a od gory w lepiankę i bynaymniey od zimna nie opatrzoney. Kozłiaki i barany stoią w szopie bez pułapu maiącey sciany z łat o 6 cali iedne od drugich przybiianych na zachod i połnoc wystawionych. O tym doswiadczeniu uwiadomił publicznosc przez dziennik Departamentowy, bo ~~dwa~~ go robił z owcami z delikatną wełną w Szląsku i Saxonii zakupianemi i do ciepła przywykłemi XX

Co się tyczę wilgociągow czyli duftow w Sciánach
obwodowych mowi Borheck w swoiem Budownictwie
wieyskim: Mozna okna w Owczarniach poczynać robić
na 6 do 7 stop nad tłem, i robić ie na 5 do 6 stop wy:
sokie — Te okna opatrzą się tylko w spodniey części w Szkło
a w gorney to iest blisko powały na 12 do 14 cali wyso:
ko w Kratkę drócianą — Dodaie ieszcze takoż: że jakkol:
wiek dobrze Zaduchy tak opatrzonemi kratkami dróci:
nemi odchodzą, iednak w czasie wiatrow i deszczow
i śniegow słot, deszcz i śnieg przez nie przelatuie i odpę:
dza owce z swoich stanowisk — Owczarze są przymu:
szeni zatykać te otwory całkowicie, przez co się prze:
wiew powietrza zupełnie przecina. — Doradza więc
deszczkę gzemsową na końcach Stragary przybiianą
w pewnych mieyscach przerywać, i tym sposobem
przewiew powietrza między Stragarzami bezpośrednio
pod powałą zapewnić (: iak się to w Stodołach § 57 do:
radzało :). gdzie te otwory iako pod okapem Dachu znay:
duięce się od wciskania się deszczowey wody i śniegu
będą zabezpieczone.

Otwory przewiewne o fig: 130 A. mogą bydź bardzo do:
bre, lecz w przypuszczeniu że się w szerokości ab da to po:
watę z deszczek szczelnie utworzonych, dlatego, żeby zadu:
chy w owczarni nie przenikały na poddasze i nie za:
razały karmy tamże dla owiec złożoney —

W ścianach murowanych możnaby otwory przewie:
wne iescze innym sposobem to iest podług fig: 130 B
zrobić, to iest te otwory idą z ukosa z dołu ku powale
tak że punkt a iest do przedwagi z punktem b. — przez
ten sposob zapobiega się wpadaniu deszczu i śniegu
do owczarni — Te otwory mogą mieć 1 stopę wysokości
a 2 stop długości. mniey więcey. — Naystosowniey będzie
robić ie z futryn z deszczek, może ie owczarz w razie
potrzeby zupełnie zatykać ze strony wewnętrzney; lub
~~ponieważ to dla~~ też zamykać okiennicami spuszcza:
nemi iak fig: 130 B. okazuie zapomocą sznurków —
Dla szczelnieyszego zamykania się zaś, można futryny
robić z krawędzią wewnątrz występuiącą bardziey wi:
zeli spodnią, a bocznemi pochyłemi.

Biernacki: Uważa w owczarniach z oknami wietrzniki za
niepotrzebne, zwłaszcza że nayskutecznieу pozbawić się
można zaduchu z owczey mierzwy (: gnoiu :) pochodzącego
potrząsaiąc od czasu do czasu gnoy w owczarni ziemią pa:
rę cali grubo, która chwytaiąc części ulotne gnoiu po:
wietrze czyści i poprawia massę gnoiu.

Uwagę że w tym rodzaiu otworow przewiewnych mu:
ry pomiędzy belkami aż do wierzchnich krawędzi tych:
że belek czyli Stragary zamurowane bydź muszą, i że,
wypełnienie tych murowanych pomiędzy Stragarzami się
dotykaią, i otwory pomiędzy Stragarzami szczelnie zamy:
kaią samo się przez się rozumie.

Ponieważ Owczarze rzadko dla Zimna, ale nayczę:
ściey aby deszcz i Snieg do owczarni się nie wdzierał
otwory w teyże zatykaią; to zas przy tego rodzaiu
otworach całkiem iest niepotrzebne, bez żadney więc
przeszkody potrzebny przewiew powietrza mieć będzie
mieysce. —
Liczba tych Otworow podług fig: 130 B zawisła
tak iak okien od liczby Spięg binder naystosowniey.
Te zas spięgia mniey więcey o 15 stop się rozkładać
zwykły. —

Wilgociągi w kształcie kominow od powały aż nad
dach wychodzące pewnie nie tyle są dobre iak wymie:
nione dopiero otwory przewiewne. — Że iednak wielu
Gospodarze i Budowniczowie są niemi zaięci, wypa:
da o nich nieco ~~przecie~~ wspomnieć —
Zakładaią się ~~one~~ w odległości 60 do 80 stop
w powale Otwory tak szeroko iaka iest odległość
Stragary a 5 do 6 stop długie. — Nad temi Otworami
stawiaią się ostrosłupowe Kominy z drzewa mały:
miary lub na 4° rznietego, i opierzaią dobre szpun:
towanemi deszczkami gespundete szczelnie, tak że gor:
ny ich otwor nad ostrzem dachu tylko 2 stopy w □
pozostaie — [mniey więcey] ~~ten~~ wierzchni otwor przykrywa się daszkiem
małym z deszczek — zas spodni otwor w spodzie pod
powałą opatruie się w okiennicę zasuwane na przy:
padek wielkiego mrozu; iednakowoż takowe urzą:
dzenie i przezornosć tak potrzebną koniecznie nie iest.

Trieſt. 694 robi ie w spo: dzie na 3½ stopy w □ obszerne — w gorze 2'.

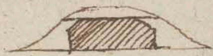
Korzyść inna z tych wilgociągow bydź może ieszcze
ta, że mogą służyć, porobiwszy w nich z boku drzwi: do skła:
dania Siana z wozow na Poddasze; i temiż drzwiami
zrzucania Siana do Owczarni w rożne iey mieysca —
Gdzie więc takich wilgociągow nie masz potrzeba
w powale ~~robić~~ samey robić Otwory z drzwiami spu:
stnemi szczelnie zamykaiącemi, ażeby nie zakurzało
razem z Sianem się po schodach ~~—~~ do Owczarni chodziło.
przez co by się go wiele psuto nosząc
Tak te drzwi spustne, iako też same Kominy wil:
gociągowe powinny szczelnie bydź zrobione i utrzymy:
wane, aby się para nie udzielała Sianu na Strychu
złożonemu. —
Ponieważ zas Kominy te zawsze tylko się ro:
bią w tedy kiedy żadnych innych niemasz otworow
przewie:

wietrzaiących w ścianach Owczarni; para więc ze wszystkich mieysc tuyże Owczarni pod nie zgromadzać się powinna, tam się obficie w krople przemienia, przez co bardzo prędko Stragarze i same Kominy gniią. — To też samo mówi za luftami czyli otworami przewierconemi w Ścianach.

Architekt Likum Prof: w Jena ~~mniema~~ mówi, że gdyby mu przyszło stawiać Owczarnią podług własnych iego myśli, tylko by od strony północney wyprowadził Ścianę pełną, zaś z innych stron tylko dał Słupy bądź drewniane bądź murowane w odległości o 10 stop, maiące Gary czyli Szpary z boków, aby w nie zakładać forszty ki całowe. (: zob: fig: 171. w 1ey części:) Przy takowym urządzeniu możnaby podług potrzeby mniey lub więcey powietrza dopuszczać, więcey lub mniey deszczek z tych Ścian wyimuiąc. —

<u>Dymniki</u> są bardzo potrzebne w dachu tak dla światła na poddaszu iakoteż dla odświeżania się tam powietrza, dlatego że tam Siano dla owiec się znaydować zwykło. — Są mówię potrzebne mimo ~~wszyst:~~ tego że wszystkiego w budowlach Gospodarskich unikać trzeba coby za sobą reparacye dachów pociągało.

O Dymnikach mówiło się obszernie w 1ey części, oraz okazało, że dla Dachów strzechowych naystosowniejsze są Dymniki półokrągłe czyli płaskie — i naylepsze były by te być mogły takie iak fig: poboczna —

Co się tycze dymników do składania Siana, których się konstrukcyą w wymienioney 1ey części podało, tych by można całkowicie uniknąć następuiącem urządzeniem:

Zamiast umieszczać Dymnika Siennego w Dachu robi się go w Ścianie samey iak fig: 131. to iest: Osadzi się dwa długie i mocne miecze <u>bc</u> idące od Ściany w pewney wysokości nad ſtem poczynaiąc aż do Stragarzy, obiie się ie deszczkami ze strony Owczarni <u>bc</u> od <u>b</u> do <u>c</u>, także i dwa przestwory troykątne z boków czyli policzki — w pewney wysokości dadzą się dwa rygle i na nich ułoży podłoga <u>a</u>, w Otworze <u>d</u> dadzą się drzwi, i zostawi się otwór <u>e</u> w powale otworem.

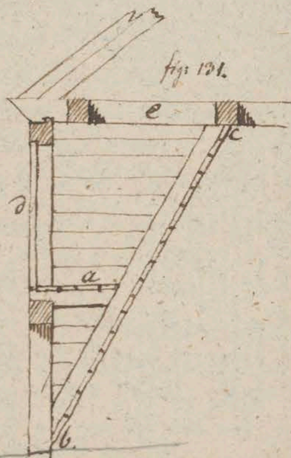

fig: 131.

<u>Thaer</u> nad wrotami w Dachu robi dymniki do składania paszy. na sod dase.

Na podłodze a człowiek stanąwszy może zwła:
szcza ieżeli Staynia wysoka wygodnie podawać sia:
no z wozu na Poddasze — podłogę więc a o tyle pod
belkami poniżać trzeba aby człowiek się zmieścić
mogł zatem 5½ do 6 Stop. — ztąd się okazuie że ko:
nie spodni mieczow b nie wiele nad stem Owczarni
czyli przyciesią scienną być może.

Gdyby odległość Stragarzy nie była wielką dosyć
dla szerokości otworu c bo ten mnie powinien nay:
mniey 4 do 5 Stop na szerokość, wypadnie ieden lub
dwa Stragarze przewexlować. —

Żeby nakonieć ani para z Owczarni nie przenikała
na poddasze ani też zimne powietrze nie przeciskało
się z pola do Owczarni, można pomiędzy dwoma mestwow
mieczami b c i połcielki trzyletnie pokrzyżnie wyszrze:
blować ungestaltet i glinką wylepić, zamiast obiiania deszcz:
kami. —

§ 126 Konstrukcya Pował w Owczarniach.

Powała w owczarni nie tylko powinna utrzymy:
wać w niey ciepło zwłaszcza w czasie lęgnięcia się
jagniąt, ale także zabezpieczać azeby Para od Owiec
nie przenikała na poddasze i nie udzielała się Sianu — siano nie tęchło
itd na nim dla Owiec złożonemu, bo by to szkodliwem
im się okazało. — Także aby prochy z Siana prze
nię nie przelatywały do Owczarni, przez co by się
wełna owiec psuła, i część nayposzukiwańsza pasy
utracała — ~~Zrobić więc ię można tak:~~

Naygorszy sposob iest z powyższych względow robić
pasowy z żerdek na belkach kładzionych w poprzek — Te żerdki Rouget zowie Oblaki
i na nich rozścielać warstwę Słomy, ktorey potem
na ~~Sroczę~~ Szotką Strzechę kryć można — i na tey Słomie dopiero
Siano dla owiec składać — widoczna że nie tylko się
para udzielać będzie Sianu przez warstwę tę Słomy,
ale i prochy nasienne Siana przez nią opadać do Owczar:
ni. —

Robić powałę z desszek na Stragarzach byłoby
znowu kosztownie — a zatem doradzać tey nie można: — Dla tego doradza Rouget robić powałę z złożonych żerdzi dartych?

Jeżeli Stragarze z cienkiego drewna szczedmey
miary być maią, lub z połuzin drewna grubego
to iest na poł rznięgo, i osłabiać ich przez wyciną:
nie gar dla szczebliow czyli Strychulcow nie można
lub też ieżeli odległość Stragarzy iest wielka iako np:
5 stop do iest taka iaka ~~stacza~~ dla pokrycia Dachu słomą, przez
co by ~~między belkami~~ powały między belkami za cię:
żkie wypadały, wtedy naystosowniey będzie kryć
Pasow z Żerdek słomą w glinie walaną obrzucanych.

Robotę tych pasow podało się w 2ej Części §. 16. któ:
rą się ~~zapadza szczedem~~ tutay przytacza:

Fig: 130 B. okazuie ten sposob: to iest mocne Zerdki sosnowe, olszowe, brzozowe lub z innego drzewa okręcaią się słomą w glinie walaną, i tak iak są długie (: lub przynaymniey nie krotsze iak odległość 3 Stragary wynosi:) kładą się na Stragarzach i kołkami drewnianemi przybiiaią — w tem kładzeniu ich uważać trzeba ażeby się końcami miiały zawsze, to iest aby kilka końcow obok siebie nigdy nie przypadało — a nawet dwoch. Poczem się wylepi ~~[illegible]~~ taka posowa z gory, takie i od spodu między belkami i wygładzi. — Grubość tey posowy nie mnieysza bydź winna iak 6 cali.

Doświadczenie nauczyło że takie Posowy nie tylko czynią zadosyć warunkowi wyżey sprowadzonemu, ale iesżcze maią te korzyść że nie utrudzaią rozkładu samych belek podług odległości iaką krokwom dadź chcemy. — tak iak by go utrudzały posowy pomiędzy temi belkami osadzane. —

Nadto wylepa gliniana czyni taką posowę zabezpieczaiącą od ognia, a przynaymniey długo zatrzymuiącą ogień wszelky przypadkiem na Poddaszu iżby się ten mogł do samey skrzyni dostać.

Uwaga. Ponieważ się pożar nayczęściey zaczyna od Strzech i rozszerza, dla tego Lange doradza wiązanie Dachu zupełnie odosobnie od pował, to iest nie wspierać krokwiow na belkach powałowych, ale na wylepie glinianey pokłaść inne belki do wiązania Dachu należące. — Że to iednak wiele drzewa i kosztu wymaga, lepiey iest nierownie zamiast strzechy pokrywać Dachy dehowką iako tańszą i nie zapalaiącą się od ognia.

NB Na kościele S. Maria w Schwarzwalde okryto belki powałowe Estrychem z $\frac{2}{3}$ gliny i $\frac{1}{3}$ trocin drewnianych składaiącym się.

Jeżeli Stragarze powałowe z grubego drzewa bydź mogą i w mnieyszey od siebie odległości rozkładane iak się robi pod pokrycie Dachowką lub Dehowkę wtedy można użyć posow między Stragarzami osadzanych — wtedy dla tego że nie tak obciążaią korzystnieysze będą zwłaszcza w szerokich owczarniach a zatem długich belkach.

Inni chcą (w takim razie) mieć na Poddaszu Jastrych czyli wylepę gipsową — lub robić powały z desżczek, lecz to do kosztow jakie kto chce łożyć zawisło — to tylko mniema Gilly że posowy między Stragarzami osadzane i wyrownywane gliną z słomą mieszaną aż do wierzchu tychże Stragarow za dostateczne i odpowiadaiące celowi bydź mogą. —

§ 127 O. ~~Złobach~~ [czyli Korytkach] i drabinkach [Drabkach, Kortach] w Owczarniach. czyli Jastach.

Główną iest rzeczą w Owczarniach stosowne usta: wienie ~~Złobow~~ [Koryt:] i drabin, z względu wygody, gospodarstwa oszczędności karmy i czystości wełny w owcach, równie iak nayprzyzwoitsza ich budowa — Gdy mowa będzie o wyrachowaniu obszerności Owczarni podadzą się uwa: gi nad przyzwoitem i porządnem umieszczaniu ~~Złobow~~ [Drabinek] tu się zas rożne ich odmiany opiszę.

~~Złoby~~ [Drabinki] są albo podwoyne albo poiedyncze &c. —

Poiedyncze są te które się przy scianach tylko obwodo wych stawiaią, i służą ~~małym owczarniom~~ dla nie wielkiey liczby owiec. w wielkich owczarniach

Podwoyne ~~Złoby~~ zas spoczywaią na nogach i mogą być ustawiane wszędzie w Owczarniach na srodku, i z nich z obu stron mogą owce swoię karmę wyciągać.

Być ~~złoby~~ [Drabinki] będą podwoyne bądź poiedyncze, potrzeba aby ani były za nizkie, ani za wysokie, ani też ~~ukośnie~~ [bardzo] stoiące —

Jezeli będą za nizkie lub krzywo postawione to owce ~~będą~~ siano więcey z gory iak z boków by wyciągały a przez to więcey go psuć, wełnę zaprószać i nabywać tak zwanych Szyi pokarmowych Futterhälse.

Naystosownieysza wysokość ~~złobow~~ [stawiania Drabek] iest dla owiec zwyczayney wielkości z doswiadczenia taka: Spodnia kra: wędź ~~złoba~~ nie powinna być ani niżey ani wyżey iak 1½ stopy nad ziemią czyli łkiem.

Poiedyncze ~~Jasta~~ [Drabinki] to iest przy scianach stawiane skła: daią się z zwyczaynych drabin których spodnie drze: wo wspiera się na Bankaizach, a gorne albo na po: stronkach lub zapomocą zwyczaynych Stupkow ~~złobo~~ [Koryt:] kowych w pochyłości się utrzymuie. —

Podwoyne ~~Jasta czyli Złoby~~ [Drabinki] które się wszędzie w stay: ni stawiać mogą rożnie bywaią robione:

Fig 132 okazuie sposob wry: sunku dosyć wyraźnie, w którym to tylko iest do uważania, że no: gi a i b tylko tak długie być po: winny żeby wysokość cd ani mniey ani wyżey nie miała iak 18 cali. Długość takiego ~~Jasta~~ [Korta] iest obojętna bo się przy scianach stawiaią po sobie w podłuż; powin: ny iednak co 6 do 8 stop mieć pod sobą nogi, i szczeble w drabinkach nie mniey iak o 4 cale od siebie oddalać trzeba — także wszystko gładko wyheblowane być ma aby się wełna o nie nie zaczepiała i nie zadzierała.

fig. 132

a b c

Triest. 594. Poiedyncze drabinki które bywaią u scian obwodowych przytwierdzane maią tę wadę że owce wyrzucone siano nie: gdy czysto nie wyżeraią, i w gnoy nogami wdeptuią — Prze: ciwnie Drabinki podwoyne wolno wiszące i nigdy takami leżące które za pomocą wiciow wiklowych u belek są poda: wane, i ~~przy~~ których dwa rzędy owiec ieść mogą, są naylepsze

Drabinki te czyli kozły.

Jasła te z miejsca na miejsce łatwo mogą być przenoszone, i do góry podnoszone podług potrzeby dość podług tego jak się wiele gnoju w owczarni zbiera.

~~Jasła~~ Kozły podług fig. 133 składaią się z drewnianych ~~kozłow czyli~~ kołkow sochatych, jak iuż wyrosłego drzewa ~~nakształt kolan galarowych~~. — Takie koły ~~kozły~~ ostro zaciesane wbiiaią się w ziemię w odległości 8 do 10 stop, i w miarę iak się gnoy w owczarni wznosi wyciągaią i w ten gnoy wbiiaią — i na nich dopiero się kładą zwyczayne drabiny cd ce. Wysokość cb będzie iak się wyżey powiedziało 18 cali —

Te ~~Jasła~~ Kozły byłyby z tego względu lepsze iak poprzedzaiące, że się łatwo rozkładaią czyli rozbierać mogą, i w lecie kiedy owce na polach koczuią wygodniey się mogą gdzieś poskładać i przechować, bo osobno kozły osobno drabiny się ustawię —

Czyli owce napawane być maią lub nie w tem się Gospodarze także roznego są zdania. — Pan Kiem mowi: Niewiadomi owczarze wiele maią przytoczyć przeciw poieniu owiec, a nawet wiele chorob z tąd wyprowadzaią, dlatego nie dodaią im nigdy wody chociaż im Sol do lizania podaią. — Ci owczarze są w uprzedzeniu że w lecie owce dosyć wilgoci w świeżym sianie znaydnią w Jesieni zaś i Zimie rosę i śnieg liżą; lecz nie uważą dosyć iak szkodzi owcom ciągłe pragnienie do wody kiedy im się Sol podało, lub w lecie z chciwością napadaią na stoiącą wodę deszczową na polu a w Zimie na rosę i śnieg, i z tego właściwie się chorob nabawiaią z tego nieczystego i Zimnego napoiu.

Uwaga. Czyli się owcom ma dawać Sol lub nie, nie zgadzaią się i w ten Gospodarze zupełnie — Sol w bałwanach na sznurach się owcom wiesza, a kawałkami w Żłobach —

Tak więc dla poienia iako też dla dawania Soli owcom potrzebne są ~~Żłoby~~ porządne. Koryta

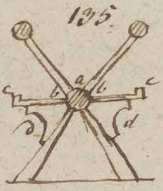
W większey liczbie naszych owczarni w ktorych się owce przez całą Zimę sianem i karmi, ~~Żłoby~~ Koryta służą tylko do Soli i dlatego zewnątrz na Dziedzińcu się te stawiać zwykło; gdzie zaś owce owsem tłuczonemi Karpielami ~~mohraiben~~ Ziemniakami a nawet liściem żywi potrzeba dawać ~~Żłoby~~ koryta wzdłuż na obuch stronach ~~Jasel~~ Kozłow czyli drabinek

Koryta ~~Żłoby~~ te robią się podług fig: 134 na 6 cali w świetle prosto i szyrokie, z desek 1½ lub 1½ calowych. — powinny mieć krawędzie zaokrąglane gładko wszędzie to iest ze wszystkich stron heblowane dla szanowania Wełny, i stawiaią się na podkładanych klockach

Wspomniało się wyżey że Drabinki nie bardzo pochyło stać powinny, inaczey sianem się ich wełna zbrudza z którey ią nawet w wyrabianiu ciężko oczyście —

Gdzie więc ~~żłobów~~ koryteki ~~się dawać~~ po przed wspomnionemi wyżey i opisanemi ~~Jaślami~~ Drabinkami się nie dacie uniknąć tey nieprzyzwoitości nie można, iakkolwiek by się bystro Drabinki dało, bo się częstokroć owce przez zazdrość przed drabinki pchaią i w poprzek po przed niemi stawaią, kiedy tymczasem inne nad niemi siano ~~z Jasel~~ wyciągaiące zaprószaią im wełnę — nadewszystko zaś ziarnka nasienne sienne zdziebełka wypadaią i w gnoy się wdeptuią —

Tym niedogodnościom zapobiedz można sposobem następuiącym w przypuszczeniu że się nie dacie krótkiey karmy owcom w ~~żłobach~~ Korytkach ale tylko sól — to iest ~~fig. 135.~~ Zrobiwszy ~~Jasło~~ gkosł podług fig 132, poprzyprawia się po obu iego stronach do drzewca głównego a fig. 135 połki 9 cali szerokie bc, bc na poprzybiianych do nog podporach d, d ~~się~~ wspartych, daiąc tymże połkom przy kraiu listewki 1 cal wysokie z wierzchu w c, c.

To zapobieży że się owce pod pochyłościami drabinek chować ani stawać nie będą mogły w poprzek, a zatem się sianem nie zaprószać ani innych owiec, ponieważ zawsze wyciągać będą zniszczone szyie i głowy po siano między drabinkami rozesłane — Także nasiona sienne opadać będą na te połki które potem przez owce zostaną wylizane —

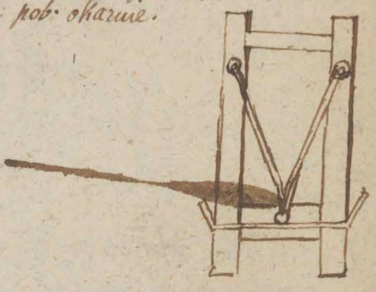
Jakkolwiek by się tym sposobem zapobiegło niedogodnościom tak z względu oszczędności karmy iako też brudzeniu się wełny; iednak jeszcze tey okoliczności zapobiedz potrzeba aby gdy owce siano ~~z Jasel~~ wyciągaią nie miały pod pochyłościami drabinek swoich głów, po przez to się wełna na ich głowach zaprósza, i zabrudza — to zaś iest naywiększa że owce wytłaczone od drugich wskakiwać mogą wewnątrz drabinki w ~~Jasła~~ kosły, i uszkadzać bo się w nich ani utrzymać mogą ani wyskoczyć —

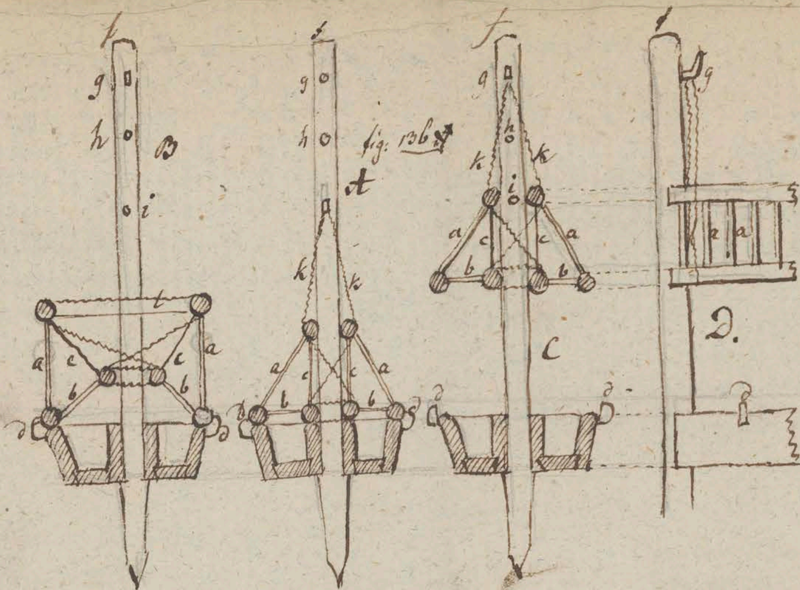
Pan Klein następuiący dla tego podaie układ ~~Jasel~~ Drabek podwóynych z ~~żłobami~~ korytkami, który wszystkim żądaniom czyni zadosyć.

W fig: 136 A. B. C. D. iest wystawiony ten układ podwóynych ~~Jasel~~ kartów z ~~żłobami~~ Korytkami w trzech położeniach w przekroiu poprzecznym a w fig: D w podłużnym. — Fig A iest położenie Drabinek kiedy Owce z obu stron siano żrą, a a i bb są szczeble Drabin, z których aa są o 4 cale od siebie odległe, a bb o 1½ tylko cala, aby się nie

Biernacki mówi: Doświadczenie nauczyło że drabki używane w naszych ~~okolicach~~ owczarniach są niedogodne:
1. Dla tego że chciwie owce w nie wskakuią, a tak inne owce odpychaią i paszę im paskudzą:
2. Że prochy z paszy idą w wełnę
3. Drobne siano wpada w gnoy a przez to trwoni się
4. Nie można ich użyć do karmienia owiec warzywem siekanem z sieczką, lub wywarem.

Zapobiegaiąc tym niedogodnościom wynalezione zostały kilkorakie drabki z korytkami, z których doświadczeniem nauczony, i za naytańsze i naydogodnieysze uważam te których rysunek fig. pob. okazuie.

szczeblach bb mogło siano utrzymać, i pomiędzy nie mogły prochy nasienne z siana do ~~żłobu~~ koryta opadać zaś ~~z ponad~~ z pomiędzy szczebli aa owce mogły siano wyciągać.

~~Żłoby~~ Koryta pod niemi maią 9 do 10 cali szerokości i wysokości, i mogą się robić z 1½ calowych desek a nawet 2 calowych upodobaney długości.

Co się tycze drabinek te tylko 6 stop długie się robią od słupa do słupa fig D. mniey więcey. — ponieważ są ruchome, to iest podnoszą się i spuszczaią, więc ciężkie bydź nie powinny —

Drzewa drabin są nieoznaczenie z sobą pospaiane za pomocą szczebli a, b i za pomocą żelaznych cienkich prętów lub drewnianych spinek c w odległości o 1½ do 2 stop, to iest w każdey długości drabinek zney daie się ich 3 do 4. —

Z figur poznać można że ~~po kaź~~ nad każdem korytkiem ~~żłobem~~ są drabinki, i że są powiązane z sobą wolno postronkami lub witkami wiklowemi, iednak tak że w każdem z 3 położeniu A.B.C trzymaią się siebie —

U górney krawędzi ~~żłobów~~ Kopfel są poprzyprawiane oporki d nieco do góry występuiące, ażeby się o nie opierały spodnie drzewa drabin w położeniach A i B a to dlatego ażeby ich sptorić owce z nad żłobów nie mogły.

Pale czyli słupy f we wszystkich 4 figurach są z drzewa 3 do 4 cali w □ grubego, przechodzą pomiędzy ~~żłobami~~ korytkami, spodniemi końcami swemi wbiiaią się w ziemię, i maią nad tą ziemią około 5 stop wysokości. —

Skoro więc Owczarz chce siano w drabinki nałożyć stawia ie w położeniu iak fig: B. rozkwiewaiąc ich drzewa górne za pomocą iedney lub dwóch rozparstek l

Natożyuszy siano wyymnie rozparszki *l* nazad i przypycha do siebie drabinki, które wtedy biorą położenie iak w fig: *A*, i leżą częścią na ~~żłobach~~ korytkach, częścią wiszą na postronkach *k* na haku *i*. Tu więc owce ani mogą się zaprószać sianem podczas iedzenia, ani też wskakiwać do drabinek. — Gdyby się mimo tego owce chciały po ~~pod~~ przed drabinkami w poprzek stawiać, za niemi stojące nie mogłyby dosięgnąć aż do drabin pyskami, i zrobią sobie dla tego takowo miejsce —

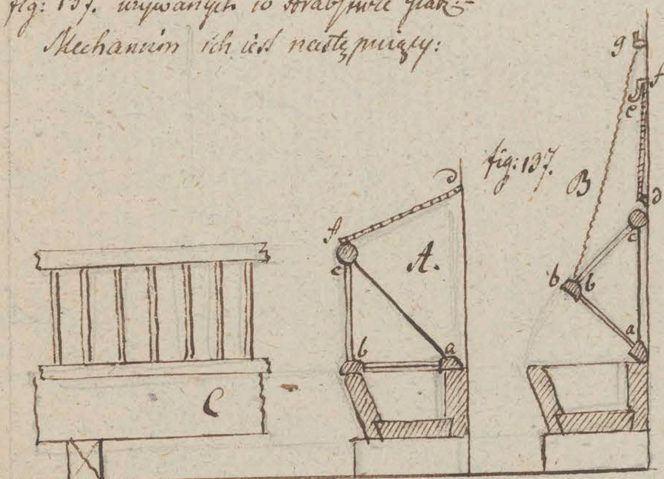
Azeby ~~się~~ nasienie sienne podczas iedzenia owcze z siana do ~~żłobów~~ korytek spadające spożyte zostało przez owce, wyciągają się drabinki do góry iak to fig *C* i *D* okazuią.

Abyście do góry wyciągać okręcaią się wprzey wspomnione postronki *k* około drewnów drabinkowych, i w palach robią się dziury *g h i* w odległości 9 do 12 cali, w które się podług potrzeby zatykaią haki *g* fig: *D* na których drabinki na postronkach się zawieszaią —

Robota tych drabin iest wprawdzie bardziey złożona iak poprzedzaiących, iednak zdaie się zamiarowi swemu lepiey odpowiadać. — Podług P. *Riem* takie żłoby i drabinki są w używaniu w Szląsku.

Tenże P. Riem opisuie inny rodzay Jasel pojedynczych fig: 137. używanych w Hrabstwie Glak —

Mechanizm ich iest następuiący:

Drabinka *abc* fig *A* która w kształcie tróykątnym prawie iest we wszystkich 3 rogach wraz umocowana iest w *a* na żelaznych zawiasach obracaiąca się, aby po podwyższeniu mogła wziąść położenie fig: *B*. — Boki iey *ab* *bc* składaią się z drewnianych szczebelków, które podobnież w stronie *ab* są o 1½ cala od siebie odległe, a w stronie *bc* przynaymniey o 4. — *xc* są pręty żelazne lub drewniane utrzymuiące drabinki w kształcie tróykątnym, i są dane rozległe od siebie —

W fig: A df oznacza desperkę na zawiasach w d ~~utrzymujące się~~ w mur wprawionych lub w słupach ściennych utrzymujących się, aby ią można spuścić iak df w fig: B okazuie nad drabinkę, lub w razie potrzeby odłożyć i zapomocą obartka e utrzymać w położeniu pionowem —

Aby utrzymać Drabinkę abc w położeniu fig. B. w słupie ściennym osadzi się hak g z tanuszkiem gh w którego spodnim końcu iest haczyk do zakładania za ~~wrzeciądze~~ skobelek w drewnie b przyprawiony.

Kiedy owczarz siano w Drabinkę chce włożyć, ustawi ią w położeniu fig A; desperkę się do góry podnosi i spuści po włożeniu siana nazad — Owce jeść go będą przez otwory między szczeblami bc, co iest dobrze bo Drabinka nie wisi tak nad ich głowami iak w poprzedzających przykładach. — Lecz zawsze gdy się które owce w poprzek przy żłobie postawią, inne za niemi stojące prędzey ~~tbami~~ dosięgać będą mogły siana w drabinkach i ie zaprószać, a zatem psuć im wełnę.

Desperka df nad drabinką służy tylko na to żeby owce się nie uszkadzały przypadkiem gdyby wskakiwać na Drabinkę miały.

Skoro owce siano wyiadły stawia się drabinkę w położeniu fig: B, aby z ~~żłobow~~ Koryta prochy sienne do reszty zpożyte.

Że ~~żłoby~~ Koryta mogą się robić upodobaney długości — Ale długość drabinek takabyć winna aby się łatwo podnosić i zawieszać mogły.

Jeżeli wzdłuż owczarni maią być dane słupy, można tak opisane Jasła Koryta przy nich podawać dubeltowo co wreszcie się zostawia każdemu doświadczonemu gospodarzowi równie iak użycie iednego lub drugiego ich rodzaiu —

§ 128 **O Potrzebney Paszy dla Owiec czyli karmy**

Co się tycze karmy potrzebney dla owiec, to iest do uważania że niektórzy Gospodarze rachuią na 1 Owcę na 6 miesięcy Zimowych, oprocz Grochowin, Soczewicy i inney Słomy tylko 1 cetnar Siana. — To czyni dziennie około ½ ℔, i iest ta co im nayskąpiey dawać można, szczególnie ieżeli oprocz tego się im nie daie Ziemniaków, Owsa i . . . . Mohrrüben.

Niektórzy rachuią Siano tylko za karmę pod noc co tym sposobem starają się rozłożyć, ażeby zawsze nieco pozostawało tego Siana w dniach w których owce na paszę [skreślone: drat] zostały wypędzone, aby go miały nieco więcey w dnie w których by wypędzone niebyły być nie mogły. — Wypędzać zrana głodne Owce na paszę iest niedobrze bo z chciwości się objadaią i na chorobę łatwie zapadaią.

Lecz ieżeli Owcom dostatkiem się ma dać Siana i karmy słomianey, co się wynadgradza dobrym chowaniem się i daszeniem się wełny, można na 6 miesięcy Zimowych od Oktobra do Marca 2 cetnary na każdą Owcę rachować Siana i potrawu, oprocz Słomy grochowey soczewiczney i inney. —

§ 129

O Wyrachowaniu wielkości Owczarni i potrzebnych Składów ~~paszy~~ karmu dla owiec. —

Tak koszt na pierwszy zakład, iako też na ciągłe utrzymywanie Budowl gospodarskich wymaga aby sobie ich ni sobie większych iak istotnie potrzeba. —

W oznaczeniu wielkości Owczarni zaraz szczegolniey przez podział ich w czasie kocenia się Owiec, Lammzeit iest potrzebną tak są gospodarze i pisarze rożnego zdania iako też w tem czyli Owczarnie więcey ciepłe iak zimne być winny, co ostatnie zawisło rowniez od ich wielkości i wysokości;

O wyrachowaniu wielkości Owczarni podług wielkości pól i łąk tu mowa być nie może, bo właściwie do gospodarzy należy wymiarkować wiele owiec i na jakim rodzaiu gruntu używać się może — Ta więc ilość owiec za zasadę tylko ~~[illegible]~~ służy nam w dalszym ciągu będzie.

Znaiomi Pisarze przeznaczaią na każdą owcę od 5 do 10 stopp kwadratowych przestronności; co pochodzi od rożnicy zasad gospodarczych, i rożnych opinii —

Drugi sposob dochodzenia obszerności Owczarni wypływa z podziału i ustawienia Żłobów czyli drabin.

To iest ponieważ owce nayobszerniey się rozdzielaią podczas karmienia się w Owczarni, a zatem nayważniey

wtenczas

przestrzeń zaymuią, nadto poniewaź się zdaie bydź rzeczą potrzebną, aźeby razem i w iednymże czasie do Złobów i Drabinek dochodzić mogły; pewna więc iest rzecz, że podług tego rachunku nayweększa obszerność owczarni wypadadź musi.

Czyli Jasła Korty w poprzek lub w podłuż budowli stać maią, to nie ma wpływu źadnego na wyrachowanie wielkości Owczarni, lecz ta zawisła więcey od tego czyli wrota w nich są w ścianach frontowych lub szczytowych służące do wpędzania i wypędzania owiec — i iak się mogą nayprędzey owce rozdzielać wpędzone do stayni nie doznaiąc przeszkody od tylu Drabinek

Bądź Drabinki w podłuż lub poprzek budowli będą rozłoźone, iest pytanie w iakiey odległości od siebie powinny bydź stawiane:

Podwoyne drabinki nayszerzey 2 stop maią szerokości a owca przez Złobem stoiąca zaymuie ma około 3 stóp długości, Borheck więc daie na odległość Drabinek od środka do środka 11 1/6 stop reńskich. — Pan Klein przeciwnie chociaź tyle wychwala wielkie i powietrzne dosyć maiące Owczarnie, nie przeznacza tylko 9 stop na tę odległość podług swoich rysunków. — To zdaie się bydź dosyć iezeli Drabinki iak zazwyczay wpodłuż się pod stawiaią w stayni. — Na odległość ostatnich rzędów Drabinek od ścian frontowych biorąc, 6 stop rachować można; z liczby więc rzędów tych Drabinek wynika szerokość Owczarni wewnętrzna.

Daley pospolicie iest przyięto, że Owca stoiąca przed ~~Złobem~~ Korytkiem, zaymuie 1 1/4 stopy długości iey., z liczby więc Owiec i liczby rzędów Drabin wyrachować można długość Owczarni.

Np: daymy że trzeba wystawić Owczarnię na 1000 owiec., i w niey maią podwoyne Jasła Korty stać 4=ema rzędami wpodłuż, i rachunek wypadnie następuiący:

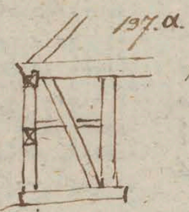
1000 owiec w 4 rzędach podwoynych Jaseł Korytow czyniący $\frac{1000}{8} = 125$ owiec na ieden rząd poiedynczy. — Każda owca $1\frac{1}{4}$ stopy szeroka daie $125 \times 1\frac{1}{4} = 156\frac{1}{4}$ stop na długość owczarni w świetle. — Daley 4 rzędy Jaseł Koryt dubeltowych o 9 stop od siebie rozkładanych a o 6 stop od ścian frontowych. daie $3 \times 9 + 2 \times 6 =$ 39 stop na szerokość tey Owczarni w świetle. — Mieć więc będzie $39 \times 156\frac{1}{4} = 6093\frac{3}{4}$ stop □ powierzchni wewnętrzney, co czyni około $6\frac{1}{10}$ stop □ na iedną owcę.

Gdyby się miało Jasła Korty ustawić w podłuż tylko trzema rzędami wypadłaby szerokość Owczarni 30 stop, ale by owiec w każdym rzędzie musiało stać $\frac{1000}{6} = 167$, a długość owczarni wypadłaby $167 \times 1\frac{1}{4}$ $= 209$ stop. — Coby uczyniło 6270 stop □, i na każdą owcę wypadłoby stop □ $6\frac{3}{19}$.

Tries: 591/3 tak rachuie:
Na 1000 owiec potrzeba drabinek podwoynych 2 stop na szerokość zaymuiących, a dla każdey owcy $1\frac{1}{4}$ stopy biorąc na grubość,
Podwoyna drabinka robi się pospolicie 20 stop długa, i iest 2 stop szeroka więc zaymuie 40 stop □=ch; Po iedney iey stronie może stać owiec $\frac{20}{1\frac{1}{4}} = 16$ więc po obu stronach owiec 32. — Że iest owiec 1000 więc będzie trzeba drabinek takich $\frac{1000}{32} = 31\frac{1}{4}$, Zaś Każda zaymuie 40 stop □=h więc Drabinki zaymą w Owczarni stop kwadratowych. — .. — .. — 1250.
1000 owiec zaymuią $1\frac{1}{4}$ stop na szerokość a 3 sto: py nad długość powierzchni $1000 \times 1\frac{1}{4} \times 3$. — .. 3750.
Na ścieżki pomiędzy drabinkami, i mierzwie itd: do: dadź trzeba $\frac{2}{5}$ powierzchni iaką owce zaymuią zatem: $3750 \times \frac{2}{5}$ — .. — .. — .. 1500.

Co uczyni powierzchnię wewnętrzną Owczarni stop □. 6500.
co czyni na iedną owcę stop □ $6\frac{1}{2}$.
Dzieląc te 6500 przez szerokość Owczarni naystosowniejszą 36′ wypadnie iey długość w świetle $180\frac{1}{2}$ stop. — Lecz na k: 594/2 przyznana ne naystosownieyszą szerokość owczarni 38 do 40 stop. —

Mówiąc o Konstrukcyi ścian z drzewa powiedziało się iak wiele zawisło na umocnieniu ścian długich frontowych w budowlach nie mogących mieć ścian poprzecznych a takiemi są i Owczarnie /: T. 2. k: 47:/ iakoż gospodarz chciałby mieć ie zupełnie wolne tak dla wygodnego rozstawienia Kontoru ~~Żłobów~~ iako też dla wywozu gnoiu — Budowniczy zaś nie może dogadzając gospodarzowi wystawiać budowlę na niebezpieczeństwo, i dla tego doradzało się aby co 30 stóp dawane były przyścianki takie iak fig: poboczna. 137.α.

Koniec te ścianki rowie ściany Zastrzałowe

Gdyby się więc takie przyścianki w Owczarni i Słupy pod Siestrzanowe dawać musiało, w owczarniach drewnianych którebyich przestronność uszczuplały, a powyżey podana szerokość pomiędzy ~~Jaslami~~ Karmami nie iest zbyteczna, bynaymniey podaną, ~~to iednak z drugiey strony~~ nadto trzeba uważyć, iż Owce nigdy tak obok siebie przed ~~Żłobami~~ Korytkami stać nie wytrzymały porządnie ale się tłoczą z zazdrości i ustawicznie w około biegaią, iakkolwiek by miały dosyć przestronności.

Można więc pod tak wyszczególnionemi okolicznościami z dosyć wielką pewnością rachować, że na iedną owcę potrzeba $6\frac{1}{2}$ do $6\frac{2}{3}$ stóp □ przestronności w wielkich owczarniach — zaś w małych $6\frac{3}{4}$ do 7. —

Fried. $\frac{6\,91}{3}$ na każdą owcę w trunach rachuie 7 □. z Żłobami Drabinkami, Lasami itd: — mówi iednak że ieżeli owce wielkiey rasy, 8 a nawet 9 stóp się brać musi — lecz takich nie ma w pruskich.. — Rachuie owcę każdą 3' X $1\frac{1}{4}$ obszerną — lecz barany małki są większe. Petri daie 8 stóp □ na maciorę z iagnięciem, a na sztukę iałowca 7 stóp. — Morzkowski mówi że Wymiar tey wielkości owczarni zdaie się za małym, sądzi iż na maciory po 10, a na iałowizne po 8 stóp □ naymniey rachować należy. P. Block tyle wstawiony agronom 12 stóp □ na iedną owcę mieysca dać radzi.

Uwaga Rozdzielanie Owiec w czasie Kocenia się, Lammzeit robi się za pomocą przegród z łas. i to tak aby te owce które wcześniey się wylęgły były w osobnych przedziałach umieszczone od tych które się później wylęgły, azeby się tak maciory do swych Jagniąt iako też te do macior przyzwyczaiły, i mto. że Jagnięta nie były uciskane od starszych.

Czasem małe zagrody są potrzebne gdy Jagnięcia Macioran lub iagnię tey zechcie aby się iedno do drugiego przyzwyczaiło —

Takie ~~podczas gdy które~~ dla owiec ~~iest~~ chorych ale nie zaraźliwie potrzebne iest osobne odgrodzenie.

Owczarnia więc podług powyższego przypuszczenia 39 stóp szerokości w świetle, a na każdą owcę $6\frac{1}{2}$ stóp □ rachuiąc, potrzebowałaby być 167 stóp długą w świetle.

Jeżeli podług tey obszerności Owczarni obrachuie się Strych znaydzie się że ten mieścić będzie mógł dostatecznie Zapas Siana i karmy podług tego iak się go wyżey potrzebę oznaczyło. —

NB Cetnar Siana zaymuie Stóp kub: 14. zatem na 1000 owiec potrzebaby Ctt: 2000 zatem stóp kub 2000 X 14 = 28000 zaś Owczarnia maiąca 36' szerokości w świetle /podług Friedsa:/ $180\frac{1}{2}$ długości zmiałaby Strych $\frac{36 X 18}{2} X 180\frac{1}{2} = 58482$ stóp kub: więc by ten był dwa razy większy iak potrzeba — zatem może służyć na Skład Słomy itd: w gospodarstwie —

§ 130 o Budowie Owczarni. 399.

Podług więc tych Prawideł kiedy ~~Jasła~~ Kozły wzdłuż Budowli stać maią, szerokość Owczarni nie iest obo: iętna — Gdyby się te ~~Jasła~~ Kozły stawiało w poprzek wtedy szerokość ta zawisnąć będzie od naystosowniejszego odległości Siestrzaniów

Gospodarze tak dla pomieszczania wygodnego ~~Jasł~~ Kozłów iako też wywozu gnoju sobie mieć Owczarnie życzą nie wolne to iest bez żadnych słupów wewnątrz, skąd: i niektórzy budowniczowie dlatego w swoich pismach padali na myśl wiązania nad niego robić podchwy: tne — Że iednak te bardzo grubych murów i kosztów wymagaią, dlatego w gospodarstwie zostanie zawsze korzystniey używać Słupów i Siestrzani.

Inst. 596/2. Pospolicie Dachy nad Owczarniami są z krzesłem stoią: cym iak w budowlach mieszkalnych. — Krzesła podchyłych, wią: zan Kręgowych i Mansardowych tu używać się nie da. — Ale można użyć wiązan podchwytnych, z iednych słupów podchwy: tnych kiedy szerokość Owczarni w świetle iest 40 do 45 stop i ściany są murowane — Można użyć i dla ścian drewnianych ieżeli będą wzmocnione przyściankami, o których się wyżey mó: wiło. — Na większy koszt tu zważać nie można biorąc w uwagę wygodę, iaka z wolney przestrzeni owczarni powstaie.

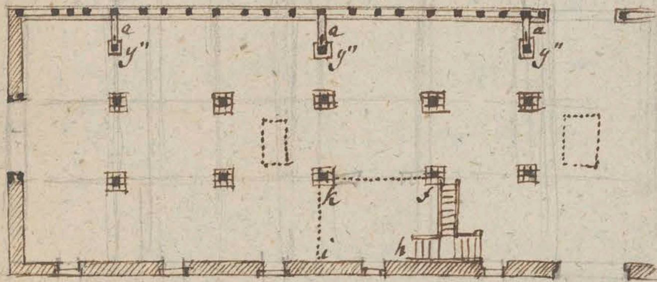
Kiedy szerokość Owczarni 30 stop, dosyć będzie dadź środkiem ieden rząd Słupów i Siestrzan na nich.

Gdyby iednak w ścianach szczytowych w środku miały bydź dane wrota, tym byłyby na przeszko: dzie ostatnie Słupy podsiestrzaniowe i utrudzałyby wiazd i wyiazd; a same końce Siestrzania nad środkiem wrot osadzone nie miałyby dostateczne mocnego o: parcia, w tym więc razie inaczey by robić ponowdź nie można tylko robić te wrota z boków w tych ścianach szczytowych.

Lepiey zatem iest ieżeli mieć można dosyć długie drzewo na Stragarze, robić Owczarnię 39 stop szeroką w świetle — z dwoma rzędami Słupów i 2ma podwój: Siestrzaniami — w tym razie wrota w środku ścian szczytowych się umieszczą, i wiele się oszczędzi na długości murów obwodowych — Urządzenie takie da.

Inst. 594/3. przeznacza na naystosownieyszą szerokość Owczarni 36'. zaś na k: 594/3 przeznacza 38 do 40 stop.

fig: 138 A

kuie fig: 138. A.B. w czem iescze to iest do uważania że ponieważ Stragarze nie w znaczney odległości na Sie: strzaniach spoczywaią, mo: żna niektóre z nich tylko robić z iednostaynego drzewa dla oszczędności, inne zaś Stragarze składać końca: mi w zęb nad temiż Siestrzaniami. k. 400.

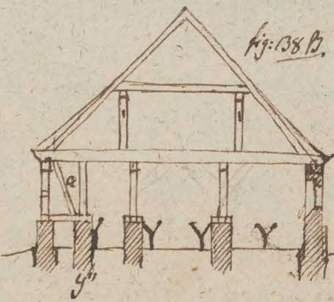

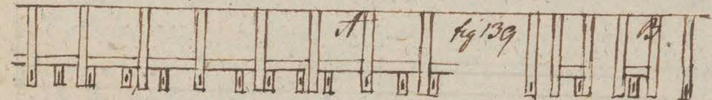
fig: 138 B.

Rozkład Stragany w każdey Budowli zawisł od rodzaiu Powały, rownie iak rozkład krokwiow od rodzaiu pokrycia Dachu.

Jezeli teraz porządany rodzay konstrukcyi Powały i rodzay pokrycia Dachu są względem siebie w sprzeczności to iest kiedy np: chcemy dać posowę między Stragarzami ktora wymaga odległości tychże Stragany o 3 a naywięcey 4 stop. — a Pokrycie dachu Strzechą ktore wymaga odległości Krokwiow naywięcey 6 stop; lub też chcemy dać Posowę ciągłą na Stragarzach ktora potrzebuie oddalania Stragany nayrzadziey o 6 stop, a Dach pokryć chcemy Dachowką, lub Dekowką co potrzebuie odległości krokwiow nie większey nad 4 stopy. — widziemy że w obu tych razach inna odległość Krokwiow niżeli Stragany by wypadała. — Temu inaczey by zaradzić nie można iak wexluiąc Stragarze chcąc koniecznie Konstrukcyą Dachu z Konstrukcyą Powały pogodzić.

Uwaga. Dla posow międzystragarzowych, Dachow dachowkowych i dekowkowych nayw. wielksza odległość krokwiow i Stragany być może 4 stopy; a dla posow nastragarzowych i Dachow strzechowych nayw. wielksza 6 stop — tey miary nigdy przechodzić nie można. Lepiey iest brać iż mnieyszą, to iest w pierwszym razie 3 stopy, w drugim 5. —

Jezeli więc wypada Owczarnią pokryć Strzechą Słomianą lub Trzcinową, i dać posowę międzystragarzową, nadto iezeli dla ciężaru paszy dla owiec na poddaszu stoiącey się maiącey, nie wypada odległey iak o 5 stop Stragary oddalać, a Krokwy pod ~~Strzechę~~ Dekowkę o 3 stopy — wypadnie o trzeci Stragan robiąc iednostayny czyli Spiżem wspierać Krokwy na Sztychach pomiędzy niemi. fig: 139 A.

Przeciwnie znowu iezeli chcemy pokryć Dach Strzechowy z Posową międzystragarzową, potrzeba będzie oddalać Stragarze o 3 stopy, a Krokwy o 5 stop, więc i w tym razie Krokwy na Sztychach wspierać wypadnie — fig: 139. B

W obu tych razach nigdy Krokwy w Składzie wiązania dachowego wchodzące na Sztychach stać nie powinny ale na Stragarzach iednostaynych t. i. nieblatowanych.

Uwaga. Gdyby długość oznaczona Owczarni nie zgadzała się zupełnie z tym rozkładem Stragany i Krokwi zawsze będzie lepiey dać o ieden Stragan więcey niżeli mniey — To, samo się rozumie o Slupach podpieszczanio wych i Spiżach czyli Stragarzach iednostaynych.

Obydwa tak opisane Sposoby rozkładania Stragany i Krokwiow nie cechują właściwie mocney i porządney konstrukcyi, bo takie wexlowania itd: należą właściwie

tylko do sposobow w razie koniecznosci, bo nie zu-
pełnie można się spuszczać na niewzruszoność Stolcow
~~lub~~ rozpieranych krokwiami. –

Dla czego porządniej i bezpieczniej będzie zawsze takie obierać rodzaj pokrycia Dachu, i posow, azeby ~~krokwy~~ albo się na każdey belce, albo co drugiey ~~na~~ belka ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~się~~ znaydowały. wiązaby krokwio

Jezeli iednakowoz ~~może~~ z dla oszczędności konieczney wyżey opisany rozkład krokwiow i Stragarow być się obrać musiało; potrzeba mieć za prawidło głowne, azeby się ~~wiąz~~ czyli przeczny (: tramy :) stolcowe, iak neyblizey Scian frontowych znaydowały, i azeby ie osadzać koncami w Stragarze na Czop z piersią fig: pob: 2. – Zaś Stolcy w te przeczny osadzać na Czop kaniasty. fig: 12. –

fig: 2.

fig: 12.

Przyczyna dla czego Ławy iak neyblizey Scian frontowych osadzać trzeba iest, aby Dziury dla czopow tych Ław ~~iak neyblizey wypadały~~ w bokach Stragarow wyrobione iak neyblizey wypadały płatno na ktorych te Stragare spoczywaią koncami.

Jezeli się ma uzyć Ław i Stolcow Stragarze iednostayne nie mogą bydz z Drzewa grubego na poł rzniętego, ale z całego a to dla dziur ktore w nich wyrabiać trzeba dla czopow Ławowych i tylko w tedy moznaby uzyć połazni z drzewa grubego gdyby tych Ław nie było, i każda para krokwio na osobnych Stragarach by się wspierać miała. – Także tych połazni nie moznaby uzyć na posowy międzystragarowe, ale mozna nad na Stragarowe. –

Rozstawiać Słupy siestrzaniowe moznaby o więcey nad 16 stop ren: a nawet 18 do 20 (: czego sobie Gospodarze bardzo życzą dla przestronosci w owczarni :) ale tylko za pomocą Ptasad ab fig: 21 A. (: 206: części drugiey §. 10. :) – Czego iednak doradzać nie można dla tego że Wiązby dachowe w tey co słupy odległości stawiane bydz by musiały, i płatewki krzesła ktore zwykle z wierzchowego drzewa się robią wypadały by zbyt długie – Także by w znaczney odległości musiały bydz dawane przyscianki wspieraiące Scianę drewniane ktorych się wiązy mowiło

a b

21. A.

Siestrzanie muszą bydz podpierane mieczami od Słupow idącemi. – Dawać podobne miecze w poprzek budowli od Słupow tych do Stragarow spinaiących czyli głownych by mogło mieć korzyść, żeby przez to Słupki krzesła Dachowego na nich stoiące lepsze miały podparcie. Że iednak rozkład Siestrzani poprzeczny zabezpiecza uginanie się Stragarow, a takowe miecze byłyby na przeszkodzie

dzie wozom przejeżdżającym w czasie zwożenia siana wyłożenia gnoiu etp: dla tego lepiey ich nie dawać.—

403. Niektórzy budowniczowie miecze te w poprzek od słupów do Stragarzy uważali za konieczne a to dla ~~zabezpieczenia~~ zwiazania budowli poprzecznego i zabezpieczenia iey przeciw wichrom zostawszy w budowlach drewnianych. — Lecz to ~~być~~ samo tylko było zwiazanie dostateczne w Owczarniach zawsze wewnątrz wolnych od wiązań i ścian poprzecznych. — Inni oprócz tych mie: czów zalecali tak zwane Sprzęgła /:2a Część § 11:/ których niedostateczność dowiedzioną została — w czem jeszcze i to wchodzi w uwagę że będąc niżey pod Stragarzami u: szczuplałyby wewnętrzną wysokość Owczarn- tyle dla przejazdu ładownych wozów potrzebną— Zob: Ŝciest. $\frac{593}{3}$.

Jedynym więc środkiem w Owczarniach z Drewna w Słupy stawianych być tylko mogą przyściankí w fig 138. A : B odrysowane /: i wyżey wspominane:/. Środkiem nayprostszym i naylepszym, dla zabezpieczenia tych wolnych wewnątrz budowl od lśnienia i uderzen wia: trow. Te przyściankí powinny się dawać przynaymniey pod każdym spięciem drugim na przemian w obu fron: tach.—

Że te przyściankí uszczuplaią niejako wewnątrz Ow: czarnie iest rzeczą widoczną, Lepiey więc dla tego iest murować ie z cegły, Ziemiotłoku, Lempaczow. etc: bo Mury przez się iako grubsze i ~~większa~~ natur podsadę maiące własnym swym ciężarem dostateczną moc maią—

NB Przymurki mało występuiące zewnątrz i wewnątrz mogłyby tę moc powiększyć, a ~~być~~ nieuszczuplać Owczarn.

Ponieważ się Gnoy w Owczarniach czasem na 3 stop wysoko wznosi; potrzeba więc fundamenta pod Słupy stęstrzaniowe takie tak wysoko wyprowadzać.— Jeżeli się do tego doda wyżey wspomnione 6 cali na wyższoś: nie ściá owcarni nad poziom zewnętrzny, więc wypadnie ie na $3\frac{1}{2}$ stop wysoko wyprowadzać nad spodnią kra: wędź odsadzkiy a to albo z cegły albo kamienia.

Pod każdy Słup osobne takie podmurowanie dać trzeba w sposob filarkin, że maią pewną wysokość nie mogą być krotkie, ale takze nie mogą być bardzo grube aby nie przeszkadzały ustawianiu Drabinek.— Potrzeba ie więc podług fig: 138 A. robić około 3 stopy długie a 2 stop grubee.— wyrownaią się w gorze cegłą na ktore kładziony i na nich pod Słup położy się krzyż dębowy /naylepiey:/ i na czop się w krzyżu słup ustawi.— Rouget Podwalinią krzyżową zowie

Dla Konserwacyi wełny na owcach Korzystnie iest tak krzyże te iako też spodnią część słupow w około gła: dko heblować.— i na 4 stop neyzmniey mury obwodo: we gładko tynkować, chociażby w reszcie wysokości ze: wnątrz i wewnątrz miały być tylko obrzucone.

Ŝciest. $\frac{595}{3}$. robi te filarki okrągłe, na wierzchu okrywa dęskami 3 calowemi i na tem dopiero daie krzyż dębowy aby ściśnie nie było rowne.

Uwaga Niektórzy Gospodarze dla zaszczenowania wełny doradzaią filarki w Owczarniach murowane obiiać heblowane de: skami — co iest kosztowne i zbyteczne ieżeli się ie gładko wytynkuie —

Co się tyczę formy, konstrukcyi Dachów — pokrycia — Strzech i drzwiów etc: odwołuię się do Zasad w swoiem mieyscu iuż podanych. — To tylko ieszcze uważać można że w budowlach tego rodzaiu, chociażby ściany obwodo we miały bydź murowane, iednak dla oszczędności nie robi się Gzemsów murowanych — ale w drugiey części fig: 19 A.B.C, wskazane urządzenie Okapu z obitką głów stragarzowych z przodu lub od spodu zwykle bywa w zwyczaiu. —

W Owczarni tak długiey iak fig. 138. A potrzebne są przynaymniey iedne Schodki w środku na poddasze — Wierzchnia część Schodów tych powinna bydź szczelnie deszczkami obitą, bydź opatrzoną w drzwi ~~[illegible]~~ zamykane, i stopniami opierzonemi, a to aby ani była sposobność wykradania Siana ze Strychu, ani też Para owiec nie mogła nań ~~[illegible]~~ przenikać, i Paszy tam złożonej się udzielać. — Schody te umieszczę się też przy przejeździe środkowym iednak tak aby nie były na przeszkodzie. —

Przy tych schodach zazwyczay daie się powała wisząca czyli wiszka czyli piętrko wewnątrz w owczarni pod powałą, iednak tęże, ta powinna bydź dosyć obszerna bo służy do składania na niey ~~[illegible]~~ w Zimie Pasz używanych w lecie kiedy się Owce chudniey ~~na pola~~ wypę: ~~dzaią~~, a w lecie dla składania Drabinek Kortów i ~~Stołów~~ Korytek; także na niey Owczarze sypiaią. — Ażeby ta powała nie zaścieślała mieysca w Owczarni nie powinno się iey więc stawiać na Słupach umyślnych ale na słupach podchwytnych u Stragarzy powałowych utwierdzonych wisząca. —

Ażeby ieszcze na ~~Poddasze~~ tę wiszącą Powałę taką wniyść trzeba Schody wyżey opisane na nię zwrócić iak w fig. 138 A, ilość Stopni także się tu wymiarkuie, a to podług wypoprzenia tey powały nad Stem owczarni. która naymniey 5 stop bydź winna, dla gnoiu który się w niey zgromadza. —

Co się tyczę ieszcze murów, to się zważa że podług wielkości Owczarni w fig: 138 A mury frontowe i boczne naymniey na 2 cegły bydź winny, z kamienia połowego lub Ziemiołłoku 2 stopy. a z Lempazów lub surowki $2\frac{1}{2}$ stop. Co się zaś tyczę szczytów pod Dach, tak iak w Stodołach.

Że mury z Gliny rozmiękczaią się od gnoiu, więc potrzeba ie robić na podmurowaniu z Kamienia lub cegły na $3\frac{1}{2}$ zewnątrz mierząc wysokiem na wapno — lub na 4 stopy.

Także pod Przyściankami a raczey pod ich Słupami powinny bydź filarki murowane iak w y fig 138 widać na 3 stopy wysokie wewnątrz nad Stem Owczarni rachuiąc.

Słupy narożne i pod spięciami niemniey Blochy podchyte odwichrzne, Słupy siestrzaniowe i Siestrzanie powinny się robić z drzewa całego dostateczney grubości. — Przyciesi z połowy drzewa grubego w ścianach, słupy inne w ścianach z połowy drzewa grubego lub na czworo rznietego, lub drzewa średniey miary bo tutay tak iak w Stodołach ciśnienie boczne ma mieysce.

§. 131. Owczarnie w Stodołach.

Namieniło się iuż w §. 81. że podczas wielkiego urodzaiu
Owczarnie służyć mogą za Stodoły czasem, lub przeciwnie
Stodoły za owczarnie. To ostatnie właściwie tylko by
w takiem Gospodarstwie mogło mieć mieysce gdzie nie
wiele iest owiec, bo w zwyczayney Stodole o dwoch Zapo-
lach 300 do 400 Owiec można pomieścić, zatem większa
trzoda osobney owczarni wymaga. Lub też musiałoby
się oprocz owczarni iedney z Stodoł użyć na Jagnięta lub
Skopy.

Dwoiakie użycie Budowli iako Owczarni i iako Stodoły
tym sposobem się dzieie że zboże naydoiralsze czyli Sie-
wne, i część Pasz w niey się składa w czasie kiedy się Owce
w lecie na polach znayduią. — Ku Sw. Marcinowi Zboże
to się wymłaca i wyprząta, a Owce zaymuią w niey
mieysce na Zimę — Zdaie się to urządzenie być korzystne
w czasie nadspodziewanego urodzaiu — w razie przeciw-
nym także tey budowli użycie doświadczeniu gospodarzow
się zostawia do rozwagi.

Taka w sposob Stodoły zbudowana Owczarnia powin-
na zupełnie być iak Stodoła, to iest mieć boisko 15 stop
szeroki dobrze ubite, i po obu stronach Zapola, także
wrota i drzwi przewiewne iak w Stodołach, lecz okna
mnieysze dla osuszenia Zboża. — Zapolnice tak się urzą-
dzą iak w Stodołach, w środku każdey zrobi się otwor
10 stop szeroki, reszta się wymuruie lub wyplecie i polepi.
Te otwory ~~opatrzą się w~~ zatarasią się deszczkami na 4 stop wysoko iak w Par-
kanach do czego postawią słupy z felcami opatrzone —

Długość Zapol na ten cel oznaczyć nie można ściśle — Je-
żeli ta iest większą iak 30 stop, o dobrey konstrukcyi zapomi-
nać nie można. —

Wysokość Stodoł podana w §. 46. stop 14 do 15 może tu
być zachowana, także, bo dla owiec zawsze będzie lepiey
kiedy będzie raczey większa iak mnieysza. — i ponieważ
zboże całą wysokość aż pod dach zaymować będzie.

Różnica rzeczywista tego rodzaiu Stodoł, a Stodoł zwy-
czaynych iest ta, że potrzebnego ciepła dla Owiec w Zimie
szczegolniey w czasie Kocenia się zamknie wszędzie Szpa-
ry muszą być przełożone, i ~~powała~~ sowa na nich ułożona po-
wzdłuż na Skład Karmy zimowey dla nich.

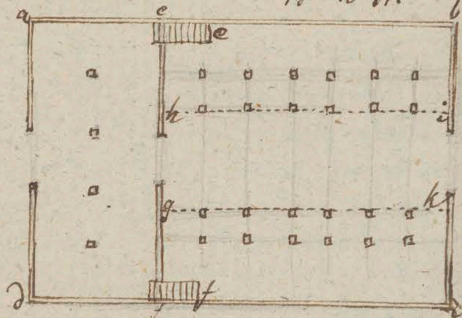
Fortka w Zapolnicach wyżey wzmiankowana dla te-
go iest potrzebną aby owce nie wchodziły na boisko i
nie psuły go nogami. —

Ponieważ zaś tym sposobem gorąco i Para z owczarni na
poddasze ~~może~~ przechodzić by mogły gdyby się przestwory między
belkami tak iak w Stodołach otworem zostawiło, potrzeba wię-
c ie na zimę wyszczublować i oblepić, i tylko zostawić otwor
z drzwiami spustnemi dla składania nim Siana na poddasze
z wozu — ~~Drzwi~~ Schody na to poddasze lub tylko drabina
umieszą się w iednym z Zapol. — Także i dymniki kilka
w Dachu się zrobi dla odświeżenia powietrza samo się przez
się rozumie —

§. 132. Otwarte Owczarnie

Wspominało się iuż w §. 122. że Owce w niektórych Okolicach Niemiec a szczególniey w Anglii często pod gołem niebem częścią w poł lub całkiem otwartych Owczarniach przez zimę się trzymaią. – Co się tycze całkiem otwartych ~~Szop~~ Owczarn służyć na to mogą rozne rodzaie Szop, iak się ich iuż wiele opisało. – Tu więc tylko o wpołotwartych mowa będzie.

fig. 140 A.

Takową owczarnią fig: 140. A.B. ~~Ale Podwórza Owczarnianego obeimie się~~ prostokątną przestrzeń abcd na wyniosłym gruncie którkolwiek obraną, i takową się zamknie z stron dłuższych ab, cd podług profilu 140 C w sposób szop połotwartych, zas ze strony iedney ad podług fig. 140 B w sposób Stayni zupełnie zamkniętych. Drugę krotszą stronę bc można zamknąć albo poł otwarto ieżeli trzoda owiec wielkość tego wymaga, lub tylko ią płotem odgrodzić. –

Zewnętrzne strony eb, fc które ~~zarazem~~ są murami pełnemi ~~[illegible]~~, robią się bez żadnych otworów t. i. drzwi wrot i okien – przeciwnie strony wewnętrzne hi, gk są zupełnie otwarte i ograniczaią dziedzińczyk hikg. Te strony hi gk są w słupy podług profilu 140 C, i połdachy od murów eb, fc maią pochyłość ku kg, hi i wspieraią się na słupach – Jeżeli się żądze w zagrodzeniu bc zrobią wrota ik można więc z wozami przez cały dziedzińczyk przejeżdżać

Wysokość tey owczarni w świetle iest 10 do 11 stop. Ponieważ zas w tey wysokości nie byłyby dosyć Owce zaciszone podczas ulew i wiatrow gdyby ~~się słupy lm fig. C miały st~~ się tak wysokie słupy lm fig. C miało stawiać wzdłuż linii hi, gk od strony dziedzińczyka, dla tego stawia się ie bliżey murów, i poprzed niemi drugi rząd krotszych słupków on fig: C na których okapy przedłużonych

dachów się wspieraią. — Pod wszystkiemi słupami robią się fundamenta ~~na~~ filarkowe, wreszcie słupy no można by tylko wkopywać —

Zamknięta część zupełnie owczarni aefd służy dla Owiec chorych, lub matek z ich iagniętami — Pan Kiem chce tu mieć obok mieszkanie Owczarza aby był pod ręką tych zwierząt potrzebuiących ratunku. czego doradzać nie można, dla takowo wzniecać się mogącego pożaru — Zawsze lepiey iest przy owczar: niach żadnych budowl mieszkalnych z piecami itd nie zakładać, tym bardziey że w czasie ognia owce do niego lecą i palą się zamiast uciekać — Pod schodami więc, lub na wiszących gdzieś powale mo: gą owczarze sypiać — mieszkanie zas Owczarza po: winno się robić osobno zupełnie, w bliskości wpra: wdzie ale odosobnione.

W ten sposob zbudowanym Owczarniom połotwartym daie się pospolicie 12 do 14 stop szerokości — Żeby iednak i w tak małey szerokości Poddasze miało swoie użycie, dla tego się tutey dało Połdachy — bo Dachy na dwie strony zchylaiące się Owczarniom zupełnie zamkniętym i szerokim służyć mogą.

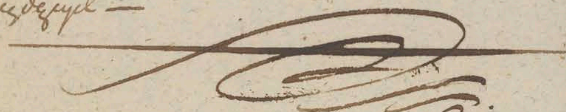
Niektorzy chcą, aby Dziedzińczyk nie będąc po: kryty był brukowany i rynsztokami był opatrzony Na tym Dziedzińczyku powinna wprawdzie być studnia a zatem od niey iść rynsztok brukowany niemniey na nim być ma kilka koryt do poie: nia Owiec — Lecz skoro się gnoiu nazmnoży, ten mimo bruku w bagno się zamieni od wody deszczo: wey z dachow się ściągaiącey. Dla czego niektorzy Gospodarze rozumieią że brukowanie Dziedziń: ca iest niepotrzebne, oprocz w rynsztoku od studni i koryt idącym, zas często ~~ga~~ słomą na nim potrząsać ~~natery~~ i w owczarniach, aby mocz Owiec iako naylepszą część nawozu lepiey konserwować. — Pan Kiem doradza aby ten Dziedziniec i same Owczarnie ta: kie codzień wymiatać i gnoy z nich wdzień do dołu osobnego wywozić, w tym razie bruk byłby potrzebny, aby dziedziniec przez kopanie coraz nie poniżać.

Co się tyczę wielkości takiey owczarni zrobi: to się ią na 300 Owiec, 135 stop długą a 50 szeroką w tym prostokącie zaymuie część aefd zamknięta 50 stop na długość a 15 na szerokość. — Z reszty planu połowa będzie Dziedzińczykiem, a połowa połotwar: temi szopami obsadzona —

W końcu dodadź trzeba, że czyli trzoda owiec wielka lub mała, potrzeba części zamkniętą aefd

robić tyle obszerną, aby się w niey cała trzoda O: wiec pomieścić mogła, bo owce nasze raz strzyżo ne ciężko by się mogły do mrozow zimowych przy: zwyczaić — i dla tego budowa Owczarn zupełnie zamkniętszych podług wzoru 138 iest często potrzebną.

Korzyść iedzrak z potakwartych Owczarn iest ta że w nich Owce używaią powietrza wolnego tak tak w polu, a w czasie słot i mrozow można ie spędzać do Owczarn zwyczaynych w bliskości będących —

o. Owczarniach. Sertbuis 143.

Rozmnażanie Owiec iest iakiem iuż wyżey powiedział ulepszeniem uprawy roli które się przyczyniło i przyczynia oczywiście do wydoskonalenia naszego rolnictwa. Znaiomość więc nayleprzego z niemi obchodzenia się stała się dzisiay częścią nayglownieyszą nauki naszych gospodarzy.–

Plan dzieła nie dozwala wchodzić w szczegoły obchodzenia się czyli chodowania Owiec – Ograniczyć się tylko podaniem naylepszych sposobow ich umieszczenia.

Zdaią się iednak być zdania podzielone nad tym tak ważnym przedmiotem.

Ili Gospodarze sądzą że Owczarnie powinny być dobrze zamykane – przeciwnie zaś rozsądni są w przekonaniu że się w nich powinno powietrze odświeżać

Podług P. Aubenton który tyle się przyczynił do poprawy chodowania owiec, potrzeba ie zawsze trzymać na wolnem powietrzu, i pod żadnym zaciszem aby były doskonale zdrowe, i aby z nich otrzymywać wełnę gęstą i cienką.–

I w istocie budowa Owiec zdaie się że ie usposobiła do znoszenia bez niebezpieczeństwa żadnego nayostrzeyszych mrozow; lecz wilgoć i słoty sprzeciwiaią się szczegolniey ich temperamentowi, iakoż skoro się ich okrycie wełniane napoi wodą w czasie niepogodnem, zimno ie ogarnie, wstrzymuie ich obfitą zwyczayną transpiracyą; zkąd powstaią choroby czasem nieuleczone. Wreście młode iagnięta wiele by bardzo cierpiały, większa ich część rassy hiszpańskiey ma skorę prawie gołą, i w rzeczy samey wiele by ich ginąć musiało iak nas doświadczenie przekonywa.– Także nie iest prawdą aby wełna owiec na wolnem polu przechowywanych miała być cieńsza, ani nawet gęstsza, iak zamykanych w zimie i podczas słot w Owczarniach, a zawsze na polu zostaiących w lecie.

Przyznać trzeba że dawny sposob a nawet i często teraźnieyszy przechowywania Owiec za dobry uważać się bynaymniey nie może. Większa część Owczarń są prawdziwemi łaźniami, nie można do nich weyść nie oddychaiąc powietrzem ciężkim duszącym, iakże więc w nim owce mogą się pożytecznie pielęgnować.

Lecz to być nie może powodem przeyścia z iedney skrayności do drugiey iak się często we wszystkich prawie rzeczach zdarza; okoliczności są przeciwne.– Naylepsze pomieszkanie tych źwierząt powinno się znaydować między temi

dwiema ostatecznosciami — Doświadczenie stwierdziło tę prawdę, i niey trzymać się będziemy.

W gospodarstwach miernych, Owczarnia iest budowlą małey wagi, bo każdy folwark nie wielki zazwyczay ma liczbę Owiec — Wydoskonalenie tego rodzaiu Owczarn zawisnąć tylko będzie na tem aby ie na gruncie zdrowym zakładać, i robić w nich otwory przeciwne, aby się w nich powietrze odnawiaiąc odświeżało.

Lecz w wielkich Folwarkach Owczarnie należą do nayznacznieyszych zabudowań gospodarskich zwłaszcza od czasu zaprowadzenia kosztowney rasy merynusów.

Do życzenia by było żeby się w nich znaydować mogły dwa rodzaie owczarń, to iest: Owczarnia przeznaczona do pomieszczenia trzody owiec partykularney którą Dzierżawcy tey klassy przechowuią przez zimę, a którą dla tego nazywać będziemy Owczarnią zimową. Druga zaś przeznaczona dla zacinu [baranów] owiec skupujących się na wiosnę, i powiększenia ich sposobów przechowywania w lecie na wolnem powietrzu, i takową się zwać będzie Owczarnia letnią supplementaire.

Owczarnie zimowe powinny bydź budowane jak P. Aubenton doradza podług zasady chodowania Owiec wytrwałego, bo tę za naylepszą dla nich bydź mniema, to iest aby były otwarte — Zaś drugie letnie mogą nie bydź tylko zaciszami, [okołami] obdaszeniami, i które mogą się mieścić bardzo po gospodarsku wzdłuż murów otaczaiących przestrzeń na którey są sztyrty z zbożem. [: Zob: Tabl: 1:]

Wielkość Owczarn zawisła od wielkości Owiec.

Tey wielkości dochodzić trzeba z układu drabinek tak aby wszystkie owce razem z nich karmę poziwać wygodnie mogły, i tak aby w nich nie zostawało mieysca próżnego i nie zaiętego.

Mowię podług układu drabinek czyli ustawienia, bo to nie bywa ~~rozmaite~~ jednakowe we ~~rożnych~~ wszystkich Owczarniach pociąga zaś za sobą rożność wymiarów w ich obszerności.

Naprzykład, w owczarniach wąskich stawiać się mogą drabinki wzdłuż murów czelnych, lub też środkiem ich szerokości i równolegle do tychże murów.

Kiedy mieć nie mogą tylko ieden rząd podwoyny drabek, lub dwa poiedyncze, nazywaią się poiedynczemi — lecz gdy są dosyć szerokie aby ich kilka rzędów mieścić mogły ~~w podłuż~~ mieścić w sobie mogły, te się stawia w podłuż lub w poprzek i wtedy Owczarnia

się zowią podwoynemi lub dubeltowemi — iakie: kolwiek by było ustawienie tych Drabek.

Zdaie mi się że nayoszczędnieyszy sposob iest sta: wiać Drabinki wzdłuż owczarni, bo się mniey miey: sca utraca na wewnętrzne kommunikacye, a zatem na tey samey przestrzeni więcey się Owiec pomieścić może. Lecz znowu stawiaiąc Drabinki w poprzek Owczarni powiększa się w nich liczba kommunikacyi wewnętrznych, przez co się usługa staie wygodnieysza.

Iakkolwiek bądź, oto są data których się używa w oznaczeniu wymiarow Owczarni.

Doświadczenie uczy że owca iedząca przy Drabin: ce zaymuie 12 do 15 cali przy niey mieysca podług swey gruboości. Mnożąc przez ten rozmiar liczbę Owiec znaydzie się długość rozwinięta wszystkich drabinek, tak że każda owca przy nich swoie pomie: szczenie mieć może.

Z drugiey strony Żłoby wraz z swemi drabinkami zaymuią szerokość około 18 cali, a porownana długość Owcy iest około 2¼ łokcia czyli stop par 4½.

To przypuściwszy znaydzie się szerokość wewnętrzna Owczarni w ktorey Żłoby w podłuż się stawiać maią dodaiąc szerokość liczby tych Żłobow do długości li: czby rzędow owiec przy nich stoiących, czyli biorąc tyle razy po 6 stop ile ma bydź rzędow poiedynczych Żło: bow poiedynczo uważanych. i tak: Owczarnia o 2ch rzędach żłobow i 2ch rzędach owiec mieć będzie 12 stop o 4ch rzędach żłobow 24 stop itd:

Wyrachowawszy tak szerokość Owczarni, i długość roz: winiętą Żłobow z liczby owiec, łatwo się znaydzie czy długość; podzieli się tylko długość całą żłobow przez liczb. rzędow owiec.

Podobnym rachunkiem doyść można wymiarow Ow: czarni gdyby się miało Żłoby stawiać w poprzek Ow—

Co się tycze wysokości Owczarni pod powałą, tę się powinno robić 12 stop pol: naymniey w Zimowych, a 19 w letnich —

Przyczyny takiey wysokości są: 1o Zdrowość owiec po: chodząca od wielkiey ilości powietrza mogącego się we: wnątrz znaydować, a zatem nie tak prędko się zaga: szczać. 2do Że daie sposobność używania Owczarni zimo: wych w czasie zwożenia Siana i Zboża z pola kory: stnie, toiest pomieszczenia w nich wozow naładowa: nych temi ziemiopłodami gdy się nie miało czasu złożenia ich w Styrty dla Stoł itp: Zas owczarni letnich na skład wozow i innych narzędzi gospodarskich rolni: czych w zimie, bo te dwa rodzaie owczarn są puste na przemian w porach roku wymienionych. 3cie Na: komiec.

niec, że robiąc ie tak czyniące zadosyć tym osta:
tnim przeznaczeniom, ustaie potrzeba budowania
w wielkich folwarkach tak wielkiey liczby szop, bo
Owczarnie zimowe i letnie zastępnią im ich mieysce
w lecie i Zimie. – co iest wielką oszczędnością.
Otwory w Owczarniach zimowych odświeżaiące
zapomocą okien a raczey otworów na 9 stop par: per
rokich, których się daie naywięcey iak tylko można.
Porzecze ich czyli spodnie brzegi są na 3 do 4½ stop wy:
niesione nad poziom, swą zaś wysokością dochodzą
aż pod powałę, lub pod początek sklepienia płaskie
go którego się czasem zamiast pował nad owczar:
niami używa.
Jeżeli się nad niemi daie powała drewniana
potrzeba całą iey powierzchnią wysufitować pla
fonnes, aby przeciągi powietrza od wspomnionych
otworów pochodzące mogły wypychać i wypędzać
całkowicie powietrze zaraźliwe wznoszące się od
tła owczarn, a które bez tey przezorności wstrzy:
mywałoby się na Podciągach i przestworach mię
dzy Straganami.
Można ieszcze powiększyć dzielność tych przewie:
wów powietrza robiąc w spodniey części murów, a
nawet w filarach między otworami okienka wąskie
czyli wiatrociągi 3½ cala szerokie zewnątrz a 7 do
10 cali wewnątrz w kształcie strzelnic.
Wszystkie te ostrożności są potrzebne dla zrobienia
Owczarn zimowych (: otwartych :) nayzdrowszemi iak
bydź może, bez których owce nie mogły by się darzyć.
Tak z przyczyny ich obfitey transpiracyi, iako też
dla czasu przez iaki trzymać gnoy w owczarniach
wypada aby nabył swey dobroci całkowitey; co ie:
dnakowoż zbyt daleko prowadzić nie trzeba: z zna:
kiem zaś będzie kiedy nawoz wywozić wypadnie i
wymiatać, kiedy wszedłszy poczuie się w nich gorący
i mocny zapach ammoniaku. –
Ażeby znowu zapobiedz ażeby mrozy zimowe nie
szkodziły matkom portières i ich jagniętom w Owczar
niach takowych, pozamyka się w takiey porze czasu
wszystkie otwory od strony północney, to iest: Otwory
okienne Okiennicami, lub deszczkami wchodzącemi
iedne w drugie, iak się robi w zamknięciach zewną:
trznych Sklepów, zaś wiatrociągi barbacanes słomą
się zatka. Zostawią się otwory tylko od południa
otwarte póki zimno nie bardzo ostre, lecz podczas
śniegu lub w czasie mrozów wielkich pozatykaią się
i te wielkiemi matami słomianemi. –

Ito w Owczarniach się nie brukuie, a nawet się mu nie daie żadnego ścieku, bo gnoy owczy potrzebuie aby się uryna przesycił, wreszcie zbytek moczu wsiąka w ziemię, która czasem dorzy nim bywa przecięta i służyć może za wyborny nawoz na pola. – Odpręta się ta ziemia wywozi, i inney na iey mieysce nawiezie –

Nad tak zbudowanemi owczarniami zrobi się Poddasze przestronne, na których bez żadney nieprzyzwoitości można złożyć paszę suchą dla owiec, zostawiwszy zaś w ziemi się porobi otwory w iego podłodze z drzwiczkami spustnemi służące do zrzucania tey paszy dla owiec do Owczarni, tak iak się w Stayniach opisało.

Owczarnie zimowe i letnie których Rzuty poziome i facyaty okazuie Tabl: 16. należą do wielkiego Folwarku Tablicy 1ey. Są podług prawideł dopiero wyszczególnionych proiektowane.

Owczarnia zimowa otwarta AB. fig 1. i 2. iest podzielona na 2 części, a to aby Dzierżawca mógł odłączyć swoię trzodę merynosow, od trzody owiec zwyczaynych, które by chciał przezimować. Te dwie Owczarnie mogą wygodnie pomieścić około 500 sztuk owiec.

c c c są żłoby przytwierdzone do murow.

d d żłoby przenośne, które się sprząta gdy trzeba chędożyć Owczarnią, lub kiedy pora czasu nadeszła gdzie owce wypędzać na pole wypada do pary.

ee są koryta na wodę.

Fig 3. iest facyatą owczarni zimowey. Okazuie konstrukcyę wrot przeyrzystych, otwieraiących się na pole rownie iak ich fortki. – To otwieranie na pole iest potrzebne tak dla gnoiu wewnątrz w owczarni który by przeszkadzał otwieraniu się wrot wewnątrz iako też dla łatwości wpędzania i wypędzania owiec.

Widzieć się tu także daie układ kraty w Otworach, i okien na poddasze tak dla wkładania paszy suchey iako też iego przewietrzania.

Nie znaydziemy żadnego wzoru Owczarni otwartych w dziełach zagranicznych świeżo na świat wydanych nad budownictwie wieyskiem. Zbior Angielski nie wspomina o nich, a nawet pomiędzy wielką liczbą Planow którymi iest zbogacony nie spostrzegamy żadnego rodzaiu owczarni. P. de Lasteyrie tłomacz tego Dzieła nie starał się wybadać przyczyny tego opuszczenia, przestał na dopełnieniu go podaiąc kilka dobrych przepisow nad tym rodzaiem konstrukcyi. –

Autor dzieła drukowanego w Lipsku iednakowoż o nich mowił; lecz podawszy kilka prawideł nad budową Owczarn, tłomacży się że nie może dadź wzorow Owczarn otwartych swoym współrodakom, mowiąc że nie mogą mieć żadnego użytku w Niemczech dla ostrości klimatu, iednak z sprzecznością szczególną, widzieć się w tym dziele daie plan owczarni pod obdaszem proiektowany podług dzieła Pana d'Aubenton.

Figury 4 i 5 Tablicy 16. są sztychem i przekroiem Owczarn letnich tegoż samego Folwarku

B. Otwory do Owczarn zimowych.

dd Żłoby przenośne, e koryta na wodę.

w Przekroiach fig: 2 i 5 widzieć się daią żłoby przeciwo podpiechnemu zwyczaiowi, bardzo podobne z żłobami i drabinami stajen na konie i bydło i ta nowość potrzebuie bydz spowodowana.

W wielu folwarkach mowi P. Tessier nie masz w owczarniach tylko żłoby same, lub drabinki bez żłobow. Część karmy spada na ziemię i zostaie w gnoy wdeptaną nogami owiec. – Od kilku lat zaczęto używać żłobow. Pospolicie drabinki od niech są odosobnione, i w tym przypadku stawiano żłoby albo w Owczarniach albo po za Owczarniami kiedy chciano w nich owce nakarmiać – w drugim razie stawiać się trzeba aby często karma nie była zmoczona, w pierwszym aby się owce nie kaleczyły.

Dobry gospodarze połączyli drabinki z żłobami w iedno ciało, stawiaiąc drabki nad żłobami – Przez to żaden kwiatek, ziarnko ani listek się nie marnuie, unika się zatrudnienia w napełnianiu i wypełnianiu, ani wnętrze owczarn niemi nie iest zaprzątnione.

Drabinki składaią się iak wiemy z szczeblow czyli prętow drewnianych ~~wpuszczonych gorą w drewno czyli drąg poziomo leżący, zas spodem w sam żłob.~~ utrzymywanych gorą za pomocą poprzecznicy a dołem wspartych na żłobie.

Szczeble te dla baranow maiących rogi powinny się dawać w odległości o 12 do 15 cali – zas dla owiec o 8 do 10 cali. – Gdyby się im dało wiele odległości, owce takowe zahaczałyby sobie między niemi głowy nie mogąc wyciągnąć.

Drabinki się pochylaią a to dla wygodnieyszego wyciągania siana przez owce; lecz daiąc im wiele pochyłości bardzo prochy padaią na nie i psuią wełnę.

Żłoby albo się robią z iedney sztuki drewna wyżłabianey kształtowato, lub prostokątnie na 1 stopę szeroko; albo z dwoch sztuk z ktorych iedna iest listwą i stanowi krawędź przednią –

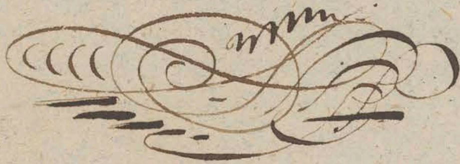
Żłoby z iedney sztuki drzewa wyrabiane są droż:
sze cokolwiek lecz mocnieysze przeciw ćiśnieniom się
owiec i gwałtownym uderzeniom baranow ich rogami.
Oba końce drabinek powinny bydź zamknięte
azeby owce w nie nie wskakiwały
Jedni utwierdzaią Drabinki poiedyncze do murow
zas wieszaią na sznurach dubeltowe i środkiem
rozstawiane; inni przyczepiaią Drabinki poiedyn:
cze, tylko w wysokości zastosowaney do tła owczarni
i podnoszą ie w miarę zbierania się gnoiu - Zas
w srodku owczarni wyprowadzaią cienkie murki
aby do nich przypierać Drabinki poiedyncze z ~~tak iak przy murach~~
~~czołowych~~ poiedyncze z każdey strony tak iak przy mu:
rach czołowych. Ten drugi sposob iest lepszy iak pierwszy;
Drabinki owczarni Pana Morel de Vindé są tak zrobione
maią iészcze tę korzyść że się mogą złatwością prze:
nosić, bo tylko sążniową maią długość
Jest więc oczywistą rzeczą że dawne żłoby miały
wadę, a zatem nie dostateczne dla dobrego chodowania
Owiec - Żłoby Pana Morel de Vinde zdaią się czynić
zadosyć zamiarowi pożądanemu; lecz cienkie mury
ktore wyprowadza srodkiem Owczarni w dalszey
wysokości aby ~~do~~ przy nich drabinki mogł wspierać poie:
dyncze, zdaią się bydź ~~na~~ w czem przeszkodzie krążeniu
wolnemu powietrza, i przewietrzaniu się wnętrza,
ta więc pierwsza nieprzyzwoitość zasługuie na uwagę.
Drugą nieprzyzwoitość stanowi zbytek kosztu na
te murki wewnętrzne. - nakoniec przez taki układ
Owczarnie zimowe nie mogłyby służyć za letnio:
wnie w lecie, a zatem osobne ad hoc potrzeba by
stawiać budowle. - iak dawniey.
Że iednak uwagi nie przeszkadzaią używaniu
Żłobow Pa Morel ale z niektoremi odmianami. -
Doradzać że można wzdłuż murow czelnych a to
dla łatwości podnoszenia ich w miarę ~~za~~ wznoszą:
cego się gnoiu, lecz ich nie można używać iako
przenośnych w pośrodku Owczarni
Żłoby ktore się widzieć daią w Dziele Lipskiem
zasługuią na pierwszeństwo, w tem że nie utrudzaią
krążenia powietrza, i łatwo się sprzątać mogą -
Na nieszczęście kosztowność ich konstrukcyi i skom:
plikowany ich mechanizm często nie odpowiadaią
za możności naszym Gospodarzom, nadewszystko zaś że
~~obchodzenie się z niemi przez ludzi zwyczaynych~~
~~częstych w nich reparacyi byłoby przyczyną.~~ i przez ~~nich~~
zwyczaynych rzemieślnikow naszych nie są do zro:
bienia -
Zastanawiaiąc się nad tym przedmiotem ktory
dzisiay stał się bardzo ważnym, przysiedłem do kon:

konstrukcyi żłobów przenośnych takiey mogęcych się robić, która mi się bydź zdaie nie mieć większey liczby wad, iakie w innych znalazłem.—

Budowa tych żłobów składa się: 1° z krosna czyli wiązania drewnianego *mnop* składaiącego się z przycioski *mn* i dwóch stupków *o,p*, wzmocnionych w spodzie mieczami.— Długość przycioski iest około 6 stop do 6½ stupków 4 do 5 stop; W górze tych stupków od strony wewnętrzney są poprzyprawiane obrączki żelazne na zawiasach rozwieraiące się *s*, w nie się zamykaią drążki górne drabin i utrzymuią w rozwarciu przyzwoitem. 2re z dwóch żłobów *q q* które się kładą na przycioskach krosien, żeby się zaś nie rozsuwały osadza się między dwa żłoby pieńki *x* i wbiia się kliny pomiędzy stupkami a żłobami.— W tych pieńkach są w górze wycięcia w które wnika płatewka idąca podłużnie i przybita do deszczki przykrywaiącey przestwór między żłobami i ich brzegi tylnie.— bo pieńki wspomnione stoią na przycioskach tylko.— 3cie z deszczki czyli forsztu maiącego w spodzie przybitą płatewkę o którey się dopiero mówiło, tey szerokość bydź ma taka, aby oparte na niey drążki spodnie drabin i przylegaiące do siebie nie występowały na żłoby same, skąd się pokazuie potrzeba stawiania pieńków *x* dla utrzymania żłobów w pewnym oddaleniu od siebie a zatem nadaniu forsztowi przyzwoitey szerokości.— Forszt ten przykrywaiący przestwór między żłobami sprawia że ziarna i prochy sienne nie mogą między nie opadać, ale w same żłoby bez żadney straty. 4te z dwóch drabinek prostych *rs, rs*, których drążki górne są utwierdzone w obrączkach żelaznych *s* wyżey wspomnianych, zaś dolne wspieraią się przylegaiąc do siebie na forszcie i są do niego przymocowane żelaznemi gwoździami.— *tt*

Takie żłoby iak się widzi nie potrzebuią ani żerdek, ani postronków, i mogą bydź podług potrzeby w miarę wznoszenia się gnoiu w owczarni.—

Gdy potem trzeba czyścić owczarnią, także się sprzątać mogą.— wybiiaią się naprzód kliny, a potem się zdeymuią drabinki, forszt, żłoby i krosna.

o Owczarniach

Wypisy z Dziełka pod Tytułem: Chodowanie Owiec osobliwie Merynosow przez Berthharda Petri – przełożone na polski Język przez Jozefa Morzkowskiego – z 5. rycinami. w Wrocławiu u Wilhelma Bogumiła Korna 1823.–

§. 232. Pasza najlepiey zakładać w Kozłach czyli Żłobach u góry 8, u doła 15 cali w świetle szerokości, u spodu deszczki, maiących, aby drobne części siana oraz ziarna z kłosów na ziemię nie wypadały i owca po zjedzeniu paszy między szczeblami wybrać mogła. Przy tak urządzonych Kozłach wełna zupełnie czysta zostaie, i żadna część paszy z niey nie osiada

§. 251. – Do prania owiec woda czysta miętka, bo w takiey owca daleko bieley da wyprać i prędzey

§. 260. – Lecz i w takich Kozłach wiele się paszy psuie i z uwagą na ludzi spuścić się nie można dlatego postanowił P. Petri zaprowadzić Karmienie owiec Sieczką z Siana i słomy.

§. 261. Korytka do tey Sieczki obacz fig: C i D. – są dowolney długości 4–5 cali wysokie aby owce wełny pod szyią sobie nie psuły.

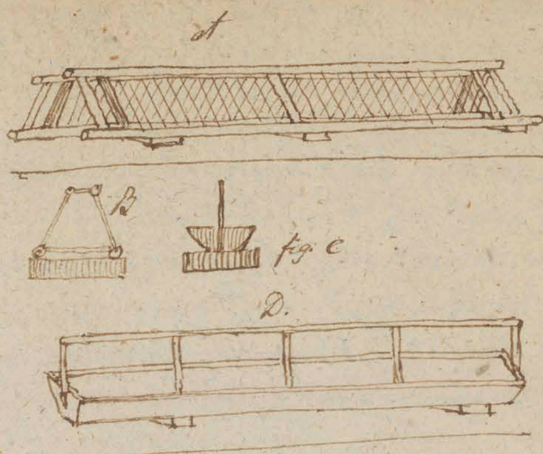
§. 290. Na iedną macioręz z Jagnięciem rachuie 8 stop □ a na iedną sztukę jałową 7 stop □ – Morzkowski uważa że to iest za szczupło i przeznacza w pierwszym razie 10 stop □. w drugim 8. – Pan Block daie 12.–

Powyższe wymiary są iuż wraz z postawieniem Kozłów uważane –

§. 291. Wysokość Owczarni przynaymniey 12 stop. aby nie była ciemna i duszna – Swiatło w Owczarni iest także nieodbędnie potrzebne.

§. 292. Owczarnia na wschod i zachod oknami opatrzona daie sposobność w każdym czasie odświeżania powietrza – w ścianie na połnoc obroconey małe tylko zwyczayne daie się okienka aby w lecie wolny powietrza zapewnić przewiew.

§. 293. Ciepło w Owczarni bardzo na wzrost i Elastyczność wełny wpływa, starać się więc trzeba w owczarni takowe utrzymać, nigdy iednak nad 8–9 stopni termometru Reaumura – Lecz i przy takowey temperaturze wiele pary powstaie, przeto przystęp świeżego powietrza otworzeniem okien i czasów ustalić nabiy.

§. 294. Utrzymywanie owiec w owczarniach bez sian pod samym dachem przez Zimę iest tylko marzeniem – Lubo zaprzeczyć nie mogę żeby się w ten sposób owce utrzymać nie dały, iednak skutki z takiego utrzymywania zwłaszcza dla owiec z cienką wełną korzystne być nie mogą. Procz albowiem marnotrawienia paszy na mocne w czasie śniegów i zawiewow stanie owce daleko więcey do iedzenia potrzebuią, niżeli w dogodney temperaturze owczarni, a nawoz nigdy z nawozem owczarni porownanym być nie może.

§. 295. Przed owczarnią potrzebny iest dziedziniec drzewami obsadzony i płotem lub murem obwiedziony iuż to dla wypędzania owiec w czasie zadawania paszy i zasypywania Soli; iuż to w razie duszności Owczarni dla przenocowania na nim Owiec

Pranie owiec – wełny

§. 381. – Hiszpańskie owce za nadto są wełniste aby na bieżącey wodzie dobrze wymyte być mogły – (Morzkowski zaś inaczey sądzi – –:). bo pot tłusty od zimney wody nie da się od wełny odłączyć.

§ 382. Wilgoć szkodzi owcom, więc i nasiąkniętie ich runa wodą.

§ 386. Na dni parę przed praniem rozkłada się wełna na kracie drocianey lub wełnianey na dwoch drążkach postawioney gdzie gładkiemi prętkami trzepana, rękami trzęsiona i przewracana bywa, aby z niey pył, włosy, kurz, i opadłe części paszy wylatywały – nieczyste kawałki zupełnie odejmuie.

§. 387. Potem się wełna ta wypiera w 3 wannach wodą na 50 do 55 stopni gorącą, reumura – do każdey wanny wkłada się 125 do 150 ℔ – wypieranie to trwa poł godziny – potem przekłada się w ka:

nał do zimney wody. 16 osob wyprać może tym
sposobem 30 letł: wełny dziennie.
Jeźeli wełna bardzo brudna, to się woda do 60°
rozgrzewa – Wanny do pełnosci się nalewaią, i wrzą
kami aby ciepło gorąco trzymały przylepiaią –
Woda mniey iak 40° ciepła tłustości nie rozpuszcza
więcey iak 60° wełnę skupia skręca i ostrą robi
Woda ta odchodząca dla mydlarzy się w osobne na:
czynie zlewa, lub do smarowania kół osiadłym tłu:
szczem – Wydobytą wełnę widłami w kanale się
widłami przetrząsa, rękami w basenie owalnym
rozskubuie wprzod, a potem w kanał wpuszcza w któ:
rym 10 ludzi na brzegach siedzących nogami i rękami
popychaią: czyscić się powinni unikaiąc iednak
kręcenia w koło wełnę aby się nie wikłała. – Wy:
prawszy tak wełnę przenosi się na mieysce galera
zwane gdzie z niey woda odcieka, a potem do prasy.
Po wyprasowaniu p rozkłada się ią w mieyscu Se:
drera zwanym gdzie swoią moc i elastyczność odzy
skuie – Nakoniec na łące się ią suszy słońcem i wia:
trem w dzień rano gdy rosa obeschnie przewracaiąc –
Deszcz iey nie szkodzi, ale bielszą nawet robi. – Po:
tem się w Wantuchy pakuie. –
§ 390. Miękka woda lepsza na to niż ostra – także
bieżąca ułatwia pranie. –
§. 391. Mniej takie wypranie traci 50 do 55 procentu
z swego cięzaru, a w fabrycznem praniu iescze oprocz
tego 10 do 12 procentu –

§. <u>Objasnienie tey pralni Hiszpańskiey: Lavadero</u>

<u>a</u> Mały dom gdzie kocieł osadzony z którego miedziana
rura do puszczania ciepłey wody wychodzi –
<u>b</u> Skład drzewa; <u>c</u> kopa na skład wełny. – <u>d</u> kadzi
któremi ciepła woda do wanien się puszcza –
<u>f</u> rura którą się kocieł napełnia –
<u>g</u>. kanał z wodą w który zaraz z ciepłey wody wełna
na się kładzie, <u>h</u> owalna sadzawka <u>basein</u>
<u>i</u> mieysce stania robotników do odbierania weł:
ny z ciepłey wody wyiętey.
<u>k</u> Laska do siedzenia robotników,
<u>l</u> deseczka do wstrzymywania wełny
<u>n</u> kanał do czystego prania
<u>o</u> deseczka z drutu ...
<u>p</u> Galera to iest usypowanie z łat lub żerdzie za osta:
tnią śluzą zrobione, i pokryte grubem płotnem aby
woda z wełny odciekać mogła.
<u>q</u> prasa w którą z wypraney wełny woda się wy:
ciska dla prędszego wysuszenia
<u>r</u> Sedrera pochyły pokład na którym wełnę po prani
się składa, przy użyciu prasy mniey potrzebnym
się staie.
<u>s</u> śluza do puszczania podług woli mniey więcey
wody – <u>t</u> ławka
Hiszpańskie pralnie nie maią prasy, lecz wysoko sy
iey kosztownego <u>pokładu Sedrera</u> się ostrzegają –

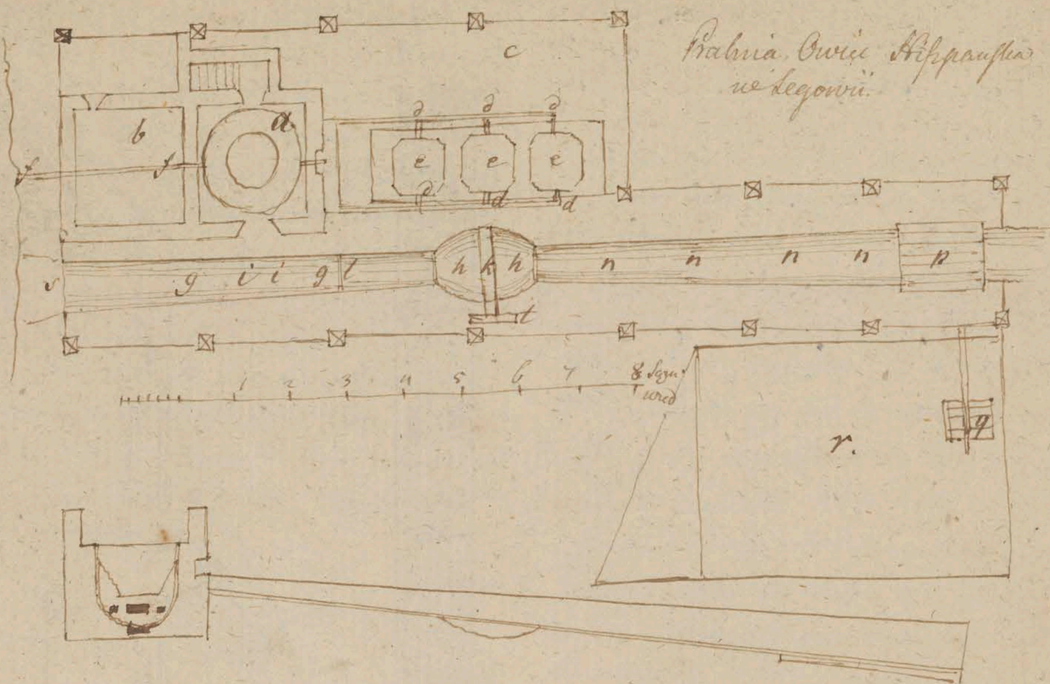
§ 398. <u>Pranie zwyczayne wełny</u>

Zwyczaynie u nas pierwsze owce pierwszego godnia się raz
lub dwa razy do pływienia przymuszaią, na drugi dzień
toż samo powtarzaią dopoki wełna dość białą się nie
zdaie. – przy takowem ~~urządzeniu~~ postępowaniu tak być winno
aby owca z rąk ostatniego człowieka puszczona zupełnie
wyprana i czysta była – Gdzie głębokość wody lub rze
ki którą się owce wprzód wytknięte do połowy
zanurzone puszczaią iest większa, to przepuszczanie
przez nią owcy powolnym trzeba – woda musi być
głęboka aby się owce umyły – ludzie następnie
sobie owce podaią i myią –
§. 399. Tu autor inny sposob podaie aby woda z ryn
ny spadała na owce gdzie każdą z osobna iedenasto
wiele myć – –
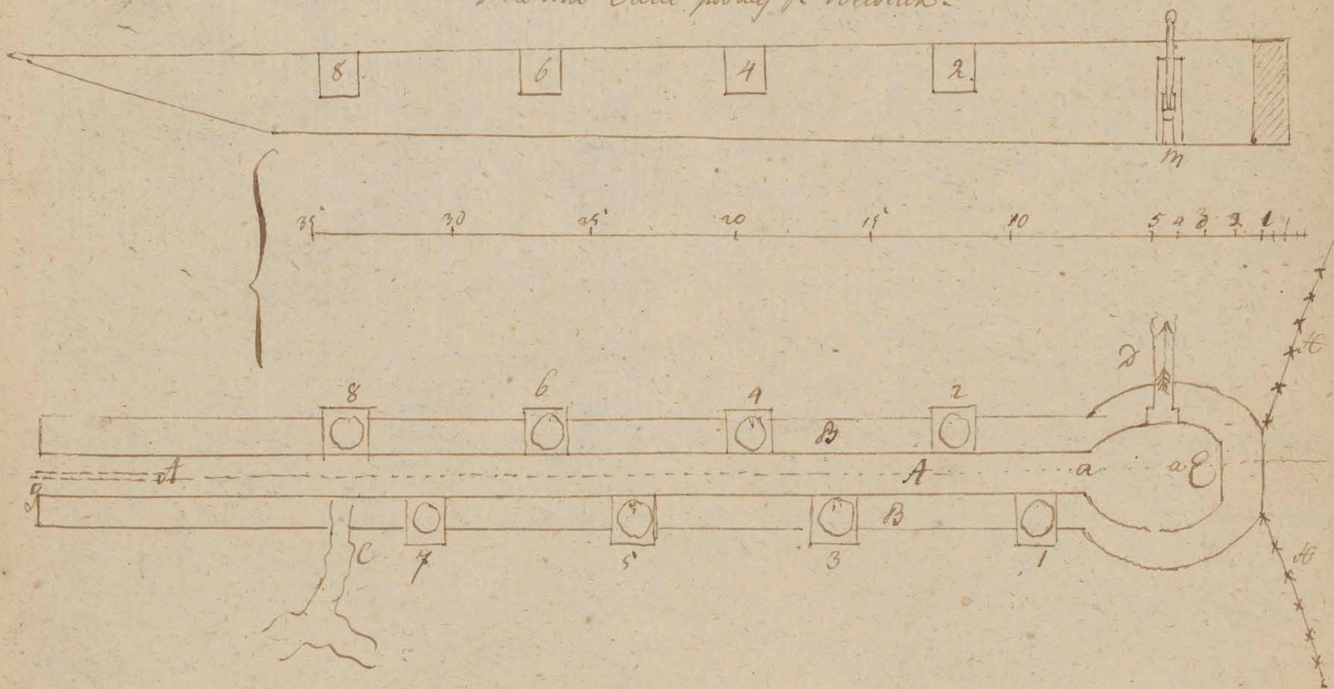
<u>Pralnia wynalazku P. Wedlich</u>

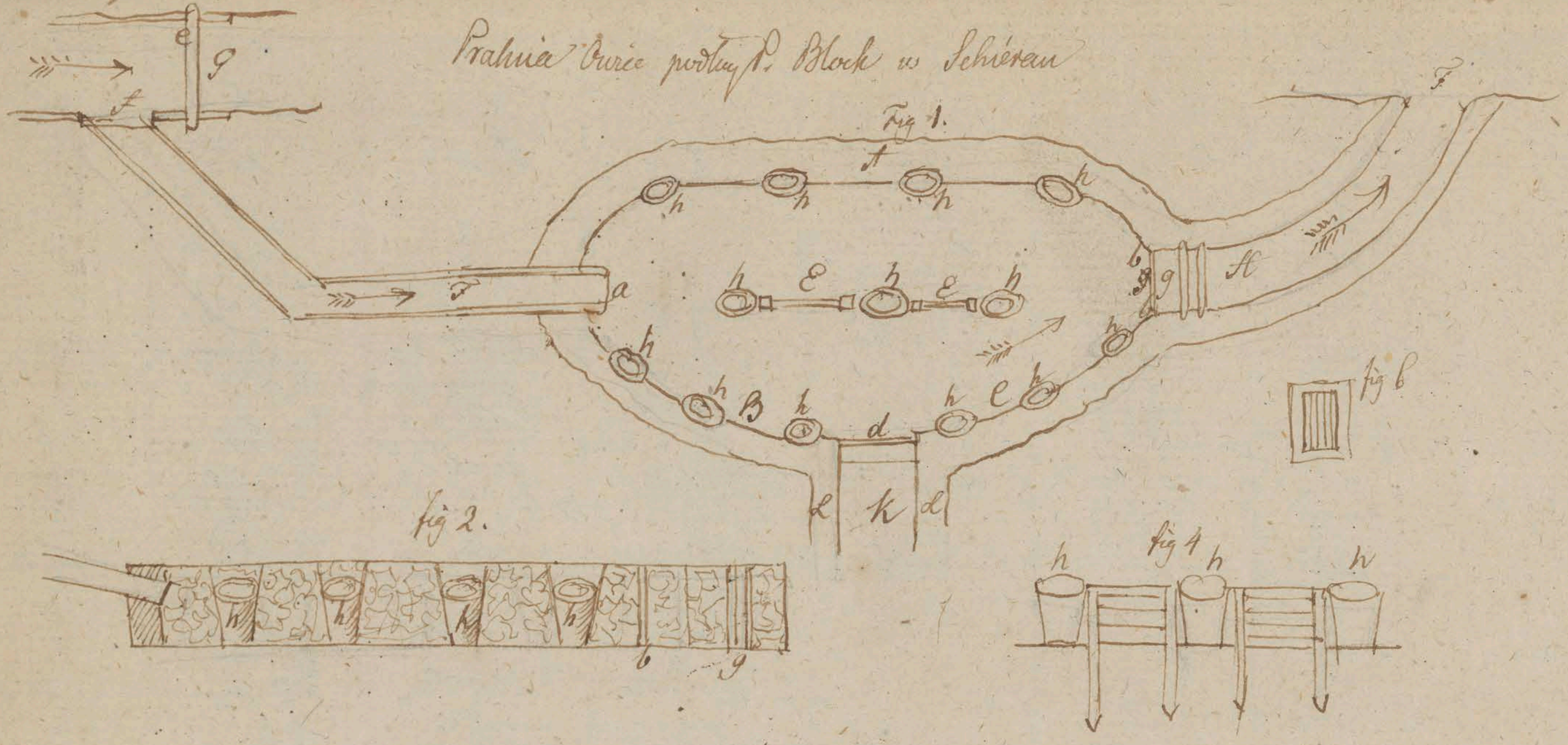
<u>E</u> owalna sadzawka wymurowana, lub wyłożona
przynaymniey 10 stop głęboka.
<u>A</u> kanał półtora łokcia szeroki i od <u>a</u> aż do <u>g</u> coraz
płytszy w ten sposob iż do mieysca A skąd dzieje linia
kropek się zaczynaią owce płyną, i stąd zaś aż do g
iść mogły.
<u>B</u> ściany kanału w których iest zrobionych 8 numer:
rami oznaczonych wanien do stania dla robotników
<u>C</u> strumień wody zwrocony umyślnie do kanału od
większego strumienia
<u>D</u> rynna spodnia do wypuszczania wody z kanału.
<u>H</u> klassy do zagrodzenia owiec płaszcze się maiących.
<u>M</u> zawarte do rynny D.
Do prania przeznaczone owce wpędzaią się w Zagrodze
nie lit: H H oznaczone i do sadzawki <u>E</u> porządny wrzu
caią lub same dobrowolnie skakaią – Zanurzony się
w wodzie owce i na wierzch dobywszy dalej kanałem
A A płyną i w mieyscu g wychodzą. Tym sposobem par
razy pierwszego dnia przepędzaią się owce, a gdy w owczarni
przez noc się zagrzeią i brud odmiękłnie; nazaiutrz pła

Pralnia Owiec Hiszpańskich we Legowii.

Pralnia Owiec podług P. Weidlich.

Pralnia Owiec podług P. Block w Schierau
Fig 1.
fig 2.
fig 4
fig 6

wzinie parę razy się powtarza, i gdy każda płuka od pierwszego aż do ostatniego człowieka z kolei przechodzące przez każdego trochę iest myta, nakoniec zupełnie białe i czysta wychodzi — W kanale A od a aż do wpadku strumienia C owce pod wodę płynąć muszą, a zatem z większą siłą co do lepszego puszczania brudu bardzo wiele pomaga — Woda zawsze czystą być może, gdy rynną D ciągle z wszystkiem nadol spadaiące z brudem odchodzi — Do pierwszych zalet pralni tey, które do pięknego wyprania wełny bez narażenia owiec na niebezpieczeństwo zalania się, gdy w każdym przypadku przez blisko stoiących ludzi pomoc dana być może się przykładaią; dodać ieszcze należy wygodę zaięcy ludzi dornawaią ludzie z mieysc do stania porobionych nie potrzebuiąc się maczać, co w porze wiosenney nader dla nich iest przykrem —

Opis Pralni w Schierau wynaleziony i opisaney przez P. Block

1 Cała pralnia w ktorey owce myte bywaią iest w szerzcie 32 stop długa, w niektorych zaś naywęższem ma 13 stop.

2. Boczne ściany ABC, fig 2 i 3. są z piaskowego kamienia na mech robione maią 2 stopy grubości a 4½ wysokości

3. Spod D iest z ptaroku kamiennych, przy spadku wody w a o 6 cali wyżey iak u śluzy b; przy wchodzie zaś w d jeszcze o 3 cale wyżey iak w a wzniesiony zatem o 9 cali wyżey iak u śluzy b. Ze podwyższenia są nieznaczne, przyczyny tych są następuiące:

a aby woda ile możności nayprędzey za podniesieniem śluzy odchodziła.

b, aby miec mieysce w ktorymby owce głęboko w wodzie stały a iednak nie pływały i w czasie kropienia, oblewania skoro oblane zostaną sucho stanąć mogły. Przy rowney bowiem powierzchni spodu tak długo w ~~[illegible]~~ wodzie stałby musiały dopoki cześć wpędzona oblaną by nie została —

4. Ściana średnia EE iest z tamie 3½ stopy wysoka a 15 cali długa w palach porobionych umocowana fig 4 okazuie ią. Sciana zaś iest potrzebna ażeby bieg wody w szerokości całey pralni się nie ostatnia owszem aby w całey mocy swey między ścianami A i E-E. od a aż do b się utrzymywał. Rowniez iest potrzebna do przedzielenia owiec w czasie płukania i oblewania —

5e, w fig 1. oznaczone 12 beczek czyli wanien h, a w fig 2. i 5 ieszcze lepiey wydane — w tych wszystkich ludzie do prania owiec użyci dla niezmaczania się stoią, są bednarskiey roboty 3½ stop wysokie a 2 stop w przecięciu maiące — Beczki są trudne do umocowania, dla czego teraz porobiono całkie z piaskowego kamienia. Odległość tych beczek także iest urządzona żeby stoiący w nich ludzie dzielących bądź płynące owce rękami dostać mogli —

6. Rynna F do przychodu wody z krzechalowych bolow zrobiona ma w szerzcie 2¼ stop głębokości i tyleż szerokości, w końcu o 2 cale węższa — Długość iey iest do położenia zastosowana

7. Lit: g są pogrodki wody na młyn idącey

8. Lit: e stawidło ktore wodę w pogrodkach wstrzymuie aby szła rynną F do pralni.

9 Spadek wody do pralni Lit: a fig 1 i 7. iest na 2¼ stopy nad dno wyniesiony. Dla nadania ile możności naymocnieyszego biegu wodzie, wyniesieni także idzie się naylepsze, wyższe bowiem spadek osłabia.

10. przy upuście Lit b iest osadzona krata drewniana fig: 6. aby za podniesieniem śluzy Lit g fig 5 impet biegu wody owiec nie porywał.

11 Rów do odchodu wody H iest kamieniem murowany 2¼ stop szerokie a 4 stopy wysoki i prowadzi wodę do strumienia od młyna idącego.

12 Wchod owiec do pralni Lit: k iest w szerzcie 5½ stop ~~wysoki~~ szeroki, spod kamieniami wyłożony a boki LL 4 stopy wysokie.

13 Brama d z tarcic 4½ stop wysoka wewnątrz otwierana w czasie prania ryglem zamykana. fig 3 ią wystawia.

14 Cała ta pralnia iako też i rynny do sprowadzenia i odprowadzenia wody są w ziemi rowno z tey powierzchnią, mury boczne są darnią pokryte.

Pierwszego dnia dla zamoczenia owiec całe stado ktore prane być ma w rożnych oddziałach wpędza się w przegrody z tat przy pralni na trawniku zrobione. Tym sposobem oszczędza się czasu na przypędzanie i odpędzanie trwonionego. Przypędzaią się owce przed godziną 9 z rana. O god: 9. wpę:

dza się 40 do 50 sztuk owiec do pralni zupełnie suchey, brama się za niemi zamyka, rozoniec i klu. za upustu, a górna zas do sprowadzenia wody otwie. ra — Ludzie wchodzą do beczek — Woda z impetem wpada do pralni i w preciągu minuty stoią owce aż po grzbiety w wodzie; w tem położeniu kilka minut są trzymane, a tym czasem aby woda bardziey nie przybierała szlura wcholnieh się podnosi aby tyle wody spodem upływało ile przybywa — Tym sposobem wszystkie ziemne cięzkie, i brudu części z wełny opadaiące pod szlurę uchodzą więcey z wodą się nie mięszaią i wełny nie brudzą, pot tłusty i tłuste części zaś lekkie na wierzchu wody zostaią. Teraz szlura może się zamyka i tyle wody przez iey wierzch wpływa ile wgonie przybywa z rynny. Bieg wody od a do b pod który trzy do 4 razy owce płynące muszą iest bardzo mocny. Ludzie w beczkach stoiący nie więcey do czynienia nie maią tak tylko dyryggować owce aby iedna do drugiey przeciw biegu wody płynęły i uważać aby się która nie zalała. Owczarz z owczarkiem stoią w beczkach przy upuście gdzie woda nayglębsza i każdy z nich nadpływaiącą każdą owcę z głową zanurza aby wełna wszędzie odmokła. Potem wierzchnie szlurowło się zastawia a szlura zupełnie podnosi, w preciągu iedney minuty pralnia iest sucha; owce wodę z siebie strząsaią i z pralni wypuszczaią, a inne 40 — 50 sztuk ich mieysce zastępuią — 40 owiec do zamoczenia tym sposobem 25 minut czasu potrzebuią, a wełna iest tak biała i czysta iako po zwyczaynem praniu w rzekach lub stawach. —

Drugiego dnia myie się owce na czysto następuiącym sposobem. Rano o godz. 9 wpędza się do pralni 40 — 50 sztuk, spodnia szlura zostaie otwarta, a wierzchnią tyle tylko się wody puszcza ile do dostatecznego oblania owcy iest potrzeba. Każda owca z osobna przez dwoch ludzi pod spadkiem wody iest trzymana i obracana aby ze wszystkich stron oblana była. To skrapianie, oblewanie wodą części wełny doskonale, osobliwie powierzchne skupienia tuszczone do oblewania owce stoią zupełnie suche na przodzie pralni między ścianą 2 i bramą od wpuszczania, gdzie inni ludzie dłoniami wodę z wełny wyciskaią, czem owcom wiele ciężaru się umniejsza i do prędszego wyschnięcia pomaga — — Na umycie tym sposobem 40 owiec 20 minut potrzeba

chlewki · drugie dla drobiu

Staienki dla Drobiu czyli Kurniki. — Federvieh-Ställe Gilly

§ 133 Przez Drob w Gospodarstwie rozumieią się Kaczki Gęsi, Kury. Gołębie. Indyki —

Wiele i iakiego rodzaiu Drobiu Gospodarz utrzymywać może zawisło od bliskości miasta itd: gdzieby ie można było pozbywać, także od bliskości Jezior i Stawow do ich utrzymania, a szczegolniey Kaczek i Gęsi potrzebnych —

Tu Autor zwraca uwagę iak w małym Gospodarstwie Drob iest raczey szkodliwy iak korzystny, dla taniości wzaiemney się po miastach zwykł pozbywać.

Para Gołębi zjada rocznie 2 szefle Jęczmienia to iest 28½ Garcy naszych — oczywista więc Strata dla Gospodarza ktory ie chowa —

Gospodarz więc tyleby tylko powinien Drobiu przechowywać ile dla iego wygody w mięsie, iaiach i pierzu było potrzeba. — Lub też ieżeli z niego korzyść mieć chce przez sprzedaż w wielkiey tego chować ilości, w właściwych na to Kurnikach.

Nayszkodliwsze są Gołębie, bo ieżeli się ie w zamkniętych Gołębnikach nie będzie żywiło, szkody w zasianych polach wielkie zrządzać będą, bo nie tylko na wierzchu rozsiane zboże spożywaią ale go ieszcze z ziemi samey dobywaią —

P. Riem doradza raczey Wrony Krähen oszczędzać i starać się o ich rozmnożenie, bo czyszczą świat z owadow i nieczystości — i są tak pożyteczne

Ciesielstwa bądź Budowniczego iest rzeczą umieć Kurniki dla wszelkiego rodzaiu Drobiu dobrze urządzać i stawiać. —

134 **Położenie Staienek dla Drobiu**

W małem zagospodarowaniu można umieszczać Kurniki w Wozowniach, nad Stayniami, Chlewami świńskiemi itd:; lecz nigdy w samych Stayniach Wołowniach Krowiarniach itd: ale szczelnemi Ścianami bydź od nich oddzielone, bo pierze z Drobiu padaiące na Paszę nadzwyczay szkodliwem się staie dla koni i innych źwierząt. —

W wielkich folwarkach lepiey iest zawsze osobne Staienki dla Drobiu budować, z przegrodami dla każdego ich rodzaiu osobno, a nawet opalane szczeblki do legnięcia się go stawiać.

Cointereaux doradza kurniki stawiać przy Chlewach świńskich dla tego że świnie ustawicznie hnruczą i zwierzęta drapieżne odstraszaią — rechtan

Położenie chlewikow dla Drobiu powinno bydź suche ciepłe, i ile można mieć okna i wychody na południe.

może bydź podzielony na chlewny i na poddaszny do pierwszego ~~mogą te~~ bywaią policzone gęsi kaczki indyki i kury — a do drugiego same tylko gołębie —

Po wynalezieniu ogolney ilości chlewnego drobiu liczone być zwykle połową takowey na liczbę kur, $\frac{1}{4}$ na gęsi, $\frac{1}{8}$ na indyki i $\frac{1}{8}$ na kaczki.

Ponieważ gęsi i kaczki na samey ziemi, zas Indyki kury i Gołębięta nad ziemią mieć mogą swoie staien ki z schodkami zewnątrz aufflugtreppe, można więc stawiać ie nad pierwszemi, co takiey wielkości takiey pierwsze dla swego pomieszczenia potrzebuią.

Gołębniki ~~bywaią~~ ~~się~~ umieszczaią się zawyczay na skrzytach domu mieszkalnego lub innych zabudowań. w tem tę roznicę zrobić trzeba że wielkie Gołębie, iako to ktore wydymaią garła (: Kröpfer:) nie mogą mieć swoich gołębnikow tak wysoko, iak inne co po polach lataią, bo nie chętnie tak wysoko lataią iak drugie.

Czasem Gołębniki w Podworcach się stawiaią — i albo pod spodem są wolne, albo tez pod niemi się umieszczaią inne Kurniki, komorki do suszenia serow, a czasem na Sikawki ogniowe.

W Kurnikach na to naywięcey dawać trzeba baczność aby się do nich wkradać nie mogły Lisy, koty, Myszy, tchorze, Łaski, szczury — szczegolniey zas szczury i myszy do mieysca gdzie się wylęgaią i wysiadaią — Tym końcow oprocz okienek szklannych, iescze się w nich ramka z kratką drucianą osadzaią — a w Gołębnikach stoiących wolno, krawędzie i ustępy białą blachą się obiiaią, aby wspomnione Zwierzątka po nich się piąć w gorę nie mogły.

Urządzenie i Konstrukcya Kurnikow.

Z tego co się powiedziało wynika że Kurniki w mastym Gospodarstwie, rozniią się od Kurnikow iakie w wielkim Gospodarstwie stawiać można, w niektorych ich częściach.

Jezeli Kurnik w cieptem być może, położeniu, to będzie pozytecznie dla znoszenia Jay, i wysiadywania.

Zakładaiąc go więc podług fig: 141 w przodku Podworca tak żeby go powietrze ze wszystkich stron obwiewało i mrozne wiatry, i w ktorym na samym Dole A cztery stanie na Gęsi Kaczki kury i Indyki umieszczone, w piąterku B komorka do suszenia Sera, a w drugiem piąterku (: zob: fasyatę C:) gołębnik; w takim zwłaszcza kury w Jesieni i Zimie nie tylko Jay znosić nie będą, ale nawet chcąc aby ie wysiadywały, potrzeba ie przeprowadzić do Komork spokoynych blisko Izby mieszkalney położonych, lub komorą cieplejszych osobnych, bo wylęganie w zimnych stanieniach nie dobrze się udaie.

Kto więc nieco kosztu chce łozyć, i z gospodarstwa Drobiu ciągnąć tak być może naywiększe korzyści, ten niech zakłada Kurniki umyslnie do tego urządnione

podług

podług fig: 142. tak, żeby w dolnem piętrze A znaydował
się piec ogrzewaiący podczas mrozów wszystkie Stayen:
ki razem. Tutay h iest Sionka prowadząca do czelu:
ści piecowey; a iest Stayenka na Gęsi, g na Indyki,
c na Kaczki, bo te Stayenki na samym dole znaydo:
wać się powinny. Stayenka b może służyć do wylęga:
nia się Drobiu, bo może być nayciepleysza: w dru:
gim piętrze B są w d i e kurniki na kury ogrzewa:
ne ciepłem z pieca zapomocą dziur w podłodze po:
robionych.– Z Sionki h idzie się na górę schodkami
wąskiemi ale wygodnemi do Spiklerzyka dla Sery f
i do kurników e, d; i drugie Schodki prowadzą do
gołębnika pod Dachem będącego.–
Gdzie się wiele Drobiu chodzie mogłby taki kurnik
mieć przynaymniey tę korzyść, że będąc ogrzewany mógł=
by służyć do wylęgania się go, i to każdego rodzaiu o:
sobno, inne zaś Stayenki mogłyby być w innych za:
budowaniach umieszczone, w którychby dla bezpieczeń
stwa od ognia nie można było robić paleń.
Zaczyn Stayenki dla kur z piecami piekarskiemi
iak P. Cointereau doradza dla tego nie dobre, bo by im
czasem gorąco nie było do zniesienia.
Wysokość Stayenek dla Drobiu tylko taka być po:
winna, żeby w nie człowiek wygodnie mógł wchodzić
W fig: 142 wysokość ich równie iak Sernika iest
wraz z grubością 8 do 9 cali belek, mniey więcey $7\frac{1}{2}$
Stop ber: czyli 4 Łok: pol:, co iednak iest dosyć wygo:
dną wysokością, aby po drabinkach na piętro wcho:
dzić mogły.
Kto ma upodobanie w chodowaniu Drobiu, dla
tego mogłby służyć przykład kurnika fig: 143. W nim
znayduią się Stayenki a, b, c, d, na kury Gęsi Indyki i
Kaczki, nad niemi zaś w Strychu Gołębnik– e, f, g.
mogą się uważać za podworczyki w których się Drob
wolno może przechodzić. h są korytka do poienia–
Ściany otaczaiące te podwórka są Kratkami z drotu
plecionemi, a podłoga iest z gliny ubita. Lecz nayczęściey
tacy miłośnicy Drobiu chowaią Bażanty, dla których
równie iak dla kur mogą być przeznaczone stayenki
c i b; Gołębie na Strychu mogą korzystać z ciepła pie:
cowego, a raczey z ciepła w spodzie będących Stayenek
dziurami w podłodze porobionemi tuż nad piecem, i
w tym razie trzeba króliwy wewnątrz deszczkami przyb:
nie obić–
Przestrzeń oikl pokryje się Połdachem, zaś nad Podwor:
czykami lkmn może z wierzchu być kratka drotiana
lub też obdach z deszczek. W tym ostatnim razie linia
lk będzie koroną dachu który na dwie strony mn i oi
będzie miał pochyłość–

- Gołębniki stawiaią się w Podworcach albo na iednym
lub kilku Słupach; albo też tak jakieśmy opisali z Ko-
ienkami dla Drobiu, Serníkami, itp:
Gołębniki na iednym Słupie maią mieć tę korzyść że
się do nich Łaski tchorze i koty nie tak łatwo dostawać
mogą, lecz nie są mocne, i wiellkie bydź nie mogą —
- Mocnieysze są na 4 słupach — fig: 144 okazuie ich
przykład, iaki nam Pan Kiem podaie. A iest tłoczyem
B wzniesieniem, a C przekroiem takiego Gołębnika —
Po drabinie wchodzi się do drzwi a fig A, zaś w prze-
ciwney Stronie może bydź Okno w szyby szklanne opra-
wne. Wewnątrz po obu stronach iak gdyby Sionki kto-
ra sam środek przez całą długość zaymuie są osobne
komorki e dla każdey pary gołębi, a zatem można
tu 60 takich komorek dla 60 par gołębi zrobić. — każda
komorka ma około 20 cali pol: szerokości, 20 wyso-
kości a 26 do 30 długości czyli głębokości, do każdey są
dwie kwadratowe dziury iedna w f druga w d. Przed
każdą dziurą zewnętrzną d iest deszczułka czyli połka
e. Wewnętrzne dziury f zawsze stoią otwarte, zewnę-
trzne zaś d zamykaią się deszczką h fig B zasu-
waną, i chodzącą między dwoma listwami w gorze
i w spodzie będącemi. — W tey deszcze są podobnez
dziury 6 cali w ◻ obszerne przystaiące zupełnie do
dziur zewnętrznych d w gołębnikach, za iednym więc
razem przez posunięcie lub odsunięcie deszczki wszy-
stkie okienka się zamykaią lub otwieraią — W ka-
żdey Komorce znayduie się gniazdo, i gdy potrzeba
z Sionki przez dziurę złapać Gołębia z iego gniazda
za pomocą deszczki wspomnioney zasuwaią się o-
kienka zewnętrzne d, iednak tak aby cokolwiek świa-
tła dawały. To robić trzeba także w zimne dni bardzo
~~lub w~~ i nocy ~~także~~ dla utrzymania ciepła wewnątrz.

Poniewaz zaś iak się wyżey wspomniało wcza-
sie mrozów i podczas siewów w polach zwykło się
Gołębi nie wypuszczać z Gołębnika na pole, ale się
ie w nim paść, potrzeba ażeby Sionka g fig A we-
wnątrz tyle była obszerna, żeby się w niey wszystkie
razem Gołębie ~~paść~~ karmić mogły, i było można
w niey potrzebne ~~urządzenia~~ roboty odbywać. — To wszy-
stko iest z trudnościami połączone w Gołębnikach na
iednym Słupie stawianych. — dlatego że Słup aż do
szczytu dachu dla mocy dochodzić musi. —

Głowna Zasada w Budownictwie wieyskiem iest
iak bydź może naywięcey mieszk. mogących mieć ia-
kie wszystkich nad sobą umieszczać, bo się w tem zyskuie
na Dachach i fundamentach — Dla tego korzystnieysze
są Gołębniki takie pod ktoremi Serniki, lub Kurniki

znayduią się. – Lub też przeciwnie nadstawłkę tak
potrzebna, przy folwarku, iak nps: popod kurnikiem
fig: 141 A zamiast staienek.

Urządzenia Gołębnika z Zasuwami nie można
zrobić tak łatwo nad domami mieszkalnemi,
lub przynaymniey nie dla tylu par Gołębi. – bo
komorek porobić nie można tylko przy szczytach.

Nie iest iednakowoż koniecznie rzeczą ażeby każda
para Gołębi miała własną półkę, ale owszem będzie
a nawet ~~podle~~ dla następuiących przyczyn lepiey
robić iedną lub dwie wspólne okienka czyli dziury
wylotne iak fig: 142 C wystawia. Naypierw Nie
tyle będzie w Gołębniku lufciów czyli dziur któremi
powietrze by przeciągało, i ściany mogą bydź szczel-
nie deszczkami obite, lub murowane przez co gołę-
bie ciepła mieć będą, i wygodniey przemieszkiwać.
2re Mniey będzie otworów do zamykania co iest
wygodniey. – 3cie Można popod wspólnem okien-
kiem założyć potrzask, dla łapania nowo zakupio-
nych gołębi fang-korb wygodnie, nim się przyzwy-
czaią do gołębnika. – 4te zaś szczególniey iest
okazane w fig: 144 urządzenie (: które zewnątrz zu-
pełnie deszczkami obite bydź musi, aby zasuwne
deszczki porządnie dać było można:) nie tylko iest
z siebie za słabe, ale iesze deszczki zasuwne i listwy
między któremi się suwaią, paczą się wykręcaią
wkrótce, bo deszcz i słońce ustawicznie na nie dzia-
łaią, i drewo maiące tyle krawędzi i fug prędzey
iak gdzieindziey butwieie.

Wewnętrzne iednak urządzenie Gołębników z osobne-
mi komorkami z deszczek pogrodzonemi dla ka-
żdey pary gołębi, iak się wprzey opisało, zawsze bę-
dzie naylepszem, i może bydź użyte nawet tam gdzie
tylko ieden otwór wylotny się znayduie, lecz potrze-
ba się starać o przyzwoite światło zapomocą okien-
~~nek~~ w szkło oprawionych.

Robiąc taką wspólną wylotną dziurę czyli okien-
ko na domu mieszkalnym, gdzie czasem koty iedy: po
Dachu chodząc zeskakuią na półkę przed dziurą będą-
cę, a potem się do samego gołębnika dostaią; można
dla zapobieżenia temu przybić przed dziurą tey ~~blacho-~~
~~wy~~ 4 do 5 stop długi blachą obity, przytwierdzaiąc go
ciaśnieyszym otworem do ściany, a węższym otworem od
pola obracaiąc, i robiąc ten otwór ~~otwarte~~ z góry zabudowany i daiąc
przed nim małą półkę czyli ławeczkę wylotną. –

Gdzie nie chcemy robić pojedynczych komorek
lub byłoby miało bydź kosztownem, można gniazda
osadzać ukośnie na lekkich rusztowaniach nad sobą
tak aby gnoy z jednego do drugiego nie padał, ina:
czey w nieczystości ~~zostające~~ (siedzące) Gołębie musiałyby opu:
szczać swoie gniazda.

Co się tycze urządzenia kurników dla gęsi kaczek
indyków kur, to iest nasamprzód do uważania, aby
były opatrzone w okna szklanne porządne, a dla wię:
kszego bezpieczeństwa jeszcze i w kratki druciane
ażeby było w kurnikach widno i niebyło zaduchu
inaczey Drob dostanie wszelk Zaraze.

Ażeby powietrze w czystości i zdrowości wszędzie
w kurnikach utrzymać, często ię potrzeba bielić, aby
ię zaś czyścić dobrze często ię piaskiem trzeba posypy:
wać i grubo – Szczegulniey zaś Okna są potrzebne
w kurnikach gdzie się Drob wysiaduie, lub się tuczy,
dla częstego odświeżania powietrza, opatrzą się w O:
kiennice bo ciemność nie szkodzi wyleganiu się i
tuczeniu Drobiu, a nawet ma pomagać.

Drzwi robią się tylko tak wielkie aby przez nie
przechodzić się dało, powinny się szczelnie zamykać,
aby się zaś koty ~~do nich~~ przez nie nie przeżerały obicz
się ich spodnie kraie blachą w około –

Dla tey samey przyczyny aby się myszy i koty do
kurników nie wdzierały, a szczegulniey szkod między
drobiem młodym nie zrządzały, potrzeba ściany albo
murować, albo ię robić w pruski mur, ~~lub naresz~~
nie zaś z chrustu wyplatać i lepić –

Pło nie potrzebuie bydź tylko ubite z Ziemi – Ma
bydź ten sposob dobrym ~~zostanczeń~~ dla młodego drobiu
ażeby dziubiąc ziarno miętkiemi dziubami nie uraża:
ły się, nie dostawały krzywych dziubow co by inn
w czasie było na przeszkodzie – Gdzieby zaś była oba:
wa żeby (się) ~~sobie~~ myszy i szczury pod fundamenta nie
podkopywały, który się podłoga z płaskiego kamie:
nia lub z cegły na płask, lecz w tym razie wypa:
dnie młodemu drobiu dawać karmę na rozciągniętym
płotnie w kurniku – Jeżeli pora czasu iest po temu
lub się drob nie dla tuczenia zamyka, zawsze się go
karmi po za kurnikiem, ażeby nie przynęcać szczu:
row i myszy do nich –

NB. kurnik dla czegoby na porządne głębiey nieco dany
nie miało się nasypać Ziemi i ubić ią cienko.

Wielkość Stayniek na Gęsi i Kaczki można obrachować
dając na każdą Gęś $2\frac{1}{2}$ stop kwadratowych ~~bed~~ a na
Kaczkę $1\frac{1}{2}$ stopy, bo ten drob tylko obok siebie się na
Ziemi sadowi i dla tego mierzwą się ią obściele słomia
ną. – Ażeby tę ziemię czyli podłogę w suchości otrzymać
potrzeba ią podsypywać na 1 stopę nad poziom zewnę
trzny i dadź moskch przedziurawiami po którymby Gęsi

i Kaczki wchodziły —

Gdzie się Gęsi na Pastwisko nie wyganiaią, ale razem z Kaczkami, na wodzie się ~~zatrzymywaią~~ przebywaią czyli Sadzawce będącey na Dziedzińcu folwarcznym, lub w bliskości, ieżeliby zatrudnienia sprawiało wganiać ie codziennie wieczór Dla tego zrobimy w każdey Stayence po dwoie drzwi to iest iedne za drugiemi, zewnętrzne iak zwyczay z Deszczek szczelnie się zamykaiące, a wewnętrzne w kratkę z drzwiczkami w kształcie klapy zastosowaney wielkości do wielkości drobiu, te drzwiczki będą się otwierać mogły w sta: ienkę same od wchodzącey Gęsi lub Kaczki, bo która raz wszedłszy wyiść więcey nie będzie mogła, Te drzwiczki wiszą na zawiasach w górze.

Przez dzień otwieraią się oboie Drzwi żeby Gęsi mogły wchodzić i wychodzić, ku wieczorowi zamkną się Drzwi Kratkowate z swemi Drzwiczkami naprzód, a potem zewnętrzne — Takie Drzwiczki proste i łatwe do zrobienia mogłyby być i drzwiach zewnętrznych —

Indyki i kury siadaią w swoich Stayenkach na grzędkach z przyzwoicie grubych żerdek zrobionych. — Te grzędki czyli Kurkowanka tak nad sobą być maią ułożone żeby wyżey siedzące kury lub Indyki nie walały Łaynem pod nimi siedzące w spodzie, zatem powinny być ułożone ukośnie od podłogi ku ścianom. — Podług więc tego można by dosyć w zbliżeniu ~~obrachować~~ naznaczyć wielkość Kurnika na Indyki i kury w mierze płaskiey, rachuiąc na każdą Gęś 3 stopy kwadratowe, a na kurę $1\frac{1}{4}$ stopy.

Rouget daie ~~[illegible]~~ $2\frac{1}{2}$ stopy na Gęś, $1\frac{1}{4}$ na kurę, $1\frac{1}{2}$ na kaczkę, 3 na indyka — Dla pary gołębi $1\frac{3}{5}$ mieysca podzielonego na dwa przedziały

Oprócz tych grzędek potrzeba ieszcze poprzybiiendzać na ścianach gniazda z słomy plecione, w około, i tak żeby niżey będące nie były zapaskudzane od wyższych umieszczane. Zamiast gniazd można podawać w około połki i na nich kłaść Gniazda ze słomy.

Jeżeli Kurnik iest wysoki, dadzą się do niego drabinki z szczeblami dosyć grubemi, szczególniey zaś dla Jędyków nie w większey iak 6 do 8 cali odległości.

Przy tak małey wysokości Stayenek fig: 141, 142 murowanych, drzwi i okna nie przesklepiaią się, bo by się przesklepiać wygodnie pod murłatami nie dały, ale do środwagi z murłatami podaią się sztorce z mocnego drewna nad każdemi Drzwiami i oknem. Na tych sztorcach wesprą się końce belek i na ząb wpuszczą, Powały się na nich ułożą aż do obiciu okiennych, zaś dla twardości nad Sztorcami łuki się wymurowuią. Gdzie wreszcie dobre są materyały i pilni robotnicy, tam można nad tak wąskiemi oknami i drzwiami prosto to iest poziomo zasklepiać.

W fig: 142 szczególniey na to uważać trzeba, żeby palenie i szuflada kominowa w samym były środku,

a to dlatego aby komin w samym szczycie nad Dach wychodził — że Sciany przegrodnie w fig: A ieżeli nie zupełnie to przynaymniey w około pieca murowane bydź winny, rozumie się samo przez się.

Co się tyczy pokładu Stragary iest do uważania co następuie: Jeżeli budynek iest kwadratowy, i mały a przytem Strych nie ma się na nic użyć, iak się przyięto w fig: 141; starać się trzeba unikać robienia wolno stoiących Szczytow, iako przedłużeniu się psuciu podlegaiących, ale na ich mieysce dawać wszędzie Dachy naimiotowe — Tym końcem pokład Belek urządzić się podług fig: D. — 4 Krokwy narożne schodzić się będą w samym środku, inne zaś na nich się wesprą. — Co się tyczy Stragarzy powałowych w takich kwadratowych budynkach, kłaść ie można na przemian w iedną i drugą stronę w piętrach następnych, ieżeli to tylko umieszczeniu Schodow nie iest na przeszkodzie — inaczey wszystkie we wszystkich piętrach w iednym kierunku kładzione bydź by musiały. W fig: 141 i 142 gdzie Schody z piętra na piętro w iednym kierunku nad sobą są dane, wypadnie kłaść także w iednym kierunku i Stragarze, aby uniknąć ich wexlowania. —

W fig: 141 iescze iest do zachowania aby Schody na Strych prowadzące miały wyiście w środku Dachu, inaczey pochyłość Krokwiow utrudzałaby ich użycie —

S: 136 ## Kurniki do tuczenia Drobiu

Kurniki tuczne czyli Pulanderye, w ktorych kastrowane Gęsi, Jędyki, Kaczki, Kury i Gołębie się karmią, wymagaią właściwych urządzeń podług tego iak bydź maią w wielkiey lub małey liczbie chodowane.

W Tuczniach wielkich czyli pulanderyach, ktore nayzdatniey się w bliskości Lasow i wody zakładaią, oprocz właściwych Stayenek potrzebne iest mieszkanie kurnikarza i czeladzi, opalane stayenki do tuczenia, i wysiadywania Drobiu, Skład na karmę, Piwnica i kuchnia z kotłami etc: Daley należy ieszcze tutay dostateczna liczba krow, aby z nich mieć dostateczną ilość mleka, do karmienia Drobiu, i to mleka czystego, nie fałszowanego. — Aby o nich dać niejakie wyobrażenie przyłoczmy to co Eckardt w swoiey Ekonomii Experymentalney mowi:

Aby corocznie 1283 sztuk tucznego Drobiu potrzebnego w 313 dniach dostarczyć, trzeba codziennie 41 sztuk chudego drobiu, z ktorych by większa część była kastrowaną do Tuczni wsadzić, w mieysce ubyłych, bo Gołębie Kapłony, Kaczki i Kury 16 dni potrzebuią do swego upasienia się; i Jndyki i Gęsi 24 dni. — W tey ilości

osadzony Drob potrzebuie codziennie 107 kwart
kanne mleka, 103 ℔. prosa, 13 $\frac{3}{8}$ ℔. bez: masła itd:
aby tyle mleka codziennie mieć można potrzeba 14
krow młodych doynych; i aby taką ilość młodego
chudego drobiu przysposabiać, potrzeba oproc kur:
ników tucznych, czyli też które mieć dostateczną ilość kur:
ników zwyczaynych. – Tak zakład potrzebować bę:
dzie obszernego placu na Mieszkania Izby Piwnice
Strychy Stayniè i potrzebne tąki. – W szczegolności
potrzebna iest Izba wielka tuczna 36' długa, 28'
szeroka a 14 stop wysoka, z 3ma oknami ktore o 8
stop nad ziemią maią bydź wyniesione, piec kaflo:
wy w kącie, i lufty w powale 8 cali w □ obszerne, kto:
re zawsze otwarte bydź muszą, podłoga będzie wy:
posadzkowana z cegły. – W około ścian pobudowa:
ią się Koyce (kurtowania i przegrodkami) czyli Sadze (Einstallungen) dla tego
tuczyć się maiącego Drobiu i to tak (: iak w fig 145
zobaczemy:) aby naywyższe naprzod występowały, coś
im wyższe tym bardziey w tył ku ścianie były zbliżone
a to ażeby nie tylko było dosyć miejsca z przodu na
korytka napoyne, ale szczegolniey dla tego ażeby
łatwo z każdego porządnego Koyca (przegrodki) na ziemię pa:
dało, trzy razy dnia było wyprzątane, i posadzka
w czystości była utrzymywana. – Nakoniec w tey
Izbie powinien bydź Stół mocny drewniany 8 stop
długi, 4 stopy szeroki, na ktorym się Karma przy:
sposabiać, i zabitey Drob czyścić będzie. –

Uwaga Zamiast iedney tak wielkiey Izby może by było
lepiey mieć dwie iednym piecem ogrzewane tysze wiel:
kości, i aby wygiey mieć było można ścian przy kto:
rych by się koyce stawiało. –

Przytem potrzebna będzie obszerna komora z kil:
koma wielkiemi skrzyniami zamykanemi, a to na pro:
so, i zamykania Masła w faskach. – Niemniey szero:
ka i wysoka szafa z 40 hakami do wieszania zabi:
tego i oczyszczonego drobiu dopoki nie zostanie wy:
danym, przeciw muchom i owadom dadzą się w tey
szafie Drzwi gazowem płotnem opatrzone. –

Obszerny Dziedziniec na kilka set drobiu chude:
go z stawikami czyli kurnikami w około, z sadzawką
w środku dla gęsi i Kaczek, Z kuchnia ~~pod~~ czyli Spiklen
na 20 do 30 Wispel czyli 200 do 300 korcy zboża:
nia itd: są także tu potrzebne. –

Wspomniane wyżey Koyce (kurtowania) Einstallungen fig 145 stawia:
ią się z Desseck, i w nich każda komorka z bokow z dołu
i z wierzchu i z tyłu iest w ścianeki drewniane opatrona. –

tylko

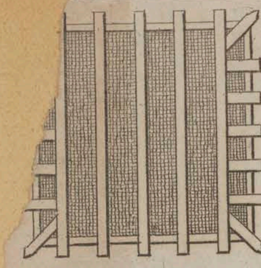
Tylko iest z przodu otwarta, wsadza się w nię iedna sztuka Drobiu i zasuwa kołkiem czyli kawałkiem zewdzi z gory na doł przez dziury umyślnie w gorney i spodniey deszczułce i w środku szerokości ~~szeroko~~ komorki poprzewiercywane. Wierzchnia deszczułka każdey komorki występuie naprzod bardziey iak boczne deszczułki i to o tyle ile dla dziury przez ktorą się kołek ma przetknąć potrzeba; i na tey wierzchniey deszczułce tak występuiącey stawia się korytko do picia po przed komorką długą na niey położoną. — Korytka się robią albo z garncarszczyzny polewaney, albo drewniane i żywicą wylane 6 cali długie, 2 cali szerokie, 1½ cala głębokie, gdzie się przytwierdzaią, lub też się wpuszczaią w wspomnioną deszczułkę tym końcem wydrążoną. — W tyle każdey komorki brakuie kawałka podłogi, na 3 do 4 cali szeroko od tylniey ścianki — tą dziurą drob łayno puszcza na ziemię, żeby zaś łayno nie spadało do niższych komorek, stawia się ie wyżey nad sobą coraz daley w tył.

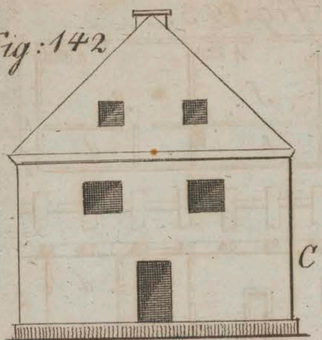
Dla Kapłonow i kur tucznych każda komorka robi się 9 do 10 cali wysoka i szeroka, a około 16 do 18 cali długa. —

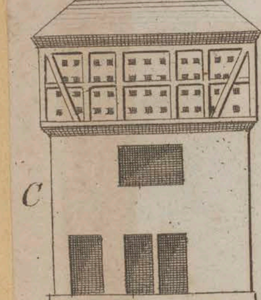
Dla Indykow i Gęsi powinne się ie robić większe w proporcyi, lecz zawsze tylko tak wielkie, żeby się po nich zwierzętka obracać nie mogły.

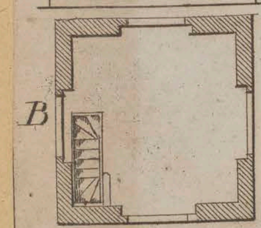
Zazwyczay komorki na Gęsi i Indyki robią się w spodzie, a na Kapłony, kury, Gołębie, w gorze — Koyce dla Gołębi mogą być czworograniastemi koszami kraciastemi, robią się 2 stop długie 2 stopy szerokie a 8 cali wysokie, w gorze zostawia się otwor 6 calowy w kwadrat dla wsadzania i wyimowania Gołębi, ktorych kilka w takim koycu być może, — Także dla kur można robić podobne koyce. —

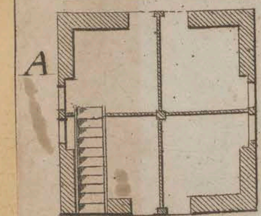
Ktoby chciał doświadczenia tuczenia Drobiu w małey liczbie, może to zrobić za pomocą w kurniku fig: 142 wyżey opisanym. — Lub też może obrać na tuczenie i wylęganie Drobiu komorę iaką przy Izbie Czeladney lub nad nią, gdzie się koyce z deszczek wyżey opisane zbuduią, lub z pręcia plecione etc:— Resztę Drobiu chudego w innych budynkach gdzieś się może mieścić —

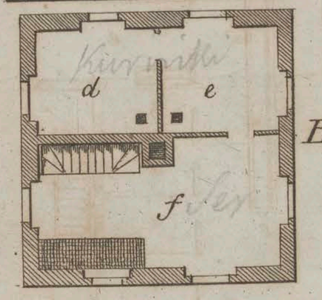

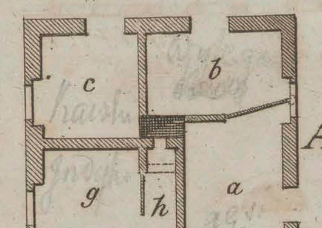

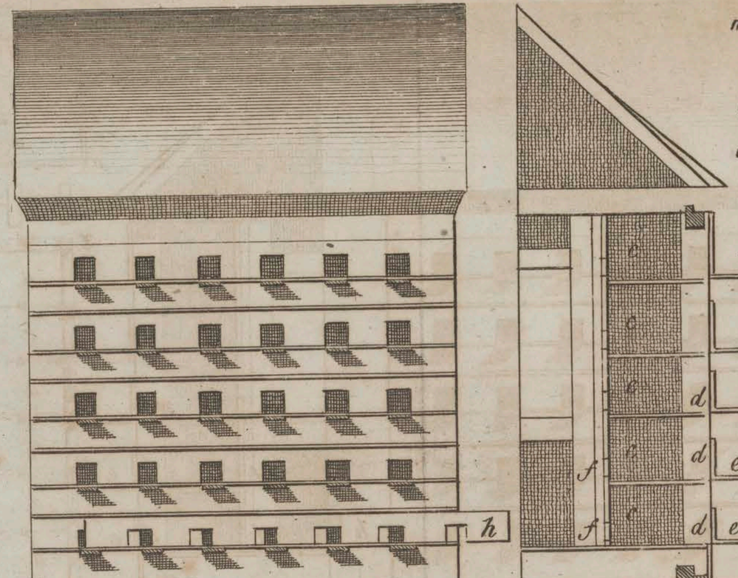

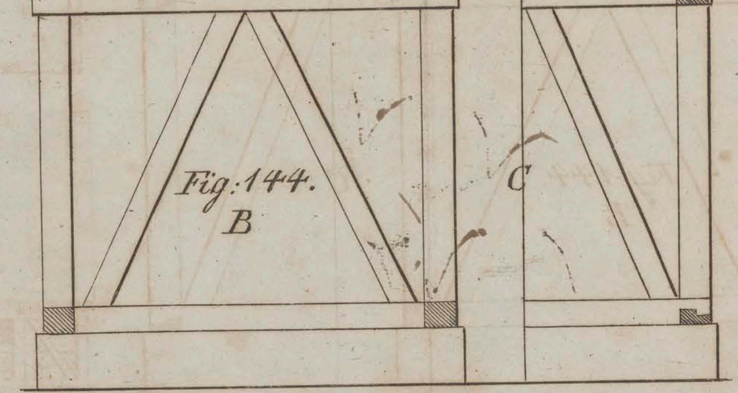

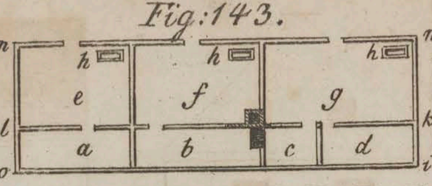

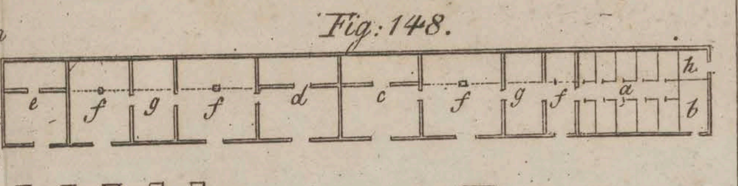

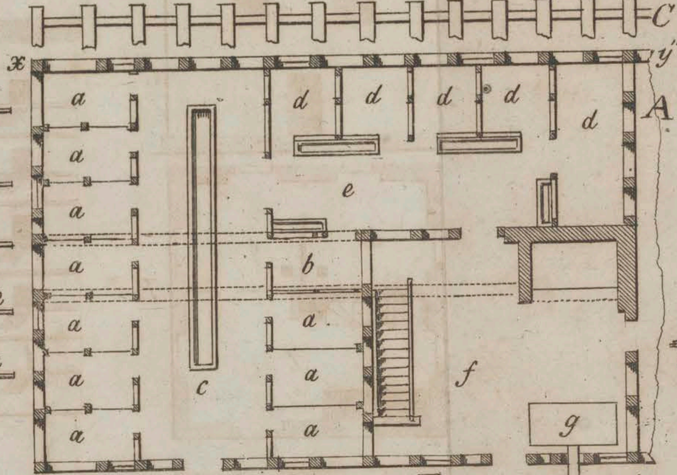

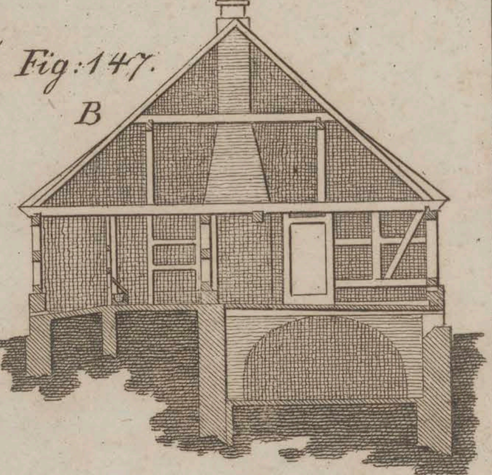

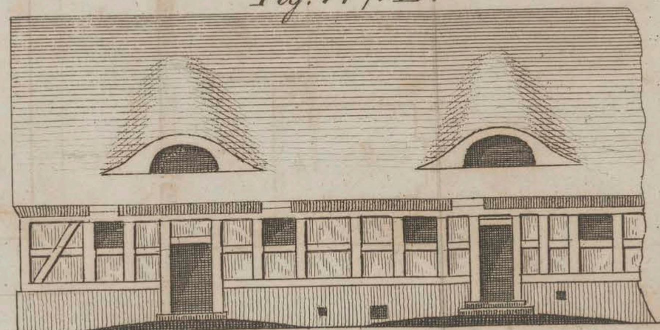

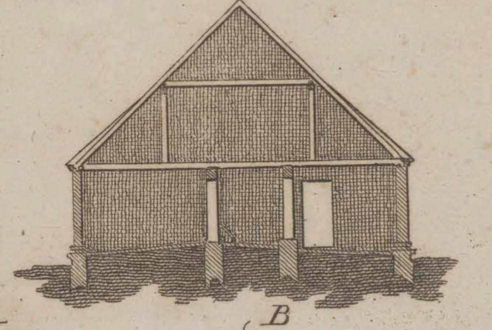

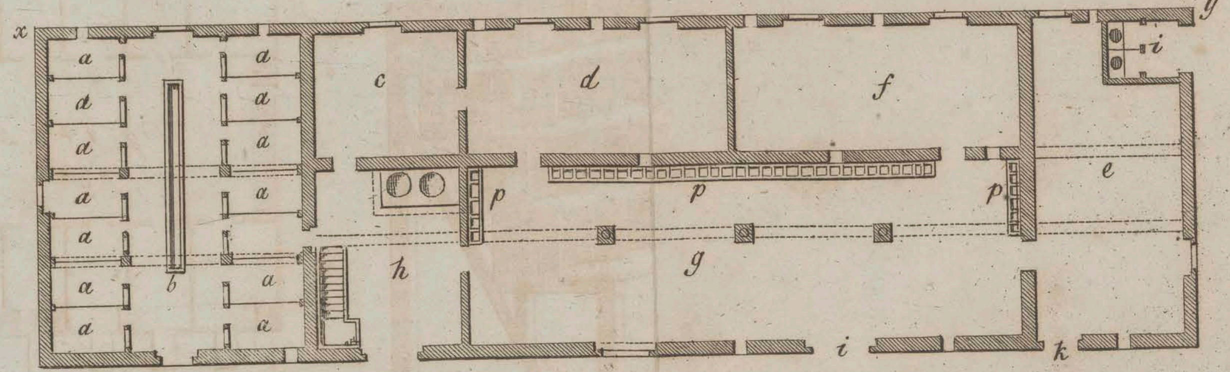

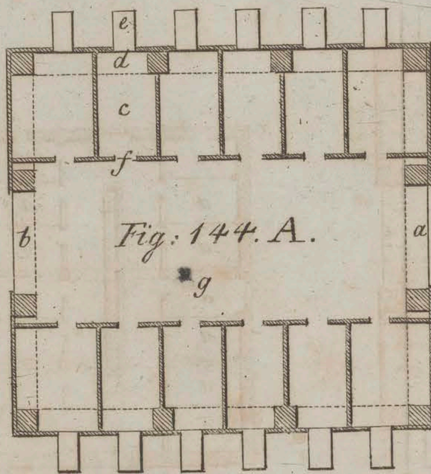

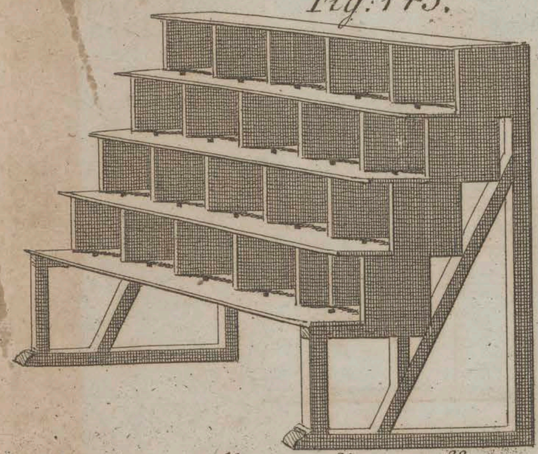

10 20 30 40 50 Fuss. zu Fig: 141. 142. und 147.

10 20 30 40 Fuss. zu Fig: 146.

10 20 30 Fuss. zu Fig: 148.

5 10 20 Fuss zu Fig: 144.

§ 137. O Chlewach dla Swiń Gilly:

Do zakładania przyzwoitego Chlewow swinskich potrzebna iest początkuiącemu Budowniczemu następuiąca wiadomość tycząca się Chowu trzody Swiń —

Nazwiska rozmaitych rodzaiow Swiń są: Bardzo młode czyli prosięta. Ferkel; roczniaki Kleinfasel; Dwuroczniaki, Grossfasel. Dopoki swinie nie maią 2 lat lub lepiey ieszcze 2½ lat niepowinno się im dozwalać łączyć się czyli parzyć, bo by z nich nędzna i mała rasa Swiń się rozmnażała. — Jeżeli zaś do łączenia się będą przypuszczone, żeńskie nazywaią się maciorami Zuchsäue, a męskie Kiernosami Hammschweine, Eber, itd. Swinie dwu i trzechletnie ~~obrzynane~~ i do tuczenia przeznaczone zowią się potem karmnemi Mastschweine Wieprzami.

Ronget zowie kiernosy, Knurami.

Już w pierwszym roku okazuią swinie skłonność łączenia się, dla tego nietylko roczniaki od dwuroczniakow i prosiąt odosobnić potrzeba, ale i te które przywłaszcza męskiey płci:/ nie maią się chować na kiernosow, zawczasu kazać trzeba pokastrować czyli pomiśkować aby rasy nie osłabiły.

Na 10 do 12 Macior dosyć będzie ieden kiernos czyli Stadnik. — Swinia rodzi 1 do 10 Prosiąt, pospolicie iednak zawsze więcey iak iedno, i to dwa razy do roku. — Brać więc można średnio na każdą swinię 6 Prosiąt na raz czyli na rok 12 Prosiąt naymniey, ponieważ nie tylko ich nieco zdycha, ale się ich po odsadzeniu i nieco iako sprzedaie co nazywaią niemcy Spanferkel prosiątka.

Swinie nie maią tak iak wiele innych Zwierząt oznaczonego czasu w roku do łączenia się, ale są zawsze prawie tak długo iak są porządnie obkładane belegt sind gorące Dla tey przyczyny kiernosow się nie puszcza tylko w pewne czasy do nich, wreszcie osobno się trzyma —

Uwaga Jeżeli chodowanie Swiń ma być porządne; nie należy puszczać Stadnikow do macior tylko przy początku Paździérnika, i w końcu Marca. Ponieważ tedy Swinia przez 16 do 18 tygodni zostaie prosna, oprosią się więc zawsze w Sierpniu i w Marcu które przez 5 lub 6 tygodni possawszy i potem po 14 dniowem odzwyczaieniu wypędzaią się wraz z maciorami przy dobrey porze czasu na pastwisko. — Jeżeli zaś nie masz dobrey paszy dostateczney Zimowey, to lepiey będzie tylko Swiniom raz do roku pozwolić się prosić. — W tym razie dopiero w środku ~~Września~~ Grudnia przypuszcza się do nich kernosow, oproszą się więc w Maiu, i prosięta ieszcze w tym roku na pastwisku dostatecznie się paść mogą —

Nie trzeba pędzić świń na łąki i dobre Pastwiska bo gnoy od nich czyni odrazę od pasienia się na nich innemu Bydłu i Koniom. — W lasy więc i zarośla nay przyzwoiciey ie wyganiać, azeby się oprócz żołędziami i bukwią, jeszcze Korzonkami i owadami karmiły, także na ugory i ścierniė. Kto wielkość swoiey trzody podług ugorów i ściernik wielkości chce oznaczyć, nie może więcey na mórg pola (zapewne magdeburskiego) rachować iak iedną Swinię, i oprócz tego powinien więcey w pomoc ieżeli można zywiary i napoy Trank z gorzelni — Gdzie się Swinie karmią Kwaśnem mlekiem, serwatką i odchodem od mleka iako dodatku do ziemey Karmy lub szczególniey, wtedy rachuie się że potrzeba tego odchodu mleka od 10 do 15 Krów na iedną Maciórę i 15 Prosiąt, lub rocznialowo —

Gdy dla niedostatku paszy zimowey dwa razy do roku się prosić dozwoli, to tylko prosięta wiosienne będą naylepsze do chowu bo na pastwiska mogą się lepiey wydobrzeć. Kernoz który rocznie 10 do 12 świń dwa razy wypłodzia, nie może przy dobrey konsystencyi służyć nadłużey iak 4 do 5 lat, nawet nie iest doradzono bardzo tak długo go trzymać bo mięso tego zatwarde się staie i nie do spożywania. Potrzeba więc zawsze zawczasu chować młodych stadników, aby zastąpiły mieysce starych, których się po ostatnim wykastruie i wykarmi — Ze wszystkich ~~świń~~ w iednym roku przybytych prosiąt, wybiera się nayużyteczniejsze do chowu świnki i młode wieprzki, wszystkie inne się wykastruie i na karmienie lub na sprzedaż obróci —

§. 138. O odosobnianiu, Położeniu i wielkości chlewów świńskich

Z tego co się dotąd powiedziało iuż wypada że świnie podług swey natury odosabniane być muszą — To także iest potrzebne dla różney ich wielkości, i to robi się w następuiący sposób:

1º Odsadzone Prosięta w osobnym chlewie, boby były od większych świń uszkadzane i wypychane.

2º Chlew na rocznialki dla tey samey przyczyny — w małych Gospodarstwach czasem się razem w iednym chlewie z prosiętami umieszczaią i tylko się drewnianem przepierzeniem z desek ustawianem oddzielaią — o czem niżey mowa będzie — i to póty póki małe prosięta cokolwiek nie podrosną.

3ci[e] Chlew na Dwuroczniaki. Tu się przechowuią nie tylko większe kastrowane świnie obojga płci, i do chodowania potrzebne maciory, ale i maciory od których po oproszeniu się prosięta odsadzito w swoim czasie.

4te Małe chlewy w których się mieszczą pojedyncze maciory maiące rodzić i dopoki się nie oproszą, bo świnia każda maiąca młode prosięta zła iest na zbliżenie się inney świni.

5te Karmniki na kastrowane dwuroczniaki, których się do chowu nie ma użyć, także i nieużyteczne więcey kiernozy i maciory po wykastrowaniu tu się na opas wsadzaią.

6. Chlew na chore świnie aby ie od innych odosobnić i w spokoyności większey trzymać.

7. Gdzie świnie do lasu dla paszenia się żołędzią i Bukwiem wypędzane są, potrzeba także w lesie popostawiać chlewy z korytami, gdzie także ma bydź Jezioro, płynąca woda lub studnia. Do tych chlewów przepędzaią się świnie na noc.

9. Tam gdzie Chow świn w wielkiey ilości się przedsiębierze, dobrze będzie ieszcze więcey robić przedziałów, zwłaszcza zaś świnie do mnożenia się przeznaczone, (: do czego w przyzwoitym czasie zrodzone prosięta należą:) z każdey z wżwyż wymienionych klass odłączyć od tych które na opas lub sprzedaży iść maią i w osobnych chlewach umieszczać.

W małych Gospodarstwach Chlewy świńskie pospolicie się umieszczaią przy ścianach Oborowych krowiarni, bo młode prosięta po odsadzeniu naylepiey iest paść kwaśnem mlekiem i serwatką, a przytem i inną karmą powoli dopoki się nie odzwyczaią. Lepiey iednak w wielkich Gospodarstwach chlewy dla świn od innych stayen odosabniać. Jeżeli iest Gorzelnia lub Browar w folwarku naylepsze mieysce dla ~~nich~~ będzie dla karmników przy nich. Chlewy dla kiernozów mogą bydź w wcale osobnym podworzu, lub też obok karmników. To ostatnie położenie dlatego byłoby nayrzeczowniejsze bo kiernozy do rozmnażania trzody przeznaczone powinny bydź dobrze karmione. Gdzie zaś nie masz Gorzelni ani Browaru tam karmniki naylepiey przy Mleczarniach stawiać.

<u>Uwaga</u> Czasem maią za prawidło, chlewy nayodległey od Stayen dla koni zakładać, bo zapach od świn nie iest koniom bardzo nieprzyiemny, a ustawiczne ich rzchanie

niespokoynemi Konie czyni. — P. Thaer ma iednak chlewy tuż przy Staym Konskiey i nie wspomina, aby się Konie przez to gorzey miały i niespokojone były; owszem przeciwnie znayduie że pomnażanie gnoiu Konskiego i Swinskiego bardzo iest zyskowne —

Ponieważ Słońce służy bardzo Swiniom a szczególniey młodym prosiętom, potrzeba więc ile możności chlewy dla nich stawiać w podworcu frontem na południe. — Wreszcie potrzebne i grunt pod nie powinien być suchy i nieco wywyższony, o czem niżey więcey się powie.

Przestronne dosyć mieysce w Staynach iest każdemu służy zwierzęciu, lecz zbyt wielka przestronność sprawia i kosztu większe i zimno w Zimie. — Naywiększa część pisarzy i Gospodarzy zgadza się na następuiące wymiary iako to:

W chlewie dla Prosiąt, na każde prosię 5 do 6 stop □^{ch}

Dla roczniaków, na każden 8 stop kwadratowych

Dla dwuroczniaków czyli wyrostków 10 stop □^{ch}

Wymiary te iednak są dla wielkiego Chowu Swin gdzie każdy ich rodzay w osobnych Chlewach się mieści. lecz ieżeli w małym chowie swin, robić się maią przegrody z deszczek w Chlewie dla rożnych ich rodzaiów, a nawet w wielkim dla odosobnienia ~~m~~ macior ^{w osobnych chlewikach} Sauko-then, potrzeba chlew zrobić w stosunku większy.

Chlewik dla Swini prośney musi być dostatecznie obszerny, to iest naymniey 5 stop szeroki a 7 do 8 stop długi, bo nie tylko w nim wraz z 8 lub 10ma prosiętami mieścić się musi, ale gdy w braku dosyć przestronności przez ciasność które prosię udusi lub zgniecie natychmiast go czasem pożera, i tym sposobem do ziadania własnych swoych prosiąt wzwyczaia się.

Chlewik na Kiernosa tey samey się robić winien wielkości co dla maciory, bo te zwierzęta bywaią czasem wielkie i niespokoyne. —

Karmniki nayłepiey iest robić przedzielane dla dwóch wieprzy,x każdy przedział mieć ma naymniey 24 stop kwadratowych przestrzeni, i to nie mniey dla tego że te zwierzęta zwykle są żarłiwe ~~iiopsig~~ i zazdrosne w iedzeniu. — Lepiey więc dlatego ieżeli rassa ich wielka iest Swin rachować 35 do 40 stop □^{ch} — Jeżeli ich wiele w iednym Chlewie karmić się ma razem, dosyć na na każdą będzie rachować 12 do 16 stop kwadratowych.

x na chlewiki czyli kuby Kouzel

Względem wielkości Chlewów dla swin chorych które tylko w wielkich chowach ich są potrzebne, i osobno się stawiać powinny, nie można nic naturalnie cos stanowczego oznaczyć. —

Wielkość chlewów w łasach deszczowych i bukowych zawisła od liczby karmić się w nich maiących swini. Wreszcie te chlewy letko się stawiaią, i tak prawie jak szopy —

Jeżeli Maciory, dwuroczne, roczne swinie i prosięta nawet w nie wielkich chowach trzody, maią bydź pomieszczane w oddzielnych przegrodach stayni chlewney, to samo się z siebie rozumie, że Maciór z ich prosiętami nie można karmić razem z innemi swiniami na iedney i tey samym ~~zagrodzeniu~~ Futter-tenne — W iednem odgrodzeniu można karmić Prosięta, roczniaki i dwuroczniaki razem zwłaszcza kiedy wieczór z pastwiska zpędzone zostaną, aby zaś małe od duzych nie były wypychane, koryta trzeba stosownie poustawiać, a zatem dadź trzeba całemu ~~chlewowi~~ odgrodzeniu karmnemu obszerność taką, iak ią rzeczone prosięta roczniaki i dwuroczniaki swoią wielkością zabieraią w swoich osobnych chlewach. To iest taką iak te chlewy razem wzięte co do swey obszerności wynoszą — Także trzeba aby te chlewy do okoła zagrodzenia karmnego Futtertenne znaydowały się, i z nich wprost do niego wchod miały swinie. Po nakarmieniu każdy rodzay swin się wpędzi do właściwego chlewu, skoro dlatego wnyść musi między trzodę i często z wielką trudnością ie porozdzielać —

Drugie zagrodzenie popasowe dla maciór do chowu i od poprzedzaiącego odosobnione powinno bydź podobnież otoczone ~~karmnikami~~ chlewikami, aby do niego z nich miały przystęp. Karmienie swin z ich prosiętami odbywa się nayprzod tak, że z początku każda maciora z swemi prosiętami osobno się nakarmia, potem kilka maciór z swemi prosiętami, a nakoniec dla odzwyczaienia osobno prosięta a osobno maciory wypuszczaią się i karmią. Jeżeli więc ~~karmniki~~ chlewiki około zagrodzenia w około stoią nie można inaczey koryt stawiać iak w iego srodku i tych ma bydź tyle aby się zwierzęta karmiące stać przy nich mogły nie tłocząc się — Z tey przyczyny wielkość zagrodzenia karmnego powinna się równać obszerności wszystkich ~~karmników~~ chlewików razem, ieżeli ich iest nie wiele; ieżeli zaś ich iest wiele ~~karmników~~ to się zagrodzenie karmne zrobi tak obszerne żeby miało tyle razy po 30 stop □ ile iest ~~karmników~~ — chlewików

Uwaga w anglii swinie pospolicie się trzymaią na podworcu i karmią —

Niektorzy prosiętnicy zamiast wspomnionych zagrodzeń karmnych Futtertennen robią osobne dziedzińczyki karmne

nne czyli oborki przed Chlewami. Lecz większe doświadczenie mowi za oborkami wśrzod chlewu czyli zagrodzeniami dlatego że ich z rowną wygodą w każdey porze czasu użyć można —

Do rozporządzenia wielkich ~~Chlewow~~ Stadow dla Swiń należy jeszcze osobna Kuchnia ktora razem służy i za ~~Komorę~~ chow nałaszę — w tey kuchni stać winny dwie Stępy, i jeden lub dwa kotły umurowane — Jeżeli przy tey kuchni można mieć piwnicę lub też pod nią na ~~Jarzyny~~ warzywa dla swiń to jeszcze większą zrobi wygodę. Kuchnia takowa powinna bydź albo też przy ~~chlewie~~ Stayni albo w nim samym, i bydź zapomocą wygodnych przechodow połączona z ~~kar~~ ~~mnikami~~ chlewikami i innemi Chlewami potrzebnemi dla następujących przyczyn. Skoro się maciora oprosi, trzeba jey dawać Napoy ciepły z otrąb i szrutu lub z grubey mąki, lub wytłoki oleyne Oehlkuchen. z wodą, i to 3 lub 4 razy dnia, i przez 4 tygodnie, aby prosięta mlekiem wyżywić mogła. — Po 4 tygodniach aby maciora mleko utracała, mniey się jey dawać będzie karmy także Trawę i Koniczę; i przyzwyczaiać się będzie prosięta, aby same jadły puszczaiąc maciorę na dziedzińce i tymczasem podaiąc prosiętom napoy mączny a potem nieco szrutu z Jęczmienia owsa lub ziarna jęczmiennego lub owsianego *, gotuiąc go wprzod i przed podaniem ochładzaiąc, a naylepiey kwasnego mleka z nieco gotowanym ziarnem im na zagrodzeniu podaiąc —

* Dawać młodym prosiętom wiele karmy zbożowey z początku ma tę wadę, że łatwo dostaią krost i innych wyrzutow —

Gdy Prosięta po 5 do 6 tygodni odsadzone zostaną trzeba jeszcze dawać im tę karmę samą przez kilka tygodni i dopiero powoli powoli je na pastwisko posyłać, i do ~~wspo~~ Chlewu dla nich wszystkich ~~ogólnego~~ wspolnego przeprowadzić — Ztąd widać że tam gdzie się wiele prosiąt do chowu ma trzymać, osobny ~~dla~~ ~~nich~~ mały chlewik będzie bardzo przydatnym. dla prosiąt odsadzonych — Ten chlewik bydź może w ogólnym dla Prosiąt chlewie tylko bydź odgrodzonym zapomocą desek założonych.

Większe inne prosięta rownie iak roczniaki i dwu roczniaki karmić się będą gotowanemi ziemniakami, siekaną rzepą Rübe. kapustą Kohl, także wywarami z gorzelni lub innemi *; Do tego wszystkiego potrzebna iest oprocz wspomniona kuchnia, Piwnica itd: rownie iak wymurowany dół Grube na wywary. — czyli Skrzynia

* Maciorom które ~~się maią~~ są bliskie oprosienia nie trzeba dawać wywar, bo często od nich poroniaią.

Że karma gotowana świniom w korytach dawaną bydź musi rozumie się samo przez się; wszelka inna sucha i tylko tłuczona w stępie karma iakoto rzepa, kapusta itd: tylko się im rzuca na ziemię w zagrodzeniu czyli oborce chlewney Futterkenne i w koryta się wody pełno ponalewa wtedy, bo świniom dla ich gorącey natury nigdy wody brakować nie powinno.

Zakład chlewow opasnych czyli karmników które nayskuteczniey iest przy Gorzelniach ieżeli się te znayduią umieszczać rozni się od wymienionych wyżey Chlewow tem że się dla nich nie robi żadnych oborek zewnętrznych Futterkennen, ale koryta maią przy chlewach tak że świnie nie wychodząc z nich karmić się w nich mogą, iak się obszerniey niżey ~~poniżey~~ opisze. Wzdłuż tych koryt powinna iść 4 do 5 stop szeroka ścieszka, na którey się stawiaią koryta Stampftröge, kadzie zacierne Einbrühbottige, i przygotowana karma w zapasie się przechowuie, /: bo tey karmy daie się wieprzom po mału ale często zawsze kiedy są na dopaszeniu:/. Trzeba także pomyśleć o komorze na Paszę przy karmnikach do przechowywania i przysposabiania wpołmełtego czyli śrótowanego zboża Schrot. itd: – Doł zcedzalny. Seigrube i doł na napoy. Tränkgrube, te ostatnie albo w Browarze lub Gorzelni albo także w Karmniku-Chlewie.

§ 139 Co iest do uważania względem czystego utrzymywania świn przy stawianiu Chlewow.

Bardzo iest proste uprzedzenie wiervzyc że świnia iest zwierzęciem z natury nieczystem, i naylepiey są się na zdrowie wychodzi kiedy stoi w nieczystym chlewie. Jak czystość wszystkim zwierzętom idzie na pozytek i im służy, tak też i świniom. Że się zaś świnie często lubią w błocie tarzać i walać w gnoiu pochodzi to od ich gorącey łatwey natury – nie więc to za skłonność umyślnie się walać onie należy ale za potrzebę chłodzenia się i pławienia Schwämme, a zatem za właściwe utrzymywanie się ich w zdrowiu. Pławienie się czyli brodzenie w wodzie Schwämme iest im tem potrzebnieysze że się na ich skurze tem się więcey zbiera przez pocenie się ich brudu im się staią tłuścieysze. – Dla tego bardzo korzystnie będzie ieżeli w Podworcu czysta woda znaydować się może w którejby się świnie a szczególnie wieprze karmne kąpać mogły – Jeżeli takiey wody nie masz, potrzeba ię na Podworu

dworem często wodą polewać. Można więc przyiąć, że czystość w chlewach oprócz suchey dobrey podściółki z mierzwy Streu * iest niezbędną potrzebą dla świń, czego aby dopiąć potrzeba w nich robić podłogi stosownie zakładane

* Wiele barłogu Streu podścielać w karmnikach [prosnych] Saukofen może, zwłaszcza ieżeli prosięta są ieszcze bardzo młode może to sprawiać że się te małe zwierzęta łatwo w nim mogą kryć, i nie będąc od matki widziane mogą być od niey zgniatane. Toż samo mogło by się stawać gdyby się wiele gnoiu w karmnikach prosnych czyli chlewikach miało namnożyć.

Niektórzy gospodarze sądzą że podłoga z tarcic lub z drzewa iest dla świń cieplejszą w zatem im służy lepiey iak brukowana gepflasterter. – Że są cieplejsze takie podłogi iest rzeczą pewną /: ieżeli tylko ciepło świniom z przyczyn wyżey wymienionych w lecie nie iest raczey szkodliwem:/; ale że trudniey iest ie chędożyć iak podłogi brukowane, a co naygorszy że uryna przenika zupełnie forszty, a zatem że świnie w szkodliwych wyziewach ausdünstungen leżeć muszą, temu także przeczyć nie można.

Robiąc mimo tego Podłogi z deszczek; trzeba uważać żeby miały dostateczny spadek od żłobu wtył, być [mieć] poprzewiertywane dziury, lub szerokie szpary między deszczkami, lub też /: ponieważ się to obojе łatwo gnoiem zatyka:/ robić z tyłu między murem a podłogą ustęp około 2 cale szeroki aby tym otworem uryna wtył odpływać mogła. – Że uryna tym sposobem spływa pod podłogę potrzeba więc ią robić w spodzie pustą i ziemię pod nią wybrukować przynaymniey kamieniem polowym i opatrzyć w ściki.

Aby otrzymać podłogę w stateczney czystości niektórzy projektowali układać ią z okrągłych żerdek w niewielkiey od siebie odległości przy sobie, albo też gęstą kratę kłaść zamiast podłogi, i pod nią puste mieysce zostawić aby uryna przez te żerdki łatwo odciekała się. – Lecz ieżeli się ułożą te żerdki tak blisko siebie że świnia pomiędzy nie nogi przesunąć by nie mogła, to się przestwory wkrótce gnoiem i barłogiem zatkaią, tak że ~~nie pozostanie mocy~~ się, mocz przeciekać nie będzie mógł. Wreszcie chcą mieć to doświadczone że się świnie do takich podłóg zaraz przyzwyczaiaią. –

Nayużywańsze podłogi w chlewach są brukowane z kamienia polowego; maiąc iednak na ścisłą czystość i zdrowie tych zwierząt można przeciw temu to zarzucić że się ziemia pod brukiem w większey części uryną naydzie i mimo wszel-

wszelkiey czystości szkodliwy fetor sprawiać musi. –

Podług więc mego mniemania naylepsze są podłogi wykładane cegłą zydrowką na sztorc, lub Jastrychem i nayczyściey, to zaś ieżeli /: iakby zawsze należało robić :/ mieć będą spadek od boków ku środkowi i od żłobu ku tyłowi tak wielki aby na każdą stopę długości 1 cal było pochyłości, lub wybrukowawszy podłogę porobią się w murze tylnim dziury lub odpływy 4 do 5 cali obszerne w kwadrat. – Tak brukowane podłogi przez polanie wodą dobrze się mogą wyczyszczać i nie sprawiać żadnego fetoru. – nadto ponieważ zwłaszcza w zimie co wieczór świeża sucha mierzwa się podściela, takie więc podłogi dla dobrego bytu i zdrowia świń zawsze zostaną naylepszemi. – Nawet dla małey ilości mierzwy szczególniey są korzystnemi w Karmnikach, bo te dla otyłości wieprzów chłodniey trzymane być winne iak inne chlewy.

Podłogi w Karmnicach Futterkenne zawsze się kamieniem polowym wybrukować, lub lepiey wyłożą się cegłą zydrowką na sztorc na wapno, /: chociażby same chlewy miały być brukowane lub mieć podłogi z tarcic itd :/, daiąc im wszędzie w Karmnicach taki sam spadek iak się w Karmnikach opisało to iest pochyłość od chlewów ku środkowi i ściek, bo ie codzien nayczęściey raz zamiatać i myć należy.

Uwaga. W Dzienniku L'esprit de journeaux T. V. 1791 przywiedzione iest następuiące postrzeżenie tyczące się czystości świń: Istotnieysza iest rzeczą, iakby myśleć można w chlewie dla świń stawiać słup lub wbiiać pal o któryby się trzeć i chędożyć czochrać mogły. P. Marchall miał sposobność przekonania się o użyteczności tego zarawiny wpędził dwie świnie do chlewa w którym się przypadkiem taki słup znaydował. – Że świnie były brudne sierci naieżoney kołtonowatey strupy i były brzydkie i oparzate. W kilka dni wyczyściły się zupełnie, sierć się wyrównała i wytyskniła – i po żywości iakiey nabrały okazało się że to im służyło. Nie podlega wątpliwości że zwierzęta które żadney przyiemności wohlbehagen nie maią, nie wzrastaią nie darzą się Ogrodnicy tak wiesengartner herbagers nigdy nie zaniedbuią zostawić drzew lub pali żeby się o nie bydło trzeć mogło, mimo iednak tego nikt nie padł na myśl takie pale stawiać w Chlewach świńskich chociaż równie ocierania wszystkim potrzebuią aby były zdrowe iak inne bydło itd: –

§. 140. O Wysokości, Powałach, przewiewach, i Obszerności w Chlewach świńskich.

Dla zdrowia Świń potrzebna iest dostateczna wysokość Chlewów — Znaiomi pisarze podaią ią rożnie i staraiąc się oprzeć swe zdania dowodami, raz większą wysokość przeznaczaią dla Karmników iak innym chlewom, raz przeciwnie mnieyszą. — Moie zdanie w tem iest: że ponieważ Karmniki do opasu służące chłodnieysze bydź winny iak inne Chlewy, zatem i wyższe bydź mogą — Częstokroć to ostatnie iest nieuchronne, iakoto np kiedy w innych wyższych Budynkach się mieścić muszą — Lecz robić ie umyślnie wyższe iak inne Chlewy byłoby podług mego zdania niepotrzebną rozrzutnością, dla tego że i inne chlewy iuż powinny mieć przyzwoitą wysokość dla zdrowego powietrza i wygody — Chcąc zaś Karmniki mieć chłodnieysze iak inne Chlewy trzeba ie skrapiać i wymiatać w nich podłogi bardzo często zwłaszcza w lecie czystą wodą, co i powietrze czyści i Swiniom bardzo służy —

Szczególniey także trzeba uważać azeby Chlew dosyć był obszernym dla pomieszczenia pewney liczby świń aby się w nim zdrowo chowały, bo ieżeli się w nim wiele Świń trzymać będzie, to nawet i w bardzo wysokich chlewach będzie im gorąco szkodzić, i przeciwnie gdy ich będzie za mało w niskim chlewie będzie im Zimno w Zimie —

Z względu wysokości Świń, wysokość Chlewów 6 stop była by dostateczna. Ponieważ zaś mocna z nich Para prędko Powietrze psuie, i nie można w tak niskich chlewach coś robić wygodnie, ustanowiłbym tę wysokość w ogólle na 8 stop dla wszelkiego rodzaju Świń, przy porobieniu dostatecznych przewiewów Luftzüge.

Powała także dla potrzebnego ciepła w Chlewie ~~zachowania~~ zwłaszcza Zimy, iakoteż aby para nie przenikała na Poddasza, winna bydź bardzo mocną. — Powały zwyczayne nastraganowe gestreckte Windelboden mogą tu bydź naytańsze i naylepsze użyte —

Poddasze do którego wygodne schody prowadzić muszą, może bydź użyte na mierzwę podściółkową i iako . . . . . Kafboden, lub na inny iakikolwiek użytek ieżeli powała dobrze i mocno zbudowana będzie potemu — Jeżeli Barłog i tym podobne do chowu Świń należące rośliny czyli Ziela Gewächse na Poddaszu maią bydź przechowywane; wygodnie będzie nad oborką kuchnią Futterkamme zostawić otwór w powale, aby nim Barłog Streu itd. na dół zrzucać było można —

Ponieważ chlewy świńskie podług powyższego podania są niskiemi budynkami, i robiąc nad niemi powały nastraganowe gestreckte Windeldecken mogą tylko mieć 8 stop wysokości wraz z Stragarzami; można więc bardzo przyzwoicie nad częścią ich robić

Zwierzęta, które tam bardzo ciepło więcej dla siebie mieć będą —

Powietrze w Chlewie powinno bydź zawsze chłodne, i nigdy Swinie pocić się w nim nie powinny, inaczej gdy ich nagle świeże powietrze ogarnie może im tak szkodzić jako innym Zwierzętom wszystkim — Jednak także i zimno lub dolegliwy ciąg powietrza nie powinien trafiać na Swinie, dlatego Przewiewy czyli otwory przewiewne Luftzüge jak bydź może naybliżey trzeba dawać pod powałami w murach obwodowych tak jak się dla Owczarni przepisało. — Jakkolwiek służy Swiniom przyzwoite ciepło w Chlewach, tak znowu im szkodzi ieżeli przez zamknięcie Przewiewow w zbytniem będą przebywać gorącu —

Uwaga. Pan Eckhard przytacza w swoiey Ekonomii Experymentalney następujący przykład: W chlewie kamiennym w którym 60 świn się mieściło, były dwa otwory przewiewne 14 cali w kwadrat maiące w murach obwodowych, które Skotarki służący browarniany Brennerknecht jedne całkowicie a drugie do połowy słomą zatkał, w połgodziny takie gorąco się w Chlewie zrobiło że gdy otworzono go Swinie zaledwo oddychać mogły, taczały się po sobie nie mogąc stać na nogach taumelten, i pot z nich padał jak woda —

Aby zaś przewiewy w ścianach obwodowych sobie odpowiadały i skutek zamierzony robiły, przedziały wewnętrzne dla rożnych Chlewow w Budynku nie powinny dochodzić do samey jego powały — Przegrody dla chlewików dla macior tylko na 5 do 6 stop się wysokie zrobią zwyczaynie — W następnych przykładach więcey się o tem powie —

Pospolicie otwory przewiewne robią się w kształt Krzyża, że iednak przez nie deszcz i śnieg do chlewow padać może, dlatego lepiey iest robić pod okapem samym dachu wyrzynaiąc tu i owdzie deszczkę na głowach Stragary przybitą. — Ani zaś tych otworow za mało robić nie można, ani też za wiele dla zimna w Zimie, dlatego wewnątrz opatrzą się Klapami spustnemi.

Ponieważ iak wiadomo światło dzienne wiele się przyczynia do czystości powietrza, z zdrowiem więc łączy dla Swin robić okna w chlewach, równie iak dlatego aby w nich dosyć widno było dla chodzenia około nich pielęgnowania, i czyszczenia utrzymania w czystości —

§. 141. O założeniu i urządzeniu Chlewow swinskich

Aby to co się dotąd mówiło przykładami objaśnić, i poznać lepiey Konstrukcyą Chlewow swinskich z bliska, przypuszcza się że Chlew podług układu fig: 146 ma bydź na 13 Macior, 78 prosiąt, 65 rodzniaków, i 45 dwurocznianków wraz z komorą na karmę itd: Chlew na kernosy zaś osobno ma bydź umieszczony —

Cały budynek iest murowany 129⅓ stop długi, 38 stop sze-
roki, i podzielony w nim fig A są następujące:

a 13 Chlewików dla dla maciór do chowu, każdy 5 stop szeroki wraz z ścianami przegradzaiącemi, a 8 stop długi.

b Oborka kryta czyli karmnica, chlewnia, Futterplatz ma 388⅔ stop □ch, co wychodzi około 30 stop □ na iedną maciorę.

Azeby zaś małe dopiero odsadzone prosięta osobno pielęgnować i lepszy nierząd iak inne podsuwać było można, dla tego:

c iest Chlew dla tych małych Prosiąt, 229⅓ stop □ch obszerny który iednak w razie potrzeby służyć może i dla świń chorych, lub za skład pasz. – Poczem wszystkie prosięta do chlewu się prowadzą d

d maiącego 430 stop □ na 78 Prosiąt, więc na każde 5½ stop □

e iest chlew na 65 roczniaków, ma 525 stop □ bez wyięcia dla tranzetu, co czyni na każdą sztukę 8 stop □ przeszło

f Chlew ten iest na 45 dwuroczniaków, iest 450⅔ stop wielki więc na każdą sztukę przeszło po 10 stop □.

g Wspólne mięysce do karmienia czyli oborka chlewna Futterplatz ma 1235¾ stop □ch, więc iest tylko o 170 stop □ mnieysza iak powierzchnia Chlewów d e f, razem wzięta; iednak gdyby nie miała być dosyć wielka, można i w Chlewach niektórym świniom ieść podrzucać.

h Komora na karmę 16 stop szeroka, 19⅔ stop długa ma ognisko z dwoma umurowanemi kotłami w których się gotowana karma przysposabia. – Tukże zostaie tu dosyć mieysca na postawienie Hępów Stampftröge, i na . . . . Schlemmptiene lub dol. który uznaliowaz tu dla tego że nie masz żadnych Karmników dla świń potrzebne właściwie są. – Schody na poddasze maią 3′ 3″ szerokości i 16 stopni – na Poddaszu chowa się pościółka słoma itd: – w Powale są otwory pozostawione do zrucania mierzwy do oborek chlewnych b i g. Komora na karmę iest oprócz tak umieszczona że z niey do oboch oborek Futterplatz wnyść można rownie i do Chlewa młodych prosiąt c.

i iest tranzet z dwoma izdebkami dla czeladzi, dół pod nim a nawet i sam tranzet iest mocno i murami od Chlewów odosobnionym być musi.

Fig: 147 okazuie Budynek z drzewa w słupy, 36 stop szeroki i niemaiący się przy Browarze lub Gorzelni, zatem karmniki i Chlewiki dla Kiernozów są z ogolnym Chlewem połączone – a to tak:

a Dziesięć osobnych Chlewików dla maciór do chowu i

b Chlewik dla kiernoza, każdy z tych oboch Chlewików ma 5 stop szerokości z ścianami a 8 stop długości

c iest Oborka chlewna, Futterkenne 10 stop szeroka, 346⅔ stop □ obszerna, co wynosi około 34 stop □ na każdą maciorę

d iest 5 chlewików karmnych karmników z których pierwsze cztery są dla 2 świń i maią po 6 stop długości i szerokości w świetle, zas piąty iest 6 stop szeroki a 14 2/3 stop długi na 5 do 6 świń. Te karmniki wraz z chlewikiem dla kernosa są podzielane od innych chlewow ścianami aż do powały idącemi, z drzwiami także (~~[illegible]~~).

e iest sionka futtergang przed karmnikami, bo wieprze karmne i kernosy w karmnikach samych się paszą, i dlatego koryta tuż przy nich są pokładzione.

f iest wielka komora na karmę której położenie ułatwia bardzo karmienie wszystkich świń; g iest w kącie wymurowany doł do napawania Tränk= und Schlempe=Grube czyli na pomyie, do którego z kuchni domowey wszystkie pomyie i popłuczyny, spływaią zapomocą ścieku kamiennego wystaiącego w froncie Gosienstein. Wreście ten doł służy ieszcze do tego, aby w nim ochłodzić karmę w zapasie na ieden dzień ugotowaną, dostateczniej było można. Co się tycze innych chlewow osobnych w tey budowli te się tak urządzą iak w fig: 146 –

Gdyby nie można było dostać tak długiego drzewa na belki, iakiego oba te urządzenia by wymagały, lub inne okoliczności iakie miały być na przeszkodzie tak szerokiego budynku stawiać, można użyć rozporządzenia podług fig: 148. Ta budowla iest urządzona na 10 Maciór w chlewach a a itd: z chlewu dla kernosa b, chlewu c na 40 dwuroczniaków, chlewu d na 50 roczniaków, i chlewu e na 60 prosiąt. – ff itd są żerowiska czyli oborki ~~futterkamm~~ futterplätze wielkości zastosowany do przytykaiących chlewow., gg są dwie komory na paszę, a h kruzet. Cała budowla iest tylko 24 2/3 stop szeroka, a 178 1/2 stop długa – Jest wygodnieysza iak podług poprzedzaiących urządzeń dlatego że każdy rodzay świń osobną ma oborkę własną futterplatz co iest bardzo wygodnie dla wpędzenia ich po nakarmieniu nazad do chlewow – Ściany wzdłuż środkowe w tych chlewach służą tylko do podparcia belek, i można ich dla więcey poprzedzielan świń korzystnie użyć iak w c d i e oznaczyło się.

Uwaga Gdyby iak się wyżey wspomniało karmienie świń miało się odbywać w odosobnionych podwórczykach czyli oborkach odkrytych Höfen przed chlewami, więc by wszystkie oborki wśrzód budynku nie tylko potrzebnemi niebyły ale by tylko iedna komora na paszą tylko potrzebną została, przez co by budowla około o 64 stop krótszą być mogła.

Słupy podpieraiące ściestrzanie w oborkach, we wszystkich tu przytoczonych trzech urządzeniach maią zarazem tę korzyść, że się świnie o nie trzeć mogą, czego potrzebę się wyżey w uwadze widziało.

Dla małych świń na Przychowek może słuźyć urządzenie podług fig. 149. Tu a a a są Karmniki na maciory; b b chlewy dla prosiąt c Chlew dla większych świń, a d Karmnica futterplatz. Nie znayduie się tu komory na parę, bo ~~dla~~ tak małego chowu świń, ~~może~~ Karma dla nich w Kuchni folwarczney się przysposabia.

Jeżeli położenie Chlewca dla Świń iak się wyżey namieniło, ma bydź na południe obrócone, bo Słońce im iest bardzo dobroczynnem, to by się w fig. 146 i 147 tak rozumieć musiało, że tylni front x y przy którym są chlewy znayduią bydź ma na Południe, a drugi front na Podworze: gehöfte. Z tego iescze ta korzyść wynika że ostre wiatry północne ~~zastawiaią~~ [na] Budowle stayenne od strony Podworca nie tak mocno natrafiaią będąc innemi budynkami w Dziedzińcu zasłonione, a Komory na Parę ~~w~~ chłodnem ~~z~~ położeniu ~~mieć~~ mogą. –

Układ drzwi i okien z figur iest do widzenia, i tylko to zostaie do uważania że ażeby Sień czyli c w fig. 147 A dostatecznie oświecić, trzeba zrobić drzwi do Chlewików karmnych i Karmników dla macior tylko 5 stop wysokie, otworami niżey nad temi drzwiami pozostaiącemi dostateczna światło do Sionki wpadać może, i otwory przeciwne wszędzie mieć będą kommunikacyę.

Ażeby ~~dla~~ przynależny Przeciąg powietrza przez całą chlewnią zapomocą pozostawianych otworów w wielu mieyscach pomiędzy czołami Stragary w deskach Podlicowych Balkenstirnbretter w obu frontach, potrzeba ażeby wszystkie ściany wewnętrzne wzdłuż w Chlewni idące tak w Chlewikach dla macior iako i innych świń tylko 5 stop były wysokie. To się otrzyma nie wypełniaiąc drewnianego w nich zrębu murem w górze, czyli górnych w nim przegrodek, a w ścianach murowanych blisko pod powałami zostawiaiąc iak tyż może naywięcey otworów wielkich i takowe przesklepiaiąc.

Główne drzwi i Fig. 146 A do wielkiey karmnicy futterplatz nayrmniey 5 stóp szerokie bydź winny i dwuskrzydłowe, bo niemi naywiększa liczba świń wpędzaną i wypędzaną bywa. Drzwi k, równie iak wszystkie inne które od Karmnicy i Komory na Karmę do ~~wszystkich~~ różnych mieysc prowadzą mogą bydź 3 stopy szerokie. Drzwi do poiedynczych chlewików Karmnych 2½ stop szerokie, a Drzwi do Karmników dla macior 2 stopy szerokie.

§. 142. Konstrukcya chlewów świńskich.

Chlewy świńskie powinny bydź ciepłe, to iest ich ściany maią bydź szczelne dicht i trwałe, aby zimno i ostre wiatry do nich nie przeciskały się. – Dla tey przyczyny i dla tego także że świnie lubią psuć swoie chlewy, nayleps̈ze wszę bydź murowane.

Dla małey wysokości w świetle zrobiło się frontowe i głowne
mury przegrodne w fig 146 tylko na 1½ cegły mimo szerokości Budo:
wli 38 stop, sciany wewnętrzne tylko na 1 cegłę, w czem się przypu:
sciło że dobre materyały i staranna robota były użyte.

Progi w drzwiach głownych Chlewnikow powinny bydź niskie, bo
inaczey gnuśne świnie łatwo by sobie szkodzić mogły. Dla tego przed
drzwiami temi robić trzeba wchody pokryte (mostki:) Appareille
Od ~~progu~~ wywyższonego ~~np~~ progu i w oborze czyli Karmniey Fut:
terplatz g da się posadzce z cegły zgrowki ku scianie wzdłużne:
wnętrzney pochyłość w gorę, to iest około 1 cala na każdą stopę długości
więc ieżeli wysokość tey sciany w świetle ma bydź 8 stop, łatwo
z wiadomego tego spadku posadzki znaleść wysokość murow fronto:
wych. —

Wspomniało się wyżey, że dla czystości potrzeba posadzkę ceglaną
tak w chlewach iako i Karmnicach często wodą spłokiwać i szoro:
wać, i że woda wpędzić przez mury frontowe prędko odpłynąć win:
na — Ponieważ zaś tutay Karmnica g fig: 146 iest bardzo długa, wy:
pada więc kilka takich ściekow w przednim froncie zrobić i podług
tego posadzkę urządzić — Jeżeli by nie można było od Karmnikow
a a będących tuż przy scianie szczytowey poprowadzić przez nię ściekow,
wtedy ie potrzeba prowadzić tyłem Karmnikow i w nich samych tak
aby się od połowy szerokości Budowli rozchodziły z spadkiem przyzwoitym
ku obu frontom, nigdy zaś nie należy ie prowadzić przez same Karmnice.
Futterplatz.

Jeżeli się ma robić Podłogi w Chlewach z drzewa, to fig: 150 okazuie
Konstrukcyą dobrey Podłogi z forsztow, a fig 151 podłogi krzyżowatey. Tu
iest do uważania: w fig: 150 B. podłoga iest pochyłą od b do a i tar:
cice szczelnie do siebie są poprzypierane, aby uryna i woda tylko wyżey
wspomnioną 2 cale szeroką szparą a odpływać mogła. W podłodze
Krzyżowatey fig: 151 B spadek nie iest potrzebnym, a zatem w pierwszym
razie Legary a Unterlagen leżą pochyło, w drugim do poziomu.
Aby tarcice w fig: 150 B czasem można było wyimować dla wyczyszcze:
nia nieczystości z pod spodu, nie należy więc ich do legarow przy:
bić, ale po za ostatnią tarcicą przy szparze a wbiią się żelazne
gwoździe lub drewniane oporki do legarow dla zapobieżenia żeby
się tarcice nie rozsuwały i szpary odciekowey a nie zamknęły. —
Krata w fig: 151 B wpuszczoną iest w legary, i rowniez nie potrze:
buie bydź do nich przybitą, lub przynaymniey nie wszystkie iéy drążki

Te Legary na ktorych drewniane sciany przegrodne w Chlewi:
kach dla macior stawiać wypada, powinny bydź szersze niżeli ścia:
ny na nich stać maiące są grube, ażeby forszty podłogowe na nich

oparcie swe i kraty mieć mogły. — Gdyby zas iako np. w chlewach karmnych d w fig. 147 A przedtem każdego karmnika wypadało dać legar, dla tego że ich szerokość iest 6 stop, te legary dla swey niewielkiey długości nie będą potrzebować mieć więcey grubości iak 5 do 6 cali w kwadrat. — Azeby także wszystkie legary gdy zgniią łatwo wyimować było można, nigdzie się ich więc nie wmurowie, ale się ie kłaść będzie na porzecznych występuiących filarach f fig: 150 i 151 B. —

Jeżeli cała budowla iak w fig: 147 ma bydz zbudowana z drzewa w stupy, potrzeba iednak koniecznie dać fundament i podmurowanie pod ściany frontowe i głowne przedzielaiące i dawać im takę wysokość nad podłogę aby ani uryna ani woda ~~ich deszcz~~ do przyciesiow nie mogła dochodzić, przez co by prędko butwiały. — Będzie więc wprawdzie robiąc zakład budynku za drogo, ale na poźniey bardzo zyskownie, robić te przyciesi chlewow swinskich z piaskowego kamienia. Poniewaz znowu, swinie swe chlewy łatwo rozrywaią, dla tego we wszystkich scianach albo stupy (między ktoremi fachy czyli przegrody się murem wypełniaią:) dobre były wdrązone ausgehöhlt, lub co lepiey nie wypełniać murem od spodu przegrod, ale wprawić rygle pomiędzy stupami i zamiast ~~muru~~ muru drewkami pozaprawiać. ausgeblöckt, albo także nakoniec co dla scian obwodowych i głowno dzielących będzie korzystniey, dadz ^(bo trwaley) podmurowanie 2 stopy wysokie pod przyciesi aby ~~ich~~ swinie dosięgać nie mogły przegrod murowanych — Dla swin wielkich i bardzo niespokoynych mogłoby nawet bydz potrzebną rzeczą obiiać same nawet mury deskami grubemi lub forsztami aby ie ochronić od wyciérania. Te małe scianki przegrodne ktore są pomiędzy karmnikami i chlewikami, i nie są na podmurowaniach, ale stoią na legarach wyżey wspomnionych, albo się z obu stron obiią deszczkami na 2 lub 3 stopy wysoko, iak w fig: 150 B w e widać, nad podłogę, a ich górne przegrody czyli fachy się wypełnią drązkami ^(Lehmstacken) i albo także iak w fig: 151 A i B widzieć się daie, robią się w stupach gary z obu stron, i w nie zakładaią się grube forszty na 5 stop nad podłogę wysoko. — Wszystkie inne sciany frontowe i głowne przedzielaiące i ktorychby fundamenta niedosyć wysoko mogły bydz wyprowadzane nad podłogi, obiią się deszczkami dla pokrycia wypełnionych murem przegrod.

ścianek

wewnątrz w Chlewach, co szczególniey w Chlewikach dla Kernosów i Karmnikach iest potrzebne, bo te zwierzęta są bardzo gorące üppig i potrzebuią naymocnieyszych ścian —

Tak opisanych ścian forsztami obiętych można użyć i do przedzielania Chlewni durch wewnątrz na oddzielne Chlewy, to iest gdzie chow świń nie iest wielki —

Gdyby wypadało Chlewnią stawiać wśrzy ścianach obwodowych i głownych wewnętrznych z Lempatzow, Surowki lub ziemioltoku, użyć tu tem więcey będzie potrzeba sposobow wyżey podanych przeciw łatwey psowalności się tych materyałow, a zatem potrzeba pod nie robić podmurowania 3 stopy wysokie nad podłogami —

Koryta dla świń robią się albo z Drzewa albo z kamienia piaskowego — Drewniane są zwykle z grubych poięiu drzewa wyciznane, dla tego zas nie robi się ich z forsztow że okrągło wycięte dno łatwiey się daie chędożyć. zwłaszcza zaś kiedy się daie w nich Karma gotowana itd to chędożenie iest niezbędnem aby się żłoby nie zakwaszały —

Koryta kamienne piaskowe są wprawdzie trwalsze, ale na nie trzeba użyć twardego Kamienia bardzo, dlatego że w miękki kamień wilgoć się wciąga łatwo, przez co się Koryta zakwaszaią także nie mogą się porządnie wyczyszczać —

Koryta sosnowe wkrótce od świń bywaią obgryzane, dębina zaś znowu puszcza tyż auslaget zwłaszcza przy gorącey Karmie, bucyna więc będzie naylepsza —

Żelazne Koryta byłyby wprawdzie naylepsze, ale że w długich sztukach musiałyby bydź ich części lane i składane, dla tego nie wiadomo aby ich kto kiedyś miał użyć —

Szerokość Koryt dla dorosłych świń iest 12 do 16 cali w świetle, głębokość 12 cali około — Dla młodych bardzo prosiąt nie mogą bydź tak wysokie czyli głębokie bo by albo do nich dostawać nie mogły, lub stawiaiąc Koryta nachylono na podłodze, mogłyby się w nich topić czyli zalewać. — Dla tey przyczyny Koryta b w fig 146 A dla maciorł przychowanych z ich prosiętami około 6 cali tylko w świetle głębokie, a 18 lub ieżeli można i więcey cali szerokie — Ktoby chciał takie Koryta robić 8

do

8 do 9 cali głęboko to ię każde powinien wpuście w bruk lub posadzkę na 5 do 6 cali, ażeby dla zbyt małych prosiąt dosyć nisko leżały. — Wkopywanie koryt drewnianych małą korzyść że mocniey leżą i od maciór nie mogą bydź wzruszane, czemu iednakże tem zapobiegać trzeba, wkopuiąc pale w bruk lub kamienie, występuiące nad tenże bruk i utrzymuiące między sobą koryta w nieporuszoności. — Dla tey przyczyny te koryta które przy ścianach stawiać wypada iakoto np: w karmnicach g fig: 146 potrzeba hakami żelaznemi do ścian przytwierdzać, ieżeli są drewniane nie kamienne-koryta —

— Wyżey przywiedzione koryta bardzo pewnie wymagały by bardzo grubego drzewa gdyby z niego wyżłobywane bydź miały, dla tego muszą bydź robione z porzytów podług fig: 152 — przybiiaiąc na krawędziach wewnętrznych trzechgraniaste listwy i dobrze smołą zalewaiąc nerpichet zeby się karma w kątach nie osadzała. —

Takie koryta ieżeli maią bydź w ziemię zapuszczane mogą bydź murowane —

Aby ułatwić chędożenie koryt nad ziemią leżących, robi się w iednym ich końcu dziura czopem zabiiana, która by woda po wymyciu go spływała, potrzeba więc koryta nieco pochyło tym końcem stawiać, nie iednak zbyt pochyło bo by się znowu mokra karma nie iednakowo rozdzielała. — Sposobu tego nie możnaby używać w korytach w ziemię wkopywanych, iakoż i nie masz potrzeby dla małey ich głębokości a wielkiey szerokości — która niejako to czyszczenie ułatwia.

Pospolicie koryta stawiaią się na legarach, to zaś tak aby ich krawędź wierzchnia nie była wyżey iak $1\frac{1}{2}$ stopy dla świń dorosłych, a dla wielkich świń na $1\frac{3}{4}$ stopy nayowiecey — W fig: 150 B koryta maią górnemi krawędziami przednie na 21 cali wzniesione nad podłogę karmnika. Tylnia ich strona iest o kilka cali wyższa, a to dla klapy g aby ta zwierzęciu nie przeszkadzała uderzaiąc głową o nię. Klapa ta wisi na zawiasach wierzchnią krawędzią przybitych do rygla ściennego, zaś spodnią krawędzią spoczywa na korycie. i w h opatrzni się wrzeciądzem lub skoblem

lub skublem do zatykania kołka, iżby się nie podno:
siła — Potrzeba więc ażeby wspomniony rygel znajdo:
wał się na $1\frac{1}{2}$ do 2 stop nad krawędzią przednią ko:
ryta —

Także się stawiaią koryta podług fig 151 A.:B poło:
wą w chlew a połową za chlew wypuszczone, i klapa
k tak być na zawiasach przytwierdzona aby w czasie
dawania karmy można iey dadź położenie km, a po:
tem położenie kl dla wygodnego żarcia świń i zam:
knięcia chlewu — zapomocą kołka na skubel zaty:
kanego — i.t.p:.

Nieźley dobry iest sposob kładzenia koryt w samych
chlewach aby tylko mała część z nich występowały
dla nakładania karmy, lub przynaymniey trudniey
przychodzi takie koryta chędożyć bo za każdą razą trze:
ba do chlewu wchodzić; także się nie zapobieży żeby świ:
nie nogami do nich nie właziły.

Jeżeli koryta się ustawi iak w fig: 150 B poza chlewem,
i zamykane będą klapą[a] na pole się otwieraiącą, to
Świnie bezprzestannie ~~[illegible]~~ tłoczyć się będą na nię
tak że ieżeli skubel i kołek założony nie będą mocne
mogą zupełnie z chlewów wydobywać się — Stawiaiąc
więc koryta podług fig: 151 połową tylko za chlewami nie
tylko się oszczędzi mieysca w Sieni karmney futtergang
ale świnie nie będą mogły klap otwierać bo się te o kra:
wędzie tylnie koryt opieraią —

Ponieważ znowu świnie często do koryt nogami wła:
żą, przez co karmę psuią i marnuią, możnaby temu
zapobiedz, stawiaiąc np w karmniku podług fig 150 A
i B dla dwoch świń służącym, słupek[i] w środku przed
korytem, przez co tyle tylko przestronności dla każdey świ:
ni pozostanie ile potrzeba aby do koryta dóyść mogła.

Lecz ieżeli koryta zupełnie w chlewach się znayduią,
lub kiedy są wzdłuż przy ścianach, iak np w Sieni kar:
mney g w fig: 146 A w p, potrzeba na korycie postawić
pochyło rodzay drabiny w którejby przestwory miały
1 stopę szerokości, lub też /: podług proiektu innych: / poło:
żyć deszczkę z dziurami pochyło idącą od przedniey kra:
wędzi koryta aż do ściany nad korytem, i tak przytwier:
dzoną żeby się drabina lub deszczka podczas czyszcze:

otworzenia koryta otwieraniami do góry mogła do ścia:
ny odchylać. – Dla koryt zupełnie wolno stojących
iako to np: w Sieni Karmney b fig: 146 A gdzie dla
~~Swin~~ przychowowanych Maciór takie układ iest rownie
potrzebuiący, nayprostszego sposobu użyć można kłaść
drabinę na korycie płasko, lub też wzdłuż obudwóch stron
prosto stoiące takie drabiny. –

Uwaga P. Cointeraux francuski Budowniczy pro:
ponuie: Ponieważ Swinie są łakome, i aby prędzey
zreć nogami a nawet całe w koryto włażą; dlatego
dobrze by było mówi, na postawionym klin, lub osi
dać ruchomą kratę nad korytem przez którego prze:
grody Gatter swinie tylko ryiaki czyli pyski prze:
tykały do iedzenia.

Otwory drzwiów z Sieni Karmney do szczegolnych Chle:
wów tak być mogą wysokie iak tego dozwala wyso:
kość Chlewów wyżey podana. Same zaś Drzwi dosyć iest
robić 5 do 6 stop wysokie, co ułatwi sposobność widze:
nia co się w Chlewie dzieie nie otwieraiąc drzwi samych.

Co się tyczy okucia tych Drzwi iest do uważania,
że w nich dwa rygle czyli zasuwy być muszą, iedna
w zwyczayney wysokości $3\frac{1}{2}$ stop, a druga w spodzie
na 1 stopę nad podłogą, to zaś dlatego aby ich swinie
spodem nie wyważały i nie łamały, albowiem aby
samych Chlewów nie uszczuplać te drzwi otwierać
się powinny do Sieniów Karmnych. Futterkennen:
nie zaś do Chlewów. –

„Dla czegoż mówi P. Cointereaux, mamy wiele ło:
„żyć kosztu na okucie drzwi chlewnych? Bardzo proste:
„go okucia albowiem wymagaią np: tylko iednego
„Czopa żelaznego; lecz ten nie powinien być iak zwy:
„kle z boku drzwi ale prawie w środku. Jeden więc
„tylko czop w spodzie żelazny, a drugi ieżeli go z drze:
„wa zrobić nie chcemy w górze, otoż iest całe okucie
„tych drzwi które się za naymnieyszem popchnięciem
„zamykaią same i otwieraią. –

„Swinie których Instynkt rozni się od większey
„liczby bydła gospodarskiego, otwierać sobie będą te
„drzwi ~~zamykai~~ dzień i noc po kilkaset razy, i za
„wsze się same będą zamykać za każdym razem, Swi:

„ nie bowiem że ochędożnieysze nieźli-by o nich myśleć
„ można, i ci którzy naco baczność dawali przekonaia
„ się że te Zwierzęta nigdy swoich chlewów nie walaią.
„ Chcąc zas wychód i wchód Swiniom wzbronić, „ można
„ to wykonać łatwo zapomocą zapory drewnianey czyli
„ rygla „

Podług więc tego opisu możnaby drzwi do Chlewow
robić tak iak fig: 153 A i B wystawia; Otwieranie się
ich iest w takich kierunkach iak Strzałki w fig: B ozna-
czaią: Azeby więc każda ich połowa miała dosyć przestro-
ności więc się całym drzwiom musi dadz 4 stopy na
szerokość — Ponieważ się w dwie strony razem otwieraią
nie można więc w odrzwiu dawać feleu tylko z iedney
strony ca fig A a to dla tego aby zapomocą rygle f
można ie było zamknąć. — Tyle było można powziąć z opisa-
nia P. Cointeraux, lecz ~~...~~ [jakim] drzwi same maią sposobem za-
mykać się, to nie iest podane. — to iednak można uskutecznić
tak. Czop górni b który się obraca w poprzeczniçy ściennej
czyli ryglu ściennym iest osadzony w samym środku szeroko-
ści drzwiów, zaś czop dolny d obracaiący się w progu czyli
przyciesi iest o 1½ do 2 cali (a to podług wysokości drzwiów:)
posunięty od środka rachuiąc w tę stronę gdzie feleu
w odrzwiu nie masz. Drzwi więc otworzone maią położe-
nie pochyłe bd i utrzymać się nie mogą nie zamknąwszy się
w tę stronę gdzie większy maią ciężar be da. Aby too-
twieranie się drzwi ułatwić potrzeba aby czopy wolno się
w swoich gniazdach obracały, a spodni czop ile możności
trzeba aby miał stwor czyli powierzchnię żelazną —

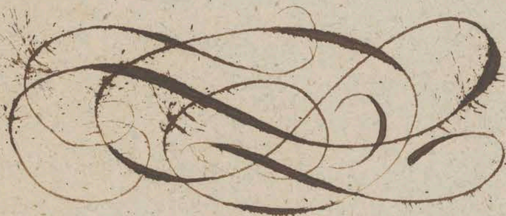
Inne urządzenie daię się drzwiom w Chlewikach dla
maciór z ich prosiętami lub w Sieniach karmnych czyli
Karmnicach dla tychże, ściągaiące się do opisanego wyżey
nak: 16 sposobu ich karmienia, to iest: Drzwi te robią
się 2 stopy szerokie, ponieważ są niższe iak odrzwia można
więc przez nie widzieć górnym otworem do Chlewu nie po-
trzebuiąc drzwi otwierać; oprócz tego te drzwi składać się
powinny z dwoch części nad sobą, niższa część 1½ stopy
wysoka tylko służy aby przez nię maciora sama prosko-
czyć mogła w razie potrzeby izby sama była to iest bez
prosiąt wypuszczoną, i przeciwnie ieżeli potrzeba wypuścić
same prosięta bez maciory, to się zrobi zamknąwszy

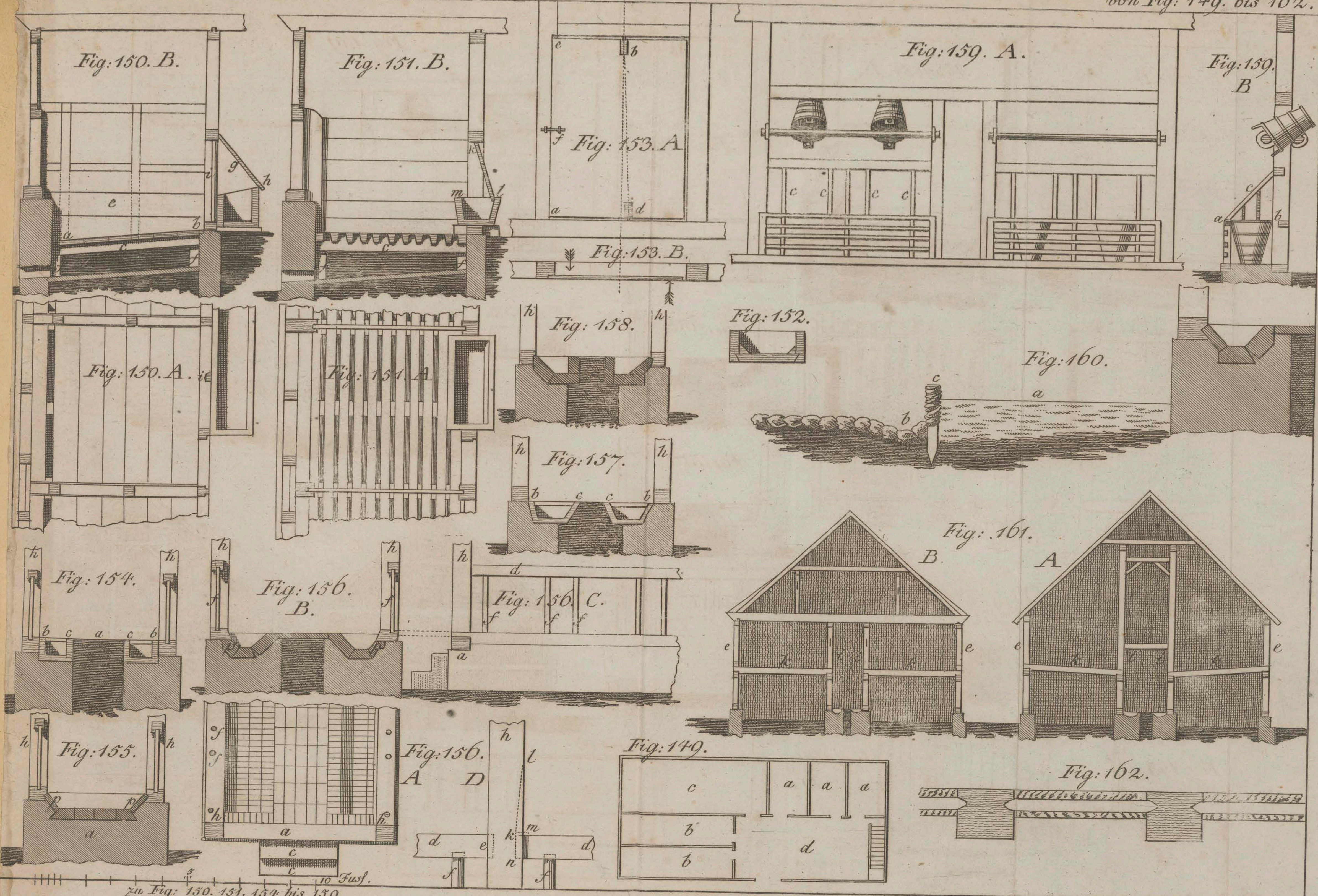
gorne

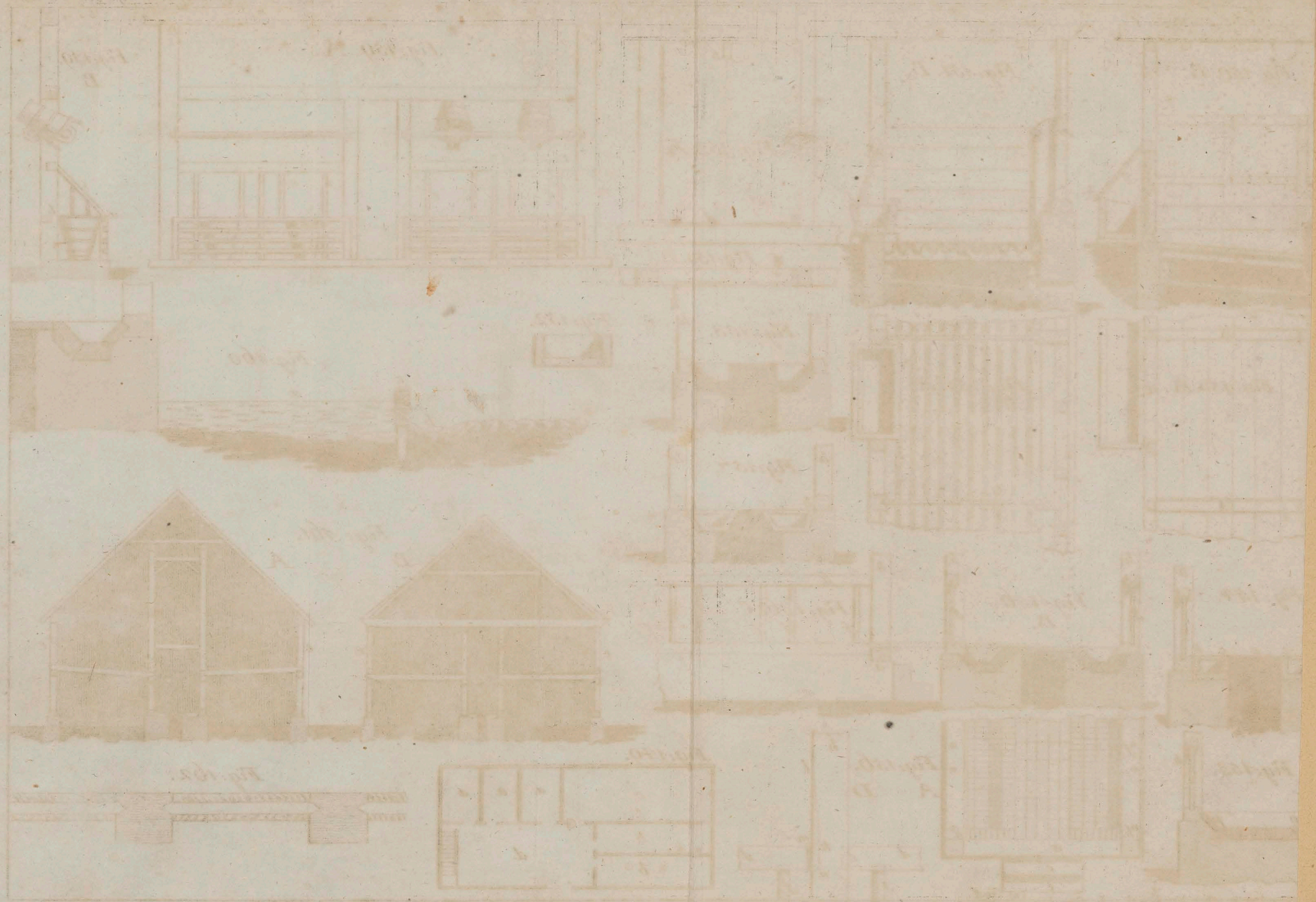
gorną część drzwi a otworzysty spodnią. Że twarda ta część drzwiów osobne mocne okucie i zasuwy mieć winna rozumie się samo przez się.–

Pan Borheck w swoiem Budownictwie wieyskiem Landbaukunst doradza robić ~~w~~ obok drzwiów forthę 2 stopy wysoką a 1 stopę szeroką dla wypuszczania prosiąt, lecz takie wstrzymać prosięta gdy samę maciorę otwarty drzwi wypuścić przypada.? Cel więc tylko przez pot tym sposobem osiągniętym zostanie; ten sam przypadek będzie robiąc /: podług innych :/ forthę zasuwaną w spodzie drzwi samych.

Nakoniec jeszcze to zostaie do uważenia, że kiedy powała w Chlewie swinskim nie iest szczelną i mocną, nie tylko pasza na niey złożona prędzey nie ulegnie zepsuciu ale nawet dach Dachówkowy podług robionych w tym względzie doświadczeń prędzeniu podpadnie zniszczeniu od mocney pary swińskiey niżeli nad innemi Stayniami.– Dlatego pokrywać Dachu Dekówką Lehmschindeldach oprocz innych korzyści w tym przypadku na pierwszenstwo przed dachówkowem zasługuie.–

Fig: 150. B.
Fig: 151. B.
Fig: 153. A
Fig: 153. B.
Fig: 159. A.
Fig: 159. B
Fig: 150. A.
Fig: 151. A
Fig: 158.
Fig: 152.
Fig: 160.
Fig: 157.
Fig: 161.
Fig: 154.
Fig: 156. B.
Fig: 156. C.
Fig: 155.
Fig: 156. A D
Fig: 149.
Fig: 162.
10 Fuss.
zu Fig: 150. 151. 154 bis 159.

Stajnie dla Bydła *Gilly.* Rindviehstallen

czyli Chlewy

§. 143. W zakładaniu i rozrządzaniu Stajen dla Bydła nasamprzód uważać trzeba na różne klassy Bydła, na podział i ~~rozkład ich~~ i odosobnienie, a nakoniec na stawianie go. – Stada bydła mogą się albowiem składać: Z krów doynych, Byków, krów jałowych jałowych (: to iest dorosłych ale nie doynych i nie cielnych :), z tak zwanego jałownika młodego *Jungvieh* od 2 do 3 lat, z cieląt, wołów roboczych, i wołów karmnych – Byk Zuchtstier – Bulle Jałowica gälte Kühe Kälber – Zugochsen, – Mastochsen

W wielkiem gospodarstwie odosabnianie tych różnych klass Bydła rogatego iest potrzebne częścią dla sposobu ich paszenia i rodzaiu paszy, częścią dla odłączenia płci męskiey od żeńskiey. – Także woły robocze osobno się stawiaią i ~~osobne~~ karmne od innego Bydła, i każda z tych trzech klass osobnych i od siebie poodzielanych Stajen wymaga.

W małem gospodarstwie takie przedzielanie często nie ma mieysca, i może go nie mieć dla tego, że łatwiey w niem różnego rodzaiu karmy dopilnowdać można – Fütterung

Uwaga W anglii (: iak się o owcach namieniło :) także się i Bydło w polu trzyma lub przynaymniey w lecie się pasie, i tam mu się wiele słomy podściela –

Jeżeli więc iest znaczne stado bydła, potrzeba nayprzód osobne Stajnie obmyśleć dla krów doynych, ~~a osobne~~ i dla byków, bo te klassy dużo gorętszey lub przynaymniey i lepszey karmy potrzebuią iak inne.

Jałowice mogą być razem z krowami, albo osobne mieć Staienkę – równie iak woły robotne, bo pospolicie ~~nad~~ około pierwszych Dzieciołu, a około wołów parobki maią staranie – Stajnie na woły karmne naylepiey w bliskości Gorzelniów i Browarów się umieszcza – Gälte Kühe – Kuhstall

Jałownik i odsadzone cielęta ieżeli ich iest wiele odosobnia się, i w osobnych Staynicach umieszcza, Jałownik ~~cielęta młode~~ dla tego żeby od dorosłego Bydła kopane były, zaś cielęta odsadzone dla tego aby biegać wolno mogły, i aby ~~im mleko dawać było można i od krów tym łacniem były oddalone~~ – im czasem Dziewki mleka nie dodawały ulewaiąc go po wydoieniu krów, gdyby w iednym mieyscu ~~z niemi~~ stać miały z krowami. Jungvieh – abgesetzten Kälber

Lecz chcąc tyle robić osobnych Staien staienek wypadłoby albo wiele albo wielkie robić zabudowania zkąd znowu koszta reparacyi by się powiększyły, i wiele innych nieprzyzwoitości by się namnożyło; dla tego naywięcey gdzie niewielka iest liczba bydła, i osobnych stawianie Stajenek nie nadgrodziłoby korzyści z jałownika i cieląt, zwykło się jałowice wraz z krowami w iedney Stayni stawiać, i w niey robić ~~małe~~ proste odgrodzenie dla cieląt.

§. 144. O Stawianiu Bydła w Staynïach

Rożnego są zdania Gospodarze w stawianiu Bydła
w Staynïach. Wielu ony chcą go stawiać rzędami w poprzek
Budowli; co popieraią nie mało znaczącemi przyczynami,
do iest: Można robić podziały korzystne dla rożnych klass
Bydła, także podczas ięśliby w niem zarazy lub choroby* Herde-
Dalej że gdyby było kilkoro drzwi do Stayni, można mieni
bydło prędko wyganiać w czasie pożaru wszelkiego, i także
i nieszkodliwie – Także że odpływ uryny z Stayni taki
iakiey iest lepszy; a nakoniec że Staynia mocnieysza
iest kiedy iest powiązana ścianami poprzecznemi –

* Podczas zaraźliwych Chorob w Bydle, przedziały takowe nie byłyby dostarczaiące, ale doradzeć iest rzecz w takim razie do osobnych stayen dla chorego bydła przeznaczonych go przepędzać, które w odległości pewney od Folwarku być wystawiane winny – ~~także~~ ~~wypędzonego~~ a naylepiey w Gaiu iakim iest. Herde

Herde

Te powody są prawdziwe, szczególniey zas ostatni tyczący się mocy Budowli zasługuie na uwagę. Lecz poprzeczne ściany daiąc utrudziłoby się przez nie rozdawanie paszy bydłu gdyby go było wiele, co iednak w wielkim Gospodarstwie wiele znaczy;

Inni Gospodarze są za stawianiem bydła rzędami w podłuż budowli, bo z komor na paszę, będących w końcach lub z boku stayni, rozdawanie paszy i dozor się ułatwia bardzo, co nie tylko dzienną, ale godzinną korzyść przynosi – co się zaś tyczy pożarow i zarazy w bydle te na szczęście nie często się przytrafiaią. Rindviehherde

Stawiaiąc bydło rzędami w poprzek budowli rozdawanie paszy fütterung w każdey ścieżce osobno się musi odbywać, i komory w których się karma czyli pasza składa nie mogą się wygodnie umieścić bez tego aby wiele mieysc pustych w Staynïach nie zostawało; porownywaiąc więc oba te sposoby stawiania bydła, ich wady i korzyści zdaie się, że dla wielkiey liczby bydła stawianie go rzędami wzdłuż iest stosownieyszym, co się w tym razie tyczy mocy budowli można ią innemi środkami otrzymać.

Doświadczenie zdaie się to potwierdzać ieszcze tem, że w okolicach gdzie są wielkie pastwiska i łąki i gdzie chowanie Bydła iest głowną rzeczą, w takich stawiać się go zwykło rzędami podłużnemi w Staynïach, przeciwnie zaś na wygorzach gdzie mało iest łąk a zatem i mało bydła chować można tam się go stawia w poprzek budowli. Bruchgegenden Rindviehzucht Rindviehstand

Dopóki wszystko do iedney Stayni należące bydło pomieścić się dać może w dwoch a naywięcey czterech rzędach w poprzek budowli, iest obojętną prawie rzeczą z względu wygody i dozoru czyli by go się w poprzek lub wzdłuż postawiło rzędami, i ieżeli ieszcze nie ma się go

czyli

ciągle trzymać na paszy Stajenney ale codziennie na
pastwiska itp. pola ugorzyste wypędzać, stawianie go rzę:
dami w poprzek byłoby nawet lepszem. – Widziemy
więc że wielość bydła wpływ ma na sposób stawiania Wechsstand
go – Dalej ieszcze tododay trzeba, że gdyby zaszczupła obszerność po
dworza w folwarku nie dozwalała robić Stajen długich Kuhstall
ale prawie kwadratowe, lub by w nich bydło w kroł:
kich czterech krótkich rzędach wzdłuż budowli stawiać się musiało
wtedy stawianie go rzędami w poprzek dla większey liczby
przystępowo byłoby korzystnieysze –

Te i tym podobne względy powinny się więc podług miey:
scowości rozważyć, i podług nich Stajnie rozporządzać –
Szczególniey wyiątek tu robić mogą małe gospodarstwa
włościan, Kolonistów, gdzie często Stajnie na bydło z miesz:
kaniami pod iednym dachem, o takich niżey mowa będzie
tu zaś iest o większych –

Dla wygodnego Dozoru i pielęgnowania Bydła rogate:
go należy ieszcze to, aby go nie stawiać u żłobów w zwy:
czayny sposób przy murach wstawionych i do nich przytwier:
dzonych, bo nie tylko iest niewygodnie ale nawet niebez:
piecznie przeciskać się wszędzie pomiędzy uzbroione ~~rogi~~
łby tych zwierząt aby im nakłaść karmy. – Nawet by:
łoby to nie po gospodarsku bo się sprzeciwia naturze tych
zwierząt żeby sobie karmę z góry na dół wyciągały, przez
co się iey wiele w gnóy rozdeptuje. – Stawianie więc żło:
bów i Drabin wzdłuż murów, w takich by tylko Stajniach
było do usprawiedliwienia gdzie liczba bydła iest niewiel:
ka, i stawiać się go może obszernie od siebie –

Wiadomo iest że oprócz Stanowisk dla Byków * Ständen
/: których się rachuie iednego na 30 do 40 krów :/ nie daie
się żadnych ścian przegrodnych ani Drewna pomiędzy Latierbäume
bydłem tey samey klassy; mimo iednak tego potrzeba
obrachować naprzód obszerność Stajni dla daney liczby
bydła, i takiego, i nigdy mniey nie brać, ale raczey
więcey na iedną sztukę bydła, niżeli rzeczywiście by wy:
padało gdyby się między każdemi dwoma sztukami
przegrodę robić miało. – Też samo się dotyczy długości Żło: Raufen
bów i Drabin, lub ~~ich~~ ilości przedziałów gdyby dla każdey sztuki bydlęcia ~~ż~~ ~~ło~~:
przedziały w nich były robione

* Byki stawiaią się zwykle w końcach rzędów porządnych
Jeżeli stać maią przy iakim przechodzie w Stajni, potrzeba
po obu stronach stanowiska, lub przynaymniey od strony
przechodu porobić 4 stopy wysokie ściany, iak w stano:
wiskach dla koni.

Jaką naymniey możnaby dawać obszerność stanowi:
skom dla Bydła rogatego, tu się iak następnie wy:
szczególnia:

Dla małey krowy wieyskiey 3 stopy szerokości 6½ długości,
bez żłobu rachuiąc. itd:
Dla wielkiey krowy 3½ stop szer: 7 stop długości bez żłob.
Dla wołu wieyskiego 4. — — 7½ do 8. D° itd
Dla większego wołu 4½. — — 8 — D° itd
Dla cielęcia ~~młodego~~. 3. — — 6. –
Dla cieląt ~~większych~~ małych tylez, dla tego że się nie wiąż;
zą, ale wolno po stayni biegaią.

Na szerokość wywyższonego przeyścia za żłobami Futtergang wraz z żłobem i drabiną iak niżey zobaczemy, naymniey 6 stop. Futtergang

Szerokość Ścieszki za rzędami bydła naymniey 4 stop

Nakoniec nie powinno się więcey bydła stawiać wrzędzie każdym przy sobie iak 15 do 20 sztuk, to iest pomiędzy poprzecznemi ścieszkami czyli wychodami, tak dla tego aby w czasie pożaru tem prędzey bydło wygnać było można, iako też że pospolicie na iedną Dziewkę 20 krow rachuie się do opatrywania naywięcey. –

Biorąc więc te wymiary za zasadę, znayduie się podług następuiących Planow, że ~~teraz~~ stawiaiąc wielką liczbę bydła rzędami w poprzek Budowli, więcey mieysca zabierze, iak stawiaiąc go rzędami w podłuż. To właśnie mowi za stawianiem go rzędami w podłuż bo większa lub mnieysza przestrzeń do zabudowania w wieyskiem Gospodarstwie iest rzeczą ważną, bo ta za sobą pociąga nie tylko mnieysze lub większe koszta pierwszego zbudowania ale i utrzymywania Dachow i całey Budowli. –

Lecz gdybyśmy chcieli dawać pierwszeństwo w każdym zdarzeniu Stayniom bardzo głębokim w których by Bydło trzema lub 4ma rzędami wzdłuż stać mogło, a co istotnie naymnieyszey długości ścian drewnowych wymaga; zaniedbalibyśmy wziąść pod uwagę nayważnieyszey okoliczności, to iest: że nie wszędzie i zawsze mieć można długiego i grubego Drzewa na Belki a zatem i Drogiego, przeciwnie zaś krótsze i tańsze z naybliższych lasow mieć by można

Te Staynie gdzie tylko dwa rzędy w podłuż Bydła przy wspolnym między żłobie Futtergang stoi, maią widocznie tę niedogodność że gnoiu ze stayni ‒ gdzie to iest w używaniu ‒ wozami wywozić się nieda tak łatwo –
Ten sam przypadek iest i dla 3ch rzędow – Zaś czterzy rzędy wymagaią bezmierney iuż szerokości 51 stop. w świetle –

Jeżeli iest długie Drzewo Budowlane pod ręką, ktorego by użyć można, wiele się zyska na wygodnym Dozorze i pielęgnowaniu wielkiego stada bydła, daiąc

Składy

Składy na Karmę czyli komory, i Źdźbełki Sypialne itd: wzdłuż iednego Frontu, a z drugiey Strony to iest wzdłuż frontu od dziedzińca robiąc 3 lub 4 stopy sze: roko występuiące Obdaszę czyli Ocap Überbau des Daches Obdaźnica

Każdy więc z tych sposobow ma swoie niedogodno: ści i korzyści, nad ktoremi Budowniczy podług miey: scowych okoliczności zastanowić się powinien, nim by się myślom Gospodarza dowodami gruntownemi sprze: ciwić się odważył —

§. 145. O Scieszkach międzychlewowych. Żłobach Drabinach i Składach paszy.

Bydło w lecie albo się na Pastwiska wypędza, ~~albo~~ i tylko w Zimie się Karmi Sieczką przemienną i Je: czmienną, i Sianem, lub też przez większą liczbę gospoda: rzy wprowadzony iest zwyczay iako przez nich za nayko: rzystnieyszy uznany sposob, paszenia go i trzymania ~~na~~ w Stayni, co szczegolniey w takich mieysc[ach] się używa gdzie Sia: na dobrego podostatek, gdzie są żyzne pastwiska Fettweide i Trawa w obfitości się znayduie. — lub gdzie się wiele sieie uprawia Ziół Warzyw Futterkraut, bo z korzyścią iest większą Trawę (: w przypuszczeniu że pastwiska weideplätze nie są zbyt odległe :) do Stayni donosić, a niżeli ięy wiele na ~~[illegible]~~ Pastwisku zdeptywać, i psuć Uryną bydlęcą, a na: koniec Nawoz tracić lub go pozwolić wykradać. —

Uwaga Ażeby przy tey okoliczności dadź wyobrażenie o po: trzebney obszerności na skład paszy — wyłożę uwagi P. Riema: Pomiędzy wszystkiemi Ziołami Futterkrautern. Koniczyna hiszpańska także i hollenderska, Esparsetta, Lucerna etc. maią pierwszeństwo. Oprocz koniczyny ktorą się sieie w polach, ~~w~~ in beständigen Koppeln, lub na ugorach, lub pomiędzy ię: czmieniem, można i innemi Ziołami bydło karmić iakoto Wyka Wicke. Pszennym srutem Weitzenschrott Karpielami Runkelrüben marchwią Kohl, Ziemniakami, a szczegolniey zaś Liścia z tych ostatnich i ~~Ziol~~ Trawy w Lecie używać za paszę ~~[illegible]~~ zaparzaną brühfutter. Także się i Konicz[y]nie na Sieczkarni i z Sieczką miesza. Naylepiey iest ieżeli się zaopatrzemy w Siano z łąk naturalnych i Kunsztownych aby nim Bydło przez całą zimę się kar: miło. — Gdyby tyle Siana mieć nie można zastąpi się go Słomą. Długa Słoma żytna rznie się na Sieczkę i używa się dla koni, ale także i dla Bydła — Słoma letnia Sommerstroh ma pierwszeństwo przed zimową, lecz i pierwszey użyć można mięszaiąc ię z Sianem — Przy Gorzelniach i Browarach, Wywary i Słodziny są dobrą karmą dla Bydła. Gdzie się w Zimie Słomą ma karmić, potrzeba Sieczkę słomianą mięszać z sieczką z Siana lub Koniczyną lub Srutem, sparzać to wodą i po ostygnięciu Bydłu dawać —

Karmić trzeba Bydło trzy razy dnia to iest rano w po
łudnie i wieczór, i dozrzec aby złoby w czystości były utrzymy
wane – Lecz zwyczay dwarazy tylko dnia dawać żrzec bydłu
zte skutki dla niego bardzo sprawia

Daley, do dobrego pielęgnowania Bydła czyli chowu na:
leży dobra czysta woda. – Poi się go albo w Stayni, albo li
też na Podworzu z Korytach – w ostatnim razie trzeba za
każdą razą Bydło z Stayni wyganiać.

Chociaż wywyższone tak zwane międzyżłobia Futter
gänge z swoiemi Złobami i Drabinami powiększey
części za naypotrzebnieysze i naypożyteczniejsze urządze:
nie uznane zostało w Staynach dla bydła, znaydują
się iednak okolic np w Meklemburskiem i innych miey:
scach niższych niemiec, gdzie się Bydłu pasza na ziemię gotu
ściele – Przyczynę tego tem starają się usprawiedliwić
że bydło karmę w złobach rozgrzewa chuchaniem, i traci
chęć iedzenia – Wstrzymuię się nad dawaniem w tem
zdanie, i raczey przystępuię do opisania zwyczaynych
międzyżłobiów. Złobowiów futtergang

Złoby dla bydła powinny podług zdania wielu Gospoda
rzy bydź 16 do 18 cali szerokie, 9 do 12 cali głębokie. Zła:
dzenie ich iest rozmaite, iak następuie_

W fig: 154 do 157. są h h drewnianemi słupkami
lub słupami, stawiaią się na przyciesiach w odległości
co 15 stop mniey więcey; same zaś przyciesi leżą na pod:
murowaniach wywyższonych. Pomiędzy temi Przycie:
siami znayduie się właściwy Złobowiec, na którym
są Złoby, a między Złobami temi ściepeczka czyli miedza. międzyżłoba

Złoby robią się pospolicie z drewna, lub kamienne,
te ostatnie byłyby pożytecznieysze. – Drewniane Złoby prę:
dko butwieią od przemienney wilgoci, i wycinane z je:
dnostaynych pniow drewna grubego są zniszczeniem lasow.
dla tego w królewskich budowlach ~~Gospodarskich~~ nadgrąd.
są zupełnie zakazane, i tylko z tarcic zbiiane są dozwo
lone –

Fundament na którym przyciesi leżą, tak ma bydź
grubym aby na nim i Złoby bądź drewniane bądź ka:
mienne spoczywać mogły. – Czasem ieżeli Złobowie
iest wąskie, cała przestrzeń a fig: 155 się pełno wymu:
ruie, ieżeli zaś szeroko to się środek między fundamen:
tami zazwyczay ziemią wypełnia fig: 154. i z wierzchu
Zędrowką lub Kamieniem polowym brukuie, a nawet
tylko gliną równo wybiia –

Ponieważ Złoby nie mogą bydź węższe iak się wyżey
przepisało, a miedza czyli ściepeczka między niemi nie tyl:
ko bezpieczną od bydła, ale i wygodną bydź winna, idzie
więc o naznaczenie potrzebney szerokości całego Złobowia.

Nie może zastugiwać na naśladowanie sposob robienia podtug fig: 155 Żłobu wspolnego, iak go niektorzy proiektowali; bo albo go Bydło do czysta wyprożnić nie może, albo ieżeli iest wąski tbami się wrażenmie układać musi; także nie iest bardzo ochędożnie, chodzić żłobem bydź przymuszonym ieżeli w nim czasem karmę zwilżoną się bydłu daie.

Robiąc Żłoby z tarcic podtug fig 154 powinno się ie umacniać tu i owdzie rozparstkami bc w gorze pomiędzy przednią i tylnią tarcicą dla tego że idą ciągle bez żadnego przedziału, ziemia w między tłoczyła by na tylne ich sciany czyli tarcice i wypychała bycie. — Ponieważ zaś te rozparstki, ktorych wiele by dawać wypadało w Żłobach z pionowemi bokami, czasem byłyby przeszkadzające, dla tego dla uchylenia potrzeby dawania wielu tych rozparstkeh lepiey boki w Żłobach pochyło podtug fig: 157 osadzać, co i dla Bydła będzie wygodniey. — [Spreitzhölzer]

Chcąc robić Żłoby murowane z cegły, potrzeba na to użyć dobrze bardzo wypalonej, rowmie i starania dołożyć aby były szczelnie przyciśnane i spojane, ieżeli maią zupełnie odpowiedzieć swemu celowi; spoienia gładko i rowno powinny bydź zamazywane, zaprawy cementowey tu się użyć powinno aby chędożenie Żłobow łatwo i dobrze odbywało się. — Także nie można ich zaraz używać po wymurowaniu, ale czas niejaki zostawić —

<u>Uwaga</u> W niebytności Trassu cementowego, można użyć mieszaniny wapna, tłuczoney cegły, i krwi wołowey. — i nierobić iey więcey na raz iak iey w iednym dniu lub lepiey iescze w poł dnia, można spotrzebować. [Ochsenblut.]

Figury 155 i 156 B okazuią dwa rożne sposoby murowania Żłobow z cegły; toiest w fig 155 cegły p są kładzione na płask i wmikaią gornemi krawędziami w fele przyciesi — zaś w fig: 156 B cegły p są kładzione na sztorc pod przyciesią. — Chociaż żłob podtug fig: 155 więcey ma murowaney głębokości, ale się przez to przycieś sama ostabia i sam Żłob nie iest tak trwałym iak podtug fig 156, gdzie wszystkie cegły są na sztorc murowane —

<u>Uwaga</u> Żłoby podtug życzenia niektorych Gospodarzy tak murowane iak ie fig: 158 okazuie, ani przez bydło mogą bydź zupełnie wyprożniane, ani dobrze wyczyszczane.

Konstrukcyą całego Żłobowca wyraźnie wystawiaią nam Figury 156 A i B. Cegły w Żłobach są wszędzie na sztorc przy sobie stawiane i murowane, i między iest także cegła na płask wyłożona. — Zamiast tego posadzkowania cegłą możnaby dla oszczędności iak się wprzey wspominało dać układ gliniany, iednakowoż nie tylko to samo z siebie nie iest trwałym ale i cegły tylnie z ktorych się żłob murowany składa nie mogą się tak mocno trzymać siebie, iak [Lehmschlag]

kiedyby

opieraiące się o cegły samey porządzki, na wapno kładzioney. —

Szerokość między iest 3 stopy 1 cal. zatem cała szerokość Żłobowa wraz z Przyciesiami ma stop 7 cali 5 szerokości — W taki sposob są urządzone Żłoby w Stayni murowaney 40 stop w świetle szerokiey w Dobrach Parek zwanych Krola Pruskiego, w ktorey bydło we 3 rzędy wpodłuż stoi. —

Jak wysoki ma bydź Żłobowiec nad Podłogę Stayni krowiey, zawisło to tak od wielkości bydła, iako też częstokroć od tego, czyli Gnoy z stayni ma się wyrzucać, lub też czyli (: co iest zawsze niemiar nagannem :) ma leżeć przez całą Zimę w Stayni, przez co się Podłogi Stanowisk coraz podnoszą. — Za zasadę brać tu można, żeby wierzchnia krawędź przyciesi nie była nigdy wyżey iak 2 do 2½ stop. nad podłogą, a to podług wielkości bydła —

Tam gdzie się Żłobowiec kończy przy poprzecznem przeyściu w Stayni, daie się poprzeczna przycies, iak to w fig: 156. C. i w A pod literą a widać. Ta poprzeczna przycies (zwana Geschlinge) leży końcami pod długiemi przyciesiami i iest w nie wrznięta w części, i służy do utwierdzenia Żłobow murowanych w końcach. — Aby zaś na wywyższoną między wyższe było można daią się, iak w fig: 15A lit: c. okazuie Schodki murowane lub drewniane —

Niektorzy probowali Żłobow z kamienia piaskowego, albo z całych bałwanow kamienia wykuwanych albo składanych z płazow. Że iednakowoż kamień piaskowy więcey w siebie ciągnie wilgoci iak dobrze wypalona cegła; dlatego inni chcą twierdzić że się Żłoby z niego robione nie dobrze chędożyć mogą, przez to bardzo prędko się zakwaszaią versauern, i chęć iedzenia bydłu psuią i że sobie to Zęby na nich wyciera —

Inni przeciwnie doświadczeni Gospodarze sądzą, że bez namysłu można używać Żłobow z kamienia piaskowego wyciesywanych, gdzie tylko ie mieć można za pomierną cenę — Żłoby te czasem tak są długie z iednostaynego kamienia że przy nich 15 do 20 Sztuk bydła stać może w rzędzie, mogą więc bydź bardzo wygodnie chędożone ieżeli zarazem materyał sam to iest rodzay kamienia iak się wyżey wspomniało nie iest temu na przeszkodzie

Niektorzy Gospodarze tak dla zachowania większey czystości w Żłobach, iako też ieżeli się karma zalewana wodą bydłu ma dawać, doradzaią dawać Żłobom mały spadek czyli pochyłość od iednego Końca do drugiego. To dla karmy mokrey nie mogło by bydź dobrem, bo polewka Brühe zciągnie się ku końcowi niższemu, nie będą iey mieć bydlęta stoiące przy końcu wyższym, lub przynaymniey nie tyle — co się zaś tycze takowszego

chędożenia Żłobow, to niestety doswiadczenie często nauczyło, że kady się co z łatwością robić może, właśnie się też naynicdbaley robi.

Dlatego P. Riem w dziele swoim Ekonomicznym przykaza inny sposob, to iest: uzywać radzi garncarskich garkow czyli lub drewnianych Kublow czyli wiader Tubben. podług fig 159 A. B iedno dla każdego bydlęcia. Garncarskie garki czysciłoby się na samem mieysca, zaś drewniane wiadra odeymowałoby się i wieszało przewrocone na rusztowaniu Żłobowem gdy z nich woda się odsączała. — Tubben

W tym przypadku znika potrzeba robienia Żłobowca zupełnie, ale dla każdey pary bydła trzeba stawiać rusztowanie iak fig: 159 A okazuie — Gorna powierzchnia ab tego tak zwanego Jasła fig B może być tarcicami obłożona i w okrągłe w nich dziury wstawiałoby się Garki lub Wiadra — i znich z nich wyimowało. Drążki c do tego służyć maią aby odpasabniały bydlęta izby te gdy iedzą nie szkodziły sobie — Futterbank Hä[illegible]

Lecz gdyby poiedyncze Żłoby za lepsze uznane być miały, możnaby użyć tutay Żłobow z lanego żelaza iak dla Koni się niżey opisze, wmuruiąc ie w Żłobowcu zwyczaynie wywyższony, i byłyby lepsze i trwalsze iak garncarskie lub drewniane wiaderka — Że iednak nie podlega wątpliwości iak wiele chędożenie tych poiedynczych Żłobow rownie iak dawanie w nich karmy i poienie bydła, czasu zabiera, dlatego daię pierwszeństwo Żłobow z cegły murowanym i ciągłym iakie fig: 156 wystawia, i iakie wszędzie za naylepsze się być potwierdziły —

Przy Żłobach ciągłych można w każdym razie tyle bydła postawić iak go obszerność mieysca dozwoli, ieżeli szczeble w drabinach w rowney od siebie będą osadzone odległości, lub ich się ich całkiem żadnych nie da. — W obu przypadkach iednak bydło sobie wzaiemnie szkodzić może bardzo łatwo, a w drugim przypadku nie można go w sposob korzystny (: niżey opisać się maiący:) wiązać. Lepiey zatem będzie, dawać szczeble czyli kołki, tak nastąpuie, iednak oznaczywszy iak się wyżey mowiło szerokość Stanowisk podług wielkości Bydła. — Sprosse Kuhstacken Stand[illegible]

Zawsze co czwarte a naywięcey w piąte Stanowisko stawia się Słup h fig: 156. A, B, C i D. na przyciesi leżącey na Żłobowcu przed Żłobami, i to tam na granicy między dwoma Stanowiskami. — W takich Stayniach w ktorych Żłobowce idą wzdłuż budowli, te Słupy służyć mogą do podparcia belek za pomocą Siestrzan — W takich zaś gdzieby Żłobowce w poprzek Budowli być miały Słupy te do belek lub przeym między niemi musiałyby być przytwierdzane i może tylko niektore służyłyby tylko za Słupy Siestrzanowe. Viehstand Schwelle Futtergänge

Rygle d maią 5 cali w kwadrat. ~~w~~ iednym swym
końcem e fig. D wmkaią w słupy na czop zwyczayny ale
przestrony. luzny zas drugiemi końcami k zakładaią się na
tak zwany czop wsuwny Schleifzapfen w też słupy. Że: Schleifzapfen
by się zas. te drugie końce nie podnosiły w gnieździe Schleifloch
wsuwnym można temu zapobiedz wbiiawszy kołek m
drewniany w gorze. Gniazdo dla czopa zwyczaynego bę:
dzie wysztamowane podług linii nkn, a dla wysuwnego Schleifzapfenloch
podług linii nkl aby rygiel d z niego wysunąć i potem
ieżeli potrzeba zupełnie wyiąć się dał.

Kołki czyli drążki ff Rouget rowże laski ~~tak zostawiać~~ potrzeba aby na: Stäbe Kuhstacken
przeciwko środka każdego stanowiska zostawiały mię:
dzy sobą otwór fig: 156. A,C. na 2½ stop szerokości mniey
więcey. Następny kołek osadzi się w odległości takiey zno:
wu żeby między otworami zostawało 1 do 1½ stopy
przestworu około. — Rygel d daie się nad przyciesią
tak aby iego spodnia krawędź była na 2½ stop mniey
więcey nad wierzchnią krawędzią przycieśi.

Uwaga Że te wymiary dla wołów z wielkiemi roga:
mi i Buhajów w stosunku większe być muszą, ro:
zumie się samo przez się. Także i to że dla młodego
i małego wzrostu Bydła Żłoby i drabiny w stosunku
mniey stawiać wypada, — a niżeli się wyżey wspomnia:
ło. — Dla cieląt żadnych się nie daie Żłobowiow ani
Drabin, ale tylko drewniane Żłoby tu i owdzie się po:
stawią we Stajence —

Koły ff czyli laski są około 2 cale grube z drzewa wielkiego Rouget zwięzłego Zake Stake — Zake
bo się u nich bydło wiąże. są wprawione w rygiel i przy:
cieś na czop okrągły, iednak tak, że podniosłszy rygel do
gory z nim razem podnoszą się i koły czyli drążki bę:
dzie można wen wbite, zas wyimuią się łatwo z przy:
cieśi. — Dalej, na każdy drążek zakłada się wić wikłowa weidene ringe
lub tylko na ieden w każdem stanowisku, u tych wici
wiążą się postronkami lub łańcuszkami bydlęta * —
Jeżeli więc w czasie pożaru lub dla inney iakiey przyczyny
prędko wypada Bydło z Stayni wypędzić, tylko się ko:
łek z nad gniazda wsuwnego wyciągnie, rygiel podniosł.
szy wszystkie wici z postronkami opadną z drążków weidenringe
na przycieś. przez co 4ro lub 5ro Bydła się uwolni na raz.

* Nie iest do poięcia że w Anglii gdzie tyle Żurineśom
domowym wolności nadaią, takiemy wyżey mówili,
iednak krowy w niektorych mieyscach ujarzmiaią
łbami, pomiędzy dwoma palami ie utrzymuią
gdzie bydle w tem położeniu od muchi owadow się o:
gnać nie iest w stanie —

§. 146. o Podłogach w Staymiach dla Bydła.

Podłoga w Stayni dla Bydła bydź winna sucha, i tak wybrukowana, azeby mocz dobrze mogł odpływać. Każdemu Stworzeniu szkodzi, przemieszkiwać w zaduchu własnych swoich Exkrementow, i zdrowe czyste powietrze tak mu iest potrzebne iak pokarm. Dla tego }: podług mnie }: nigdy dobrego Gospodarstwem zwać się nie będzie zasługiwać to, gdzie się Gnoy przez długi czas w Krowiarni pozostawia i codziennie się go więcey przybywa przez podściełanie barłogu —

Ieżkolwiek bądz, kiedy kupienie się Nawozu w Stayni braknieniem Czeladzi się często usprawiedliwia, kiedy z względu dobraci nawozu za korzystne znalezione zostało, a zatem aby tylko Bydło w suchości stało, i nie cierpiało, to i takie Gospodarstwo dobrem by nazwać można; Potrzeba jednakowoż aby podłoga w Staymiach iakimbądz sposobem była ustalona; inaczey nawozu ~~inaczey~~ być z nich nie było można wyprządzić tylko z trzecią ziemi, ktora dla tego że odpływ moczu w takim razie iest zupełnie zatamowanym w krotkim bardzo czasie się w mokradła zamienia pod Stanowiskami. —

Dylowanie Krowiarn wymaga wiele drzewa a zatem iest zniszczeniem lasow, chociaż kładąc dyliny szczelnie i chędożąc zawsze stanowiska z gnoiu taka podłoga w krowiarniach trwalszą bydź by mogła a niżeli w Staymiach końskich — Ponieważ stanowiska takay nie przedziałaią się, i bydło nie wybiia swemi miękkiemi kopytami tak dylin w szczegolnych mieyscach iak konie, można więc takay kłaść dyliny w poprzek w Stanowiska w całey ich długościach na legarach i drewnianemi kołkami przybiiać — Za Stanowiskami wybrukować by się musiało Drożynę i rynsztok żedrowką lub kamieniem połowym daiąc mu potrzebny Spadek.

W Brukowaniu Krowiarn kamieniem połowym, ktore iest naysposobnieyszem i naytańszem, na to uważać potrzeba, aby kamienie były iak naymnieysze i iedney iak bydź może wielkości, to iest naywiększe mogą mieć tylko 5 do 6 cali, lub mniey to iescze lepiey w średnicy — Ieżeli zaś razem i wielkiego kamienia użyć wypada, obracać ie się winno większemi powierzchniami do gory, to iest kłaść ie na płask, zamiast iak się robi w drogach zawsze na sztorc — Małemi kamykami można zrobić Bruk bardzo rowny, a nawet i bardzo trwały ieżeli nie ~~[illegible]~~ nazbyt się znowu zbyt małe —

Rząpl rowu Wymoszczenie.

Gang abschüssig ...

Fahrdamm auf den Kopf — lub auf die hohe Kante

Dla lepszego odpływu mocza im większy się da rynszto:kowi spadek tem lepiey, lecz znowu ieżeli Bydło w długich rzędach przy sobie stoi /: przez co dla spadku Rynszto:ka ostatnie stanowiska za wysoko by nad sobą złoby mieć musiały :/; lepiey będzie Rynsztoki te nayknot:szemi drogami po za staynią prowadzić ile można lub im dawać mniey spadku, a nayminiey $\frac{1}{3}$ do $\frac{1}{4}$ cala na pręt polocrny. — Ponieważ to iest nayminiey:szym spadkiem iaki rynsztokowi dawać można, i uryna z gnojem zmięszana bez tego niedobrze odpły:wa; można temu odpływowi tem pomodz, wykła:daiąc dno samo rynsztoku Cegłowką choćiażby ści:pła miała brukiem kamiennym. — bekke der rinne

W stanowiskach samych w krowiarniach liczit od złobow ku rynsztokowi nie potrzeba dawać żadne:go spadku lub bardzo mały, bo te zwierzęta swoie Ex:kremenţa wszystkie za sobą ku rynsztokowi opadać pozwalaią. — W wołowniach przeciwnie potrzeba potrzeba dawać takowy spadek, to iest około 3 cali na długość stanowiska 7 do 8 stop od złobow ku ryn:sztokowi, i to ieżeli bydz maią kamieniem polowym brukowane —

Dla przywiedzionych wyżey powodow, dla ktorych w krowiarniach stanowiska żadnego spadku mieć nie potrzebuią, niektorzy Gospodarze wprowadzili Układ fig: 160, gdzie krowy około 6^u cali wyżey się stawia a niżeli iest za niemi znayduiąca się Drożyna —

Stanowisko a iest tylko piaskiem wypełnione, c iest płotek wstrzymuiący ten piasek; nadto długość stano:wisk dla lżeyszych krow małych tak wymierzona iest tylko 6 stop, lub tylko taki wielka, azeby krowy nie inaczey iak po za stanowisko w rynsztok b łayno puszczać mogły. — Droga i rynsztoki wreszcie brukuią się kamieniem polowym drobnym.

Piasek sprawia krowom bardzo miękkie legowisko i gdyby się od gnoiu miał nieco zbrudzić, wyrzuci go się a innego świeżego piasku nasypie. — W tym osta:tnim razie dobrzeby było dadz pod tym piaskiem bruk kamienny rowno z brukiem w Drodze; a to aby przy wy:rzucaniu zapaskudzonego piasku nie wiele ziemi z nim wykopywać — że Bydło przy tem bardzo czysto u:trzymywać się może, iest rzeczą widoczną; także się kro:wy przyzwyczaią do nieco krotkiego stanowiska, bo nie mogą się w tył cofać byle by tylko miał przyzwoitą dłu:gość. — Że i złoby o tyle wyżey postawić trzeba, samo się przez się rozumie.

Uwaga w niektorych okolicach niższych Niemiec gdzie ieszcze mniey iak u nas trzymanie bydła na stayni iest za:prowadzone — Stallfütterung

zaprowadzone; częstokroć Stayni na krowy stawią za Stodoty. przez iesień dla zboża ozimego; ponieważ się zaś zaraz w nich wymłaca, iednaż więc przestrzeń którą dwa rzędy bydła wraz z znayduiącą się pomiędzy niemi drogą ~~zaymuią~~, niewywyższona, zaymuią przeznacza się na ubite mocno Boisko.

§. 147. O Wewnętrzney wysokości Stayen dla Bydła – o Powałach – Składach Paszy etc.

Taż sama okoliczność zachodzi tutay w się tyczę Pował i wysokości Stayen na Bydło iakeśmy w §. 126 w owczarniach wspomnieli. To iest tutay także potrzeba aby Staynia była ciepła, w zimie, i żeby zaduchy od Bydła nie przenikały przez Powałę do Karmy złożoney na Poddaszu dla tego wysokość Stayen zawisła tutay także od liczby Bydła, równie iak od tego czyli mało lub wiele powietrza naptywać do nich może drzwiami i oknami. Tu zdaie się zdanie niektórych Pisarzy być w sprzeczności z zdaniem Gospodarzy. Pospolicie na stada niewielkiego bydła daie się Stayni 9 stop wysokości, dla większego 10, a dla iescze większego 11 a dla etc: Manger nawet 12 stop przeznacza. Daiąc małym Stayniom naywiększą z tych wysokościow to się zawsze na to rachuie, że Gnoy w nich przez pewny przeciąg czasu pozostawać musi. – Daiąc zaś większym Stayniom 10 do 12 stop na wzwyż i dla większego Składu Paszy nad niemi robiąc się zwykle przynaymniey pod głównemi Belkami leżącą opuszczoną powałę z Straganami, nie zostanie więc tylko 7 do 8 stop na wysokość rzeczywistą samych Stayen co oczywiście sprzeciwia się powyższemu Prawidłu. Aby więc użyć szczelney opuszczoney Powały Senkgebälke Staynia pod nią winna mieć przyzwoitą dla siebie wysokość –

Kowgel mówi że się zwyczaynie daie wysokości obory dla małey ilości Krów. 7 do 8 stop. – dla średniey 9 10 a dla naywiększey 11 do 12. – w świetle.

O naystosownieyszey konstrukcyi pował opuszczanych w 2giey Części § 8 mówiło się. Lecz właściwie są i pozostaną Konstrukcyą która się nie zgadza zupełnie z ścisłemi prawidłami Nauki ciesielskiey zwłaszcza ieżeli Sciany Frontowe są budowane w Słupy i rygle – Jeżeli Sciany maią być murowane, i niemasz potrzeby stawiania Słupów zadnych z podpaskami ~~czyli dla pod~~ przy murach dla podparcia powały opuszczoney, wtedy właściwie Strych staie się niskiem piętrem którego belki podłogowe na swoich murłatach wspierać się muszą; – Dla czegoż więc nie budujemy podobnież kiedy Sciany maią być z Drzewa? – Frontowe Sciany tey wysokości co i sama Staynia, na nich Płatwy i Stragan

Stragarze, a na nich znowu przycieśi czyli Podwaliny Saumschwelle
dla mogącego się na nich postawić wstępy i rygle pię-
tra niskiego, bez wątpienia regularnieysze by wy-
daty Budowę.

Rachując że potrzeba na wyżywienie iedney Krowy
przez czas zimowy (: bo się w lecie Krowy karmi trawą
zieloną :) Siana Cent: 20 oprocz potrzebney Słomy, a
na kazdy Cetnar 15 Stop Sześciennych mieysca, znay-
dziemy że dla wielkiego Stada Bydła ieżeli Staynia wrze-
szcie nie jest za wąską bardzo, zwyczayny Strych nad
wszę nią zawsze będzie dość obszerny dla pomieszcze-
nia potrzebnego Zapasu Paszy (i.i. Siana i Słomy) dla tegoż stada na czas
Zimowy. Dla wielkich więc Stayen mniemam że po-
wały opuszczane są zupełnie niepotrzebne, ieżeli tylko
rzeczony Strych na skład tyże Paszy ~~ma~~ służyć może. —
Włościanin zas dlatego chętnie mieć chce w swey Stay-
ni opuszczane powały, bo Strychu na skład zboża i in-
ne gospodarskie przedmioty w swoich w ogólności bar-
dzo szczupłych Zabudowaniach potrzebuie, częścią dlatego
że do tego iest zmuszonym, kiedy np: Staynie i Stodoły kto-
re rożną maią wysokość pod iednym Dachem chce po-
mieścić —

Dalej trzeba uważać że daiąc iednakową pochyłość Da-
chom nad budynkiem 30 i 40 stop szerokim, Strych nad
pierwszym 2 razy blisko będzie mieć więcey obiętości mniey
iak nad drugim, i potrzebować by mogł opuszczonych po-
wał. — Które w szerszym iako niepotrzebne oszczędziły by
Kosztow na Drewo —

Ale nawet i w Budynkach wąskich zapomocą wyso-
kich i bystrych Dachow obłąkowych Schleppdach można
potrzebną obszerność Strychow otrzymać — a co się tyczę
na korzyść pował opuszczanych zachwalaney Dogodno-
ści że zapomocą Okien czyli Luk w Scianach frontowych Luken
nad temiż powałami będących zaraz Siano z podworca
na Strych składane bydź może, a zatem żadnych Dymni-
kow Siennych Heuluken na to nie potrzeba, odsyłam
Do tego co się w § 125 fig: 131 mowiąc o Lukach w Owczar-
niach, które tę wygodę zastępuią, bez pował opuszcza-
nia potrzeby. —

Jeszcze chcą niektorzy głowny pozytek z pował opu-
szczanych wyprowadzić podług układu fig: 161 A* i B.
to iest że zielona pasza będąc złożona za pomocą Okien
czyli Luk e e na powałę opuszczoną, może bydź przestwo-
rami i i bezpośrednio na Drożynę żłobową Futter
gang zrzucaną dla bydła. Ze tym sposobem ieden człowiek
iest w stanie (: iak twierdzą :) napaść 100 sztuk bydła
a co gdyby się zieloną paszą w Komorach lub piwni-

cach pod niemi chowało, nie łatwo by się mogło wykonać, nie chcę temu ~~bynaymniey~~ wprawdzie przeczyć; ale czyli się zielona pasza na opuszczonych powałach k fig: 161 /: pomimo żaluzyi dla przewiewu powietrza w oknach ze dawanych:/ tak dobrze konserwować może iak w komorach lub piwnicach, mogłbym bardzo powątpiewać. Ponieważ, przypuszcza się że zieloną paszę bardzo cienko się rozściela i tylko na ieden lub półtora dnia się iey zapas zwykł robić a zatem tak długo tylko przechowywać — wreszcie w tym względzie odwołuię się do Panów Gospodarzy —

Zielona pasza, szczególniey zaś Koniczyna powinna się iak się mówiło zawsze rozścielać na kratach. rösten i leżeć. Tu byłoby więcey mieysca dla niey bez wątpienia iak w komorach; także gdy się słomę na Strychu na sieczkę rznąć będzie i z zieloną paszą mięszać, to iest istotnie wygodniey tam ie mięszać. Lecz ieżeli rozważemy zwyczayną słabą konstrukcyą pował opuszczanych, byłoby do życzenia z względu budowniczego ażeby tak wstrząsaiące roboty na nich się nie odbywały iakiemi iest rznięcie sieczki; i gdy karma tłuczona w stępach lub . . . . tywa bydłu dawana, to bez tego na dole przysposabiać się ~~zwykło~~ powinno koniecznie.

Zbudowawszy opuszczone Powały podług fig: 161 A, i zostawiwszy otwory i i z przyczyn wyżey przytoczonych; zachodzi tu pytanie: czyli zaduchy od bydła nie szkodzą paszy na Strychu przechowywaney, i czyli bydło nie będzie cierpieć zimna przy tak otwartey powale w czasie zimy? Wprawdzie przypuścić można że dla ciepła w zimie na Strychu mierzwą ią obesłać można i tym sposobem wszystkie otwory w powale pozatykać; lecz w tym razie powałę opuszczoną dostatecznie mocno zbudować wypada. — Uważaiąc zaś powałę opuszczoną raczey za lekkie zasłowanie deszczkami pokryte dla składania zieloney paszy na ieden dzień lub półtora, to tak dla ciepła w zimie, iako też dla wstrzymania zaduchów iżby nie przenikały do siana i słomy na Strychu złożonych konstrukcya w fig: 161 B na ten cel byłaby więcey odpowiednia zamiarowi. — Otwory i i także tu zostawałyby niezamknięte, i nie masz potrzeby pował opuszczonych stryszkulcami wypełniać Stacken i gliną wylepiać, ale będzie potrzeba deszczkami wyłożyć, to iest dach zwyczayną powałę z deszczek. — Gdyby zaś wypadało opuszczoną powałę zrobić szczelną i lepioną; to dla wielkiego ciężaru wymagać będzie mocnego podparcia, które ponieważ rzadko ma mieysce, przynaymniey w ścianach frontowych drewnianych

Margin notes: röstch[?]; gestampftes lub Bruchfutter[?]; Stacken

to doświadczenie naucza że naywiększa część Pował opuszczonych zaklęsa się.

Chociaż z mey strony odchodzę od wyżey wspomnioney główney Zasady, że każdemu Stworzeniu iest szkodliwem przebywać w zatasnych swoich nadmiarach, i że każda Staynia ciepła w Zimie a chłodna w lecie bydź winna, mniemam że nadawszy iey wyżey przepisaną miarę wysokości od 9 do 12 stop, potrzeba w niey dawać Powałę szczelną gnoy codzień wyrzucać, lub ieżeli idzie o pomnożenie nawozu przez wznoszenie się go w Stani, ~~temu wznoszeniu się go iednak~~ dla tego wznoszenia się iednak zbyteczney wysokości samey Stayni dawać, ani iey zmnieyszać powałami opuszczanemi nie należy.

Co się tyczy pokładu Stragary i robocie Pował odwołuię się do tego co się mówiąc o Owczarniach w § 126 powiedziało.

Opisane tam Posowy na Stragarzach dawane (: gestreckte Windelboden :) mieć mogą od spodu dostatecznie gładkie powierzchnie i bielić się dobrze mogące, co ostatnie dla czystości, i zdrowego powietrza iest potrzebne i częstokroć robić się musi. Z tem wszystkiem ieżeli Stragarze są dostateczne mocne można robić Powały tak. Gestreckte Wind...

O 3 cale od wierzchnich krawędzi belek (: tak iak się dla Posow w 2ey części § 17 zwanych halben Windelboden przepisało :) poprzawiaią się strychulce. Hacken. Zamiast zaś że się w Posowach niepełnych halbe Windelboden glina z słomą się na Strychulcach aż do równości z wierzchem belek nasypuie, poobkręcaią się tutay Strychulce iak do posow pełnych ganze Windelboden słomą w glinie walana i wygładzą się od spodu, zarównie iak z wierzchu aż do powierzchni belek gliną wypełnią, otrzymamy podług fig: 162 Posowę iako dobrą podłogę Strychową i maiącą w spodzie równą powierzchnią. Stragarze iednak od spodu nieco występowac będą, co wszystko się potem obieli –

Halben Hacken

Ganze

aby było można zrzucać siano z Strychu do Stayni wprost na Drożyny żłobowe, pozostawiaią się nad niemi otwory w posowie tak długie iako iest odległość Stragary, i na 3 lub 4 stopy szerokie. – i spustnemi drzwiami opatrzą. – Przyzwoicie będzie robić te otwory naprzeciw dymników dla w Dachu dla światła, bo się Siano nie na całym Strychu składa ~~bez pr~~ ale się robią przerwy naprzeciw tychże dymników –

Między Żłobu

Jeżeli zwyczaynych dymników siennych w Dachu, przez użycie lepszego ich rodzaiu dla Owczarni w fig. 131 opisanego, uniknąć wcale nie można, zrobić ie więc wypadnie podług fig 83. w 2ey części i dawać w odległości 60 a naywięcey 70 stop, to ostatnie dla tego aby siana daleko nie nosić od tychże

Heuluke

tychże dymników ~~na~~ sionnych na strony w czasie składania go na Strychu. — Pomiędzy temi Dymnikami siennemi potrzeba dawać mnieysze dymniki dla światła podług fig: 82 E 2giey Części z forsztow — Tym więc sposobem otwory w Dachu wyrzy[?] rzeczone będą, bydź mogły w odległości około 30 stop pozostawiane —

aufspannen

§. 148. O Komorach na Paszę, sypialnych, i Stayenkach dla Cieląt.

Kälberstall. Jungviehstall

Komory na Paszę, sypialne równie iak Stayenki dla Cieląt i Jałowników, są pospolicie albo w iednym końcu Stayni albo w obóch, lub wzdłuż iedney z Scian długich, a rzadko w pośrzodku Stajen. Wygodne chodzenie około Bydła musi w tym względzie wyborem rozporządzenia kierować. To iest ieżeli Staynia nie iest długa i nie szeroka wtedy naydogodniey będzie wspomnione Komory w końcu umieszczać, ieżeli zas przy małey szerokości ma bydź bardzo długa, to oprocz Komor na paszę, i Kommat sypialnych w obu końcach potrzeba iuszcze będzie ich w środku. — Za prawidło, które iednak nie wszędzie zachowywane bywa, możnaby przyiąć, że ponieważ Dziewka 20 krow mniey więcey opatruie, zawsze więc dla tychże krow w bliskości Komory na paszę i Kommaty sypialne znaydować się winny — Tego się w pewnym względzie ostągnie zrzucając Siano dla Krów z pował opuszczonych opisanych w fig. 161, które mieysce Komor na paszę zastępuią.

Stawianie Bydła rzędami utrudza częstokroć dogodne umieszczenie Komor i Kommat wspomnionych, iakbyśmy sobie życzyli. — Umieszczaiąc ie wzdłuż iedney z Scian frontowych, nie możnaby przy szerokości Budowli o 40 i kilku stopach wprawdzie więcey rzędów bydła stawiać iak dwa, czyli co iedno, tylko iedną drożynę Sienną Futtergang zakożyć. Jednakowoż takie urządzenie nie tylko miane iest przez Gospodarzy z względu wygodnego Dozoru i pielęgnowania bydła za naystosowniejsze, ale i Budowniczy z względu Konstrukcyi do tego urządzenia przystępować, bo się przez nie równieyszy rozkład Ciestrzami wypada aniżeli gdyby się Bydło 3 rzędami przy dwóch Drożynach Siennych ~~zawsze~~ stawiać miało wzdłuż Budowli. — Więcey w tym przedmiocie będzie niżey —

Wielkość Kommat sypialnych dla Dziewek przy krowiarniach ma bydź taka aby w nich potrzebna liczba łożek skrzynek ich itd. pomieścić się, i pozostawało iszcze dosyć mieysca do chodzenia — stania — Przyiąwszy więc za zasadę że do opatrywania 15 do 20 krów potrzebna iest iedna Dziewka, a do ~~zaprzęgu~~ fornalki czyli 4 wołów roboczych ieden wolarz, łatwo będzie więc podług tego wielkość Kommat czeladnych oznaczyć — maiąc wzgląd nie tylko na obszerność mieysca ale i na proporcyonalną szerokość oraz przyzwoite umieszczenie drzwi i okien i łożek — dla tego rysunek Plan

treba i potrzebnym Sprzętom na planie mieysce ozna:
czyć i odrysować, ato aby o wygodzie lub niewygodzie
rozkładu zaraz z Planu sądzić było można i ostatniey za:
wczesnie zapobiedz —

Komnaty dla Dziewek mogą mieć Podłogi z desek, lub
posadzkowane być mogą cegłą, zwłaszcza w ostatnim ra:
zie ieżeli pod spodem maią się znaydować Piwnice sklep:
pione.

Komory na Paszę szczupłe być nie mogą, zważywszy
to co się wyżey o dawaniu Bydłu paszy i iey zapasu mówiło
to iest że w nich zielona pasza i sieczka rznięta i przecho:
wywana być winna.

Uwaga aby i w tem podać iaką zasadę i aby kto w niey
pewności nie błądził można przyiąć, że dla każdey sztuki
Bydła 4. 5 do 6 stop kwadratowych będą dostateczne;
byle komory dobrze były rozporządzone w stayni i nie by:
ły za wąskie —

W każdey takiey komorze na paszę powinien być otwor
w powale do zrzucania słomy i siana, i schodki na strych
I ieżeli się te komory iak właściwie być winno zawsze przy
Komnatach sypialnych się pomieszczą, możnaby zarazem
otrzymać i tę dogodność żeby można pod Komnatami, kto:
re nie potrzebuią takiey wysokości iak Staynie, piwnice
zasklepiać i w nich mieć Skład Karpieli Kapusty mar:
chwi Ziemniaków itd: tak dla krow do doiu, iako też dla
Gospodarstwa. — Części tych piwnic do użytku Stayni
przeznaczona mieć będzie wchody z komor, a do Gospodar:
stwa mieć ie będzie z podworza. — Piwnice te rownie iak
komory na paszę wybrukuią się kamieniem polowym
lub cegłą —

Jeżeli Bydło ma się karmić paszą parzoną *Bruchfutter* Bruchf... Molkenhaus
i tuż przy krowiarni lub w bliskości znaydzie się mlecz
czarnia to dobrze, ieżeli zas nie to potrzeba w iedney z ko:
mor założyć ognisko z wmurowanemi kotłami. Takie
iednak zakłady wymagaią dla bezpieczeństwa od ognia
starannego odosobnienia od innych staiennych zabudowań,
murami ogniowemi aż do ostrza dachow prowadzonemi —
Komora więc takowa powinna być albo przy końcu Stayni
przy murze szczytowym, albo też w środku pomiędzy dwoma
wielkiemi Stayniami i ile możności po pod ostrzem dachu
zakładana, to zas ostatnie dlatego aby koniom bez zważ:
gania go na bok przez to ostrze czyli szczyt dachu przechodził
Przyzwoiciey by było chociaż kosztowniey robić takie kuchnie
sklepione dla pary, także byłoby bardzo pożyteczne gdyby
urządzenie kotłowo do gotowania Parą wręcey w używanie
weszło — Także taka kuchnia powinna być obszerna dosyć
aby w niey można było umieścić tak Dół lub naczynie w kto:
rem by się ugotowana karma studziła, i można było posta:
wić korytka w ktorych by się ią tłukło, czyli tak zwane stępy

§. 149. o Położeniu Krowiarń.

Położenie krowiarn powinno być suche, i nieco wzniesione nad poziom zewnętrzny — Czoło ich czyli front na Podworze obrócony, powinien być obrócony ku północy lub zachodowi, nigdy zaś na Południe dla wielkiego gorąca w lecie i dla owadów którym się krowy opędzić nie mogą — Gdyby zaś inaczey być nie mogło tylko żeby Staynia frontem na południe musiała być obrócona, wtedy dla wstrzymania Owadów potrzeba podawać w oknach i otworach przewiewnych Stayni ramy z rzadkiem płótnem czyli gazowe, lub przynaymniey tylko w otworach przewiewnych, bo te dzień i noc otworem zostawać muszą w czasie upałów.

Krowiarnia powinna być w bliskości Domu mieszkalnego lub Mleczarni, i ieżeli budowle nie są bezpośrednio z sobą zbudowane, powinna ie przynaymniey ścieszka sucha wywyższona brukowana z sobą łączyć —

Molkenpächterhause

Takie Scieszki brukowane z Kamienia polowego nietylko nad poziom podworca podwyższone także i wzdłuż całego frontu Stayni zrobione być winny, a w ogólności około każdey budowli na 5 stop naymniey szeroko założone, dlatego, aby nietylko wszędzie sucho przechodzić było można ale i zarazem aby woda z Dachów spadająca od fundamentów snadniey odpływała —

Ułatwi się szczególniey wychodzenie i wchodzenie do Stayni ieżeli się z frontu zrobi wystawiony okap Dachu czyli Obdaszenia —

Szczęśliwym położeniem dla Krowiarni nazwać można to, gdzie się w bliskości bieżąca woda znayduie, bo bydło chociaż na Stayni trzymane kiedy niekiedy do niey wypędzane być może —

Aby ~~zapobiedz~~ nie uwidzie izby wykładowany wóz Sianem blisko Stayni ~~nie przejeżdżał~~ nie mogł przejeżdżać i pod nię podjeżdżać, potrzeba żeby albo Scieszka brukowana przed Staynią niebyła szersza od 5 stop, lub też tak była szeroka, aby po niey wóz mogł przejeżdżać. —

§. 150 O Mleczarni

Krowiarnie stawiała się zawsze w podwórzu folwarcznym, i robota około mleka po większey części w domu ogólnym folwarcznym się odbywa. — Jeżeli zaś krowiarnia iest opodal od Folwarku *; lub mleczywo osobno czyli Doienie krów iest oddzielnym zwiorem, potrzeba będzie w tym razie osobney mleczarni równie iak mieszkania dla Dzierżawcy, i to tuż lub blisko samey krowiarni.

Gehöfte
Molkerei
Molkenhaus

* W tem przypadku potrzeba także obmyśleć potrzebne mieysca na przechowywanie słomy mierzwowey, i siana, czyli wystawić z stodół dostateczny.

W opisywaniu Mleczarni tylko tyle o mleczywie molkerei i robocie masła przytoczę ile Budowniczemu iest potrzebne —

Mleko zaraz po wydoieniu * i nim zupełnie ostygnie zlewa się w donice Aesche oder Milchsatten i stawia się w nich aby się śmietana zsiadała, bo chcą mieć za rzecz postrzeżoną, że się wtedy i kiedy się go przez dalekie niesienie nie bardzo skłóci naywięcey śmietany się na niem zsiada. Ponieważ zaś oziębianie się mleka podług stopnia temperatury w Atmosferze prędko lub zwolna do skutku przychodzi, dla tego więc mleczarnię budować trzeba nayblizey iak tylko można krowiarni. —

Aesche – Milchsatten.
Rahmansetzen –

W dnie kiedy mleko zwolna bardzo chłodnie, a zatem aby się komora na mleko nie rozgrzewała ~~bo by go w niey stawiać nie było można~~ gdyby go się ciepłe do niey wstawiało, musi bydź w mleczarni Kuchni Molkenküche tak zwany chłodnik ~~skrzynia~~ na nabiał Kühlbacken czyli drewniane lub kamienne czworograniaste naczynie dosyć obszerne dla pomieszczenia pewney liczby donic, i około 2 stopy głębokie, w które się leie zimna woda i w nią wstawia rzeczone donice z nabiałem aby ochłodło — W bliskości Kuchni tey czyli Warzalni w którey chłodnik stoi i w którey ieden lub 2 kotły z Paleniami pod spodem Kessel-Feuerungen się znayduią powinna bydź dobra studnia, aby ocieplaiącą się wodę od nabiału w chłodniku podług potrzeby upuszczać i świeżey zimney na iey mieysce napuszczać łatwo było można, także ażeby nie podostatkiem wody zawsze ~~do czyszczenia~~ gorącey w kotłach do czystego czyszczenia naczyń mlecznych. —

Milchkammer
Molken-
kühlbacken

* Doienie krów tak często się robi powinno iak często im się karmi; bo rzadko doiąc naczynia mleczne w krowach nie będą dostatecznie rozdrażniane, i zamiast wiele z nich mieć mleka i dobrego, wkrótce się iego napływ utrudzi.

Aby się woda z chłodnika odcedzała, powinien bydź w iego dnie dany otwór, dla tego ici go porpolin

tez nad Ziemią stawia; lecz by go można stawiać także i w Ziemi to iest tak aby wierzch iego był rowno z Ziemią, coby nawet było wygodniey dla wstawiania i wyimowania donic czyli wiaderek z mlekiem, lecz to wtedy tylko mogłoby mieć mieysce, ieżeli spadek dla wody z chłodnika wypuszczać się maiącey na pole bydź może po temu. Milcheimer

Chłodnik więc nie powinien przez się przepuszczać wody, i ieżeli się w Ziemi ma zakładać powinien bydź murowany na cement z dobrych mocney cegły lub Kamieni ciosowych.-

Ponieważ więc w Warzalni Molkenküche dosyć mieysca znaydować się powinno na ponieszczenie Chłodnika, do czyszczenia suszenia i przechowywania rożnych naczyn nabiałowych wszystkich na połkach poutwierdzanych na ścianach, na kilka wielkich stołów, i ile możności na studnią, zas w niektorych mieyscach nawet na zaparzanie paszy Zubereitung des Brühfutters; można więc z tego wymiarkować iak obszerną bydź musi ta warzalnia podług wielkości Krow lub nabiału. regale Brühfu

Gdy mleko dostatecznie ochłodnie wstawia się go wiak bydź może naypłascieyszych i obszernych naczyniach do właściwego Składu aby się śmietana osiadała. milch behältniß

Uwaga Badaiący Gospodarze znaleźli, że od kazdey krowy naypierw oddaiane mleko mniey wydaie śmietany iak ostatnie; z tey przyczyny i także aby się o pożytku z kazdey w szczegolności krowy przekonać, mleko się na ~~rowne~~ wszystkie osobne te części rozdziela, zkąd się dochodzi potrzebney liczby donic Milchsatten. i potek.

Nierbędnie konieczną iest rzeczą zachować iak bydź może naywiększą czystość we wszystkich częsciach mleczarni, zwłaszcza zaś tam gdzie się mleko w donicach lub wiadrach Aeschen oder Satten stawia nietylko starannego chędożenia naczyn ale i całego składu wymaga. Jeżeli Sklep w ktorym się nabiał stawia nie iest może dosyć chłodnym w lecie, należy się wody w nim na podłogę aby mleko nie kwaśniało – ieżeli zaś nie iest dosyć ciepłym w Zimie przez co się śmietana za wolno ustawia potrzebna w nim ~~zrobić~~ wznieść potrzebną temperaturę /: ktorą od 8 do 10 stopni na termometrze Reomura za odpowiedaiącą się zwykło uważać :/ bądź za pomocą pieca, lub rozpalonych kamieni. Dobra wysoka Piwnica, dosyć głęboko w Ziemię zapuszczona, maiąca nie tylko dostateczny przewiew powietrza ale i odpływ wody porządny z swego bruku /: co wprawdzie rzadko bydź może zrobione :/ byłaby do tego doskonale usposobionym Składem.

Uwaga W Anzeiger der Deutschen z roku 1808 wyczytuie się w iednem mieyscu: Woda z [illegible] zdięta iest przedniem sposobem aby mleko w lecie słodkie i świeże otrzymać, tęże iey tęskę stołową do mleka. Tym sposobem utrzymuie się w dniach nie w piwnicy bez przykrycia w czasie burz obfitych przez 6 dni niezmieniaiące się, kiedy obok postawione mleko inne gnie i śmierdzi – W Nrze 193 tegoż Anzeigera z tegoż roku iescze i to istotne iest powiedziane że ta woda bynaymniey nie przeszkadza siadaniu się śmietany – Przez niektorych iednak doświadczonych Gospodarzy iest to iako absurditas zarzucone –

Ponieważ iak się wspomniało w nayczęstszey przypadkach nie iest podobieństwem zapewnić odpływ bezpośredni wodzie z Piwnicy mleczney, a iednakowoż tak dla chędożenia podłogi i połek, iako też samego powietrza ~~potrzeba lać~~ woda na podłogę w piwnicy rozlewać się musi, wtedy potrzeba w niey bruk pochyło na iednem mieyscu urządzić, w tymże mieyscu dołek wymurować i pompą ręczną wszystkę wilgoć z niego wyciągać, a nawet go do suchości wycierać dla tego aby reszta wilgoci w nim pozostawaiąca nie sprawiała mniey więcey złego fetoru ktoryby mleku przy niedostateczney liczbie otworow przewiewnych bardzo prędko mogł szkodzić – Okna piwniczne służą zarazem i za przewiewy w piwnicach, dla tego ieżeli blisko ziemi się znaydują, opatrzyć ie trzeba w gęste kratki drociane przeciwko kotom szczurom i myszom. – Że Piwnice tak wysoko leżeć muszą żeby bruk w nich był zawsze wolny od wody gruntowey rozumie się samo przez się –

Gdzie więc podług tych wszystkich potrzebnych warunkow nie da się założyć Piwnicy na mleczywo, wtedy stawiać wola gospodarze mleko /: dopoki pora czasu wilgotny tego dozwala :/ w iakiey komorze, lub Izbie na to iedynie przeznaczoney nad Ziemią. Dla rozlewaiącey się w obfitości wody potrzeba ażeby ta Izba miała podłogę brukowaną z spadkiem i odpływem na pole.

Zazwyczay w takim składzie na mleko, znayduią się połki na ścianach i wiele niskich przegrodek nad sobą /: gdyby szczupłość mieysca był tego wymagać miała :/ bo tak się więcey mieści, donice tylko bardzo płaskie być powinny; iednak to iest bardzo nie odpowiednym sposobem postępowania, iak się o tem niżey powie. W składzie tym powinien się iescze znaydować wielki Stoł dla stawiania czasem donic z ręki kiedy się ie znosi.

Meerrettig

Hundstagen

Kröten

Angielskie mleczarnie

Doktor Anderson następujący opis i wyobrażenie
Mleczarni angielskiey przywodzi.—
Budynek cały czyli Mleczarnia podług fig 163 A skła:
dać się z rzędu małych części powinien, i w nim część
a ~~iest~~ w środku iest właściwym składem na mleko
który dla skrocenia mlecznikiem się nazywać będzie, lub
piwnicą na Nabiał. Sciany tego mlecznika powin-
ny bydź z cegły lub Kamienia łamanego murowane,
do około, grubość tych murow nie potrzebuie bydź
większą iak na iedną cegłę, lub ieżeli z kamienia
łamanego to na iedną stopę: Oprocz tego sciany tego
mlecznika ktore powinny na 6 stop bydź grube, obłożą
się od strony pola darniną, a od strony muru utłaczaną
dobrze gliną lub ziemią.— /: czyliż by w tym razie nie
było lepiey cały mur zrobić z ziemi ubitey pisé :/.— Ze-
wnętrzna Sciana tego mlecznika może mieć 7 do 8 stop
wysokości, na niey się postawi wiązanie Dachu, a Scia:
ny z boków mogą bydź wymurowane szczytowo aż
do Szczytu Dachu.— Pokrycie w tym dachu z Słomy lub
trzciny /: Sanowia :/ nie może mieć mniey grubości iak 3
stopy, i opadać winno tak aby okrywało całą grubość
Scian 6 stopową.— Gdyby nie można było mieć tyle Słomy
lub Trzciny to i na mnieyszey grubości Strzechy przestać
wypadnie.—. Osadzi się w środku ~~Dachu~~ Wydoyki Wilgocią czyli
kominem drewniany na iedną lub 2 stopy nad Dach wystę:
puiący i opatrzy się go daszkiem z wierzchu aby woda de:
szczowa nim nie padała do mlecznika, oraz tenże daszek
klapą mogącą się zamykać lub odmykać zapomocą sznur:
ka, podług potrzeby.— Także z każdey strony w Mleczniku
powinno bydź okno dla swiatła, którego położenie i stru-
kturę naylepiey z przekroiu tey części budynku w fig 163
B. fg wystawionym rozpoznać można.— W czym ieszcze iest
do zachowania aby każde okno dwoiste rama wpuszczone
prawne miało, iedno od pola drugie od mlecznika /.— Za-
pewne nie masz potrzeby czytelnikowi powiadać iszcze, że
podwoyne okna ~~i równie tak~~ zasuwane grubość Scian i Dachu tak wiel-
ka, równie iak zabudowania w koncach maią ten zamiar
aby temperatura w mleczniku w każdey porze czasu iednako-
wą ile możności była, i była odięta od zewnętrznego po-
wietrza iak nayskuteczniey — /: Porownay z tom 3. 118 :/
Izba literą b oznaczona iest składem naczynia do Nabiału
służącego, w którem gdy się chędoży i porządnie ustawia tak aby
w każdym razie mieć go w pogotowiu, tym końcem ściany
okrywaią się potrzebnemi półkami, i stół w środku zastawić.
Sciany tutay mogą bydź cieńsze i tylko z cegły lub Kamienia
łamanego wyprowadzone, także i Poszewka dachu nie potrze:
buie bydź tak grubą, iak nad właściwym mlecznikiem.— W ro-
gu w h stoi kocioł stosowney wielkości w którym się woda

Dunströhre

Schiebefenster

potrzebna do chędożenia naczyń grzeiec z kotliny pod niem będący idzie dym do komina prowadzonego po nad drzwiami w murze szczytowym aby w srzodku tego nad dach wychodził —

Druga Izba c może służyć za rodzay komory zapasowey w niey przechowywać się będzie masło, ser i inne wytwory z mleczywa wraz z potrzebnemi naczyniami; do poki sporo bności nie będzie ie gdzieś indziey przenieść —

Gdyby położenie mleczarni tak było bliskie miasta żeby w nim z korzyścią lod mogł się przedawać, można z pożytkiem tę przestrzeń c na Lodownią obrocić, ktora w wielu zdarzeniach bardzo przyzwoicie przy mlecznikie mieć swoie mieysce może — Wszystko coby do tego celu było potrzebnem, mogłoby tego wymagać, aby sciany tak były budowane i tak grube iak w mleczniku a, i iak to punktowane linie i, k, l, m, oznaczaią — Także i Dach musiałby bydź tey samey grubości co nad mlecznikiem —

Gdyby się tę przestrzeń na Lodownią przeznaczyć miało wyłoży się w niey podłogę [przyciesi] z drzewa grubego tak aby w srzodku pozostawał kwadrat 2 stopy szeroki i długi, około by ktorego podłoga iak gdyby scieżkę formowała — Na przyciesiach położą się kosy plecione z wikliny, używaiąc do tego przęśla wiklowego z skory obłupionego i w smole gorącey Theer nurzonego aby nie gniło — W tym kwadracie będzie skład Lodu — ktoryby się nakładał drzwiami podwoynemi kl, zamykaiąc ie zaraz, i nigdy nie otwieraiąc, chybaby do nowego nakładania Lodu, nadto przestwor drzwiowy utka się słomą tego, aby zapobiedz kommunikacyi z powietrzem zewnętrznem — Chcąc zas lodu dla iakieyś potrzeby nabrać ~~to się~~ nosić go się będzie przez mlecznik. — Hurden

Małe stonki r. s mogą bydź do użycia iakie za potrzebne uznanemi bydź by mogło; podwoyne w nich drzwi w tychże stonkach tylko służą do tego aby wszelką zewnętrzną kommunikacyą powietrza przeciąć z właściwym mlecznikiem, skoroby tego upały i mrozy wymagać miały — Poszycie strzechą nad niemi o iedną stopę grubsze się zrobi wewnątrz iak nad mlecznikiem aby tem lepiey zapobiedz wkradaniu się powietrza w mieyscu gdzie krzesło dachowe rozciąga inne sztuki mleczarni. — Kiedy powietrze iest umiarkowane, można pospolicie drzwi t otwarte zostawiać, aby ułatwić codzienne przechodzenie i wychodzenie do mlecznika — Wszystkie drzwi zas otwieraią się na tę stronę iak linie punktowane ukazuią — Strohschauben 57

W każdych z tych drzwiow rownie iak w drzwiach b i c zewnętrznych porobić się powinny okienka na iedną stopę w kwadrat, i takowe się opatrzy drzwiczkami szczelnie zamykaiącemi się, mogącemi się podług potrzeby zamykać i otwierać. — Ze strony wewnętrzney pozawieszaią się na tych drzwiach spony z płotna zgrzebnego beuteltuch, opatrzone się w siatkę drucianą Beuteltuch

Gdy więc powietrze iest umiarkowane i wiatr więcej z stro
ny przyzwoitey, okienkami temi można zrobić przeciąg
powietrza przez wszystkie te Izbeki Mleczarni Gemächer
przez co się w świeżości i suchości utrzymaią, nie dopuszcza:
iąc much i innych owadów.

Wszystkie te oddziały Gemacher mieć maią ściany we:
wnątrz i powały tynkowane wapnem — Mlecznik zaś powi:
nien być przynaymniey kamieniem na płask wyłożony
to wyplastrowanie ma być na 6 cali wyżey iak poziom
zewnętrzny, aby wszelka wilgoć i woda w nim rozlana mogła
przez przesłkodzenie odpływać; lecz zawsze iest to Drzewka
nieszkodna gdy podłogę mieć zapaskudza. w mleczniku
na Ścianach w około daią się półki tyle szerokie żeby na
nich donice stawiać było można. — na środku iest Stół kro:
pkowanemi linijkami naznaczony na planie, czyściey
i użyteczniey go będzie mógłby się utrzymać gdyby był
kamienny, niżeli z innego iakiegokolwiek materyału —
Pod tym stołem część bruku ma być wyżey iak reszta, a to
na 1 stopę mniey więcey szeroko do około, i tak aby w po
środku było można pomieścić koryto na wodę. To ko: Becker
ryto czyli wodozbior /: który do tego służy aby ciepło mleko
wychłodzić:/ może podług potrzeby się wypróżniać zupełnie
odtykaiąc dziurę którą woda do wspólnego rynsztoku od:
płynąć może.

Doświadczenie użyteczności tey Angielskiey Mleczarni
muszę zostawić doświadczonym Gospodarzom; tylko to
przytaczam że rzadko w Anglii osobne Budynki na ten
cel się stawiaią, ale gospodarstwo około nabiału od:
bywa się zwykle w mieszkalnych domach.

W drugim Tomie Roku 1790. dziennika Sammlung gemeinnütziger Aufsätze die Baukunst betreffend, iest krótkie
opisanie pyszney Sali mleczarney w Roircy, niedaleko Pa:
ryża zrobioney. — W tey Sali około 36' długiey 18' szerokiey
chłod robi się za pomocą 4 wytrysków wody w 4 rogach
a temperatura w niey umiarkowana za pomocą ciepła
z Oranżeryi przyległey. — Naczynia z mlekiem stoią na sto
le wielkim marmurowym w środku Sali —

W Hollszteinskiem, gdzie w wielkich Mleczarniach
gospodarstwo nabiałowe bez zaprzeczenia wzorowo się
prowadzi, pospolicie mlecznik czyli piwnica na nabiał
iony połową w ziemi a połową nad ziemią — W wyso:
kości 3 lub 4 stop nad ziemią iest dany przewiew po:
wietrzny za pomocą okien niskich bardzo ale szerokich —
/: Dla światła są oprócz tego inne okna: nad niemi:/ — Prze:
ciąg powietrza bowiem ten powinien iść środkiem wyso:
kości piwnicy po donicach na środku piwnicy na po

Stodze

podłodze postawianych przy sobie /: nie zaś przy ścianach:/ bo stawianie ich na półkach nad sobą bez nayprzyiey tam nie iest dozwolone. —

Oprócz tych do mleczarni należących sztuk, potrzebne iest ieszcze mieszkanie dzierżawcy krów w tym samym budynku, ieżeli krów iest tyle żeby ie w dzierżawę nabiał puszczać można było. — Do tego należy wielka izba mieszkalna czyli czeladnia, w którey czeladź /: która wreście w stayni sypia:/ do iedzenia i do robót w wieczór się zgromadza *, i izba dosyć obszerna sypialna dla dzierżawcy i iego familii. — Przytem potrzebne są obszerne piwnice na chowanie masła i jarzyn /: iarzyn:/ z osobnym wchodem, a szczególniey ta ostatnie nie może iść przez mleczarnię. — Na małym ogniska w bliskości znayduiącey się warzelni można i gotować iadzenie gospodarskie.

* Jeżeli wiele czeladzi potrzeba, lepiey będzie osobną izbę dla nich wystawić - wtedy izba dla dzierżawcy mogłaby być w stosunku mnieysza. —

Sklep na nabiał i piwnica na niego, nie powinnyby ile się da zrobić mieć kommunikacyi za pomocą drzwiów z mieszkaniami, bo para ludzka psuie powietrze. Wchod więc do tych składów na mleko powinien być z warzelni w przypuszczeniu że nie iest dymna, bo dym bardzo łatwo psuie mleko. —

Że taka mleczarnia i dom dzierżawcy krów ieżeli bezpośrednio do stayni ma być przybudowany, powinien być od niey murem ogniowym aż do szczytu dachu /: podług przepisu danego w 2ey części k: 177:/ a nawet być dachówką pokryty chociażby reszta zabudowania stayennego była miała pod strzechą, nie dosyć często tego powtarzać i polecać można. —

Opis rozporządzenia Krowiarni podług fig: 164.

Ażeby wszystko co się dotąd o zakładaniu wielkich krowiar mówiło, w naykrótszy sposob obiąć, opisze tutay w figurach następuiących wystawione zakłady, i takowe z sobą niejako porownae.

W fig: 164 A. iest Staynia na 80 krow stoiących we dwa rzędy wzdłuż budowli, i na 20 sztuk Jatowników stoiących w poprzek budowli, z potrzebnemi Stajenkami dla cieląt, komorami na paszę, oraz mieszkaniem Dzierżawcy krow z potrzebnemi wygodami — cały ten budynek ma 221 stop długości, 42' szerokości, maiący główne ściany murowane. Staynia na 80 krow iest przecięta w swey długości przodkiem drogą 10 stop szeroką przejezdną — Stanowiska dla 4. Buhajow naystosowniejsze mieć będą mieysce w i,i, kk, bo gdyby się ich postawiło tuż przy przejezdzie hh, przez potrzebne scianki ~~około tych~~ przy tym przejezdzie, przechod dla Bydła do tego Stanowisk by się zcieśnił. Na każdą krowę rachowało się tutay 3½ stop mieysca w szerz a 7 stop na długość, podług czego Drabiny lub drążki Kuhstacken fig: 164 C zostały rozłożone — Żłobowiec wraz z przyciesiami iest 6 stop szeroki i ma murowane żłoby — Drogi za stanowiskami maią 4 stop szerokości — Oprocz wrot znaydzie się ieszcze od strony podworca dwoie Drzwi każde 4 stopy szerokie

Staynia na Jatowniki w końcu Krowiarni, iest w poprzek budowli uważaiąc 38½ stop długa, a w podłuż biorąc 24 stop szeroka. Każda Jatowica ma stanowisko 6 stop długie, 3 stopy szerokie, a ściezki za niemi 3 stopy szerokie i oprocz tego Żłobowiec 6 stop szeroki. — Wzdłuż Krowiarni i od strony pola są pomieszczane stajenki dla cieląt, komory na paszę, i komnaty dla czeladzi sypialne.

Stajenki dla cieląt powinnyby zawsze tak bydź odosobniane żeby krowy ryku cieląt od siebie odsadzonych nie mogły słyszeć, i bez nich tęsknić — lecz też zarazem nie powinno się utrudzać dozoru w opatrywaniu cieląt przez zbyteczne oddalenie dla nich Stajenki. — W tym tu zas planie są te stajenki bezpośrednio przy Krowiarni, i każda z nich ma 27 stop długości, a 10½ szerokości — lecz są scianami murowanemi od niey przedzielone — Ponieważ na wysokość Krowiarni w profile fig 164 B dało się tutay 12 stop, a Stajenki dla cieląt tylko 7 stop iey wymagaią, można więc pozostaiących 4 stop wysokości użyć na skład paszy, przez to się wolny przewiew powietrza wszędzie w poprzek Stayni zatrzyma, i Stajenki dla cieląt oddzielone będą, bo w murze przegradzaiącym ię od

Krowiarni

Krowiarni porobione zostały wzdłuż otwory poprzesklepia ne, przypadaiące po nad powałami Staienek dla cie lat, a pod powałą Krowiarni.

Podobnym sposobem mury które przedzielaią 24 stopy długie a 10½ szerokie Komory na paszę od Kro: wiarni, tylko się do wysokości 6 stop pełno wyprowa dzą, na nich się położą Stragarze powałowe, a resztę wysokości wymurowie się ściana aż pod powałę Kro: wiarni zostawiaiąc iak bydź może naywiększe otwory, przesklepiane — Celem tych osobnych pował nad Ko: morami Paszy iest, aby nie tylko zachować wolny prze ciąg powietrza wpoprzek Krowiarni, ale oraz aby zabez: pieczyć izby się Pasza w Komorach złożona nie psuła od pary bydła — Przystęp do tego pięterka między po: wałami możebydź dany ze Strychu — Gdyby się nie miało tyle mieć względu na przechowywanie Paszy w Ko: morach bez przystępu Pary bydlęcey, można nie dawać osobnych pował nad Komorami.

Powały iednak te osobne nad Komorami maią ieszcze tę Korzyść że można wygodnie umieszczać Drzwi Sien: ne, iak się ie w § 125 fig: 131 dla owczarn przepisało —

Komory na Paszę maią bezpośrednią Kommunikacyą z Krowiarnią i Stainiami dla Cieląt, niemniey z piwnica: mi sklepionemi lub powałowemi pod Komnatami sypial: nemi, to raz zapomocą drzwiow w a. Przekroy wysokości tych Piwnic i Komnat czeladnych iest w fig: 164 E.

Obie Izby sypialne z których każda 16 stop iest długa a 10½ szeroka, 7 stop w świetle wysoka, i mogące służyć ra: zem dla 8 dziewek tak są położone, że z nich w nocy mo: żna łatwo wiedzieć co się w Krowiarni i Staienkach dla Cie: ląt dzieje Stayni dla Jałowników dzieje, zwłaszcza że w okienkach b b b można stawiać paląc się światło w latarniach stawiać — Z każdey Izby sypialney idą nadoł scho: dki do Krowiarni i drugie do Komory na Paszę oraz iedne na Strych, w czem aby wiele mieysca nie zaymowały, stara się tu trzeba aby ieden odpoczynek czyli Krzesło dla dwoyga scho: dow służyło iak można —

Przez opisane wyżey otwory sklepione w górne muru prze: dzielaiącego Krowiarnią od Staien dla Cieląt i Komor na Paszę nie tylko pada światło do Krowiarni od Okien znayduią cych się w murze frontowym pod samą powałą, ale także zapomocą otworów przeciwnych, które się albo pomię: dzy temi oknami w murach tuż pod stragarzami zosta: wiać mogą, albo pomiędzy samemi Stragarzami przez częstkowe porozcinanie deszczki podokapney którą oko: ła tych Stragary są obite z obu stron, iak się to fig: 130

mowczę o

mowiąc o Owczarniach opisało:/ nadany bydź mo:
że przeciąg Powietrzu wolny blisko pod powałą w ca:
łey obszerności Stayni —

Co się tyczę Żłobowców i Żłobów nic więcey nie ma
do powtorzenia, tylko to, że azeby przechodu L w Stay:
ni dla Jałownika nie uszczuplać, przyciesi poprzeczne
przy końcach żłobowców nie w samych końcach się
dały ale przy słupach ze strony wewnętrzney azeby schod:
ki na miedzę czyli ściészkę między żłobami będące pro:
wadzące w samym Żłobowcu umieścić się dały nie
występuiąc z niego w końcach.

Rynsztoki czyli Ścieki za stanowiskami krów mogą
tutay iść od k i i ku h się ciągnąć, a daley pod przeciw
wrot wychodzić na pole, w ktorym to razie pierwsze sta
nowiska przy k i i około 5 cali /: to iest tyle ile by spa:
dek dla rynsztoka potrzebnym się okazał:/ wyżey będą ani:
żeli ostatnie przy h. Lecz azeby ~~tem prędzey~~ Urynę iak
bydź może z Stayni nayprędzey odprowadzać, byłoby iescze lepiey
dać spadek rynsztoków od punktów g g nawiększego
ich wyniesienia do punktów k, h, i i, że punkta g g
w środku całey ich długości tychże rynsztoków bydź po:
winny obrane, więc i spadek ich przez połowę będzie
mnieyszy iak w razie poprzedzaiącym. — Spadek tych
rynsztoków, zwłaszcza zaś tych które są za tylnim
rzędem krów od strony muru oddzielaiącego krowiar:
nię od komor i komnat i odprowadzać maią mniey
ściéi na dziedziniec, okaże miarę wywyższenia potrze:
bnego podłog w Stayni względem wysokości odpływow
na dziedzinie, a zatem i względem zewnętrznego w nim
poziomu — aby więc nie doznawać utrudzenia w za:
kładaniu wewnętrznego Bruku i rynsztoków, podło:
gę w Stayni lepiey będzie nieco więcey raczey niżeli
mniey wynieść nad zewnętrzny poziom tego dziedzińca.

W Stayniach gdzie bydło stoi rzędami wzdłuż budowli
rozstawianie słupów siestrzaniowych zawisło od podzia:
łu szczegolnych Stanowisk dla Bydła, bo niemożna tych
Słupów stawiać tylko na granicy zawsze między dwoma
stanowiskami, po iednym, nadto znowu tak aby odle:
głość między niemi nie była większa iak 16 do 17 stop.

Co się tyczę położadu belek, tu stosuy wszystko to co się
w §. 130 dla Owczarn przytoczyło. Jakikolwiek by zaś roz:
kład Belek podług tego wypadł, można go zachować i nad
Staynią ~~nad~~ dla Jałownika, czopuiąc Słupy ~~na~~ na iey
Żłobowcu postawione gornemi końcami w przeczny
pomiędzy Straganami, lepiey by wprawdzie było gdy:
by też Słupy bezposrednio same Stragarze były czopo

wane

wane; to iednak nie powinno bydz przyczyną zmia:
ny w tymże rozkładzie Stragany.

Położenie Słupów na Żłobowcu w podłuż ~~Stayni~~ [Krowiarni]
idącym iest zarazem i położeniem Siestrzani, ponie
waż zas w Stayni na Jatownik żłobowiec idzie pro:
dkiem w poprzek Budowli, wypadnie więc nad nią
inaczey Siestrzanie rozłożyć a niżeli nad Krowiarnią
i dadz ich tutay także dwa /: stosownie do szerokości [budowy]
w planie podaney: / ale tak żeby ie słupy na Żłobow.
cu stoiące podpierać mogły, co będzie łatwo podług
rozkładu tylne Słupów i Stanowisk wymiarkować.
Że te Siestrzanie wzmacniaią się mieczami od słupów
idącemi iuż kilkokrotnie się o tem mówiło.

Rozporządzenie Stayni podług fig: 164, gdzie ko:
mory na Pasze i Izby sypialne są wzdłuż iedney z Scian
czelnych ma z względu Konstrukcyi rozne korzyści.
1° ~~Trafiaią~~ Słupki Krzesła dachowego /iak to z Prekro:
iu B widać: / przypadaią zupełnie nad Siestrzaniami.
2° Ponieważ Stragany w trzech mieyscach są podparte
mogą bydz z cienkiego drzewa, chociażby się nawet
na nich miało dawać posowę nastragarzową /: gestre
ckte Windelboden: / bez nayrmnieyszey obawy o iey trwałość.
3° Sciany poprzeczne pomiędzy Komorami, Komma:
tami etc: wzmacniaią budowlę bardzo /: chociażby
nawet bydz miały wiązane z drzewa w słupy fachwerk: /
czego nie mozeby dopiąć gdyby się też komory i ko:
mraty w końcach stayni umieszczało. —

Uwaga Przy tey okoliczności chcę tu wspomnieć o Prestro
ności Stryche dla Zapasu Siana. Jeżeli podług fig: 164 B ma
Dach 20 stop wysokości, wtedy obiętość Stryche pod Rozporki
ią tylko rachuiąc wynosi 47500 stop □ nie licząc wto Stry
chu nad Boinem mleczarni. Zas dla 100 krow po 20 lb
w przekroiu biorąc na iedną, a na letnar Siana 15 stop kub: wymagałyby
30000 stop kub: więc Strych będzie aż nadto dla tey liczby
krow dostateczny. —

Do Domu dla Dzierzawcy Krow czyli Pachciarza wcho:
dzi się z Podworca, a nasamprzod do Warzalni 23 stop 10
cali długiey, 18' 7" szerokiey i 11 stop wysokiey. W niey
znayduie się w n 6 stop długi, 3½ stop szeroki chłodnik
wpuszczony iest w ziemię na 1 stopę, i występuie na 1
stopę nad nią, azeby z ~~niego~~ dna iego woda miała spadek
na Podworzec — W Ognisku są dwa kotły ktore zara:
zem i używaią się do paszy zaparzaney Brühfutter. i na:
pełniane bydz mogą wodą ze Studni c w samey warzal
ni będącey. — Także w Stayni na Jatownik iest studnia w m
bo to położenie zabezpiecza wodę od marznięcia. Kocioł

studzienny Brunnenkessel może bydź dany po za
budynkiem, co iest lepiey z względu reparacyi.—

Schody f prowadzą do 16 stop 2cale długiego, 18'7"
szerokiego a 8 wysokiego Sklepu na nabiał czyli mle-
cznika, znayduie się w nim piecyk który równie iak
w Izbie mieszkalney opalany iest z Warzalni w wysoko-
ści 3 stop nad podłogą teyże.— W tym mlecznikù iest
dosyć wolnych ścian dla pomieszczenia na nich półek
dla stawiania naczyń z mlekiem, co w samey Warzalni
wprawdzie nie ma mieysca, dlatego wielki stół g bę-
dzie potrzebnym— Ponieważ podłoga w mlecznikù tyl-
ko na 2 stopy iest wyższa niż w Warzalni, potrzeba bę-
dzie dla Schodów z warzalni do piwnicy idących i Drzwiow
do tychże d, zasklepić kapę pochyłą i przykryć ią sto-
łem e w samym mlecznikù—

W Sieni p do którey się po kilku stopniach wchodzi
są umieszczone Schody na Strych, oraz drzwi do komna-
ty sypialney dla Czeladzi, i do Izby mieszkalney 19$\frac{2}{3}$ stop
długiey 18'7" szerokiey a 9 stop wysokiey, za którą się
znayduie Izba sypialna 12½ stop długa, 18'7" szeroka

Pod Izbą mieszkalną i sypialną są piwnice skle-
pione na masło i Jarzyny dla gospodarstwa.— wchod
do nich iest w p pod schodami na strych idącemi—

Ponieważ iak się wspomniało, mur ogniowy który
przedziela Krowiarnią od Domu mleczarnianego idzie
pod szczyt Dachu, możnaby tu zarzucić że ponieważ
Schody na Strych są w Sieni Domu umieszczone obydwa
Strychy miałyby z sobą związek zapomocą Drzwi dre-
wnianych w tymże murze osadzonych. W tym przypadku
potrzeba by wprawdzie albo zrobić te Drzwi żelazne,
albo też dadź inne Schody w przyległey Komorze na
Paszą—

Jeżeli ta Krowiarnia ma bydź murowana z cegły pa-
loney, dosyć będzie dadź ~~na~~ grubość murów obwodowych
na 2 cegły czyli 1$\frac{3}{4}$ stopy, co przypuszczeniu że się do-
brych materyałów użyto i starannej roboty, zwłaszcza
kas dla tego że wysokość tych murów nie iest wielka—
Przy okolicznościach iednak tych (pietak) ~~nie~~sprzyiaznych wypa-
dłoby przynaymniey mur czołowy wolno stoiący od strony
dziedzińca iak daleko Krowiarnią zamyka dadź na
2½ cegły gruby czyli na stop 2'6.—

Obom murom szczytowym głownych w końcach Krowiar-
ni ponieważ są znaczney długości wolno stoią, i murowi wśrzod
przedzielnemu w Domu mleczarnianym bo budowla ma 42
stop wz głębokości, da się na grubość 1½ cegły; wszystkie inne

mury poprzeczne i długie bo są kilkokrotnie powiązane mogą bydź na iedną cegłę grubę, lub też bydź wiązane z drzewa w Słupy fachwerk.

Jeżeli wysokość Stayni w nayglębszym mieyscu bruku iest 12 stop w świetle, trzeba dadź na wysokość zewnętrzną murow całych od strony dziedzińcowego bruku 12½ stop aż pod belki, aby rynsztoki z stayni tem lepiey odprowadzać było można. – Więc o 6 cali będzie wyżey bruk wewnętrzny w Stayni nad poziom zewnętrzny, dla czego muszą małe mostki przededrzwiami karcu ~~wybrukować~~ nad pokryto.

Jeżeli ta Staynia ma bydź budowana z Lempaców lub Ziemiołtoku pisé, dadź wypadnie na grubość murow ~~zeb~~ obwodowych nayminiey 2 stopy, i w tym stosunku grubsze i inne mury. – Potrzeba iednak pod nie dadź podmurowania 2 do 3 stopy wysokie, a tam gdzie sklepienia piwnic zachodzą aż do podłog na ~~dno~~ niemi sięgaiące, z kamienia polowego lub cegły dobrze wypaloney żeby żadna wilgoć ani zewnętrzna ani wewnętrzna murów glinianych nie uszkadzała –

3:

152 Opisanie rozporządzenia Krowiarni podług fig 165

w fig. 165 Bydło stoi w 3 rzędy wzdłuż Budowli. Jeżeli ta Staynia ma iak w poprzedzaiącym przykładzie mieścić w sobie 80 Krow i Buhayów, 18 do 20 Jałownika wraz z potrzebnemi do tego Stayenkami dla Cieląt, Komorami na paszę i Kommatami sypialnemi, to wypadnie ią zrobić 168 stop długą, 44½ stop szeroką, nie rachuiąc w to mieszkania Dzierżawcy osobiście – Staynia w fig: 164 miała 178 5/12 stop długości a 42 szerokości, oprocz mieszkania tegoż Dzierżawcy, w obodwu więc przykładach powierzchnia przestrzeni zaiętey iest dla rowney liczby Bydła iednakowa.

Uwaga Droga c po obu końcach Stayni powinnybydź zostawione dla doyścia z komor pasy na żłobowie przedyney.

Komory Pasy znayduią się tutay w obu końcach Stayni i ieżeli się nad tem zastanowiemy że w fig: 164 aby doyście z komory paszy do żłobowca małe obchod trzeba zrobić, więc w fig: 165 zdaią się bydź lepiey umieszczone – Długość każdey Komory Pasy iest tutay 19'11", a szerokość 16'8".

Także i Izby sypialne z których każda iest 10'2" szeroka maią w tem Korzystnieysze położenie że z każdey nich z Podworca zaraz wchodzić może. – Pod niemi są podobnież Piwnice iak w poprzedzaiącym przykładzie, maiące ~~z niemi~~ Kommunikacyą z Komorami pasy. – Podobnym sposobem Przestrzeń nad Staynią dla Cieląt może bydź użytą na komory paszy.

Możnaby ieszcze z innych względów to tem urządzeniu Stayni podług fig 165 wyśledzić niektóre korzyści gospodarskie, lecz z względu konstrukcyi Układ podług fig 164 iest o wiele tanny i mocnieyszy. Uważmy np Przekrój fig: 165 B. znaydziemy podparcie Stragany bardzo nieregularne – Chciano wprawdzie temu zaradzić kładąc Stragane odziomkowemi końcami wszystkiemi ku stronie mniey podpartey, lecz się przez to niewiele pomogło, bo i tak krzesło dachu stojące ściśnęło na długość wolną stragany 19 stop, czemu zapobiedz by nie można bez wiązania dachu z krzesłem leżącym a kosztownem. – W stayniach o 4ch rzędach bydła ten sam ~~iest~~ przypadek podwoynie się nastręcza. Dla równego rozkładu ~~Stragany~~ leżącym w fig 164 mogą bydź Stragane tem bezpieczniey podług fig: 122 E naprzemian bydź składane czyli stosowane z sobą gdyby tak długiego drzewa były nie bydź nie miało podostatkiem – Daley w fig 165 Oba fronty w długości 122 stop zostaią bez żadnego powiązania murami w poprzek, zkąd oczywista że gdyby cała Staynia miałaby bydź zbudowaną z Drzewa w stupy sachwerk moc budowli nie mogłaby bydź do spodziewania tak wielka iak podług fig: 164.

Gdyby się w tey stayni nie miało robić w końcu mieszkania dla Pachciarza krów etc: wtedyby w tym końcu można było porobić komory na paszę i sypialnie dla Czeladzi tak iak w iednym końcu się odrysowało, i zrobiwszy w e i f obszerne drzwi w obu końcach, możnaby także wzdłuż całey Stayni z wozami przejeżdżać. –

§. 153. Opisanie Krowiarni podług fig: 166

Staynia fig 166 iest tylko 32 stop szeroka i iest zbudowana z drzewa w stupy; potrzeba by ią zrobić 238 stop długą ~~gdyby miała~~ oprócz domu dzierżawcy gdyby miała służyć na takąż liczbę bydła iak w poprzedzaiących Przykładach. – z potrzebnemi komorami.

Juzto tak dla większey zabudować się maiącey Przestrzeni, iak dla większey długości Scian obwodowych, i dla wielkiey odległości komor na Paszę, nie można żadnych ekonomicznych korzyści w niey porównywać z poprzedzaiącemi; nadto Budowniczy zwrócić mimowolnie by musiał uwagę na długość Scian bez żadnego powiązania poprzecznego rozstaiących pomiędzy w końcach umieszczonemi komorami na paszę, zwłaszcza że Sciany te będąc z Drzewa w stupy wymagaią właściwych sposobów wzmocnienia, aby Budowla w czasie wiekowo nie podlegała uszkodzeniu –

Sposob wzmacniania ich przyscianami iakbi
w fig: 138 ie dla owczarn opisało, nie mogłby mieć mieysca
w Krowiarniach boby przecinały przechody dla Bydła lub
utrudzały bardzo —

Azeby iednak potrzebnych Zastrzałow przeciwwichrzneych
bez przeszkody dla Bydła uzyc, można ie dawać od przy-
ciesi Złobowcowych idące aż do Belek iak fig: 166 B
w ab okazuie, i to osadzaiąc ie w przyciesi na piętkę
Klaue a w belki na Zaczos Versatzung. Ze tym końcem
przyciesi nie co wystepować powinny z za Słupow Scie-
niowych rozumie się samo przez się —

Gdyby nad tą Budowlą miał bydz Dach w łuki z de-
sczeki Bohlendach, można w tenczas strzały fig: 166 C
wspierać dołem w c na przyciesiach, przepuszczać ie przez
Stragarze w d na stałe wznięcie bardzo, i aż do e pro-
wadzic i tam z łukami Krokiewnemi /: Bohlensparren :/
zefformiować, i przez to ustalić zarazem i sam Dach. —

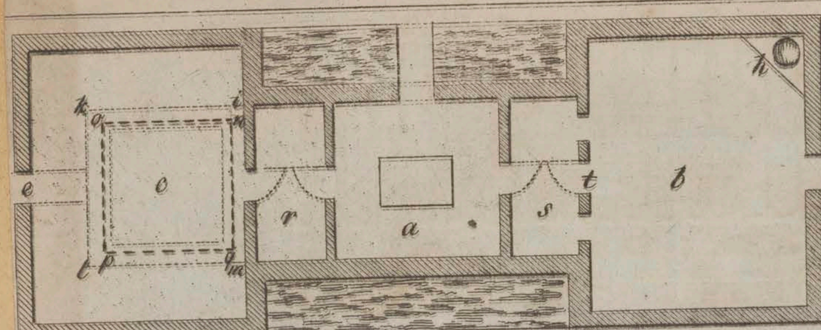
Izby Sypialne nie są w fig: 166 A podsklepione, ale za
to cały Dom dzierzawny oprocz warzalni ma pod sobą
sklepione piwnice; dla czego tez z izby mieszkalney są dane
małe schodki do komory sypialney — Wreszcie urządzenie
całe figura okazuie; i tylko to iest do przypomnienia, zeby
wyprowadzic mur ogniowy na 1½ cegły gruby od funda-
mentu aż do szczytu dachu dla oddzielenia dla bezpie-
czenstwa od ognia Stayni od Domu dzierzawcy. Przy
Schodach b ktore prowadzą do Izby mieszkalney, znay-
duie się w c wchod do piwnic na masło i Jarzyny, i
azeby Strych iak nayobszernieyszym zrobić toiest dostate-
cznie wielkim /: bo budynek iest wązki :/ można dach ze stro-
ny podworca wypuścić na 4 stopy, lub tez iak fig: 166 B
okazuie dadz dach z Krokwiow łukowych Bohlendach;

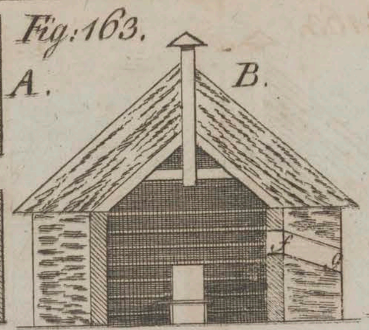
Uwaga. Ze Komin dla światła w Izbie mieszkalney oso-
bną mieć winien rurę aż do Dachu prowadzoną ~~[illegible]~~
i nie powinien bydz wpuszczany w komin dymny, aby
zabezpieczyć ile możności warzalnią od Dymu, rozumie
się przez się samo —

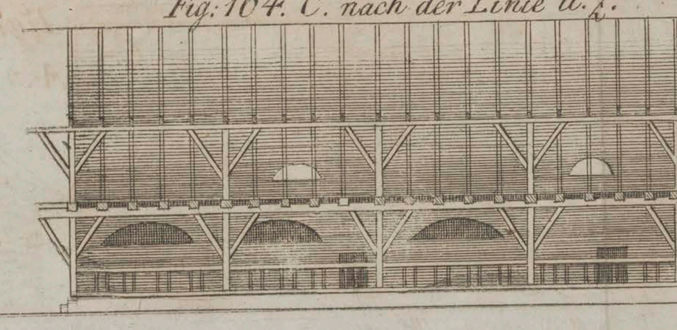
§ 154 Opisanie Krowiarni podług fig: 167 i 168

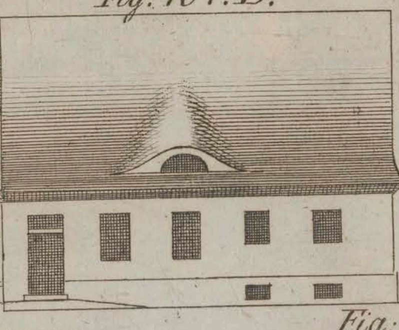
W Planach fig: 167 i 168 stoi bydło rzędami w po-
przek Budowli. — fig: 167 B i 168 są Planami rzeczy
wszędzie uzywanych i za naylepszą uznanych Stayen w ro-
żnych Prowincyach. — Tutay nie okazuie się ani wygo-
da w dawaniu paszy bydłu dla poiedynczych Złobowców
ani całego stada Bydła dobrze oglądać nie można — Odosa-
bianie go w czasie zarazy i choroby takze tu nie ma
mieysca zupełnie, bo tym końcem potrzebaby było ściene
podawać Sciany dosskonałe pomiędzy dwoma kardami

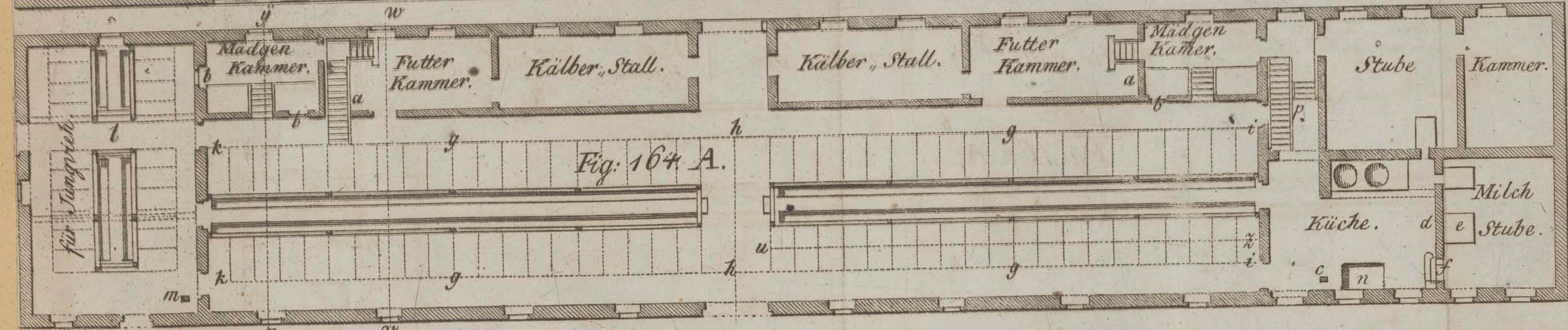
Sturmbänder

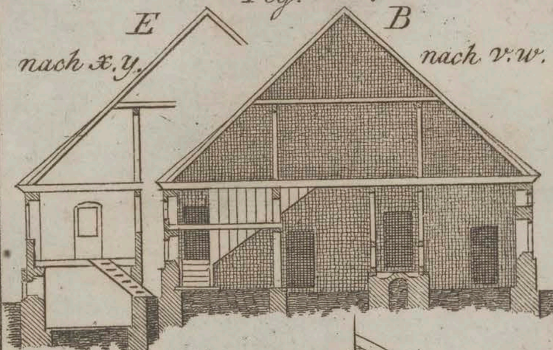

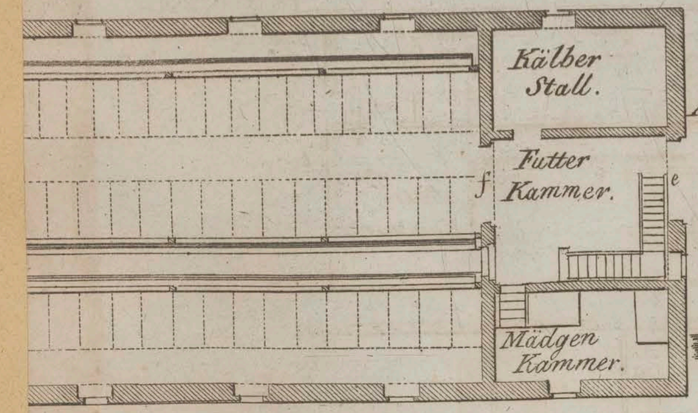

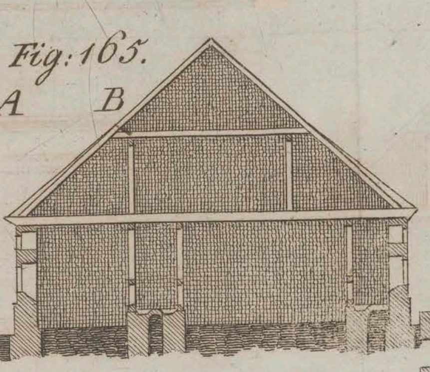

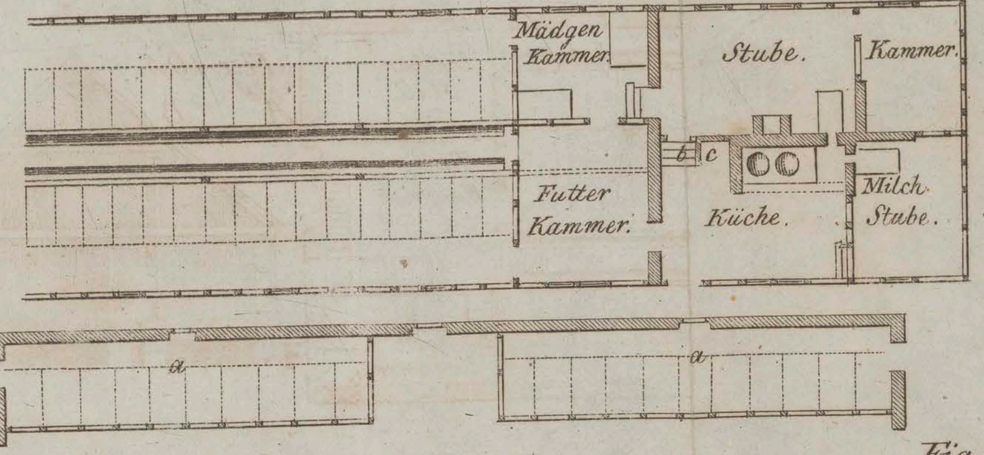

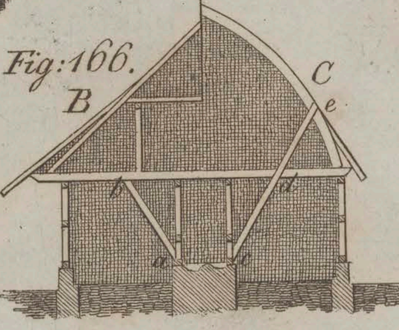

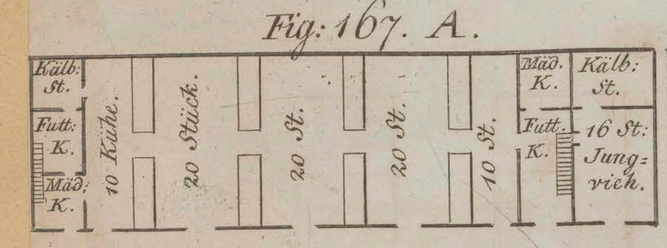

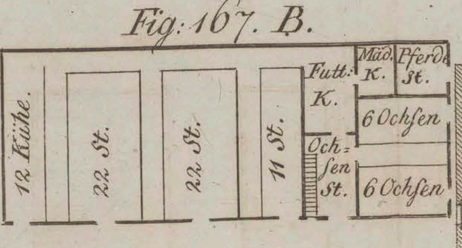

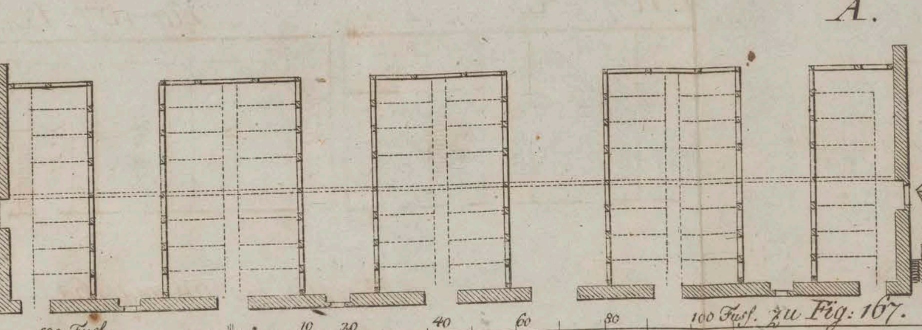

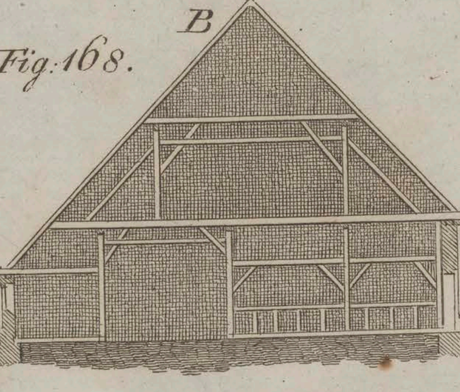

zu Fig: 163. bis 166 und 168.

10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 Fuss. 10 20 40 60 80 100 Fuss. zu Fig: 167.

Żłobowcami, i tyleż więcey Przechodow czyli Scieszek w poprzek budowli, a zatem całą staynię o kilka tych Scieszek z ktorychby każda miała 4 stopy szerokości zrobić dłuższą. — Jeżeli się tego nie zrobi to żłobowce w fig. 167 A naymniey o 18 stop od siebie będą odle: głe co dla wolnego położenia Siestrzani nie iest iuż za mało. — W fig: 167 B Żłobowce wprawdzie są dane w odległości 15 stop, bo na długość Stanowisk wzięto iest tylko 6 stop, a na szerokość Żłobowca 3 stopy po między niemi, i dla tego 3 stopy na Szerokość każdego Stanowiska się porachowało, co iednakowoż wszystko jakkolwiek dla drobney rassy bydła by mogło starczyć ia iednakowoż to za bardzo scrupulatną miarę być u: ważam. —

Przechody wzdłuż Budowli, ktore tutay w fig: 167 A wzdłuż obock scian czelnych, a w fig: 167 B, tylko wzdłuż iedney się znayduią, mogłyby i samym srodkiem prze: chodzić, co zupełnie od życzenia Gospodarzy zawisło; ale w tym drugim układzie iest iescze ta korzyść że Żłobo: wce podwyższone dopieraiąc do scian czelnych ich przy: ciesi z temiż scianami wiązać można, co z względu Konstrukcyi iest lepiey. —

Fig: 168 okazuie Krowiarnią iakich używaią w Me: cklemburgskiem — Bydło w niey stawia się w podłuż lub w poprzek Budowli ktorey szerokość iest 52 stop. — Ponieważ dla tak znaczney Szerokości drzewo budowla: ne rzadko mieć można (: i dla czego także Staynie o 4. rzędach bydła nie często zastosowanie znayduią :) stara: no się więc pomodz sobie w ninieyszym układzie (: z exystuiącey Budowli rzeczywiscie zdiętym :) tak na: zwaną na nagany zastuiącą przystawą czyli przy: klapą anschleppe. W ogolności rysunek ten okazuie mieści w sobie wiele tak z względu rozporządzenia iako Konstrukcyi nie wartych naśladowania Przykładow, z ktorych tylko niektore bardziey uderzaiące wyszczegol: niam: 1° Droga czyli przejazd $14\frac{1}{2}$ stop szeroki wzdłuż ciągnący się stuży w tameczniych gospodarstwach często kroć za Boisko iako też cała Staynia za Stodołę na Zboże ozime, zatem ten Przejazd rownie iak i czte: ry poprzeczne drogi wybiiaią się gliną iak Boiska i na nich się bydło pasie bez Żłobow. 2° Gdyby prze: strzeny a a na komory Paszy mogłyby się użyć, mogło by się to iescze za wygodne rozporządzenie uważać i sama opuszczona powała mogłaby się użyć za Strych

anschleppe

że iednak te przestwory nie mogą się mieścić pod belkami głównemi, to rysunek fig. 13 wykazuie ile wiele wad mieć może taka Konstrukcya. — 3tio Jak wielką rozrzutność drzewa spostrzegać się daie w tych Ścianach i Krzesle Dachu, tak przeciwnie skąpstwo okazuie się w pokładzie belek powałowych, bo Stragarze kładzione są w odległości 8 stop, a w niektórych mieyscach nawet o 10½ od siebie — I chociażby przy potroynem podparciu tych belek można było na nich dadź posowę (: gestreckte Windeldecke :) dobrą i mogącą znosić zapas paszy w tak ogromnym Dachu, iednakowoż w ogólności wielka tu iest dysproporcya w użyciu i rozkładzie potrzebnego i niepotrzebnego drzewa w wiązaniach wszystkich tak, że to za przykład iak by się budować nigdy nie powinno, służyć może —

Że iednakowoż [to u] iaki kray taki obyczay zawsze się ludzie staraią utwierdzać co u nich iest w zwyczaiu; musi więc Budowniczy częstokroć stosować w konstrukcyi i rozporządzeniu do myśli gospodarzy. — Lecz ieżeli ich może o lepszości Konstrukcyi przekonać, miał by sobie do wyrzucenia gdyby wszystkich środków i powodów nie użył dla wprowadzenia w zwyczay mocnieyszey regularnieyszey i korzystnieyszey Konstrukcyi; aby więc początkuiącego Budowniczego z takowemi powodami czyli zasadami ile możności obznaymić, przyłączyło się tutay potrzebne wiadomości Gospodarskie nawet dosyć obszernie.

<u>Uwaga</u>. Stayne na Woły robocze i Karmne nie różnią się w główney rzeczy w niczem od poprzedzaiących. — Że iednak Stayne na Woły robocze z Staynami Końskiemi, a na Woły Karmne z Gorzelniami i Browarami się zawsze łączą, w mieyscach więc przyzwoitych o nich mowa będzie —

o Stayniach dla Koni. Pferdeställe

§ 155. Staynie dla koni są z wielu przyczyn i względow rozmaite. – Innych potrzebuie wtościanin, innych Urzędnik i mieszczanin – dla szlachetnieyszych i żywszych Koni – kosztownieysze i wspanialsze robią się u Panow – innych urządzen wymagaią wielkie Stada Koni etc: Z rożnemi temi zakładami dla rożnego przeznaczenia Koni powinien bydz Budowniczy doskonale obznaymionym, aby w każdym przypadku z przezornością i znaiomością ie urządzał iak tego ich Zamiar wymaga.

§. 156. O Obszerności Stanowisk i szerokości przechodow w Stayniach. – Stallraum Gänge

Mieysce iakiego Koń w Stayni dla siebie wymaga iest rożne tak dla przyczyn wyżey przytoczonych iako też podług iego wielkości.

Tuteyszy Koń mały wieyski czyli Szkapa nie potrzebuie w Stayni więcey szerokości iak 4 stopy, a 7 do 8 stop ren: długości oprocz Żłobu. Stanowiska tych Koni nie przedzielaią się, bo się ie stawia przy sobie rzędem przy Żłobie lub drabinie bez żadnego przedziału. Czasem woły robocze stawiaią się z Końmi w iedney Stayni. –

Tak zwany Koń ~~kareciany~~ powozowy sredniey wielkości potrzebuie 5 stop szerokości w swietle, a oprocz Żłobu 8 do 9 stop długości. Stanowiska ich przegradzaią się przeworami, bo ta klassa Koni iest żywsza i skłonnieysza do szkodzenia sobie. – Kutsch oder Wagenpferd Lattierbaum

Przedzielanie Stanowisk deszczkowemi scianakami iest zewsząd niemal lepsze niżeli przeworami, lecz nie tylko iest kosztownieyszem ale i takie Stanowisko więcey szerokości potrzebuie aby się w niem Koń mogł obracać. Jezeli więc dla pewnego rodzaiu Koni byłaby szerokość Stanowisk 5 stop między Przeworami był dostateczną, dla tegoż samego ich rodzaiu potrzeba by dać 6 stop na tę szerokość między scianakami z deszczek.

Wielkie konie czyli Fryzy Angelskie Niemieckie Hollsztynskie wielkiego mieysca wymagaią, to iest daie się im na szerokość Stanowisk między przeworami $5\frac{1}{2}$ stop, a 6 do 7 stop między przepierzeniami, zaś na Długość 10 stop oprocz Żłobu licząc. –

Uwaga. W wąskich Stanowiskach Konie się wygodnie pokładać nie mogą, co szkodzi bardzo ich zdrowiu. Konie ktorym nogi od roboty nabrzmiały i kuleią przychodzą do siebie w szerokich Stanowiskach bez żadney pomocy. –

Dla Ogierow czyli Stadnikow nigdy się nie robią Stanowiska między Przeworami, ale się ie zawsze powinno popmegradzać mocnemi przepierzeniami z bez przek o 7 do 8 Stop szerokości stanowisk — a 10" długości.

Hengste u. Beschäler

Dla Klacz źrebnych gdy są blisko ozrebienia się powinno się robić Stanowiska 12 do 16 stop szerokie i ieżeli można 12 stop długie. Lub też w Stayni maiącey zwyczayne przepierzenia w Stanowiskach trzeba takie zrobić urządzenie, żeby iedno przepierzenie rozebrać było można, a zatem z dwoch stanowisk iedno tylko dla klacz w tym stanie zostaiących zrobić; taka wielka szerokość iest dla tego potrzebna azeby Źrebię dopoki iest przy matce miało dosyć dla siebie mieysca nie będąc od niey gniecionym lub uszkodzonem —

tragende Stuten — Fohlen
Standraum

Uwaga w wielkich Stadach koni, dziewiątego dnia klacze po ozrebieniu zaprowadzaią się z swemi Zrebiętami do osobney Stayni bez żadnych poodstawianych Stanowisk, w ktorey wolno sobie biegaią, chodzą.

Gdy się źrebięta odsadzą, klacze na powrot do swoiskeniem się prowadzą, ale źrebięta pozostaią iszcze w tey Stayni w ktorey wolno biegaią, dla tego powinna być taka wielka iak dla koni rosłych. —

Kto więc chce Konie chodować powinien na takie Zabudowania i urządzenia mieć wzgląd. —

Ständerwelt

Pospolicie Złoby i Drabiny w Stayniach umieszczaią się przy Scianach, do ktorych konie łbami są obrocone. — Lecz mogą Złoby i Drabiny stać w środku Stayni po obu Stronach przechodniey Ścieszki, tylko tedy Konie są do siebie głowami obrocone.

Krippen — Raufen
Futtergänge

Jezeli dwa rzędy koni są łbami do Scian obrocone, pozostawia się w Stayni iedno tylko przeyście czyli przechod środkiem, ieżeli zaś są obrocone ku wspolney ścieszce środkowey wtedy potrzeba będzie dwoch przechodow za niemi; — Drugi więc ten sposob więcey obszerności wymaga, co w wielkich Stayniach nie małą iest rzeczą.

Futtergang

Jezeli konie w stayni nie bardzo szerokiey w iednym rzędzie stoią zostawia się przechod za niemi w stayni dla małych koni 5 stop szerok., dla większych 7, dla panskich 8 stop — Rougel.

W małych Stayniach na wsi gdzie nie wiele i to spokoynych koni stawa dosyć iest dawać 5 do 6 stop szerokości przechodom przy Scianach, iako też i wspolnemu przechodowi środkiem wzdłuż Stayni pomiędzy dwoma rzędami Złobow idącemu, po tey szerokości przechodow za Konmi wygodnie przechodzić można chociarby się nieco wtył nawet cofać miały. —

Mittelgang

Przeciwnie zas w Stayniach Dworskich, panskich gdzie wiele a zarazem bystrych niespokoynych koni ma stać przy sobie, trzeba każdemu przechodowi tylniemu to iest przy Scianach dawać dla wygody i bezpieczenstwa 8 do 9 stop naymniey, a ieżeli w czasie Słot konie po stayni oprowadzać się maią, ~~lub po wspol~~ temi przechodami lub po wspolnym środkowym przechodzie, to się im da 12 do 16 stop naa szerokości —

W Stayniach dla Kawaleryi Przechody nie tako być mogą dosyć szerokie; bo się nie tylko po nich ieździ ale nawet na nich się Kawalerzysci pieszo mustruią dla przyzwyczaienia młodych lub nowych koni do łoskotu broni —

Wszystko to z względu oszczędności w budowaniu zdaie się mówić za stawianiem koni we dwa rzędy przy ścianach samych, do tego ieszcze w Stayniach dla Kawaleryi iest ta korzyść, że więcey koni za iednym razem obeyrzeć można, i prędzey dostarczyć paszy koniom z przechodu srodkiem idącego na obie strony — mit dem Futterkarn

Lecz z drugiey strony stawianie takie koni naprowadza niedogodności:

1° Że okna nad głowami koni znaydujące się są za wysoko, i z trudnością ~~iest~~ przychodzi ie otwierać i zamykać

2re Jeżeli Staynia nie iest wysoka bardzo, okna nie mogą wypadać tylko niskie dla tego że się nad drabinami poczynaią, że zaś konie lubią swiatło (: bo to iest im korzystne, aby się nie lękały się gdy na pole wychodzą; przeciwnie zas ciemność w stayni nie tylko że daie sposobność stayennym nie trzymania koni w czystości, to iest nie chędożenia ich tak dobrego, ale jeszcze osłabia wzrok koniom które nagle na swiatło wyprowadzone doznaią w oczach boleści, a zczasem i slepnieią :) dla tego dawać trzeba Stayniom zwłaszcza dla znaczney liczby koni przyzwoitą wysokość, i starać się robić okna iak być może naywyższe. — Lecz tak wysokie znów okna sprawiaią że słoń: promienie Słoneczne w oczy koniom pada, od czego ~~te~~ często wzrok utracaią; Firanki w oknach dla wysokości i drabin trudno odsuwać i zasuwać, a będąc zasunięte ciemność szkodliwą sprawiaią. krampfhafte Schmerzen in den Augen

3cie co naywięcey Budowniczego się dotycze iest: że między rzepcią mury zewnętrzne przy których poprzystawiano Żłoby i Drabiny, i to tak że się żaden tynk ich chwycić nie chce — o czem się niżey będzie więcey mówiło —

Wszystko to nie ma mieysca gdzie konie obrócone są łbami ku srodkowi stayni to iest do siebie. — Prawda że takie urządzenie nieco więcey musi kosztować iak podług wyprzód wspomnionego sposobu, że iednak ma się mówić o iak neylepszych iak być może urządzeniach i konstrukcyi budowli, dla tego nie można dla nieco większych kosztów na budowlę opuszczać lepszych tych urządzeń i to tem mniey, że z początku wyłożone nieco większe koszta wynagrodzą się pewno lepszą Konserwacyą Budynku —

§ 157. Położenie i wysokość Stajen.

Ważną iest także rzeczą stawiać Staynia w nay-
stosownieyszem położeniu — To powinna bydź szcze-
gólnie dla zdrowia koni, iako też aby Skory Szlenury
i Karma nie butwiały i nie psuły się, iak się
to wszędzie w wilgotnych mieysach dziać zwykło.

Staynie powinny bydź w bliskości Domu mie:
szkalnego, i z względu obrocenia tak bydź stawio:
ne aby ile możności aby drzwi i okna w ścianach
czelnych na północ lub na zachod patrzały a to
dla tego ażeby owady nie miały takiey ponętny prze-
ciskać się do Stayni i Konie niespokoić; przynay:
mniey drzwi główne i front główny chronić się trze-
ba stawiać na południe. W miastach nie zawsze
na to mieć można wzgląd; wtedy iednak tego trzeba
przestrzegać ażeby ieżeli domy mieszkalne są w blisko-
ści, aby się Łoża blisko stajen nie znaydywały —

Także i wysokość Stajen ma wielki wpływ na zdro-
wość koni. W obszernych i wysokich wyziewy i zadu-
chy wprzyy się wznoszą mogą i odchodzić wilgociąg-
gami czyli parnikami nie szkodząc koniom które
są gorące. — Z drugiey strony zbytnia wysokość szczegól-
niey dla niewielkiey liczby koni: / robiłaby się zimne:
mi, które w takich staymiach sonie by mogły, i Mißbehagen
zbyt długim włosem obrastać, i bezprzestannie sier-
cią obrastać sich hären, i niepozornemi się stacią hären
i ieżeli spocone do stayni się ie wprowadzi łatwo się
zaziębiaią. —

Wysokość więc Stayni zawisła od wielości koni, kto-
re w niey stać maią, Dla iednego ~~lub kilku~~ mała
wysokość będzie potrzebną dla ciepła; dla kilku zaś
zwłaszcza małey rasy na 10 do 11 stop w świetle będzie
dostateczną — Jeżeli Staynia na 10, 20 do 30 koni da-
lej natęż wysokość 12 stop w świetle, a dla większych
koni kawaleryiskich 15 do 16 stop.

Professor Naumann Szkoły weterynaryi w Berlinie
mowi: Staynia dla koni iest tem czem iest mieszkanie
dla ludzi, powinna więc bydź zdrową i mieć powietrza
dosyć świeżego zawsze, nie ma bydź w niey pary wilgoci
Także i na to uważać trzeba, żeby przystęp do niey był
wolny czysty i opodal od wszystkiego coby w niey smrod
i złe powietrze sprawiać mogło.

§ 158. Parniki czyli Wilgociągi, lufty. w Staymiach Luft- und Dunstzüge

Że wiele i wielkich Okien w Staymiach bydź ma, i to ta:
kich żeby promienie Słońca koniom w oczy nie raziły
i w każdym razie łatwo było można spostrzedz każdą
wadę lub uszkodzenie konia zwłaszcza w nogach, o tem

się wyżey nadmieniło. Tego się dokaże naylepiey sta: wiaiąc konie iednym rzędem tylko wzdłuż przy tylney ścianie, a robiąc okna w ścianie przeciwney. Oknami temi i drzwiami można przewietrzać Staynią nie szkodząc koniom by: naymniey. Gdyby się zaś okna w obu ścianach fronto: wych znaydować miały, przewietrzanie tym sposobem Stayni niebezpiecznym chorobom koni dałoby przyczynę dla przeciągu nagłego powietrza bo na przestrzał.

Otwory w powałach dawane, i w sposobie kominów wyprowadzane nad dach kominy z deszczek nad niemi powinny być dla większey trwałości ieżeli nie całe to przy: nayminiey w spoieniach wszystkich smołą oblewane, auf gepicht czyli smarowane, równie dlatego ażeby para przez nie nie przenikała na poddasza i składy nad Stay: niami być mogące.—

Lecz także Kominy nie sprawią zamierzonego celu bez przeciągu powietrza, że zaś ten przeciąg nigdy nie powinien trafiać na konie, także więc otwory przewietrz: ne nie mogą być robione wzdłuż ścian frontowych przy których konie stoią, ani nawet wtedy ani okien ani drzwiów otwierać nie można. Jeżeli nie masz żadnego przeciągu powietrza i to ile możności od spodu w górę wtedy się para nie będzie wznosić, ale osiadać (i to nay: więcey ieszcze) w kroplach po ścianach Komina, który dlatego prędkiemu zgniciu podpadnie. Zatem w Stay: niach gdzie konie przy obu ścianach stać maią, kory: stniey będzie robić otwory przewietrzne w ścianach tych frontowych pod samą powałą, podług fig: 130 B iak się mówiąc o Owczarniach powiedziało.—

W Stayniach zaś gdzie konie iednym rzędem sta: wiać wypada przy iedney z ścian, a przy drugiey by się podawało okna, nie można zaprzeczać korzyści z parników kominowych zupełnie, bo przez otwora: nie drzwiów przeciąg powietrza nie będzie na konie natrafiał, dla kierunku iakiego zaraz z dołu w górę nabiera.—

Uwaga. Professor Naumann wyżey cytowany mówi że ieżeli zepsute powietrze pochodzi tylko z zaduchu Stick luft, tako trzyrze od atmosferycznego złatwością bę: dzie odchodzić kominami; że iednak tak gaz kwasu węglowego iako też wodniste wyziewy azgedünsten szkodliwe częstki cięższe są, nie mogą więc być od powietrza atmosferycznego uniesione, i w górę od: chodzić.—

Że się dla dopięcia tego Zamiaru na tem zawisnąć kę zdaie tylko, ażeby górne warstwy powietrza w Stayni podnieść, albo za pomocą przeciągu powietrza z dołu w gó: rę kierunek maiącego, albo w niebytności tego przez ro: grzanie powietrza w samym Kominie; wspomina więc P. Naumann przez P. Marum projektowany

Dunstzüge

Dunstzüge

Dunstzugs röhren

sposobie, to iest stawiania lampy palącey się w dol:
nym otworze tegoż komina.
Zrobione w Berlinie doświadczenie tym końcem, w sali
bawialney, dla oczyszczenia iey z dymu czyli zaduchu
tytuniowego, bynaymniey zaspakaiącem się nie oka:
zało. P. Naumann który także o skutku dobrym tego
sposobu wi nie zdaie się przyznawać, podaie inny spo:
dob, za pomocą wentylatora czyli wiatrochwytu przez P. Resener popra:
wionego. iak go fig: 169 okazuie.
Fig 169 A wystawia wierzch komina drewnia: Dunströhre
nego nad Dachem z blaszanym wentylatorem wiatrochwytem w Prze: Ventilator.
kroiu. bp iest trzpień żelazny pionowo czworograniasty umocniony Spindel
na dwoch żelaznych krzyżach aa' w srodku czyli we: Kreutze.
wnątrz komina osadzonych; na cienkim końcu p
tego trzpienia spoczywa cała blaszana pokrywa Kappe.
która z dołu z gory nad dol. sporządzona iest tak ukształtowana
iak fig C okazuie. To iest: dddd itp: iest blaszane dno Boden
na ktorego srzodku stoi blaszana skrzynka f.g.i.k. do Kasten
ktorey iest przytwierdzony wiatrołap windfang, ktorego Windfang
bok gh iest na 15° rozwarty na bok zaś wierzchnie i spodnie płaszczy:
zny lm i ng fig A na 45° na dol pochyłone. Boki hm i
fk w fig C są zupełnie otwarte, bok zaś gi tylko od
g do n, wreszcie wszystko w tey pokrywie czyli kapelu: Kappe
szu iest zamknięte; brzeg dna iego ddd zachodzi na
krawędzie wierzchnie komina drewnianego iak to Dunströhre
w fig A widzieć się daie.–
Uwaga Ponieważ komin iest kwadratowy, wypada na
nim zrobić nasadę okrągłą, aby się cały kapelusz Aufsatz
tym brzegiem okrągłym na niey osadzony mogł na
niey obracać wolno podług wszystkich wiatrow–
Pod dnem ddd iest fig C i D leży horyzontalny młyn: Räder=Ventilator
nek łopatkowy czyli wentylator, łopatki iego mnie Flügel
pochyłość pod 26° a welonąłz kwadratowy skrzyn:
ki f.g.k.i; fig C iest drugi młynek pionowy o 4 skrzy: Windflügel.
dłach pionowych r s t u fig. D. obracać się mogący wol:
no na trzpieniu.
Działanie tey machiny tak się objaśnia:
Na Wiatraczku tym czyli iego kapeluszu znaydu: Kappe
iąca się chorągiewka blaszana obraca go podług wiatru Windflügel oder Drache
w przeciwną stronę wiatrołapu, /: bo skrzynka z dnem
są zlutowane i iedno formuią ciało czyli kapelusz kto: Gehäuse
ry niezawisł bynaymniey od młynkow w srodku u:
mieszczonych i osobno za wiatrem obracać się może,
zostaie bowiem iakoby zawieszonym na końcu trzpie:
nia a krawędzią spodnią czyli brzegiem zawiniętym
obraca się wolno na nasadzie okrągłey drewnianey.
iest zaś zabezpieczony sam ten trzpień aby od pionowo
–pio

ści nie odszedł bo iest osadzony niewzruszenie w środ:
ku krzyżów żelaznych wyżey wspomnionych aa i vv
fig A. z których iak tak fig: A, a lepiey ieszcze fig D
wystawia tylko spodni krzyż vv iest wewnątrz Ko:
mina osadzony, zas wierzchni krzyż iest nad Komi:
nem zupełnie, a nawet nad młynkiem pionowym, i
iest umocowany na krawadziach wierzchnich Komi:
na ~~za~~ lub iego nasady pomocą 4^{ch} prętów żelaznych zagiętych w spo:
dzie i przybitych – czyli raczey ramiona tego krzyża
żelazne są zgięte na doł aby na wierzchu nasady komina
w taki lub podobny sposob utwierdzić się dały:/.

Tym sposobem wiatr wpadaiąc w wiatrołap otworem
hm fig C uderzać będzie na skrzydła młynka piono:
wego i ~~przy~~ f otwartą stroną skrzynki fk będzie wy:
padał, młynek ten zas obracać się musi bo wiatr
nie uderza na niego w całey szerokości ale w połowie
nie całą bowiem ściankę gi ale część iey gn zostawiło
się otworem.– Ten młynek da zarazem bieg młynkowi
horyzontalnemu, przez co kolumna powietrza na tym
ostatnim będąca popędzana iest w gorę łopatkami
pod 26° pochyłemi iakoby śruba, a na iey mieysce
napływać musi inne powietrze z pod tegoż młynka to
iest znayduiące się w Kominie.

Pan Baumann z doswiadczenia przyznaie szczegolniey:
szy skutek tey machinie, zwraca iednak uwagę, że w cza:
sie upałów i kiedy żadnego wiatru nie masz i machina
stać musi. W tym razie trzeba drzwiami i oknami pod:
czas nocy tyle powietrza świeżego napuscić iak potrzeba
także zapomocą wyżey wspomnioney lampy możnaby
nadać nieco ruchu powietrzu w Kominie przez ogrzanie
w nim temperatury.

W Zimie kiedy wewnętrzna Temperatura zawsze iest
cieplejsza od zewnętrzney, za naymnieyszym otworzeniem
Drzwi przeciąg w stayni wielki powietrza powstaie – że
iest szkodliwy, starać się więc trzeba iak się o tem iuz
mowiło, stawiać w niey tak konie aby na nie nie trafiał.

§ 159. O Zakładaniu Drzwiow i okien w Stayniach

W Stayniach na wielką liczbę koni potrzebna iest dla bez:
piecze[ń]stwa od Ognia dostateczna liczba wrot i drzwiow.–

Gołone wchody ieżeli się niemi wiezdzać ~~konno~~ nie ma
nie potrzebuią bydz szersze iak 8 stop. Jezeli się zas ~~w niem~~ nie
mi ma wiezdzać iako to w Stayniach zaiezdnych dla go:
sci przy Karczmach na wsi, potrzeba wrota robić naymniey
9 do 10 stop szerokie a 10 stop ren: wysokie.– Krüger

Zwyczayne drzwi ktoremi się konie poiedyncro wprowa
dzać maią i wyprowadzać będą miały dosyć 5 stop szerokości
a nie mniey od 8 stop wysokości – W stayniach chłopskich
dla małych koni naymniey 4 stopy szerokie a 7 wysokie.

Drzwi 5 stop szerokie będą dwuskrzydłaste, aby dla przechodzenia ludzi iedna ich połowa otwierana tylko bywała.

Uwaga. Prawie za niepodobną rzecz możnaby utrzymywać, żeby się w oznaczeniu wysokości drzwiow tak łatwo pomylić, iak to doswiadczenie stwierdziło. Stajnia była tak zbudowana że konie do niey na prog we drzwiach 7 do 8 cali wysoki wstępować musiały. Konie w tey stayni stoiące częścią dla tego że były małego wzrostu, częścia że się przyzwyczaiły do takiego wstępowania. Gdy do niey wprowadzono raz wielkiego Konia Kawaleryiskiego, dobrze wszedł do niey, bo konie kiedy na stopień chcą wchodzić zawsze głowy łeb naprzod wyciągaią, lecz gdy go chciano wyprowadzić, podnosił łeb w gorę coraz wyżey aby się o szłorz drzwiowy nie uderzył /: chociaż drzwi były dosyć wysokie :/ i nie można go było inaczey wyprowadzić, tylko wyrznąwszy ten szłorz zupełnie.

Wrota zwyczaynie wieszaią się na wmurowanych hakach bo odrzwia czyli Rama /: Zargen :/ prędko by się obruszały od mocnych wstrząsań, i potem ich iest iuż trudno mocno osadzić. — Naytrwalsze bydź by mogły szalowane, lecz że są za ciężkie, dlatego czasem robią się fasowane. [fig. 308 w 2[?]]

Dawać fortki w Skrzydłach wrot iest zawsze szkodliwe trwałości i dobremu ich związaniu, i to bądź by się robiło te fortki w środku pomiędzy obiema skrzydłami, bądź we iednym z nich tylko. — Lepiey zatem będzie osobne drzwi wchodowe dawać dla ludzi. —

Drzwiom takim daią się odrzwia czyli futryny aby się szczelniey zamykały — odrzwia te /: Zargen :/ nie osadzaią się rowno z zewnętrzną powierzchnią scian, ale się w mur nieco wpuszczaią dla trwałości to iest ażeby murowany tręt /: Anschlag :/ pokrywał ie — Także te drzwi naytrwalsze będą szalowane, lecz się robią i fasowane, zaś na wsi w Stayniach chłopskich tylko klejone z wsuwanemi szpągami /: fig: 206. Cap. 2 :/, albo teiż przez ście z szpągami przybiianemi —

Okucie wrot i drzwiow zależy od każdego upodobania, tylko to iest do uważania że Zamki wewnętrzne stayni dawane nie mogą bydź trwałe dla gryzącey Pary rownie iak zawiasy rygle etc: — Dla tego oleyną farbą ie powlekać trzeba aby prędko nie rdzewiały —

Ponieważ zaś dla tey samey przyczyny zasuwy czyli rygle dolne i gorne rownie iak środkowe do zamykania na zamek w krotce by się stawały nieużytecznemi, dlatego lepiey będzie zamiast nich, dawać w wrotach, i drzwiach dwuskrzydłastych tak zwane Zapory /: Sturmstange :/ [Riegelschlösser]
We drzwiach ktore się tylko ze stayni otwierać maią, można ich drugie skrzydło taką zaporą zaprzeć, i tym sposobem całe drzwi bez zamku zamykać można.

Poniewaz te okna w stayniach które się nad drabinami znayduią, bardzo trudne są do odmykania, bo trzeba naypierw wchodzić na żłob, i przez drabinę ie otwierać; można im więc dla większey wygody dawać następuiące urządzenie.

W futrynie okienney ab fig 171 A nie robią się felce z boków, ale w górze ze strony wewnętrzney a, a w spodzie od strony zewnętrzney b. – Rama okienna cd obraca się na dwóch czopach żelaznych w środku swey wysokości po obu stronach w c osadzonych które chodzą w stworach żelaznych powprawianych w bokach futryny, może się więc ta rama obracać dla tego że w futrynie z boku nie ma felców, i wpada swą wyższą i dolną krawędzią w felce a i b będące w górze i dole futryny. Woda więc deszczowa i śnieg wstrzymana zostanie zapomocą listwy okapowey /: Wetterschenkel:/ kiedy iest okno zamknięte, kiedy zaś iest otwarte samo iego położenie wstrzymuie ią. Można zaś go bardzo łatwo otwierać i zamykać prętem ef cienkim żelaznym aby zaś nie otwierało samo po zamknięciu opiera się widełkowaty koniec pręta f o drabinkę –

Uwaga Gdyby się felc dolny dał od stayni, a górny od pola, woda by się do niey przecisnęła –

Możnaby ieszcze okna robić podług fig: 170. z felcami w futrynie na około – rama są przybite w r, i otwieraią się zapomocą pręta żelaznego s i zamykaią.

§. 160 O Powałach

Wilgotne i gryzące wyziewy koński wymagaią szczelnych i trwałych pował w Stayniach; naygorsze powały w tym względzie być mogą posowy cały kładzione na Strażarach, bo w spodzie gładko wyrównana glina wciąga w się wilgoć, przez co ~~szczeble czyli~~ Stryszulce nie tylko że prędko niszczeią, ale pod ciężarem swoim łatwemu zapadaniu się podlegaią /: Ganze windelböden:/.

Lepsze są posowy z Stryszulcami od spodu widocznemi /: halbe windelboden:/ tęż poniewaz prochy i pajęczyny, ieżeli się pod temi powałami nie da podsiębitka wielką nieczystość sprawiaią, więc posowy na Strażarach kładzione /: gestreckte windeldecken:/ iak się iesz w §. 126. mówiąc o Owczarniach opisało:/ będą służyły dla wieyskich i chłopskich Stayen naystosowniejsze, bo oprócz gładkich w spodzie powierzchni, są zarazem iak poprzedzaiące –

Powały wypełniane między stragarzami klockami drzewa w poprzek /: ausgeklöbte Decken:/ zob § 20 w 2giey cz: są wprawdzie trwałe, a dla wielości drzewa całego potrzebnego kosztowne, i oprócz tego nie są szczelne dosyć aby pary na Strych nie przepuszczały.

Podsiębitka z deszczek pod spodem na stragarzach przybiiana sprawia, że wilgoć i para nie może tak dochodzić do Stragarzy i Stryszulców; dla czego powały z wi:

doczneini od spodu stryhuleami (:halbe Windelboden:)
z podsiębitką taką w spodzie naystosowniey iako ney-
tańsze używać się mogą, w Stayniach dla Kawaleryi i
innych gdzie wiele Koni ma stawać.

Ta podsiębitka czyli Szalowanie w rozny sposob Schalung
może się robić, toiest albo z krawędziami prostemi do
siebie deszczki szczelnie przysuwaiąc i iak fig: 170 A o-
kazuie przybiiaiąc listwy na szparach od spodu. Albo
deszczki przybiiaią się w pewnem oddaleniu podług fig:
171 A, a na nich drugie na nie zachodzące; Lub też
podług fig: 172 A robi się dubeltowe Szalowanie, przy-
biiaiąc do szczelney podsiębitki, drugą toiest deszczki w po-
dłuż lub w poprzek do niey – albo też na porzędney pojedynczey
podsiębitce daie się sufit na trzcinie i drocie. – Ostatni
ten sposob nie iest ~~bardzo~~ wcale trwałym ieżeli Staynia nie
iest bardzo wysoka, bo od pary drot i gwoździe wkrotce
rdzewieią, dla tegoż tego sposobu używaią Panowie
dla zbytku aby Sufity potem malowane być mogły,
i Sciany – Dla trwałości podsiębitkę nie sufitowaną
można oleyną farbą malować. – Bielenie podsiębitek
nie malowanych Oleyno robi się tylko dla czystości i
większego Swiatła.

Fig: 172 K okazuie bardzo piękną podsiębitkę. To iest
przybiia się naypierwiey zwyczayna pojedyncza podsiębitka
w poprzek do Tragary, a na tey w poprzek przybiiaią
się heblowane deszczki ab w rowney odległości – Pomię-
dzy temi deszczkami znowu inne kawałki deszczek tak
długie iak była wspomniona odległość się szczelnie osadza-
ią – powstaną z tąd między niemi same kwadraty
około ktorych się listwy kielowane poprzybiiaią. Gdy to
wszystko oleyną farbą zostanie pomalowane, i w kwa-
dratach się rozeny pomaluią, bez wątpienia taka po-
wała należy do naypięknieyszych i do nayprościeyszych

Staynie także sklepiono, w sklepieniu kryiowem teyż oprocz kosztownośći
wiele w nich mieysca zaymuią grubości ~~w nich~~ filarow i naro-
żnikow. – Nad temi sklepieniami można dawać mie-
szkania stayennych. Wreszcie nie podpada wątpliwości
że takie Staynie są w lecie chłodne, w zimie ciepłe, a zatem
doskonale celowi odpowiadaiące. –

§. 161. Podłogi w Stanowiskach.

Stanowiska pod konmi tak gospodarskiemi iak woy-
skowemi powinny mieć podłogę tęgą, i to nie tylko dla
powodow iakie w §. 146. mowiąc o Stayniach wołowych
Rindviehstallen przytoczyto, ale dla tego tem bardziey że
Konie daleko niespokoyniey w Stayniach stoią, i gołą zie-
mię zaraz pod sobą wydeptuią.

Także szkodliwie by było dla koni gdyby w swoim
gnoiu stać miały, bo ten by się wkrotce z ziemią zmieszał
i w bagno przystoczył, i chędożąc czyli wyrzucaiąc gnoy

potrzebaby za kazdym razem głęboko i ziemię skopywać i wyrzucać. Także to płodzi koniom że się zemnią kłaść na ziemi, i aby to tak pomocne do zdrowia koni układzie po: kładanie tęż ich potrzebaby wiele słomy pod nie podściełać.

Dla tych przyczyn też rzadko widzieć można stayni w którychby stanowiska nie były dylowane lub plastrowa: ne, oprocz w takich stayniach zaciężnych na wsiach gdzie mało gości oprocz zimy przez, a zatem powiększey części gro stwę raczey za wozownie na bryki i narzędzia rolnicze.

Sposob robienia podłogi w stanowiskach zawisł od rodza: ju na ten cel użyć się maiącego materyału. Niestety Gospo: darz na wsi rzadko w tem robić może wybor, ale zwykle na tem musi przestawać co przy trwałości naytańsziey mu przycho: dzi. – Jest to bruk z kamienia polowego, poniewaz zaś ko: nie Rolnika dzień i noc zawsze na dostateczney podściół: ce mierzwy stoią, ten więc bruk iest odpowiadaiący swemu celowi. – W robieniu tego bruku na to starannie dacz ba: czność potrzeba co się w §. 146 o Krowiarniach wspomnia: ło –

Dla koni ktore dla ich złych i płaskich kopyt Hufe lub ktore wiele po brukowanych gościńcach chodzić mu: szą a zatem w obu razach podkute bydz muszą. – Albo kiedy pod nie w stayniach wiele podściełać słomy nie można, dla takich mowią koni niektorzy daią pierwszeń: stwo stanowiskom dylowanym z forsztow, potężn ~~lub~~ rypanego na poł drzewa, lub całego, przed stanowiskami brukowanemi z kamienia lub posadzkowanemi z drew: ka; a to z następuiących przyczyn:

To iest mowią: że konie na takich drewnianych po: dłogach stoią cieplej, nie tak prędko dostaią . . .
Stollschwämme, i przez to że na mięlszey stoią po: dłodze nie dostaią nog tego szpaiących skaz. Podkowy nie tyle cierpią, i gdyby nie były podkute nie tak łatwo by sa bie kopyta uszkadzały uderzaiąc nogami kiedy ich muchy gryzą, także wstaiąc nie mogły się będą tak łatwo pośli: zgiwać iak na bruku mocnem zwikonym a zatem gładkim a zatem się uszkadzać lub. nogi wywiiać, nakoniec że na podłogę dylowaną mniey podściełać słomy potrzeba iak na brukowaną –

Przeciwnie znowu inni utrzymuią, że podłogi drewnia: ne te maią wady że: Jak się na nich konie pośliźgiwać mogą, iak na brukowanych ieżeli nie będą w czystości utrzymywane, to zaś kiedy się konie chcą podnosić poło: żywszy się, i nawet ieżeli są wydeptane i nierowne, są rownie powodem do . . . . Stollschwamm iako i powybiiane brukowane; daley że właśnie dla tego że konie na nich cieplej stoią wysychaią im no: gi i kopyta. tak że Stroze nawet w nocy musieliby ~~robić~~ okręcać ie czyli obwiiać (: Umschläge machen :) inaczey

kopyta padaią się czyli rysuią i kruche się staią spróch
O tey ostatniey prawdzie każdy się może przekonać, że
nim Koniá [~~który~~] na dylowaney podłodze w suchości ciągłey [czystey]
być powinno utrzymywaney stoiącego okuć na nowo
przychodzi, potrzeba go wprzod postawić na gnoiu lub
na mięłkiey glinie przez 10 lub 12 godzin, aby kopyto
odmiękło, co nie iest potrzebne kiedy konie stoią na bru:
kowaney lub posadzkowaney cegłą podłodze — wreszcie
nie podlega wątpliwości że mocz którym się drzewo na:
ciąga, lub też pod podłogę się przesącza w ziemię zaczy:
wydzie fetor i pod stanowiskiem sprawia kwaśną pra:
widziwą, która nietylko nogom końskim ale i oczom
Oczom i płucom iest szkodliwa.

Że fetory te płucom szkodzą przekonano się w stayniach
dla Kawaleryi Berlińskich, i że ta choroba od dylowanych
stanowisk pochodziła okazało się, przecionie nie oka:
zało się aby konie podlegały tey słabości na brukowanych
podłogach, dla tego w tychże stayniach są stanowiska
cegłą z zędrowką wyplastrowane teraz. — To i professor
Naumann za nayskutecznieyszy sposob zaleca —

Ci iednak przeciw podłogom drewnianym zarzucają że
krotko trwaią, i używać na to wiele drzewa iest trzeba
go. — brukowanie zaś z kamienia lub zędrowki nad
nie przekładaią.

Ażeby zaś i temu zarzutowi zapobiedz że kiedy konie na
bruku lub posadzce twardo stoią, że sobie łatwo podkowy
łamią, lub w zimie ostre żelazo w nich prędko się stępia
chcą niektórzy aby dla koni na przednie nogi tylko zawsze
czay kiedyś kładzione były dwa fosty w stanowiskach
zędrowką wykładanych, i to popod żłobem fig: 171. na
ktorychby nogi przednie koni stawały. Takiego urządzenia
Kawalerya pruska urzędownie domagała się.

Jeżeli wybrukowanie cegłą zędrowką na sztorc dobrze
będzie zrobione, stanowisko może w czystości być utrzy:
mane, mocz nie może się wciągać w niego ani pod spod
a zatem powietrza zarażać, bo to rynsztokiem czyli ryn:
ną za stanowiskami będącą spływać będzie. — Dlate:
go we wszystkich pruskich stayniach dla kawaleryi,
furgonowie, w ten sposob są urządzone.

Ci których konie są na wszystkie 4 nogi kule, lub
za drewnianemi podłogami w stanowiskach bardzo u:
przedzeni, i kosztów także nie wzbraniaią się, chcą
mieć odpływ moczu urządzony podług fig: 170. To iest
daią pod podłogą całą z dylów, bruk z zędrowki lub ce:
gły zwyczayney na płask kładzioney i to korytkowato
muldenförmig zrobiony, i pod ostatnim fosztem zało:
ną rynnę czyli rynsztoczek odciekowy aż przy drzwiach
czyli przechodzie. Przeciw temu iest znowu do zarzucenia że
mocz która się i tak w dyliny napawać będą zawsze będzie
sprawiać mocny fetor którym konie zwłaszcza lecząc od:
dychać muszą. Mocz która przez dziury umyślnie w dy:
linach

linach po przewracanych wanc przeszkadza zaczyna się, co tak ma: ley ilości przez nie spływa, że rzadko w rynnie płynąć może, ale się tem zgęszcza, i Stayni zapowietrza, bo ryn: na będąc przykryta, mało się więc na nią uważa, tym więcey potrzeba aby często chędożoną była.— aby temu złemu zapobiedz trzeba by często wodę pompować i tą rynnę puszczać.— Nadewszystko zas chędożenie takiey rynny iest z trudnościami połączone bo trzeba dyliny nad niemi odey: mować, i takowego chędożenia Stajenni zaniedbuią iak doświadczenie nauczyło.

Daley, ponieważ wszystkie dyliny maią pod sobą próżne mieysce, potrzeba ie więc nie tylko w dobrym utrzymywać stanie, ale gdy zostaną wydeptane rzadko mogą być na drugą stronę odwracane, bo ieżeli nie będą dosyć mocne mogą się załamywać, co gdyby się w nocy przytrafiło nimby ktoś na ratunek mógł nadeyść koń by sobie tymczasem nogi mógł połamać. Że więc taka budowa stanowisk kosztuie i kosztownieyszego utrzymywa: nia wymaga, z tego co się powiedziało ołacnie się wy: razuie.—

Uwaga P. Meinert w swoim Budownictwie radzi, żeby gdyby się za dylowanemi stanowiskami uprzedzonym być miało, potrzebaby na to używać 6 do 8 cali grubych dylin, Oprócz wielkiey na to ilości drzewa, na to zwra: cać wypada uwagę, że gdyby się tak grubych Dylin miało tak długo używać dopókiby nie były bliskie złamania, bardzo by nierównemi się stawały, co znów w innym względzie iest szkodliwe koniom bo sprawia Stolpkwäinne

W względzie ostatniey troskliwości niektórzy projektuią aby tuż pod podłogą z dylin podług fig: 172 robić porządną z cegieł, zas rynnę odkrytą dawać za stanowiskami.— Na to znowu można powiedzieć że urynę i tak będzie drze: wo w się wciągać i fetor sprawiać.

Aby nieiako podwoynych kosztów podług obu tych ostatnich sposobów uniknąć, doradzano dawać pod dylina: mi tło z gliny lub iłu ubijanego zamiast porządku.— Lecz chociaż prawda że ił i glina nie tak wiele wciąga wilgo: ci iak zwyczayna ziemia, i że w większey ilości ta po nich spły: wa, trzeba iednak na to uważać że wydeptane częściey dyliny uginaią się pod ciężarem koni, i wgniatania w glinę lub ił, robią się doły w których się uryna zbiera i fetor wydaie.

Lepiey będzie ieżeli dylować chcemy, a oszczędność ma kierować wyborem, dawać tylko porządek ceglany tylko w tylniey połowie stanowiska pod podłogą. Dla klacz bę: dzie to dosyć, dla koni zaś większey zamiar pożądany może by nie mógł być zupełnie osiągniętym.

Po tych ogólnych uwagach nad różnemi rodzaiami podłóg i budów w stanowiskach, przystępuię do róż: nych sposobów ich budowy.

§162. O Spadzistości Podłóg w Stanowiskach.

Długość Stanowiska zaczyna się rachuie od żłobu aż do słupków tylnich, i takowe długości opisało się w § 156. Każde stanowisko od żłobu do rynsztoku wtyle za nim i za słupkami znaydującego się, bardzo mały tylko może mieć spadek, inaczey zawsze by konie stały iak na jakim podgórku i mordowały by się —; także im maleiący z których podłogi w stanowiskach być maią, stawać się mogą śliższemi i gładszemi przez uzywanie, tem ten spadek musi bydź mnieyszym, aby się konie nie ślizgały i nóg przez to nie łamały —

Każde więc z dylin, posadzki ceglaney lub bruku zrobione stanowisko może mieć tę nieprzyzwoitość ieżeli nie będzie w suchości i czystości utrzymywane, lub dostateczną ściółką mierzwy podścielane. dla tego podług fig: 170. 171. 172. całym stanowiskom 10 stop długości maiącym nie więcey nad 3 cale spadku dawać można, i przytem ieszcze przezorność zachować tę należy żeby konie wstaiąc i pośliznąwszy się opor na rynsztoku znaydowały. To iest oznaczywszy przyzwoitą długość stanowiska do długości konia, cegły w rogu rynsztoku h rynny fig: 171 A zaokrągloną się z wierzchu i reszta swey wysokości pionowo w rynnę fe czyli rynsztok schodzą. Zarzucaią temu urządzeniu rynsztoka że kiedy konie w tył się cofaią łatwo sobie stali mogą uszkodzić (: Hacken :), lecz temu zapobiedz można robiąc zaokrąglenie kończast dosyć wcale, i nie wysoko nad dnem Rynsztoku —

NB. P. Naumann, chce mieć długość stanowisk z żłobem 11 do 12 stop długości, a nie więcey nad 3 cale spadku —

W Anglii gdzie robienie spadku w Stanowiskach iest po większey części zarzucone, Daią posadzkę z kędrowki następuiącym sposobem: fig: 174 B okazuie stronę stanowiska, gdzie ab iest stroną od żłobu W środku stanowiska iest ściek efgh poczynaiący się o 3 stopy od żłobu. Ten ściek iest 7 do 8. cali szeroki, i pochyla się iak fig: 174 C z obu stron pod kątem pewnym. U górze przy fe ma tylko 3 cale głębokości; ma zaś ku gh spadek znaczny dosyć aby wilgoć spływać mogła w główny ściek d; ten ściek główny idzie wtyle wszystkich stanowisk i ma także 7 do 8 cali szerokości — Wszystkie te ścieki pokrywaią się forsztami, w tych zaś forsztach którymi są pokrywane ścieki efgh są poprzewiercywane dziury w naywiększey iak bydź może ilości, i są opatrzone w kratki żelazne do podtrzymania słomy —

§. 163. Konstrukcya drewnianych Podłog, Żłobow i drabin w Staynach

Konstrukcya Podłog.

Jeżeli Stanowiska koni trzecalowemi forsztami
mają być wykładane, bez bruku bezpośrednio pod spodem,
zawsze się mieć wzgląd na to będzie aeby mocz pomiędzy
forsztami do przestworu pod podłogą takowa mogł od-
pływać, lub też mięszać się z gnoiem na niey i z nim
mogł być wyrzucany, w takim razie żadnych się rynsz-
toków za stanowiskami nie robi —

Jeżeli więc nie ma się dadź żadnego bruku czyli wyplastro-
wania podług fig 170 pod Legarami x potrzeba aby też Le-
gary nie grząsły w ziemie podłożyć pod nie na utłoczonym
wprzod dobrze gruncie dwie podwaliny grube i długie do przeciwagi, iedną
w y drugą w mieyscu przy t. fig: 170 A. i to wzdłuż pod
stanowiskami tak, żeby podwalina y o 3 cale była wyżey
iak przy t (: to iest o tyle ile ma mieć spadku podłoga:)
Mieysce pomiędzy temi podwalinami y i t może się wy-
pełnić Ziemią, Piaskiem lub suchem rumowiskiem ro-
wno z spodnią stroną legarow x. —

Takie same podwaliny y i t dawać zawsze wypada
chociażby się Ziemię pod Dylinami miało ubić z gliny
lub warstwy iłu.

Tę warstwę gliny lub iłu na 4 do 5 cali grubą musia-
łoby się tutay dadź wciąż pod legarami, i zrobić dla niey
murowany rynsztok czyli ściek t fig 170. lub też musiałoby
by się podwaliny y i t wiennuey i legary x w warstwę gli-
ny lub iłu wkopać, a potem na legarach dadź podłogę z for-
sztow bezpośrednio na wspomnioney warstwie (: iak np:
w fig: 172 A na bruku ceglanym:). Poniewaz zaś iak się wspo-
mniało Uryna ~~rozwilżywa~~ przeciekaiąca się pomiędzy for-
sztami podłogi rozmiękcza glinę i ił z czasem; dla tego
lepiey będzie założyć podług fig: 170 bruk z cegły na płask
kładziony z ciekiem czyli kanałem.

Bruk ceglany tym sposobem pod Stanowiskami całemi
dany mieć winien taki sam spadek iak sama podłoga,
i można go zrobić wklęsły fig 170. C. to iest pod każdem
stanowiskiem głębszy w środku iak przy legarach. — Ten
bruk iść powinien i pod legarami aby w suchości i mocno
leżały —

Legarom x dać się około 8 do 9 cali na wzwyż, 10 ca-
li szerokości dla tego aby ich bardzo nie osłabić bo się wnich
robią felce z obu stron na których się wspierają końce dy-
lin fig: 170. C.

Podług urządzenia fig: 172 nie wiele mniey dawać mo-
żna legarom k szerokości chociaż dyliny tutay są podpar-
te dostatecznie Ziemią na którey leżą bezpośrednio.
Podwaliny które w fig 170, literami y i t są oznaczone
nie

nie powinnyby rzeczywiście tu mieć mieysca boby bruk ceglany przez nie przechodzić musiał, przynayimniey będzie lepiey i mocniey dawać pod legary k fig: 172 filarow kilka murowanych.

Brukowi ceglanemu w fig: 172 C nie można takie dawać iak się wspomniało wyniosłości, ale go trzeba robić do srodwagi i rowno z sztecami legarow k tak ażeby dyliny szczelnie na bruku przylegały, bo legary grubością swoią pod sztecami zostaiącą w bruku się, to iest w bruk wpuszczę.

Ażeby mocz iak nayspiesznicy przesączał się przez dyliny fig: 170 na bruk pod podłogę będący, powyrzynaią się w krawędziach dylin okrągłe dziury od $\frac{3}{4}$ do 1 Cala w srednicy obszerne iak to fig: 170 B okazuie. Takie dziury robią się bardzo często i tam gdzie pod podłogami nie masz bruku ani żadnych ściekow To iest sprzeciwne zamiarowi, raczey o to starać się trzeba ażeby dyliny szczelnie do siebie przystawały, iżby mocz z gnoiem się mieszaiące na podłodze mogł z nim wraz bydź wyrzucany, i nie sprawiał pod nią żadnych kloak – Także w dylinach pod ktoremi iak fig: 172 wystawa iest bruk, nie powinno bydź dziur żadnych, raczey trzeba ażeby nayszczelniey się z sobą stykały iak możności, aby po nich Uryna do ścieku v spływała.

Pod stanowiskiem znayduiący się ściek t fig: 170. nayminiey mieć winien 1 stopę szerokości; gdzieby to może przy początku ścieku nie uchodziło, tam trzeba wyrznąć małe zaokrąglenie w spodzie legaru, tak, aby w każdym razie mocz i gnoy przeszkorować się dał przez całą długość ścieku. Jak się ten ściek uwinie figura okazuie –

Temu ściekowi daie się 1 cal spadku na pręt (: podobno ½ cala na sążeń:) nayminiey, i to podług tego iak położenia tego ścieku w samym tego końcu w stayni aby miał spadek na pole, i dozwala podług długości lub krotkości tego.

Długim kanałom czyli ściekom dla tego nie daie się chętnie więcey nad 1 cal spadku na sążeń pręt aby w końcu nie wypadały głęboko i trudne do chędożenia.– Dobrze więc iest robić ie iak bydź może naykrotsze w stayni i dawać im za to lepiey nieco więcey spadku, szczegolniey dla tego, że Uryna z gnoiem pomieszana nie dobrze odpływa, a często z tego powodu wymaga puszczania przez nie wody pompowaney umyślnie tym końcem ze studni etc.

Wydylowanym Stanowiskom słusznie zarzucaią że konie z ostrzem kute, dyliny w krotce wydeptuią odtupuią stąd: Gdzie iednakowoż iest obfitość drzewa iak na wsiach, tam zamiast forsztow lepiey będzie użyć drzewa na poł rzniętego długiego, kładąc go obok siebie – Ponieważ zas drzewo zwyczaynie kładzione

w ogolności

w ogólności niewielka, ma moc znoszenia, probo=
wano podług podania Florynego poradzkować sta:
nowiska pieńkami drewnianemi, bo w tem położe=
niu drzewa nayuiększy daie odpór. To iest podług fig:
173. A i B. robią się z drzewa w kostkę obrabianego
pniaczki 15 do 18 cali długie sosnowe lub dębowe
w końcach równo zerznięte, i ustawiaią obok siebie
szczelnie to iest aby wszędzie przystawały do siebie, to
zas tak aby ich zerznięcia wierzchnie formowały ie:
dne powierzchnią równą i maiącą spadek przyzwo:
ity ku rynsztoczkowi.— Nie można tu przeczyć ze
by drzewo w tem położeniu nie było naymocniejsze
ale ponieważ nie może bydź we wszystkich iednakie:
wey twardości, iedne pieńki wyrabiać się muszą prę:
dzey iak drugie; nadewszystko zas mocz wsiąkać w
drzewo w tem ustawieniu ma naywiększą sposobność
bo się iak w głąb ciągnie w zdłuz drzewa pomiędzy
słojami iego, i zatrzymuie w sobie szkodliwy fetor
dla koni; dla tego w iedney z stayen stadowych te:
go sposobu sprobowawszy, zaniechano go.

Żłoby drewniane drabiny.

Żłoby drewniane robią się albo z grubego drze:
wa wyciąnane, albo też składane z forsztów.—

Wycinane z grubego drzewa są zniszczeniem la:
sów, i w budowach rządowych pruskich używane
bydź dla tego nie mogą; wreszcie widoczna iest, że
w takich żłobach sam naytrwalszy drzeń drzewa
wycięsuie się, i tylko zostaie biel w około, który
prędzey zgniciu podlega iak smolne forszty rdzenne.

Lecz gdy żłoby z forsztów nie będą szczelnie i dosta:
dnie spojone, lub też przez niejaki czas wsypywano
w nie mokrey karmy dla koni, a potem przez czas
niejaki się ie w suchości zostawić by musiało; po:
otwieraią się w nich spojenia tak; że się nie tylko
woda będzie przeciekać, ale i ziarno zboża w nich
wyrastać zakorzeniać się, i żłoby zatykać.

Na żłoby takie używa się pospolicie na boki forsztów
2 do 2½ cali grubych, a na dno 2½ do 3 calowych.
sosnowych. Ich składanie okazuie fig: 170 E. wyraźnie
boki przybiiaią się żelaznemi oprocz tego gwoździami
do dna — każdy bok i dno powinien się z iedneystay:
nego forsztu składać, dlatego szczególniey na dno potrze:
ba będzie bardzo szerokiego, ponieważ żłoby właściwie
powinny mieć 10 cali szerokości przy dnie, w samym
świetle rachuiąc, a 12 do 13 cali w górze, to iest ich
boki nieco pochyłe bydź muszą

Pomiędzy stanowiskami koni robią się przegrodki w Złobach drewniane iak widać w fig 170 B w Korysie, co nie tylko dla lepszego zwiazania Złobow iest potrzebne, ale aby sobie Konie obrokow nie wyiadały, i aby widzieć czyli kon swoy obrok zpozywa lub nie. Te przegrodki robią się z 2 do 3 calowych tarcic i wprawiaią się ostro i pszelnie.

Gdzie się takich przegrod nie robi, tam potrzeba przynaymniey poprawiać rozparstki w Złobach w odległości co 6 do 8 stop, dla ubwierdzenia z sobą bokow złobowych, iak się ie mowiąc o Złobach krowowych w fig:-157. pod literami bc opisało.

Pod złoby drewniane stawiaią się stupki poiedyncze d fig 170, i to, ieżeli stanowisko ma podług teyże figury podłogę z dylow, stawiaią się te stupki na czopy na legarach iak fig: 170 D wystawia. Dalsze opisanie tych stupkow będzie niżey; na teraz to tylko się dodaie, że podług fig: 170 B stupki złobowe d nieco cieńsze być muszą zrobione iak iest szerokość Legarow, aby na felce ich nie zachodziły coby utrudziło układanie dylow na tychże felcach w tem mieyscu.—

Wspolne Drabiny drewniane kładą się na 12 do 16 cali mniey więcey nad Złobami, i ten przestwor pomiędzy spodem drabin a wierzchnią krawędzią tylniego boku złobowego okrywa się scianką drewnianą czyli tak zwaną slepą scianką Blend-brett przytwierdzaiąc ią do muru zwyczaynemi hakami lamperyinemi.—

Drabiny wspieraią się w spodzie na żelaznych hakach c fig: 170 A, a w gorze utrzymywane są żelaznemi prętami a [czyli literkami] w odległości 10 do 12 stop na żelazne kołka w murze wbite zakładaiące się.— kulami Kugel drewnianemi

Że drabiny powinny stać iak być może nayprościey ażeby sobie z strachu czasem Konie poskoczywszy naymniey nie uszkadzały sobie pyskow i nosow.

Spodnie i wierzchnie drzewa w drabinach maią 4 do $4\frac{1}{2}$ cali w □ grubości, krawędzie się im zaokrąglą a szczeblom drewnianym ktore między sobą na 3 cale tylko mieysca zostawiaią daie się $1\frac{1}{2}$ cala średnicy, bo są okrągłe, wprawia się ie wrąz o $4\frac{1}{2}$ cala od średka do średka biorąc w naczone drzewa. Dobrze iest ieżeli się wszystko w nich drzewo wyhebluie aby sobie konie skury nie psuły—

Aby zapobiedz iżby konie Złobow nie obgryzały drobin itd: rozne są na to sposoby. W drabinach i innem wiązaniu wyiąwszy Złoby, tem się zapobieży robiąc ie z dębowego lub bukowego drzewa, bo większa liczba koni tych rodzaiow drzewa nie lubi ogryzać, co się tycze Złobow sosnowych, te można smołą obmazać, nakoniec

kiedy się wszystko wolno wystaiące drzewo blachą o:
bić —

Złoby dębowe nie są dobre, bo daiąc w nich koniom
obrok mokry, drzewo puszcza ~~gorycz~~ <u>auslauget</u> Lug
i nadaie obrokowi smaku rudzącego <u>eckelhaft</u>. — Le:
piey dla tego robić ie z bukowego drzewa, ale go nie
wszystkie konie szanuią:

Naybardziey przednie boki złobów i dna ich bywaią od
koni uszkadzane, i wtedy iest do uważania że /: kiedy
koń ieden więcey dna swego złobu naszkodzi niżeli inne
i nie chcielibyśmy dla tego całego dna w złobie odna:
wiać :/, można na dnie uszkodzonym przybić kawałek
deszczki, lecz to iest zawsze zła reparacya, szczególniey
zaś kiedy się karmi konie obrokiem zmoczonym, bo
się z niego woda sparami sącząc będzie w wydrążenie
dna napsułego, i tam się kwasić i gnić będzie, i czy:
nić koniom wstręt do iedzenia:

Wierzchnia krawędź na przednim boku złobowym
obiia się zazwyczay żelaznemi szynami $\frac{1}{8}$ cala gru:
bemi, 2 cale szerokiemi, gwoździe wbiiaiąc tak aby
nie sterczały. — Krawędź zaś tylnego boku złobowego
ieżeli ta podług fig: 170 A występuie nieco z po przed
slepey ścianki, obić się wąską żelazną szyną, lub też
blachą zachodzącą nieco na tęż ściankę i nieco wgłębsz
złobu. Lub też można spod tey ścianki dadź równo
z krawędzią tylnego boku złobowego, aby nigdy za:
dnego nie było ustępku, co się łatwo zrobi osadzaiąc
za tąż ścianką łaty lub coś podobnego. — Wreszcie co do
szyn to iest do zachowania aby były tak szerokie iak
sześć są grube kraie w bokach złobowo na wierzchu —

W Stayniach dla Kawaleryi, gdzie wiele różney rassy
konie stoi, lub też takich koni które dla przez większą
część czasu w nich próżnuią i niedrzeczobie więcey iak
inne konie robocze drzewo obgryzaią, trzeba i dna
w złobach zabezpieczyć przybiiaiąc na nich 2 lub 3
szyny w równych odległościach wzdłuż złobu uważaiąc,
równie także i ~~[illegible]~~ na krawędziach samych przegrodek
po iedney szynie. — Lub też ponieważ to byłoby za
kosztowne, możnaby tylko blachą żelazną obić kra:
wędzie złobu, przegrodek, spodnie drzewo drabinowe,
i część małą ścianki ślepey od spodu, i nakoniec poli:
czki słupków i iedną część drew ~~drabinowych~~ przewgrowanl <u>Lattier-
baume</u> wraz z złobem. —

Ażeby oszczędzić kosztu na obiianie dna złobów szy:
nami, wybiiać go można małemi gwoździami zakrzy:
wianemi /: nakształt żabek galanteryiych :/ tak aby nie
tylko ich konie ale i główki w drzewie ukryty, i tylko
średnia część ich długości widoczną była i na dnie leżała.

starych nieużytecznych
Wielka liczba ufnali pozostaiąca u Kowali woy:
skowych ułatwic może użycie tego sposobu w Stay:
niach dla Kawaleryi; iednak potrzeba w tem baczno:
sci przytoryi zeby czasem konie ostrew gwozdzi nie
styrzały, bo by to Konie kaleczyło i wstręt od iedzenia
sprawiało — Tey przezornosci i iedno nie większey
uwagi trzeba w obiianiu innych części Złobu i drabin
Itd: blachą —

Poniewaz Konie Kawaleryi, kiedy prozno bez obro:
ku i siana w Stayni stoią, nie zaniedbuią obgryzać
drewna w iego prostych powierzchniach, i gdzie im
blacha zelazna do tego iest na przeszkodzie to sobie
zęby na niey psuią; moznaby za prawidło przyiąć,
stawiać Konie tyłem do Złobow kiedy nie iedzą, tym
końcem po obu stronach Słupow daią się kołka zelazne
do przywiązywania sznurow, tak wysoko iak w fig 170 C
iest narysowane. Kon uwięz do obu kołek będąc przy:
wiązany że nie będzie mogł ani Słupow tych przewo:
rowych ani przewor /: Latierbaume :/ obgryzać, nie
mogąc do nich tbem dostać.

§. 164 Konstrukcya Podłog brukowanych Zędrowką, i o Złobach i Drabinach zelaznych w Stanowiskach konskich —

Fig: 171. okazuie bruk zędrowkowy w Stanowisku
gdzie cegła zędrowka na sztorc iest kładziona. Drożyna
za Stanowiskami może także bydz zędrowką lub też
podług fig: 170 A drobnym polowym kamieniem wybru:
kowaną; w obu razach nie można dawać tey Droży:
nie wielkiey wypukłości, bo się staie gładką i śliską od
gnoiu, i dla tego czasem daie się na ten bruk z polowego
Kamienia warstwa gliny Lehm. ktorą się wyrowna.

Bruk z Zędrowki czyli posadzka albo może docho:
dzić aż do samego muru pod Złobami w Stanowiskach
albo też iak w fig: 171 kładą się z przodu dwa szersze
na ktorych Konie przedniemi nogami stoią. W obu
przypadkach ta posadzka albo bydz może zupełnie
do poziomu w poprzek stanowiska i ż w przekroiu wdo:
żaiąc albo wklęsłą w środku albo wypukłą nieco,
tak aby w każdem stanowisku z osobna mocz mogł się
ściągać albo ku środkowi, albo na boki, i odpływać.
Azeby zas i w tem odiąć koniom sposobność ślizgania
się /: ponimo że ta wklęsłość lub wypukłość bardzo kył:
ko małą to iest dwucalową bydz może :/ lepiey robić
posadzkę korzy prostą to iest ani wśrzodku wklęsłą
ani wypukłą, i układać cegły iak w fig: 171 B ukośnie
pod 45° warstwami w środku się pod kątem prostym
schodzącemi — aby zas nadadz tey posadzce cały

spadek w tył ku Ściekowi, stawiać się będzie każda
cegła w każdey warstwie pionowo, ale każda dalsza
ku Ściekowi uważaiąc cegła w następnym rzędzie ~~niżey~~ głębiey się w ziemię
zapuści, co nada całey takiey posadzce rodzay chro-
powatości potrzebney. — Ten sposób kładzenia cegieł
zdaie się zasługiwać na pierwszeństwo przed zwyczay-
nym to iest gdzieby się warstwy cegieł kładło w pro-
stych liniach od przegrody do przegrody, bo występuią-
ce kraie cegieł wyżey wzmiankowane utrudzaią
w czem odpływ moczu. — Gdyby się warstwy te cegieł
miały kłaść w stronę przeciwną to iest rzędami od mu-
ru do ścieku, posadzka by nie miała tyle chropowatości
i konie ślizgałyby się po niey.

W każdym przypadku układa nayprzód mularz
rollszychty po każdey stronie stanowiska podług przepi-
sanego spadku, i ścieki czyli rynny za niemi, a dopiero
środek posadzką wypełnia do czego mu obie rollszychty
za skazówkę służą. —

Posadzka z cegły zdrowki dawać się zawsze powin-
na na wapno, to iest kłaść się i szpary cienkim wa-
pnem ~~wapnem~~ zalewać.

Jeżeli chcemy zrobić bardzo trwałe, to się nayprzód
ubiera ziemię babą brukarską, w czem się warstwami
ziemię nasypuiąc postępować powinno, na to daie
warstwę glinę Lehm. 3 cale grubą i ubiie ią mocno, i na
tey dopiero murować na wapno dwie warstwy cegły
kładąc cegły dobrze wypalone lub zdrowkę w spodniey
warstwie na płask, a w wierzchniey na sztorc podług
przestróg wyżey przytoczonych. — Także proiektowano
kłaść cegły głowami ~~to iest~~ do góry to iest stawiać ie. —
Ten sposób ostatni mógłby wprawdzie robić posadzkę
mocną, lecz czyli bydź może trwała tego z pewnością
wyrzec nie można bo każda cegła z osobna mały po-
wierzchnią stoiąc na ziemi lub glinie, wciskać się w nię
będzie mogła prędzey. —

Kładzenie posadzki na wapno robi się iak nastę-
puie: Na ubitey wprzód ziemi stawiaią się cegły na
sztorc to iest dłuższemi swemi krawędziami na ziemi
i muruią się tak przy sobie narzucaiąc ie zaroba ~~wapnem~~
tylko do połowy ich wysokości od spodu uważaney
szpary zaś między niemi w drugiey to iest wierzchniey
wysokości otwarte pozostawia, które po ukończeniu po-
sadzki lub iey iakiey części potem się cienką zaprawą
wapna pozalewaią, i to zalewanie dopóty powtarzać
się powinno dopóki wszystkie szpary się nie wypełnią.
Że tutay tak iako i w murowaniu zawisła rzecz na
naywęższych iak bydź może szparach czyli zbliżaniu
do siebie cegieł samo się przez siebie rozumie

Nie tylko zbyteczną by było rzeczą ale i szkodliwą przy pewnym niedbalstwie i niedozorze roboty nawet, na ubitey ziemi dadź warstwę z zaprawy wapna i na tey dopiero układać cegłę, szkodliwą mowię bo chcąc nadać iedney lub drugiey cegle poziome położenie czasem pod nię coś podkładać trzeba, i to coś dla prędkości roboty zaprawą wapna ~~się robi~~ zastępuie mieysce. – Ktadąc zas iak się wyzey powiedziało posadzkę dubeltową, to znow samo się z siebie rozumie że nie tylko spodnia iey warstwa na zaprawę wapna zalewaną bydź winna, ale i wierzchnia na wapno układana.

Uwaga Pospolicie cegły w posadzkach nie wapnem się spaiaią, ale się stawiaią na sucho obok siebie na piasek, i potem dopiero z wierzchu ~~ich~~ stoiągi między niemi się zaprawą wapna cienką zalewaią, co ieżeli grunt tęgi może bydź dostatecznem i tanszem.

Uwagę tę iészcze w ogolności przyrzecz muszę, że cegła czerwona ieżeli iey nadzwyczayney twardości mieć nie można dlatego nie powinna bydź do brukowania stanowisk używana że konie niespokoyne scieraią ią takowe na proch i położywszy się na posadzce walaią się bardzo złotaszno ieżeli są maści jasney –

Dwa forszty na ktorych konie przedniemi nogami stoią, leżą na krotkich legarach iak z fig: 171 A i B widzieć się daie. Że legary fig c. m maią felce do ktorych przystaią 3 cale grube forszty n. części drzewa wierzchnia legarow między felcami narzyna się piórem ~~Feder~~ i można na iey mieysce gdy zgniie nie wyrzucaiąc całego legaru z nowego drzewa go przypasować i przybić. –

Że legary mogą aż do samego muru dopierać, i wtedy słupki żłobowe na nich się stawiaią, iak się iuz o tem wyzey w fig: 170 wzmienito –

W fig: 171 iest inny układ, bo tu sztuka drzewa o fig 171 A /: z drzewa na poł przerzniętego: / leży wzdłuż muru, na niey stoią słupki żłobowe, a legar m do niey iest końcem przyparty. Ten sposob iest wprawdzie kosztownieyszy, lecz tę ma korzyść, że można legary ktore łatwo gniią wyimować, nowe na ich mieysce osadzić bez rozbierania słupkow, i poruszania żłobu –

Słupki podżłobowe ktorych zawsze ieden się daie pomiędzy dwiema stanowiskami, lub na iednym legaru rozmaicie bywaią robione.

Jeżeli żłoby bydź maią z lanego żelaza iak w fig. 171, na słupkach wielki ciężar spoczywa /: dla tegoż też tu dało się pierwszenstwo przyniesi z potężny drzewa o przed legarami do ~~murow~~ samego dochodzącemi: / wtedy

mocny czworograniasty Kloc q stawia się na czop na przyciesi o i przyśrubuje się bankeizami do muru. – Ponieważ zaś ten kloc nie może podpierać całey szerokości żłobu, dla tego stawia się przed nim zwyczayny słupek podżłowy /: który iest w ten sposób zrobiony iak w fig 170 B. D widać pod literą d: / ~~na czop~~ podobnie na przyciesi o i legarze m zaczopowany, i przyśrubowany do kloca q iakimkolwiek sposobem, a nayczęściey mocnemi gwoździami żelaznemi które się przez forszt v fig: 170 A wbiiaią w oba słupki żłobowe. Te słupki żłobowe maią z przodu zaokrągloną przykładkę p fig: 171 B i A o którey zaraz mowa będzie. –

Zamiast klocow q fig 171 A zwykley używa się Kobylicek podług fig: 171 D. czyli krzesel z drzewa na czworo rżniętego. w których przedni słupek robi się iak porządny słupek żłobowy, lub też przybiia się do niego z przodu zaokrąglona przykładka czyli przyłatka p. Oba słupki tego krzesła stawiaią się na czopy na przyciesi lub też na legarze ieżeli ten aż do samego muru dochodzi. –

Dla wielkich koni powinna wierzchnia krawędź żłobow być na 3 stopy i 9 do 10 cali nad podłogę stanowiska wzniesiona, nigdy zaś wyżey nad 4 stopy. Dla małych koni rolniczych 3 do 3 ½ stopy. Podług więc tego i podług głębokości żłobow wypadnie wyrachować wysokość słupkow. –

Na słupkach tych ieżeli żłoby być maią z żelaza lanego, kładzie się forszt v fig: 171 A i D. przynaymniey 3 do 4 cali gruby, i na nim się stawia na ozparowanie przedni i tylni forszt. Pomiędzy więc te 3 forszty wkłada się żłob żelazny /: iak go fig: 172 E wystawia: / i wspiera się okrągłością dna swego cokolwiek w forszt v fig. 171 A. – Przednia iednak forszt ~~który~~ 3 cale gruby nie stałby dosyć mocno sam z siebie, a tem mniey mógłby znosić żłob żelazny; dla czego przednie przyłatki p. fig: 170 A, B, C, i fig: 171 D. powinny dochodzić aż do wierzchniey krawędzi żłobu. – Przez te przyłatki zostanie przedni forszt mocno przybitym gwoździami i zaś żelazne żłoby czyli koryta po włożeniu między forszty ~~zostaną~~ swoiemi występuiącemi bregami zopiszczę się w kraie tylnego i przedniego forsztu. –

W ~~gór~~ ~~po~~ bokach słupkow żłobowych d fig: 170 B powyrabiane są wfelcowania fig: 170 B pod lit: d okazuie ie, które zaś dla tego aby w nich końce deszczek formować maiących skrzynie na bartog Streukasten mieściły się końcami i do nich przybite być mogły, Ściankı tych skrzyni czyli zapierzenia okazuie fig: 170 A pod lit: e, i fig: 171 A pod literą s. Te wyfelcowania formuią zarazem felce dla klapp czyli drzwiczek

do tylnu Skrzyn otwierać się i zamykać maiących — Klapy te robią się z deszczek $1\frac{1}{2}$ calowych, bo konie często w nie uderzaią, i prędko by ie potupały gdy by były ciensze —

Skrzynie te czyli komorki pod Złobami w których się chowa zmierzony i suszy się moczony barłog słoma nie powinnyby się w żadnych Staynach robić, bo w nich zgnity barłog rownie iak gnoy cierpianym być nie powinien, bo z nich dobywaią się szkodliwe wapory które Końskim płucom są szkodliwe. Robienie atteinałowoz iest rozmaite. Naywięcey zawisło od sposobu wiązania koni u złobów:

Tam gdzie podług fig: 171 C zawsze dwa kołka i do przedniego Koszu złobowego są przybite, i gdzie zatem konie wiązać do nich można za pomocą uzdziennicy i dwoch Łancuszków, można robić Klapy t fig: 171 C lub f fig: 170 C tak szerokie iak iest samo stanowisko, po pod złobem, i otwierać ie dwoma zawiasami porzędnemi albo w spodzie albo w gorze.— W fig: 170 C te zawiasy są w gorze, aby się Klapy same nie odmykały, żeby konie nog do Skrzyn podzłobowych nie wkładały i nie uszkadzały się. Jest wprawdzie niewygodniey za każdym razem przy wkładaniu i wydobywaniu barłogu odmykać Klapy i zahaczać ie forsztybrem lub w inny iaki sposob u złobu aby zostawały przez ten czas otworem, przecież nie zaś wygodniey ieżeli maią zawiasy spodem, spuszczone raz zamykać się nie mogą, iak w fig: 170 C pod lit: f widać, i aby ie utrzymać w zamknięciu dosyć iest ie zaczepić forsztybrem lub zatkną kołek g z boku. Że iednak niektóre Konie lubią się bawić z takiemi rzeczami, i przytwierdzenie Klapy łatwo wyśledzaią i nayczęściey odmykaią forsztyber czyli obarkel, lub kołek wyciągaią, ieżeli nie został dobrze wbity, otwiera się przez to Klapa, i mogą się bardzo łatwo uszkodzić.

Zawiasy do tych Klapp czasem się robią przez kowala podług fig 171. E. czasem przez Slusarza z drzewianemi podług fig: 171 F. Te ostatnie wprawdzie lepiey wyglądaią, lecz pierwsze są mocnieysze, a zatem korzystniey mogą się użyć nawet w Staynach dla kawalerji —

Jeżeli się konie wiązą u złobow ... u dwoch kołek żelaznych, potrzeba aby łancuszki uzdziennicowe były tak długie ażeby się konie mogły wygodnie położyć, i do Drabin pyskami dostawać.

Dzikie i żywe konie przestępuią czasem nogami przedniemi przez te łancuszki, zaplątuią się, przez co w niebezpieczney postawie zostaiąc, ani sobie mogąc pomodz, łatwo sobie mogą iakąś szkodę

wyprzędzić, można ie więc następuiącym sposobem krowy przed żłobem wiązać:

Stawia się pod żłobem w środku stanowiska ieszcze ieden stupek u fig: 171 C z drzewa cienkiego i krzyżowy na przecięci o fig: 171 A wzdłuż mnom wciąż idący na wzrop. – lub też wpuszcza się w stoszt będący w podłodze skrzyni bartogowey fig: 170 A, i przytwierdza, nie mniey przybiia się mocno do samego żłobu w górę. – Ten stupek ma wyfelcowanie iak to w b w fig. 170 B widać. W tem felcu osadzaią się podobnież boczne brzegi klap ina wystaiącey przedniey części tegoż stupka pomiędzy dwoma felcami, czyli pióżre przytwierdza się pręt żelazny u fig: 171. C i D. ⅓ cala gruby idący od żłobu blisko aż do podłogi. Ponieważ tamże zapomocą kółka v może się suwać po tym pręcie do góry i na dół, może się więc koń i wygodnie położyć, i do drabiny dostawać. Zdarzaią się wprawdzie przypadki że pomimo tego koń iedną nogą przez takowy łańcuszek przestępuie; to iednak liczy się do rzadkich bardzo manewrów, i w tym razie do nadzwyczaynych środków ratowania iakoto np: do ligzarow przez klubę przewieszonych itd: udawać się zwykło –

Dla tak niespokoynych koni naylepiey by było, robić przegrody między stanowiskami tak wysokie, żeby między niemi ie wiązać nie było potrzeby. W tedy wypadałoby i wchód do stanowiska zaopatrzyć mocnemi drzwiami kraciastemi zamykanemi na rygiel aby zapobiedz iżby koń dobrowolnie nie wyłatywał z niego –

Uwaga. Przeciw temu proiektowi posiadacze koni a raczey ich ludzie wiele by zarzucać mogli, a szczególniey że dając koniom wolność, to się poktadaią, brudzą, co i często ochędożone być muszą – nieznaiomi właściciele koni mogą być od swych ludzi w tem przekonywani – to iest tacy którzy nie znaią co właściwie dla zdrowia koni iest potrzebnem.

Gdzie taki pręt żelazny znayduie się, tam klapy do skrzyni bartogowey nie mogą być iednostayne przez całą szerokość stanowiska, ale się muszą składać z dwoch sztuk. Każda z tych klap może zawieszoną iak w i fig: 170 C w górze lub dole, albo też można ie urządzić aby się otwierały iak drzwi w fig: 171 C na zawiasach z boku – w tem tego przestrzegaiąc aby żadne gwoździe Końce itp: nie sterczały nigdzie w stanowisku o które by się konie skaleczyć mogły. –

Uwaga. W fig: 171 C widać takie drzwi w po iedney stronie, a po drugiey otwór sam bez drzwi gdzie oraz widać felce dla tychże –

Żłoby z lanego żelaza w fig: 171. 172 i w fig: 172 E osobno wyobrażone, są mniey więcey ⅓ do ½ cala grube w żelezie, 11 do 12 cali szerokie w świetle, ~~a 2 stopy 8 do 9 cali długie a~~ 2 stopy długie a 8 do 9 cali głębokie. Taki żłob wraz z koszykiem siennym kosztuie podług tego wiele waży 7 do 8 talarow w magazynie bedinfsm – Doświadczenie nauczyło że takie żłoby powinny mieć dno w środku poziome lecz w końcach wgięte iak to fig: 172 E wystawia, i w fig: 171 C kropkami iest naznaczone, bo inaczey gdyby ich boki końcowe pionowo spadały, lub też spadały podług podług wygiętości zwężaiącey długość żłobu od gory na doł, konie pyskami by obrok wyrzucały herauswischen czemu wgiętość wspomniona wprzod zapobiega, i dla tego teraz powszechnie żłoby w tym kształcie bywaią robione.

W fig: 172 E iest wystawiony żłob żelazny z brzegiem wywiniętym czworokątnym, lecz się znaydnie ~~tylko~~ z iednym brzegiem ~~bt okrągłym~~ ktory w około otworu żłobu na 2 cale występuie. Brzeg czworograniasty iest dlatego lepszy że /: iak się z fig. 171 B. widzi :/ ieżeli przestrzeń w około żłobow żelaznych ma się murem wypełnić w skrzyniach z forsztow czyli żłobach konstrukcyinych pozostaiącą, i cegłę wierzch ich wyrownać, w tedy cegły te nie potrzebować będą przycinania aby też brzegi żelazne szczelnie między sobą zamykały –

Uwaga Jeżeli żłoby tey wielkości maią być zrobione z grubey blachy żelazney, można ie ieszcze opatrzyć w gorze dwoma uszami czyli rękoiściami do wyimowania – Lub też można ie bez żadnego podparcia podług fig: 171 G. H. J. zawieszać na mocnych żelaznych w mur wbitych lub wśrubowanych kołkach czyli obrączkach, iak to w staini Fryderyka Wilhelma w Neustadt nad Dossą zrobiono gdzie żłoby za każdym popasem koni wyimuią się z obrączek i chędożą – Lecz to tu iest do uważania, że żłob w fig 171 A wystawiony nie może mieć takiey brzuchowatości iak w fig: 172 E., a to dlatego aby go można było na kołkach wieszać i zdeymować, albo: li też musiałoby się wypuścić bardziey te kołka i podpierać i umocować. – Naylepiey możnaby użyć takich żłobow blaszanych /: wyimować się i wstawiać maiących :/ w framugach murowanych, gdzie tak żłoby iako i kołka Bügel na ktorych wiszą, mnieyby być mogły koniom na zawadzie. – Blaszane żłoby powinny być wewnątrz dobrze pobielane, bo chociaż rdza nie szkodzi koniom, ale szkodzi żelazu samemu –

Złoby z Kamienia piaskowego maią wadę, że się czyścić dobrze nie mogą, i konie sobie zęby na nich wycieraią —

Złoby z Kamienia polowego lub granitu są wyborne też ponieważ nie tylko z równoległościennych bałwanów wyrabia= ne bydź muszą, i bydź sznurowywane podług miar prze= pisanych w podłuż i składane, przez co nie tylko piękny sprawiaią widok ale i wieczną prawie trwałość, są więc dla tego równie iak dla osadzania w nich kółek żelaznych (do wiązania sznurów) bardzo kosztowne, i tylko dla za= możnych Osób służyć mogą.

Namienione wyżey wypełnienie murem i wypłaskowanie Złobów drewnianych w których żelazne łańce były wstawiane, nie tylko iest potrzebne dla wypełnienia ich pomiędzy Złobami żelaznemi, ale i dla tego że konie wszędzie drzewo mniey więcey obgryzaią, — czemu to wy= pełnienie zapobiega — Dla czego żelazne Złoby lub z Ka= mienia polowego, żelazne Koszyki zamiast drabin prze= kładać nad drewniane zawsze by należało — lub obić drze= wo blachą żelazną lub szynami iak się wyżey ma= wiło —

Uwaga. Aby zapobiedz obgryzaniu Drewor, drewnia= nych możnaby ie robić z żelaza kutego $1\frac{1}{2}$ do 2 cali grube gdyby nie szło o to, że koniom te Drewory iakiegoś obawę po= większaią, iak się o tem niżey powie —

Od Złobu do Kosza iest w fig: 171 C. utwierdzona do mu= ru deszczka y za pomocą tak zwanych haków lampe= ryinych, aby konie podnoszące pyski w górę od Złobów nie wycierały sobie nosów o mur. — Tę deskę się także blachą obić —

Kto sobie Stajnią chce wytworną zrobić ten zamiast wspomnioney dopiero deszczki niech każe wyłożyć mur pomiędzy Złobem a Koszami podług fig: 171. C posa= dzką ceglaną polewaną z na dobrą zaprawę wapien= ną i Gips — iak zrobiono w Stayniach Fryderyka Wilhel. ma w Neustadt nad Dossą —

Uwaga aby biało polewana posadzka nie czyniła blasku Koniom, lepiey więc czarno polewaney by było —

Drabiny lub kosze żelazne powinnyby bydź podług wysokości Koni nad podłogą wyniesione, iednak nie mniey nigdy iak na 5 stóp 6 do 8 cali. W fig: 171, 172, są Koszyki żelazne, wysokość ich pionowa iest zawsze= ney 2 stopy, a szerokość w prostey linii mniey około $2\frac{1}{3}$ stóp. — Pręty w nich maią $\frac{1}{3}$ do $\frac{1}{2}$ cala grubości w kwadrat, i nie mogą bydź ani w mnieyszey ani wię= kszey od siebie odległości iak $4\frac{1}{2}$ cali. Brzeg który się do muru przytwierdza ma $1\frac{1}{4}$ do $1\frac{1}{2}$ cala szerokości a $\frac{1}{2}$ cala grubości. — Utwierdzenie tych Koszyków do muru takie bydź ma aby się mogły odeymować nie doby= waiąc haków w mur wbitych, w razie gdyby się w nich

który

ktory pręt miał złamać, co z lanego żelaza łatwo przytrafić się może, i dla tego Koszyki z kutego żelaza byłyby trwalsze, ale też i daleko drozsze.

Przytwierdzenie Koszykow żelaznych do muru zawisło od kierunku w nich prętow: Np: ieżeli pręty iak w fig. 171 C są cokolwiek wygięte ku środkowi przy spodniey części brzegu Koszyka /: co niepowinnoby nigdy mieć mieysca dlatego że pręty wspodzie za ciasną odległość między sobą zostawiaią :/; taki Koszyk da się łatwo zdiąć z 4 narysowanych hakow, i bydź między nie wstawionym; Jeżeli zaś pręty z przodu na nie patrząc są pionowo to iest lecz rownoodległe od siebie, fig: 172 C nie będzie można kosza z 4 hakow ani zdiąć ani wsadzić, iak te haki fig: 172 H wystawia wykierowane, temu iest na przeszkodzie mały przestwor iaki pomiędzy ostatnimi prętami czyli szczeblami z obu stron pozostaie; ale potrzeba ieden z hakow d fig: 172 H z drugim na drugiey stronie znayduiącym się hakiem a wbić w mur w iednym kierunku, i dać w nim dziurę przez ktorą by się przewlekło żelazną srubę aż do muru po wstawieniu koszyka w 3 inne haki.

Szczegolnieyszy wzgląd w wyborze wygiętych koszykow żelaznych iest, aby nie były iak w fig: 172 A motile w tak pełny cyrkiel wygięte, azeby konie w czasie iedzenia z nich przypadkiem przestrapywszy się czegoś, lub też z wyszarpniętem do gory prędko poskoczywszy nie kaleczyły sobie pyskow i nosow. o koszyk — Jto iest zawarem przyczyna dla czego się ie tak wysoko winno wieszać ile tylko wygoda dozwolić może.

Dla uniknienia tey nieprzyzwoitości robione zależne koszyki czyli drabinki z szczeblami żelaznemi prostemi, pochyłemi, lecz w nich nie wiele zostawało mieysca na siano.

Uwaga Uważa się że w fig: 178 A z przyczyn porniey przytoczonych się maiących koszyk iest niżey iak w fig. 171 A. pierwszy więc nie tak wypukłym bydź może.

W angielskim Dziele pewnym następujące urządzenie Drabin siennych tu w fig: 174 wystawione iest podane:

Dotychczas Drabiny uważało się z szczeblami pochyłemi gorą naprzod, przez co nie tylko ziarnka nasienne ktore są tak ważną rzeczą w wieyskim gospodarstwie utracaią się, ale iescze padaią w oczy i uszy koniom co im szkodliwem bydź może. Z tego względu mogłoby zasługiwać na pierwszenstwo urządzenie ich podług fig: 174 z szczeblami pionowemi, to iest gdzie drabiny zupełnie pionowo by się stawiało. Konstrukcya ich iest następuiąca:

O 14 cali niżey więcey od muru buduie się ścianę drewnia-

drewniane ab, od ziemi aż pod powałę. – Stępy
w niey tak się rozkładaią aby zawsze tylko stały pomię-
dzy Stanowiskami, czyli w przedłużeniu Scian przegro-
dnych między niemi, lub przeciw. – Rygiel c kładzie
się na 5 do 5½ stop nad podłogą i to swoią wierzchnią
krawędzią, a to podług tego iak konie są małe lub
wielkie. Rygiel d o 2½ stop nad ryglem c. Pomiędzy
temi dwoma ryglami c i d znaydzie się właściwa
Drabina z szczeblami pionowemi i o 4 cale od siebie odle-
głemi. W tyle za tą ścianą powstaie przez to Ganek
wąski w którym się daie podłogę z forsztow, nad tym
Gankiem f w tyle drabiny iest położona druga drabina
ce pochyło maiąca szczeble lub tylko łaty lecz gęściejsze
żeby krótkie końce siana i ziarnka drobne tylko po-
między niemi przelatywać mogły na podłogę ganku f
zkąd się zmiataią i przez otworzoną klapę w ścianie
wydobywaią. – Resztę urządzenia figura wyraźnie oka-
zuie, to się iescze uważać winno, żeby można wszystkie
fachy w ścianie ab aż do fachu cd wymurować. –
W powale stayni nad Gankiem f porobi się kilka otworów
zamykanych dla spuszczenia niemi siana ze strychu
prosto w Drabinki.

Uwaga Podług tegoż Dzieła angielskiego, robią się w stay-
niach Stanowiska zupełnie bez żłobów i Drabin. Stawia się
ścianę drewnianą w odległości o 2 stop od muru a 2 do 3 stop
wysoką, i daie się podłogę z forsztow w tym 2 stopy szerokim
przestworze. Ten przestwór stanowi żłób z którego konie
iedzą siano, i wyciągaią go z dołu w górę, tak iak go wycią-
gaią z ~~z~~ wyższych drabin z góry na dół. Że to iest wszy-
stkim zwierzętom naturalnieysze iest z dołu w górę niżeli
przeciwnie nie podlega wątpliwości; nawet ~~powod~~ zasada
ta że konie zmuszone z góry na dół siano z Drabin wy-
ciągać i łby do góry trzymać uwyczaiaią się, od dawnego
iuż czasow od Ekonomow i Znawców za przesadzoną
uznaną została. Nie iest iednak prawdą żeby przez ta-
kie urządzenie ~~Konie~~ zapobiegło się żeby konie przedniey
nogi przez ściankę tę z desszczek nie przekładały chcąc coś
sprzątnąć z podłogi.

Częścią dla ułatwienia wkładania siano w Dra-
binki, częścią dla tego aby nasion siennych nie stracić,
używa się Ganku iak w fig: 175 z ruchomemi Drabinami.
W tey fig A widać z iedney strony drabinkę abc obro-
coną w tył nad ganek, z drugiey dbe naprzod ku koniom.
Obrociwszy obie drabiny w tył nad Ganek, ich drewna
c i d doparty by do siebie, aby zaś szczelnie do siebie do-
party, ukośnie się ie zetnie i kończasto w górę. – To
urządzenie ma tę korzyść że przez otwory w powale stayni
nad Gankiem zostawione siano na drabiny wprost

rzucać można po obróceniu obóch w tył, Nasiona Sienne będą opadać na podłogę Ganku, potem się drabiny nazad ku Koniom odwrócą; — Lub też gdyby się obie drabiny zostawiło w położeniu abc stałyby pionowo prawie tak iak w fig: 174., konie z nich mogłyby Siano pożerać, a nasiona sienne spadałyby na podłogę ganku. W tym razie nie potrzebowałyby drabinki nawet być ruchomemi —

W przednich stronach ab i eb szczeble okrągłe są w odległości 4 calowey; zaś w stronach tylnich db cb można użyć cieńkich łat zostawiaiąc między niemi szerokość 1 do $1\frac{1}{2}$ cala tylko.

Chcąc aby się Drabiny obracały urządzi się ie tak:

Drzewa Drabin a c d i e składaią się iak z fig: 175 B widać z dosyć długich sztuk od e do e. Spodnie drzewa Fig: 175 A. b i b zaś iak w fig: 175 B widać od b do f tylko idą, lub też zawsze od iednego słupa do drugiego; są w spodzie zaokrąglone i wchodzą czopami walcowatemi w Słupy. — Azeby cztery 3 drzewa drabinowe abc i dbe nie tylko samemi szczeblami były z sobą związane, przez coby się łatwo rozwodzić mogły pospina się ie więc żelaznemi prętami ac i de w fig A w odległości o 8 do 10 stop. — Gdyby szła obawa o to; żeby przestworami m, m, fig: B (: z przyczyny grubości słupów wypływaiącemi a w których szczeblów być nie może :) Siano wypadać miało; można ie obić deszczkami cieńkiemi z boków od przedniey do tylniey strony Drabin, to iest dadz po bokach ich pokierki na Słupach poprzybiiane — Ściany składaią się z przyciesiów słupów płatwy pod powałą, rygłów g k h i l. zwyczaynym sposobem związanych — to iest do zachowania tutay aby rygle h tuż pod drzewem spodnim drabin znaydowały się, rygle zaś i w przyzwoitey wysokości a nayminiey na $2\frac{1}{2}$ stop nad ryglami h. Pola czyli Przestwory ścian między zrębem wypełnia się murem oprócz w wysokości hi którą drabiny zaymuią. Żłoby są zwyczaynym sposobem dane wyżey opisanym. Wreszcie iest do uważania ieszcze to, że ieżeli drzewa tylne c, d dla wygody zrzucania Siana z góry w drabinki składać się maią w Ganku to iest do siebie dochodzić, ~~długość tyln~~ szerokość tylnich drabin bd, bc nie może być dowolna ale podług szerokości Ganku wymiarkowana być musi, bo po odwróceniu Drabin nie trzeba aby ich przednie strony bardzo płasko nad łbami koni ~~były~~ pochylone nie były.

Do naypięknieyszych i naykosztownieyszych a razem naylepiey odpowiadaiących Zamiarowi pocznie układów Żłobów i Drabin, należy urządzenie w fig: 172

w fig: 172 odrysowane. Nazamprzód uczy Doświad-
czenie że komorki na Barłog pod Żłobami nie tylko
często szyneną się ale ieszcze zawsze sprawiają nie-
czość, smród i gnicie muru. Gdzie dla czystości i zdro-
wia koni i trwałości Budowli nie szczędzi się ani pracy
ani Kosztów, tam zmiotany Barłog za stayniąe się
wynosi i przechowywa, lub się codziennie nowy pod-
ściela pod konie, i wtedy żadnych dla niego komorek
nie potrzeba pod Żłobami.–

Tym końcem więc, i ażeby [złob] ~~Żłob lub kosz~~ nie wysta-
wał z muru w stanowisku, robi się ten mur tak
gruby, ażeby żelazny lany [złob] ~~kosz~~ ~~wierzy~~ w każdem sta-
nowisku mogła się umieścić całą swoią szerokością
w framudze przesklepioney, i w nią wkładany być
mógł i wyimowany. Tylko na 1½ cala to iest o gru-
bość deszczki może gorna krawędź Żłobu żelaznego
występować z poprzed muru, ażeby w fig: 172 C wyo-
brażone oszalowanie muru deszczkami r aż po pod
Żłoby dochodzące pokryte było gorną krawędzią czyli
brzegiem wywiniętym ~~Żłobu~~ tychże Żłobów. Rozumie
się przez się że te deszczki nie tylko dobrze wyheblowa-
ne i szpuntowane /: gespundet :/, ale ieszcze do piono-
wo wmurowanych i w murze żelaznemi ankrami przy-
twierdzonych słupków z kryzalem /: trentzholzer :/. Zob:
fig: 112 w ki, przymocowane były hakami lampe-
rynemi.– Krawędzie wierzchniey deszczki w długości
pomiędzy Żłobami iako nie przykryte ich brzegami po-
winny się ~~po~~ zheblować okrągławo i obić czarną bla-
chą żelazną.– Na takowem obiciu z deszczek i przez nie-
go można wbiiać kółka sznurowe /: Schnürringe :/ i
inne haki do utwierdzania przewod i wiązania koni.
Wyżey zas będące kółka sznurowe pp fig: 172 ≠ 9 utwier-
dzą się ~~w murze~~ sworniami /: Bolzen :/ przez mur prze-
chodzącemi.– Ponieważ zaś zatrudniaiąca, umstandlich
iest i kosztowna rzeczą każde kółko czyli ogniwo sznu-
rowe pp utwierdzać swornem przez mur, można tego
celu łatwieyszym i tańszym sposobem dopiąc robiąc kró-
tką szynę żelaza q fig: 172 C. z zawiniętemi końcami
u których się kółka zawieszaią, ta szyna w środku swey
długości iest przymocowana do muru sworniem wskroś przez
niego przechodzącym, iedno kółko służyłoby do przywięzy-
wania konia w iednem stanowisku stoiącego, a drugie
dla konia będącego w drugiem stanowisku. Wreszcie
korzystniey będzie aby te sworznie [dla kołek] wskroś przez mur przecho-
dziło i miały zewnątrz kryształem zakryte zewnątrz, ro-
wnie iak i haki, anizeli ie do pewney części grubości mu-
ru wbiiać lub wmurowywać z ankierkami, bo gdy się
takie ~~sworzeń lub~~ hak bądź przez rdzewienie lub kruchość
żelaza

kruchość żelaza złamie, stoczeń da się łatwo zrepa:
rować iak ankrę.—

Żłoby żelazne takie iak w fig: 172 E wystawia trzema
swemi bokami którymi się boków i tyłu framug do:
tykaią, wmurowią się w nie i obmurowią. Aby zaś ko:
nie w tak uszczuplonej przestronności framugi nie
obcierały sobie włosów o tynk, równie dla tego aby
sam mur od obroków i siana nie maczał się i nie
gnił i pleśniał od wilgoci, można tylną stronę fra:
mugi okryć blachą fig: 172 F. i iey boki osłonić
blachami G. spaiaiąc ie z brzegami Żłobu tylnemi
i bocznemi zapomocą ścisło wkaniec i kitowaią
takowe szpary.— Po takowem spoieniu i ustawieniu
Żłoby będą wyglądać tak fig: 172 A.B.C. okazuie.
Tym blachom daie się ¼ do ½ cala grubości a 1 sto:
pę wysokości, i na tylnicy spoczywa Kosz żelazny.—

§.16. O Różnych sposobach przedzielania stanowisk

Dla przedzielania stanowisk użyto się w fig: 171 A.C.
prostey zwyczayney przewory x. W iakiey zaś wysoko:
ści Przewory takie wieszać by należało, to zawisło od
wielkości Koni, bo się ie wieszać nieco więcey zawsze
powinno iak iest połowa wysokości tylnej koni.— To
czyni dla koni średniey wielkości stop 3 rachuiąc od
podłogi do wierzchniey krawędzi przewory.— Przewory
robią się pospolicie 4½ do 5 cali grube, z wierzchu
zaokrąglone, (: zob: fig: 171 C w x :), i iak wszystko
drzewo którego się koń w stanowisku stoiąc dotyka
powinny być dobrze heblowane, żeby sobie nigdzie wło:
sia nie obcierał. Uproporcyonowana miara wysokości
Przewor nad podłogami dla tego iest potrzebna, że wiesza:
iąc ie za wysoko konie łatwo się pod nie przesłoić by
mogły i bardzo tem sobie zaszkodzić, Wieszaiąc ie zaś
za nisko mogą ie przeskakiwać a zatem i w tym razie
nie być bez uszkodzenia. Lecz chociaż się ie zawiesi
i w uproporcyonowaney wysokości, nie iest iednakowoż
niepodobną rzeczą żeby się koń przewalaiąc i wstaiąc
nie ~~wpadło się~~ uderzyło pod przeworę, i krzyża sobie pod nią
nie złamał.— Zawieszaią się wprawdzie Przewory iak fig 171 A
wystawia na łańcuchach tak że się w górę dosyć wysoko
podnieść mogą; także hak na słupie t powinien być
tak urządzonym ażeby gdy koń pod przeworą ~~podey:~~
~~dzi~~ leżąc podnosi go w górę mogła się łatwo z haków
podnieść. Mimo iednak tego zawsze to iest ryzykowne
nadto iescze i to dodać trzeba że tak wiszące przewory
w tę i owę stronę się poruszać mogą przez co się konie
~~nacpiebie stoią~~ obok siebie stoiące na siebie stoczą lub

się:

lub się strachaią. Wszystkim tym niedogodnościom i
niebespieczeństwom się zaradzi urządzaiąc Przewory po=
dług fig: 172 A. Przewora cf tery tutey tylnim końcem
c /: który tęgszy bydź ma niżeli przedni a nawet okolowani
cienszy:/ w żelaznym skublu długiem czyli [Bunie] [Smyczka] pręcie cd. po
którym się suwać może nadół i do góry. – Przednim swym
Końcem leży Przewora w słupku fig Stolle z 5 cali grubego
Drzewa, postawionym albo też przez słupkiem złobowym
iak w d fig 172 C:/ albo też utwierdzonym do muru bank=
cizami iak w fig. 172. Słupek ten albo tylko sztaki wysoki
zrobić może iak w f fig: 172 C. albo też sięgać od g aż do a.
W obu razach mieć powinien szarę wyciętą pionowo f
Schleifloch idącą aż do góry i poczynaiącą się w spodzie
tam, gdzie przewora w zwyczayney wysokości swoim
czopem w b spoczywać winna. Czop ten w końcu prze=
dnim Przewory ma nayminiey 2 cale grubości, i ieżeli Słu=
pek f ma 5 cali grubości, to iszcze po obu iego stronach
zostanie [blisko] po 1½ cala grubości polożkow przy szarze, czop
albowiem wolno w niey chodzić powinien. –

Pręt posuwisty cd fig 172 A poczyna się podobnież
w spodzie c tam, gdzie Przewora w zwyczayney wysokości
ma spoczywać. i idzie aż do d do wysokości 6½ stop. w górę.
Do takiey samey wysokości powinien tancuch [ba] dozwolić
przeworze podnosić się w górę, i podług tego wymiarkuie
się iak wysoko ma bydź wbity skubel a Kloben u którego
tancuch iest utwierdzony równie iak długość samego tan=
cuszka ab. Gdyby więc przypadkiem koń podlazł pod
Przeworę i podnosząc się podniosł i Przeworę sobą, ta się
posunąć będzie mogła z tyłu po pręcie cd, z przodu
w szarze czyli szparze tak wysoko iak potrzeba. Łańcu=
szek zas ba dlatego potrzebny aby gdyby się przewora
nazbyt tym końcem tylko wzniosła w górę, i wypleść się
z szpary, nie spadła iednak na samą ziemię i konia nie
skaleczyła. Aby zapobiedz temu wypłozeniu się czopa
przeworowego z szpary lepiey by może było robić tylko
słupek i w nim szparę podług fig: 172 C nie do a do=
chodzącą, ale tak iak tąż fig: pod lit: f okazuie. W tym
iednak ostatnim razie [żelazny] skubel a fig A Kloben na który
tancuch iest zawdziany nie mógłby bydź wbity w sam
słupek drewniany, ale bydź wmurowanym, ~~za~~ i bydź
zrobionym w kształcie krzyża z hakiem fig: 172 D i iak
go fig: 172 I wystawia.

To urządzenie więc nie tylko będzie w tem dobre, że
się konie Przeworą uszkadzać nie będą mogły, ale i open
że się na siebie nie będą cisnęły i sztukały, bo przewo=
ra w obu końcach nie może na boki zbaczać ale tylko
z dołu w górę się suwać, co w zwyczaynych Przeworach
wolszczych mieysca nie ma. –

Biorąc iednak pod rozwagę, że takie urządzenie iest nietylko kosztownem, i to że ponieważ Przewora nie wisi wolno, ale tyły mocno, a zatem Stanowisko dla wolnego ruchu Konia szerszym bydź dla tego musi; raczey doradzać by było rzeczą robić między Stanowiskami przegrodne Ścianki, i co iest naylepszą rzeczą.

Deszczki do tych Przegród fig: 170 A i 172 A powinny bydź $1\frac{1}{2}$ do $1\frac{3}{4}$ cala grube, i dobrze heblowane, bo właśnie ten rodzay przedziałania od siebie Koni nayrzadszą daie sposobność obcierania sobie ścieni. Deszczki te wpuszczaią się z tyłu w garę wyrobioną w słupkach stanowiskowych, a z przodu w słupkach przedżłobowych fig: 170. i na nich kładzie się Przewora t czyli Stałecznica. Ta przewora wnika na czopy. w oba wymienione słupki, a dla ubezpieczenia iey ~~to~~ z przodu w iey dziurze czopowey czyli gwiazdzie m fig: 170 C przybija się na wierzchu iescze bankeizę. – Przewora ta ma w spodzie wyrobioną garę czyli szparę w cały długości iak w t fig: 170 C widać, w którą wnika wierzchnia deszczka Przegrody swą krawędzią gorną, i ieżeli się wszystkie deszczki na sobie tak wyszpundować iak w podłogach się zwykło robić, przez to ~~się~~ nie tylko cała ściana więcey mocy i tęgości nabędzie, ale także żadna deszczka z osobna ~~s~~ wypychać się ani wytamać nie będzie mogła.

Zazwyczay także Ścianki robią się w równey wysokości z żłobami; ieżeli iednak obce i niespokoyne Konie miałyby stawać obok siebie, które się często wzaiemnie gryzą, wtenczas można by temu zapobiedz, robiąc te Ścianki wyższe przy żłobach i tak wygięto iak fig: 172 A okazuie, i podobnież wygiętemi przeworami ie przykrywaiąc. – Jeżeli nie masz właściwych Słupków przedżłobowych iak np: w fig: 172. wtedy się drewniane słupki f fig: A. 5 do 6 cali grube i maiące wszędzie krawędzie pozaokrąglane do muru przytwierdzaią mocnemi Bankeizami. – Ślepe ściany ostaniaiące mury pod żłobami są tak zerowie iak stanowiska, i albo dopieraią ich deszczki ~~albo~~ tylko do tych Słupków, albo co lepiey są w nie wpuszczone na ~~fazę~~ fale czyli potszpunt.

Słupki stanowiskowe (: tylnie) czyli przeworowe zwane rożnią się od podsiestrzanidowych w tem, że są iak t w fig: 171, o w fig: 170, i c w fig: 172 widzieć się daie zwyczaynie na 3 stopy w ziemię się wkopuią, dopoki w ziemi stoią są w cały swey okrągłey grubości zostawione, nad ziemią zaś obrabiaią się w spodzie w mały cokuł; a potem okrągło zupełnie na 8 do 9 cali grubości, gdzie się gładko heblują bardzo. Ich zaś wysokość zawisła od tego co następuie:

Jeżeli Krzywy więc maią zwyczaynym sposo:
bem iak w fig 171 A, wtedy słupkom tylnim da się
6 stop wysokości nad brukiem — Jeżeli zaś chodzić ma:
ią po pręcie żelaznym cd fig: 172 wtenczas nayminiey
7 stop na wysokość by się im dadź musiało. — Jeżeli
się ~~robić~~ maią dawać na nich ~~poprzeczne~~ potednie w gorę
czyli wrzeszadła iak w fig: 170 A i C pod lit: p wyraża
powinno się ie dawać na 8 do 9 stop wysoko nad
Ziemią. — Łatwo iest widzieć że tak wkopywane
Słupy prędko gniią, i że z trudnościami pewnemi
na ich mieysce inne osadzać przychodzi, dla tego lepiey
by było robić ie całe z lanego żelaza /: iak w Berlin:
skich Stayniach Krolewskich :/; lub ieżeli bydź maią
z drzewa to ie lepiey będzie nie wkopywać całkiem,
ale stawiać na czop na lokutach porządnie obrobio:
nych z polowego piaskowego lub wapiennego kamie:
nia i na dobrych fundamentach osadzonych, lecz
wtedy potrzeba im dawać wysokość aż pod powałę,
aby za słupy Siestrzaniowe służyły — Słupy siestrza
niowe oznaczone w fig: 171 literą k, w fig 170 lit: u
w fig: 172 literą h idą aż pod Siestrzanie podpieraią
ie a zarazem i powałę, robić się ie więc winno
przynaymniey z 10 calowego drzewa, i aby się konie
o nie nie obcierały w ośmiogran lub okrągło
obrabiać i heblem czysto wygładzać. — Pod każdym
z nich z osobna potrzeba zrobić dostateczenie głęboki fun:
dament przynaymniey 1 stopę 4 cale w kwadrat gruby
Na tym fundamencie położy się podług fig: 171. C w o:
śmiogran obrobiony lokut y z polowego, piaskowego
lub wapiennego kamienia, a na tym dopiero lokucie po:
stawi się słup na czop, będzie więc od gnicia zabezpie:
czonym. —

Jeżeli w Stanowiskach ma bydź dana podłoga z dylin
wtedy po za temi słupkami lub słupami siestrzaniowe:
mi położy się przycies q fig: 170 B ciągła na podmu:
rowaniu. — To podmurowanie służy iedynie do tego aby
utrzymywało Ziemię po bokach Suszki czyli drożyny
w razie gdyby się Ziemia podłoga stanowiska rozmię:
kczyła i w bagno przemieniła i kiedy by ią dobywać
przypadało dla wysłupienia inna. —

Przycies wspomniona ~~idzie~~ sięga tylko od iednego Słupa
Siestrzaniowego do drugiego, a zatem blisko po za tem:
mi stanowiskami zawsze, bo ieżeli te Słupy i słupki
przeworowe w iedney stawiane linii bydź ~~maią~~, przy:
cies ta dla grubości lokutow kamiennych nie może
przez nie bydź przeprowadzana, zatem szczegolnie tey
czyli nie dłuższa bydź może iak iest odległość [illegible]
lokutow. — Powinna iednak ta przycies od środka wspo:
mnionej

wspomnionych Słupków tęższe rachuię tęższe bardziey ze wnątrz iak wewnątrz to iest bardziey ku ścieszce być wysunięta żeby w niey wycięcia dla tychże słupków nie bardzo głębokie wypadały. — Słupek przeworowy a fig. 170 B. wp: wkopie się w Ziemię i wpuści się w przycieś o 2/5 iey całey szerokości, co się tycze legaru b. koniec iego wycina się wgłąbsz okrągło iak iest okrągłość słupka aby do iego powierzchni szczelnie dolegał, przez co i sam słupek mocniey stać będzie — Legar więc b. nie wpuszcza się w słupek na żaden czop, bo inaczey trudno by było i kosztowniey zaciągnąć inny na iego mieysce gdy zgnie. — Na przycieś tey nie powinno się stawiać ani słupów ani słupków, bo leżąc na ziemi prędkiemu zgniciu podlega, i chcąc inną podłożyć trzeba by i słupy i słupki wyimować. — Celem iedynym tey przycieśi iest aby utrzymywała wkopane słupki w pionowości: bo ziemia pod stanowiskami dylowanemi wkrótce się rozmiękcza i bagnieie: (czyli błotnieie:), i ażeby legary wraz z dylinami do niey dopierały. Gdzie więc nie masz podłogi dylowaney, tam i przycieś potrzebna nie iest. —

Kto swoię Staynią chce przyozdobić może kazać komorki na Barłog pod żłobami, przewory, słupki i inne drzewo pomalować szaro lub stalowo, równie iak przednią stronę samych żłobów — farbą oleyną. —

166

O Urządzeniu i Budowie Stain na konie i Wołowniów na Wsi. —

W stayniach chłopskich na konie, i w wieyskich stayniach przy karczmach gdzie wszystko w nayprostszy i naytańszy sposób bywa urządzane, nie przedzielaią się pospolicie stanowiska niczem, i podłoga pod niemi tylko się brukuie kamieniem polowym równie iak wyższych za niemi.; żłoby robią się z foszt[o]wo podług fig: 170 A spaiąnych, stawiaią się na słupkach i do muru lub ściany [krukami] hakami przyśrubowaią. — Rzadko kiedy nawet w tych żłobach robią się przegrodki, bo raz wiele drugi raz mało koni przy nich stawa, ale żłoby i drabiny ciągną się bez przerwy od końca iednego Stayni do drugiego, i maią w pewnych tylko odległościach aby się nie rozpłoziły drewniane spinki na sobie, iak się o takowych żłoby w karczmach powiedziało. — Dla tey przyczyny ~~nie masz~~ rzadko się w tych Stayniach znayduie słupki przeworowe, przewory itd: — ~~a~~ do wiązania koni są powbiiane żelazne kółka i fig: 171. C do żłobów, lub też tylko w nich porobione dziury. — Drabiny leżą w środku na hakach żelaznych, i wiszeią się w górę na prętach żelaznych

zalaznych lub tylko na postronkach. — Koniecznie na
Wartoj rzadko się używa, bo Gospodarz na wsi dla po-
mnożenia Nawozu codziennie świeży Słomy podściela
Ażeby nie jako okazać urządzenie i składzik Stayni na
Konie i Woły folwarczney, podam tutay niektore ~~nie~~
przykłady bez miar stanowienia unmaßgeblich. —
Staynia podług fig: 176 A zawiera w sobie następu-
jące części: a iest Staynia na 6 Koni wierzchowych
lub powozowych. z ktorych każdy potrzebuie przestrzeni
miejsca 5 stop w szerokości a 11½ stop wraz z żło-
bem biorąc na długość. Ścieszka za Końmi ma 5 stop
szerokości. b iest miejsce oddzielone od stanowisk ścianką
gdzie się zwyczaynie chomonta wieszaią szory, iest 11½ stop długie 4′ 2″ szerokie
c iest Komora na Obroki, gdzie się znayduie Skrzynia
na Obrok, Skrzynia do rznięcia sieczki, niemniey Słoma
i Siano na kilka dni. d iest Komora sypialna; ponie-
waż do 6 Koni potrzeba przynaymniey dwoch fornali
więc też w niey muszą pomieścić albo dwa łożka poiedyn-
cze albo iedno podwoyne, skrzynki i stoł i 2 lub 3 stołki
e iest Staynia na 14 koni małych do roli, z ktorych ka-
żdy zaymuie 4 stop 3¼ cali na szerokość a 9½ stop na długość.
Ścieszka między rzędami koni iest 5 stop. — Zaraz ze
Stayni wchodzi się drzwiami do Komory na Obrok f,
a otwarta ~~Ścieszka~~ Sionka g 4 stopy szeroka prowadzi do Komo-
ry sypialney h, w ktorey 2 lub 3 Łożka podwoyne stać
mogą. — Przez tę sionkę mogą słyszeć fornale w nocy
łatwo ieżeli iaki nieporządek między końmi zaydzie. —
i iest Stainka na 3 Źrebięta. Tutay iest warunek
konieczny aby miała drzwi na podworze, ażeby gdy się wra-
sem źrebięta wypuszcza, nie podchodziły pod wielkie konie
i nie podlegały iakiemu skaleczeniu. — aby fornale z Izby
sypialney i komory obrokowey zaraz do tey Stainki wcho-
dzić mogli są dane z Sionki g drzwi do niey — Jeżeliby
nie było źrebiąt można by tey Stainki użyć dla chorych
koni, lub gościennych czyli obcych, i fornale obcy spać
wtedy z innemi w Izdebce h lub też Stayni i przy swo-
ich koniach. — k iest Staynia na 12 Wołow pługowych
z ktorych każdy ma obszerność miejsca 9½ stop na długość
a 4 stopy 3¼ cala na szerokość. — Sionką l 3½ stop
szeroką wchodzi się do Komory na skład Karmy m, przy
ktorey są schody na strych maiące drzwi wchodowe z po-
dworca. — n iest Izdebka sypialna dla 3 lub 4 wolarzy. —
Cała ta Staynia iest drewniana w słupy idz: zarżnięta
109 stop długa, 36 stop szeroka. — Przekroy iey wystawia
fig: 176 B. — Podłoga w Stayni iest na 6 cali przynay-
mniey w nayniższem mieyscu wyżey iak poziom zewnętrzny
Wysokość Stayni w świetle 11 stop. —

Dla wygody szczegolniey, ponieważ wszystkie pomieszcze:
cze stayni powinny mieć związek z schodami na strych
dobrze będzie /: ieżeli tylko tak długich belek dostać i użyć
można :/ robić od strony Podworca okap w Dachu na 3 lub
4 stopy szerokie — pod ktorymby się w Suchości chodziło
iak to fig: 176 B wystawia.

Fig: 177 A ma 178 stop długości a 40 stop szerokości. W o:
pisywaniu tego nieco większego urządzenia wnijdziemy
w wyszczegolnienie korzyści iego porownawczo z poprze:
dzaiącem —

W Stayni na konie wierzchowe i powozowe a każde sta:
nowisko ma 5 stop $2\frac{4}{7}$ cala szerokości, a $11\frac{1}{2}$ stop długości;
więc i zostaie nieco mnieyszego ~~grubości~~ między niemi na grubość prze:
wor. — Gdyby stanowiska miały być przegradzane ścian:
kami drewnianemi, mogłoby się więc w tey Stayni według
długości wyżey podanych tylko 6 koni pomieścić.
Ścieszka ma 5 stop szerokości, bo tylko ieden rząd w niey
koni stoi. — Wchod do komory sypialney b na dwoch
fornali ma drzwi ze Stayni, a to aby ci każdy niepo:
rządek w nocy ~~w~~ między końmi zaraz słyszeć mogli, i ażeby w zi:
mie ta komora niebyła tak zimna, iak by nią była gdy:
by się do niey Drzwi dało z podworca. Drzwi te są dane
blisko przy drzwiach stayennych z pola, aby fornale ze
światłem w nocy nie przechodzili długo przez Staynią —
Izdebka sypialna h fig: 176 A nie ma tego korzystnego
położenia. — Komora na obrok leży w środku Stayni
iak c w fig: 177 A widać, zatem wygodniey iak Komo:
ra także m w fig: 176.

Komora na Sprzęty koni, d fig: 177 A leży w końcu
Ścieszki i tuż przy Stayni. Na te sprzęty koni wierzchowych
i zaprzęgi poiazdowych /: ktore wszystkie w Stayni przecho:
wywane być winny :/ byłaby komora b w fig: 176 A rzeczy:
wiście za mała, lub musiałoby się w części do tego użyć izby
sypialney d. — Staynia dla koni gościennych i obcych iest
niekiedy bardzo potrzebna i może się znaydować zupełnie
w osobnym mieyscu w Dziedzińcu. W fig: 177 A iest założo:
na wprawdzie w f w budynku stayennym, iest iednak
przedzielona od innych, co iest potrzebnem, ażeby żadnych
podstępow w obroku nie robiło się. — Mogą się w niey mie:
ścić 6 koni, a 2 fornale sypiać w izdebce h, gdzie i sprzęty
zaprzęgi wieszać także można. W g iest mieysce na iedną
lub 2 skrzynie do zamykania obroku. — Każdy koń gościen:
ny ma stanowisko 5 stop 1 cal szerokie, a $11\frac{1}{2}$ stop długie.
Ścieszka za niemi iest 5 stop szeroka. —

Dla koni do roli i wołow, ktore wspolnie w Stayni
stoią, iest zrobiony ganek czyli korytarzyk w środku, blisko
tak iak go fig: 175 wystawia, bo konie do roli zazwy:

czey

czay są małe, a zatem nie stawiając Żłobu wyżey iak
na 3 stopy i woły z niego równie iak z Drabin ieść mo:
gą — Gdybyśmy zaś woleli żeby woły przy wąskiem
Korytarzyku (: Futtergange :) stały (ściśle się mówiąc o ob=
wiarniach okazało :) co tym zwierzętom istotnie bardzo
iest stosowne; można do tego użyć całey szerokości Kory:
tarzyka mm, a dla koni przy nim osobno postawić Żło
by i drabiny wyżey podług fig: 175.

W fig: 177 B, iest Staynia Koska aa oddzielona od
Wołowey bb ściana — W wołowni iest wywyższony
Żłobowiec, a w Stayni dla Koni ścieszka żłobowa podług fig
175 zbudowana — Umieszczaiąc komorę na paszą w c
a Izbę sypialną w d, potrzeba by zrobić chodnik w środ:
ku przez całą długość Stayni, aby lepiey doyść było mo:
żna do wszystkiego bydła, aniżeli w fig: 177 A z Izb sypial
nych d i e — Przytem budynek cały nieco krótszy wypa:
da — Jeżeli ieszcze przestrzenie ff w fig: 177 B iak tutay
naymniey na 7 stop szerokie się zrobią, i od średniego Cho:
dnika niskiemi drzwiami się odłączą, mogą te przestrzenie
zarazem służyć za Komory na Paszę, i zaraz z nich może
bydź rozdawana Pasza Koniom, co tem łatwiey się da
wykonać użyciem urządzenia fig: 175. —

Więcey przytaczać o urządzeniu tych Stayen byłoby zbyt:
ecznie, i może się dotyczyć szczegółowych przypadków.

W fig: 176 obie ściany szczytowe stoią odosobnione,
nie będąc powiązane żadnemi wewnętrznemi, czego uni
kać ile możności potrzeba, bo na tem cierpi trwałość budowli.
W fig: 177 przeciwnie mury szczytowe dopieraią do ko:
mory i komnaty, pomiędzy któremi znaydująca się
ściana wspiera niejako mury szczytowe i nadaie bu:
dowli w obu końcach niejako więcey massy. — Daley ie:
szcze trzeba to uważać że te ściany i mury które albo
same stoią, lub przy których Żłoby leżą, cierpią więcey
niżeli inne, powinno się ie więc robić mocnieysze — Mu:
ry obwodowe w fig 177 A i B maią 2 cegły grubości czy:
li 1'. 9". co w urządzeniu fig: 177 B tem iest dostateczniey
sze, że pomiędzy Staynią na konie, i na woły znayduie
się ściana poprzeczna, do którey równie iako i do ścian
Żłobowcowych Mur frontowy zaankrować można —
Zaś w urządzeniu fig: 177 A w którem Staynia na konie
i woły razem 90 stop ma długości w świetle (: i w tey dłu:
gości mury czelne zupełnie zostaią bez poprzecznego wzmo:
cnienia :) potrzeba te mury szczególniey starać się dobrze

i zdobrzyć

i z dobrych materyałow robić, lub też gdyby tego nie było można, dawać im o ½ cegły więcey grubości, to iest robić ie 2' 2" grube –

Do tego rodzaiu Stayen możnaby użyć Ziemiotłuku, Surowki, lub Lempaiow, ieżeli Żłoby nie maią bezpośrednio bydź kładzione przy ścianach – lub ieżeli tak ie kłaść wypada, potrzeba takie ściany od strony wewnętrzney osłonić cegłą palona na ½ cegły grubo.

Rozkład podciągow czyli Siestrzanów zawsze zawisł od tego czyli maią się wspierać na słupach zastanowiskowych, lub słupach siestrzaniowych lub samych ścianach wzdłużnych wewnętrznych i żłobowiowych. –

Podług Siestrzanów chętnie się robi rozkład ścian wzdłużnych, iak się w fig: 176 A okazało. – Jeżeli Siestrzan musi przechodzić w poprzek Stayni, iak się podobnież w fig: 176 zrobiło, trzeba na to uważać dawać baczność aby nie zbyt długo bez podparcia leżał, ale był podparty słupami stanowiskowemi lub podsiestrzaniowemi. – Jnne słupki Stanowiskowe mogą tylko mieć 6 stop wysokości nad Ziemią. –

Co się wreszcie tyczy budowy Stanowisk i Stayen, ta podług mieyscowości i podług tego co się dotychczas mówiło mniey więcey kosztowmie się zrobić może. –

§. 167. O Rozporządzeniu i Konstrukcyi Dworskich Stayen dla Koni – i dla Kawaleryi.

Doświadczenie naucza, że we wszystkich wielkich stayniach dla koni, te mury czelne czyli frontowe przy których Żłoby i Drabiny się stawiaią, zawsze podlegaią zniszczeniu od dołu aż do obręcz okiennych, odpada z nich naprzod tynk wapienny, i ponieważ się ich więcey tak dobrze nie chwyta, cegły się więc psuią, auswittern, wapno w stosugach (: choćiaż nieco lepszy odpor daie :) w proch się nakoniec rozsypuie, a tak całe fronty od spodu aż do żłobow się niszczą. – Daley, to doświadczenie naucza że to niszczenie się murow więcey od strony zewnętrzney iak ze strony Stajenney ma mieysce; np. ieżeli w Stayni przy iedney z murow czelnych Stanowiska są zbudowane, a przy drugim nie, na tym drugim albo nieto albo wcale nic nie okaże się zepsucia takowego, gdy przecionie pierwszy wielce uszkodzonym będzie. – Przyczyna tego zapewne bydź może statuczna wilgoć żłobow drewnianych, zamknięte komorki na Barłog pod niemi, szczegolniey zaś zaduch od tegoż barłogu pochodzący który przy pomocy powietrza atmosferycznego to sprawia, bo własnie na stronie zewnętrzney naywiększe spustoszenie następuie

Uwaga. Chciano wprawdzie także twierdzić, że wilgoć ziemna był wznosząca się wznoszącą się od ciepła wewnętrznego stayni po murze była tego przyczyną. Żeby wewnętrzne ciepło stayni nie miało się do tego przyczyniać, przeczyć nie można, bo w stayniach w których czasami tylko konie stawaią, nie spostrzega się takiego psucia się murów lub przynaymniey tak bardzo. Że iednakowoż nie sama wilgoć ziemna iest tego powodem, dowodzi wyżey przytoczona uwaga, że tam się naywięcey mury psuią, kiedy maią przy sobie żłoby umieszczone.

aby temu zapobiedz probowano w nowo wystawionych stayniach w Berlinie zapewnić kommunikacyę powietrzu zewnętrznemu z zaduchowym w komorach na barłog znayduiącem się, a to zapomocą otworów 3 lub 4 cale w □ w murze tuż po pod żłobami poprzebijanych w linii horyzontalney i w odległości o dwie stopy od siebie opatrzywszy ie w siatki druciane dla wstrzymania owsów. Być może żeby się był ten sposob skutecznym okazał, gdyby nie była okazała się z innego względu zamurowania potrzeba, zamurowania nazad tych dziur, w wielu miejscach to iest dlatego że kolki krampfe których konie doznawały tym przeciągom powietrza przez nie przyznawano przyczynę. Tak dla tego iako też dla tego że te staynie są nowe, o skuteczności tey proby ieszcze sądzić dostatecznie nie można.

Ostnie staynie dla Kawaleryi w Berlinie wystawione w których iak zwykle żłoby itd: wzdłuż murów ustawiono, maią mury od fundamentu aż do okien wyprowadzone z nayleszpego gatunku cegły tak zwaney Ratenauskiey Rathenauer, i zostawiono ie bez żadnego tynku na sposob hollenderski. — Jest to bez wątpienia nayleprzym sposobem zapobiedz, aby się budowla zewnątrz przez zawczesne opadywanie tynku szpetną nie okazywała, iednak ponieważ to opadywanie tynku nie mogłoby być podług wszelkiego podobieństwa tylko skutkiem psucia się i samey cegły w tymże samym czasie, a podług tego co się wyżey mówiło, zewnętrzne powietrze nie mało się do tego przyczynia, zas przyczyniby się tak nie mogło, owszem samę cegłę ochronić gdyby ią tynk okrywał; mniemam więc że nietynkowanie murów zewnątrz bynaymniey nie wstrzyma zabezpieczy ich zepsucia, zabezpieczy ich wprawdzie z początku że się nie będzie wydawać nie pozorne, ale psucie się cegły będzie mniey nieyce lubo tem mnieyze i wolnieysze ini będzie lepszą. — Podawano w tych stayniach wprawdzie podobne dziury przewiercone pod żłobami, lecz o ich skuteczności iak się wspomniało z doświadczenia sądzić nie można. — Nadto, żłoby w nich żelazne

podawano które zmnieyszą zapewne gnicie murów ieżeli prawda że istotnie wilgoć z żłobów drewnianych mogła być tego przyczyną —

Znayduią się w Berlinie bardzo stare budowle, między któremi Dom Akademii Nauk, w którym na dole są stayni na konie, dorozumiewać się można że mury w nim są z bardzo twardey cegły wyprowadzone, pomimo iednak tego, nie tylko tynk na nich od fundamentu aż do obięć okiennych w stayni trzymać się chce, ale nawet i sama cegła iest zepsuta, gdy tymczasem w innych częściach tego Domu tynk trzyma się dobrze i nie potrzebował uperé dotychczas żadney głowney reparacyi —

<u>Uwaga</u> Jnni twierdzą że zamiast cegły używać by należało na spodnię część murów w Stayniach to iest od fundamentu aż do obięć okiennych, Kamienia wapiennego z szczytu gory i ~~w jesieni~~ na wiosnę łamanego, w ciosy obrabianego, ~~ale~~ dla tego na wiosnę żeby wyschł i pozbył się zupełnie wilgoci Ziemney — Własnych doświadczeń w tym względzie ieszcze żadny nie mogł zebrać.

Ważną iest więc bardzo rzeczą, podać środki w tym względzie zaradcze i mało kosztujące:

Podług tego co się powiedziało naylepszym i podług wszelkiego podobieństwa nayskutecznieyszym środkiem byłby mogł ten, aby ieżeli w Stayni ~~w której~~ maią stać konie dwoma rzędami, stały w niey iak w fig: 178 A głowami do ściany wzdłuż środkowey, przez co się zarazem korzystne oświecenie iey w §. 158 namienione i stosowne otwory przewiewne zrobić można — Gdyby w tych tak wielkich Stayniach nie było potrzeba komorek podzłobowych na Barłog Scianę tę wzdłuż środkową można zrobić i z drewna w słupy nie wypełniaiąc iey przestworów cegłą — Pomimo tego poniewaz w Stayniach dla kawaleryi komorki te na Barłog za niezbędnie potrzebne są uznane, można ie więc po obu stronach tey Sciany podawać, a nawet chociażby była murowana, i sądzę że się lepiey konserwować ~~będzie~~ nierównie by mogła bo się iey powietrze zewnętrzne nie dotyka ani iest wystawiona na ostrości czasu.

Ponieważ zaś takowa Staynia dla Koni Kawaleryi, ieżeli się w niey zrobią przechody podług §. 156 szerokie, nayrnniey 48 stop szeroką być musiała, iest więc zewsząd ważnym powodem nie chwytać się tego sposobu ieżeli nad to nad nią nie maią się robić żadne pomieszkania.

Ponieważ Kawalerzyści więcey dbaią o szerokość wielka wspolnego Przechodu czyli drogi iak na inne z poprzedzaiącem urządzeniem połączone korzyści, proponuię

więc

więc aby dopiąć wspomnionego Zamiaru to iest lepszey trwałości murow czelnych, aby Żłoby i Komorki pod niemi na bastog odstawiać od muru czelnego podług fig 174 i 179 o 2 stopy, i stawiać ie przyosobney ścianie, przez ten sposob oprocz korzyści lepszych drabin i łatwości otwierania i zamykania Okien większey, otrzyma się wolny przeciąg powietrza wzdłuż murow czelnych, ale za to Stayma o 4 do 5 stop będzie musiała bydź szersza.

Możnaby temu urządzeniu wprawdzie zarzucać, że tak dla większey długości Belek, iakoteż i oddzielnych Scian drewnianych w odległości o 2 stopy od murow czelnych będących, większe koszta wynikaią z tąd. Aby iednak często uwielbianego tego słowa Oszczędność podług mego mniemania na złe nie tłomaczyć i nie używać, powinno się pod nim rozumieć mocną i trwałą konstrukcyą, i gdyby się przez to iak mniemam miałyby się lepiey mury czelne konserwować, kosztownieyszy więc sposob ten budowania byłby prawdziwą oszczędnością na przyszłość. —

Niechcąc iednak koniecznie narzucać tego moiego proiektu, roztrząsnę go iednak przykładem następuiącym a to stosownie do potrzeb iakich Stayma dla Koni Kawaleryi wymaga przystosowanym — Stayma taka z cegły murowana naymniey 42 stop bydź może szeroka, bo tey przedłużem powinna przechodzić 10 do 12 stop szeroka droga — Długość stanowisk wraz z Żłobem bierze się pospolicie 11 stop, a szerokość 5 stop w świetle — Dla Oszczędności przewory zwyczayne podług fig 171 A będą ie przedzielać. — Bądź ta Stayma ma służyć dla całego regimentu w iedney linii prostey, w iednym lub więcey budynkach, lub w kwadrat iak fig: 179. zbudowana, głowne przedziały powinny się robić kompaniami, lub szwadronami zapomocą ścian poprzecznych do szczytu Dachu dochodzących — W każdym takowym przedziale powinien bydź głowny wchod, schody na wydylowany strych a na strychu znowu powinien bydź przedział drewnianą ścianą dla oddzielenia składu Owsa, od składu Siana słomy sieczki — Ieżeli ta Stayma na kilka kompanii w iednym budynku się składa Sciany przegrodne wyżey wymiankowane bydź mogą zarazem murami ogniowemi —

Uwaga Osobno powinno się stawiać Staynią na konie chore a lepiey w pewney odległości od Stayni regimentowey.

Gdyby wrota i wchody bezpośrednio do Stayni wprowadzały, to by szkodziło koniom tuż obok nich stoiącym

w Zimie dla przeciągu mocnego powietrza które iest w stosunku zimnieysze na dworze niżeli w Stayni, dla tego nierowniey lepiey iest robić Sienie fig: 179 w których by Schody na Strych zarazem się mieściły. — Przez kilka takich Scian poprzecznich w długiey Stayni nietylko Budowla cała się wzmocni nadzwyczay, ale teraz i w przyszłości krotszemi oddziałami na pole prowadzić można przez co się ich spadek zmnieyszy, który inaczey wiele utrudzeń w urządzeniu Stanowisk by sprawiał.

W Stayniach dla Kawaleryi zazwyczay Sieczka bywa rznięta na Strychu *) i rozdawaną tamże bywa rownie iak Obrok i Siano codziennie do tak zwaney Strazy Stayenney Stall-Wache, nie są więc Komory na Pasze na dole potrzebne. — Ale na to miejsce są potrzebne Składy na rzeczy obrokowe Futterkarrn, Wiadra, Taki, Łopaty Schippen Gnoynice Mistforken, Latarnie, miotły, jako też dla Straży stayenney tak zwana Prycza Pritsche na co więc można przestrzeniow a i b w fig: 179. — Także do codziennego użytku potrzebne Siodła, Czapraki codziennie powinny mieć dla siebie osobne powietrzne Izby maiące przestwory na dole i to ~~osobne~~ blisko każdey Stayni dla każdey Kompanii z osobna, bo przechowywanie tych rzeczy w stayni samey bardzo im szkodzi zwłaszcza zaś skorom.

* Rznięcie Sieczki albo się robi na zwyczayney Sieczkarni ręczney, albo z kołem, albo za pomocą wody koni itd: poruszaney, w czem odwołuię się do 20 części Encyklopedyi Krünitza —

Ponieważ w tey Stayni ~~a~~ fig 179 mury czelne nie maią innych powiązań tylko kilka scian poprzecznych potrzeba więc też mury czelne robić na 2 cegły grube, i to z ~~materiału~~ naylepszey cegły dobrze murujące. Gdzieby zaś temu wszystkiemu zadosyć uczynić trudno było zrobi się ie na $2\frac{1}{2}$ cegły grube, a nawet i grubsze ieżeli Staynia szersza niżeli ią fig: okazuie.

Słupy pod Siestrzeniami obrémo są iak się wyżey wspomniało słupami tylnemi stanowisk czyli przeworowemi; i aby ich od prędkiego gnicia zabezpieczyć stawiaią się podług fig 171. A na obrobionym kamieniu Piaskowym polowym lub wapiennym.

Miecze od tych Słupow do Siestrzani dawane nigdy pięknego widoku nie robią, dla tego się w tego rodzaiu Stayniach opuszczaią, zwłaszcza zaś w Stayniach murowanych dla tego że ~~w nich~~ tu nie masz obawy o parcie z boku aby w nich tak bardzo potrzebnemi być miały — Aby zaś po-

bepna

podeprzeć Siestrzanie lepiey aż niemi i Powałę co trzeci stupek stanowiskowy przemieni się w Stup Siestrzamowy tak żeby Siestrzan niemi w odległości co 15¾ stop od środka do środka był podparty.

Uwaga Wychod i wchod na Schody. przy **ld** fig: 179 tak urządzić należy żeby nie wiele Stragany wcztowanych było a szczególniey belka narożna – także aby wychod na Strychu dosyć miał mieysca około siebie.

Podłoga w Stayni dosyć wysoko winna bydź założoną, ażeby odpływ który np od c do d i e idzie był zapewnionym. Tutay nayprzód idzie o to, czyli żeleb ma bydź pod dylinami Stanowisk podług fig: 170 zrobiony, lub też ma bydź w bruku za Stanowiskami podług fig: 171 i 172. – W obu razach potrzeba dodadź głębokość Saćku czyli rynsztoku i jego spadek ½ do 1 cala na pręt położony aby oznaczyć wywyższenie Podłogi w Stayni nad poziom zewnętrzny, i zapewnić odpływ Urynie odpływaiące otwartemi rynsztokami w samym Podworu –

Dostateczna liczba okien i wilgociągow iśtotnie iest w tych Stayniach – Wysokość Stayen dla Kawalerii nie robi się w świetle większey bardzo nad 13 a nayWięcey 14 stop a to dla tego ażeby składanie Siana z Wozow Dymnikami Siennemi na Poddasze nie było uciążliwem.

Uwaga Ażeby ułatwić wkładanie Siana na Strych w wyższych Stayniach, można zrobić przed domem lekkie rusztowanie po pod dymnikiem Siennym – Jeżeli się siano ma pakować nad Korpunki, potrzeba na Strychu na przeciw każdego Dymnika Siennego zostawić Sień osobną –

We Drzwiach któremi Kawalerzyści na Koniach w Staynię wiezdzaią przyprawiaią po obu stronach wałki ruchome pionowo 3 stopy wysokie obracaiące się dołem i górą w tak zwanych Kunach Kłobex do połowy w futryny zapuszczanych, te wałki służą do tego aby Kawalerzysta przeieżdzaiące przypadkiem będąc od Konia ku Drzwiom lub wałkowi przyciśnięty nie był uszkodzony w kolano przez obrot wałka –

Bądź Kornica będzie w koszarach blisko Stayen rozkwaterowana, bądź po domach w mieście, iednak przy Stayni będą potrzebne Kornory na Siodła i rzędy. – oprocz tego przy każdym stanowisku musi bydź urządzenie dla wieszania komorzanego Siodła i uzdzienicy gdy przychodzi osiodłać konia lub zaraz po iego rozsiodłaniu – Do tego podług fig 170 c służy wieszadło forszt. **b** przybity w górze iak w p widać na 7½ stop wysoko nad przyciesią Stanowiska gwozdziami żelaznemi do Stupow stanowiskowych i Siestrzanowych, blatuiąc lub wpuszczaiąc w nie te deszczki dla większey mocy, haki

Drewniane

ryglowe riegelhaken na nich przybiiaią się — Na tych wieszadłach riechel rownie iak na zelaznych hakach w słupy same powbiianych wieszaią się tymczasowo Siodła i rzędy. — Dla tymczasowego wieszania narzęn do chędozenia Koni iakoto: Striegel ید służyć mogą drewniane kołki iak ie widać w l fig. 171 A.

W srodku wieszadła p fig 170 e przybiia się iescze tablica czarna z napisem N^ru Stanowiska białą oleiną farbą, i nazwisko Kawalerzysty przytem kredą białą —

Uwaga w Panskich Stayniach ta tablica przytwierdza się nad drabiną z napisem konia — wspomnione wieszadła na sprzęcie się zas nie daią —

W Panskich Stayniach iezeli będą podług fig: 180 urzędzone mozna mury czelne wewnątrz między oknami opatrzyć w wieszadła, okrywaiąc też mury od tych wieszadeł na doł az do podłogi, lub przynaymniey na 4 do 5 stop nadoł heblowanemi deszczkami, azeby Siodła i zaprzęgi na krotki czas zawieszane nie obcierały się —

Oprocz tych sprzętow umundurowania i ubioru koni w uzywaniu codziennym będących, potrzebne są Składy na zapasy ich i inne tylko w polu uzywane rzeczy, mieysce dla nich iest albo na Poddaszach koszar lub w suchych iakich i powietrza dosyć maiących magazynach —

Uwaga Takie Składy zazwyczay podzielaią się na kompanie i mozna by ie tak rozporzędzić: Np: dla szwadronu na 125 ludzi potrzebna będzie komora około 900 stop kwadratowych maiąca, 14 do 16 stop szeroka a około 9 stop wysoka. — W srodku tych komor stawiaią się cztery podwoyne rusztowania — kazde o 5 wieszadłach nad sobą, na kazdem wieszadle iest 15 hakow, służących do wieszania nowych butow dla Kawalerzystow a wyzsze dla ich umundurowania — Daley, stawia się tamze wolne rusztowanie z 3 podłogami nad sobą 6 stop długie 3 stopy szerokie na ktorych się składa Sukno mundurowe w postawach, takze drugie rusztowanie wolne 22 stop długie na ktorych się składaią Siodła Urlopnikow — Machina Kapeluszow 9 stop długa, na tenze cel, trzy wielkie skrzynie do przewozenia umundurowan w pole, takze wielki stoł i ławka do siedzenia. — Szafa do chowania rękawic około 3 stopy wysoka a 4 stopy szeroka, a na Scianach same wieszadła do wieszania czaprakow, nowych uzdziennic, flasz polowych, kaszerolow, uzbroienia t. i. broni pistoletow, bandaleny.

§. 168. o Mieszkaniach nad Staymiami.

Jeżeli Staynie nie Sklepione, mieszkania nad niemi ni-
gdy nie będą wolne od Jełoni mimo nayłepszych pował.
Chociaż by się w wielu przypadkach na to nie uważało, za-
stanowić się iednak nad tem wypada że ściał się wyżey mo-
wiło: (mury fronty w Staymiach prędkiey dezolacyi podle-
gaią, a w zwyczaynych nie Sklepionych Staymiach wewnętrzne
ściany piętra nie miałyby dla siebie dostatecznego podparcia
(: przynaymniey ich mury w których kominy paleniać się
bydz winny: Brandmauern:); z tych przyczyn podobna kon-
strukcya zawsze by musiała bydz niedoskonała, i dopu-
szczać iey by nie wypadało. – Pomimo iednak tego tak w Ber-
linie iako i innych mieyscach widzieć się daią takowe mie-
szkania i koszary dla woyska nad Staymiami nieskle-
pionemi, ale się też zarazem i widzieć daie iak nad niemi
powały mniey więcey się zakleszaią. –

Oszczędzenie kosztow na Dach i fundament dla osobnych
mieszkan prowadzi często do tego nadużycia; czasem potrzeba
znagla do tego iak w miastach gdzie brakuie mieysca; Ja-
kieby wreszcie mogłyby bydz do tego powody, Budowniczego
iest rzeczą zapobiedz ile możności wspomnionym wadom
a szczególniey starać się o naystosownieysze podpar-
cia ścian wewnętrznych piętra wyższego. – Na takie przy-
padki niechronne przytoczę następuiące przykłady:

W fig: 178 i 180 gdzie na iedney Stronie iest Stayma
a na drugiey nad nią znayduiące się mieszkania odryso-
wane, spostrzega się nayprzód z fig: 180 że mury ogniowe
w wszystkich mieszkaniach nie inaczey iak tylko na Stie-
szczaniach stayennych są wsparte. – w fig: 178 zaś gdzie
konie łbami są do środkowey ściany obrocone i żłoby
dla nich w grubym bardzo murze są umieszczone, mo-
żna wszystkie mury ogniowe bardzo dobrze i trwale założyć
i trzby kominowe w samym Sztrychie nad Dach wyprowa-
dzić. – Takie urządzenie iest wprawdzie dla szerokości wiel-
kiey Stayni kosztownieysze i dla długości Drzewa iakie-
go wymaga nie wszędzie do uskutecznienia; lecz wreszcie
nie tylko z względu mocy i trwałości zasługuie na pierwszeń-
stwo przez układem podług fig 180, ale ieszcze dla tego że
więcey że konie łbami nie są obrocone do murow czelnych
które dla tego nie tak prędkiej psuć się będą wystawione.
Gdyby iednakowoż wypadało stawiać Staynią podług fig:
180, ale w niey nie wyprowadzać murowanych filarow i
ie przesklepiać dlatego że wiele mieysca zaymuią, ale sta-
wiać dre:

drewniane na ich mieysce Słupy dla podparcia Siestrzani; potrzeba wszystkie słupki przeworowe z ze stanowiskami fig: 180 przestoczyć w Słupy takowe, zamiast iak w fig 178 co drugi Słupek tylko iest takim Słupem; w szczególności zaś tam gdzie na nich Sciany drewniane maią spoczywać — Siestrzanie te i ich Słupy powinny bydź z grubego drzewa, a Słupy bydź stawiane na Kamiennych lokutach i murowanych fundamentach —

Pomimo iednak tego wszystkiego takie Budowle nie są ~~tem~~ czego by żądać w nich można było podług Prawideł dobrey Konstrukcyi; bo nietylko wszystkie sciany poprzeczne muszą bydź z drzewa we Słupy i rygle wiązane, i części ich niektóre murowane zakoło ~~dla pieców~~ około pieców stać muszą na Strzagarzach ~~wraz z przypadkowemi obciążeniami~~, ale cała massa wszystkich srzedniośrodkowych i poprzecznych Scian wraz z przypadkowemi obciążeniami spoczywa nad przestrzenią Stayni niewieloma scianami poprzecznemi przedzieloną i zwiąrzaną, co zewszechmiar nie zgadza się z pojęciem tego co rownym trwałości; oczywiście więc potrzeba okazuie się tutay stawiania murowanych filarów i przesklepień dla murów Scian piętra wyższego w samey stayni, lecz te znow iey przestronność uszczuplaią —

Jeszcze iedna okoliczność w Staymiach z mieszkaniami zachodzi, to iest: że Strych na Siano ~~Słomę~~ owies etc: nie znayduie się bezpośrednio nad Staynią, a zatem Komory na Naczynia Geschirr Obrok i ~~Słomę~~ Barłog tylko w iey Końcach, srzedku lub też pod Schodami zakładać można; albo liez gdyby te odległemi i utrudzaiącemi bydź miały nad stanowiskami Koni przez opuszczenie pował czyli tak zwanych piąterkach hängeboden, Surpentes fig 180 C mieysce dla nich obmyślić, gdzieby nad kardem Stanowiskiem potrzebna paśza i ~~owies~~ mierzwa na dzień ieden lub kilka by się składała, iak się znayduie w Staymiach Fryderyka Wilhelma w Neustadt nad Dossą dla siana, gdzie zarazem z względu szerokości Drogi na to rachowano aby kilka wozów w czasie słoty mogło w Stayni wyieżdżać aby wszystko z nich siano na te opuszczone powały czyli piąterka składać łatwo można — W podłodze tych połpiątrów Ein:
Kessel czyli piąterek są porobione otwory z spuśtnemi drzwiczkami któremi się Kłaczom ~~Sznur~~ Siano w drabiny rzuca: aby ten Układ mogł mieć mieysce, potrzeba dadz wysokości Stayni 17 stop w swietle naymniey, gdy tymczasem Pańskie Staynie w którychkonie poiedynczemi rzędami i około 20 do 30 koni w kardym przedziale stoi, tylko do 15 stop wysokiemi bydź ~~potrzebuią~~ się robią

Takze i w fig 178 możnaby robić porządnie takie Połpiętrza obszerne na Składy Siana i Sapy, w czem taby była dogodność żeby mieszkania wyzey ale nizey na Sebory stajenne były wystawione—

Poniewaz zas zawsze tak długie i samotnie stoiące budowle nie powiązane dostatecznie sciàwami w poprzek przy znaczney wysokości nie mogłyby bydź stałe, dlatego iest i ~~bydz~~ zostanie doradzeza rzecza dla Stajen Panskich robić osobno mieszkania i komory na Sasze iak w koncach tychze Stajen, iak to fig: 181 wyciągnięta z Dzieła P. Naumanna Professora wystawia— Kolumnada czyli Podcienie kryte przed Stajnią nie tylko służy do tego aby piekące promienie Słonca od Stajni wstrzymać, ale jeszcze szczegolniey do chędozenia koni pod niem; do czego podobnież Sienie w fig: 178, 179, 180 oznaczone służyćby mogły.—

Uwaga P. Naumann mowi w 2ey części § 250. Skoro tylko pora roku i czasu pozwoli chędozenia koni ~~na polu~~, po za Stajnią, przezorności tey zaletney zaniedbywać nie trzeba zwłaszcza ieżeli wiele koni w Stajni stoi razem— Od Zgrzebeł i szczotek dobywaiący się kurz ciągnie się iak chmura w około Konia, i dla swoich ostrych cząsteczek nie tylko szkodzi oczom, ale Konie oddychaiąc niem to im nieprzyiemną i szkodliwą drazliwość sprawia na Płucach.

Nakoniec iescze za głowną rzecz w Stajniach końskich iest do uważania, aby się woda dobra zaraz w bliskości ich znaydowała, lub lepiey ieszcze w samey Stajni za pomocą Pomp, i w wielkich Kufach przed nią była stawiana, aby Koniom tak zimney wody iak wychodzi ze Studni nie dawać—

§. 169. Nieco o Stadach Koni Gestüte i co w zakładaniu Stajen dla nich iest do wiedzenia.

Chodowanie Koni albo się dzieie porządnemi Stadami, albo w Gospodarstwach wieyskich— To coby się w tym względzie Budowniczego obchodzić mogło, byłoby bardzo rozne często podług gruntu i okolicy, rownie podług wielkości i obiętości Stada; iednakowoz dosyć służyć mogące w ogolności Prawidła nad rozłączaniem tych Zwierząt, i nad Układem i rozporządzeniem potrzebnych dla nich zabudowań, byłyby może początkującemu Budowniczemu do wiedzenia potrzebne—

Uwaga Następujące krotkie ale wyraźne wyobrażenie roznych Stad czyli Rass Koni wyciągnięte zostało z Pospytowo ekonomiczno weterynarskich PP. Riema i Reutera:

Jest 5 rodzaiów Stad, koni, dzikie, połdzikie, przyswo-
ione, Woyskowe, i ~~Wiowe~~.- Krajowe.

Stado dzikich koni składa się z klacz, ogrow i źrebiąt
które się pasą ~~na~~ Stepie czyli Placu okrytym drzewem
Krzakami wodą i trawą, otoczonym wodą, mura:
mi lub wałem, tam bez żadnego dozoru i pieczy dzień
i noc, latem i zimą przebywaią razem i rozmnażaią
się, naturnie zlęgą się źrebięta dwu lub trzechletnie
tapią i do rożnego użytku obracaią.— Nie dostaią żad:
dnego innego pożywienia tylko który sobie same wy:
szukaią.— I tylko kiedy zima ostra i długa, lub też kiedy
pasza w lecie się nie udała, opatrzy się ie nieco słomą
i sianem przez Dozorców.—

Stado połdzikich koni także się otacza wodą, pło:
tami lub lasem, ale przy nim się powinny być zabu:
dowania dla Strożow, młodych źrebiąt, i paszę zimową
także opatruią się w studnie, ~~żłoby~~ koryto, i odgrodze:
nia dla źrebiąt i klacz źrebnych.— Składa się z samych
klacz i źrebiąt, nie iednak z Ogrów ich w stadach dzi:
kich.— Bo ogiry puszczaią się tylko w czasie łączenia
się Beschälzeit monte, i gdy to przeminie, nazad się do
Stayni zaprowadzaią.— Młode zupełnie źrebięta rowni
to iest roczne i dwuroczne wypędzaią się na zimę do Stayni
gdzie się ie pasie przez ten czas, na wiosnę wypędzaią
się do klacz i do źrebiąt 3ch i 4o letnich na polu przez zi:
mę zostawionych.— Także wszystkim klaczom i źrebiętom
przez zimę dostarczać trzeba słomy i siana.

Swoyskich koni ^Stado^ Zahmes Gestüt składa się z wybra
ney pewney liczby klacz i ogrow, które się zamyka na
Placu ^wielkim^ otoczonym w naysposobnieyszey i żyzney okolicy
czyli pastwisku dostatecznym, gdzie oraz być winny mie:
szkania dla koni dozorców Strożow konowała.— Klacze
z Ogrami spuszczaią się przy pomocy ręki.— Pozostaią
ze wszystkiemi źrebiętami przez zimę w Staymiach przy
dobrey pieczy, w lecie wypędzaią się na Pastwisko pod
dozorem ~~owcz~~ pastucha, i tylko podczas bardzo nieprzy:
iazney pory czasu na noc ie wpędzaią.

Z Stadem Koni dla Kawaleryi taka iest okoliczność:
Jeżeli iest brak koni dla Konnicy, i Księże kraiu nie mo:
że ich dostać, wybierą się nayzdatnieysze klacze z re:
gimentu, w czasie parzenia się Beschälzeit do Sztabu
odsyłaią, i tam przez dostarczoną pewną liczbę ogrów
spuszczaią.— Po czem się klacze nazad do Szwadronów
odsyłaią, gdzie przez 10 miesięcy te które są źrebne do
odbywania służby się używaią, od 10 zaś miesięcy
do porodzenia od służby się usuwaią.— Po ożrebieniu
zostaią źrebięta przez 8 do 14 dni w Stayni i przez

Kasterna których tyle bydź ma ile Szwadronów na pastwisko wypędzaią — Po potrochu odłącza się źrebięta od klaczy, i rozsyła w osobnem mieyscu aż do 4^{ch} lat pielęgnuią, potem się wybieraią naylepsze do regimentu, a inne przedaią —

Lecz ieżeli Pan kraiu trzyma potrzebną liczbę Ogrow Dozorców i Strożów dla całego ogółu, które ie trzymać muszą w oznaczonem mieyscu w Stayniach i paszy, w czasie spuszczania Beschälzeit pod zarządem dozorcy i dostateczney liczbie Strożów rozsyła ie do naystosowniejszych okolic kraiu dla rozmnożenia rassy koni dobrey i podług ~~umowy~~ porownania z Poddanemi wraz w tym względzie uczynionego które ~~[illegible]~~ spiszą dostarczyć do ~~[illegible]~~ rozmnożenia tey rassy koni naylepsze i neyzdatnieysze klacze, to się nazywa Stadem Koni Kraiowem

W Krajach Krola Pruskiego znaydowało się dotychczas wiele Głownych naczelnych Stadt, i Krajowych — Naczelne Stado iest dla którego się naylepsze Stadnicy ogry ~~i klacze~~ to iest z naylepszych klacz i ogrow ściągaią — Krajowe Stadnice zaś składaią się z młodych źrebców od iednego roku pielęgnowanych, stawiaią się wraz z Ograni i rozdzielaią na Krajowe rozgardy Landbeschälung —

Aby dadź niejakie wyobrażenie o potrzebnych Zabudowaniach, przytoczę tukay nieco o Stadnicy Frydryka Wilhelma w Neustadt nad Dossą —

Czelna Stadnica tam składa się z 8 Ogrow i 92 klacz z których corocznie iest 50 do 60 źrebiąt. — Urzędnicy do niey użyci są: 1 Koniuszy Stallmeister, 1 Dozorca Stada Gestüt Verwalter. 1. Konował, 1. Statnik Hutmeister, 2 Dozorców Źrebiąt, 4 Sługich do źrebiąt, 3 Sługących do spuszczania ogrow, 6 sługących do klacz, 1. Sługący . . . Klapper-knecht, 1 Cieśla i 1 Stroż. — Z tey Stadni pochodzące ~~źrebięta~~ źrebce gdy maią rok ieden chowaią się potem w Lindenau —

Stadnica Krajowa w Lindenau o 1800 Kroków od naczelney oddalona iest na 120 Ogrow, oprocz wspomnionych dopiero źrebców młodych urządzona. — Do niey przywiązani Urzędnicy są: 1. Koniuszy, 1. Konował, 1 Prowizyonarz furażu, 1 Stajenny, 34 Sługących, 1 Stroż, i dla odosobnionego położenia Stadni 1 Marketan.

Stadnica Krajowa w Trischowerder nad Hawelem ~~na tery~~ przy miasteczku Liebenwalde, należy także do powyższej Stadnicy głowney i iest na 128 Ogrow urządzona.

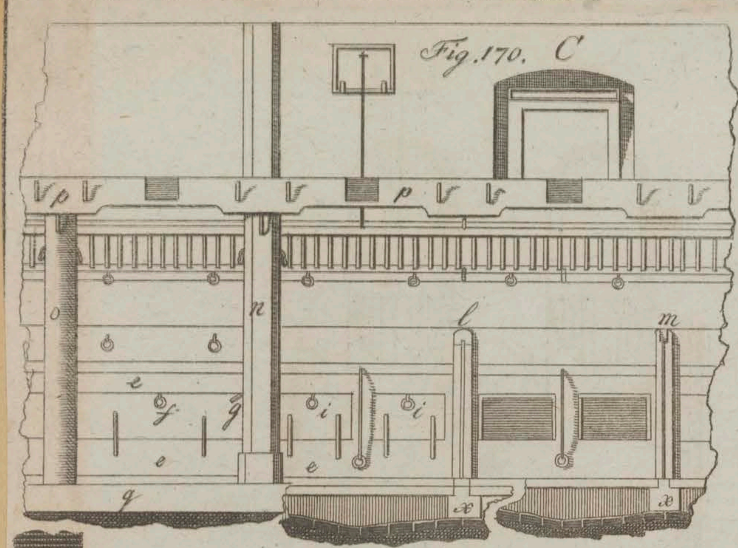
Każda Stadnica powinna bydź założona w żyznym Grunie, mieć dostateczne tłu, laski, krzaki, i ile możności płynącą wodę taką, aby ią w rożne okolice prowadzić było można, i w nich do poienia i pławienia

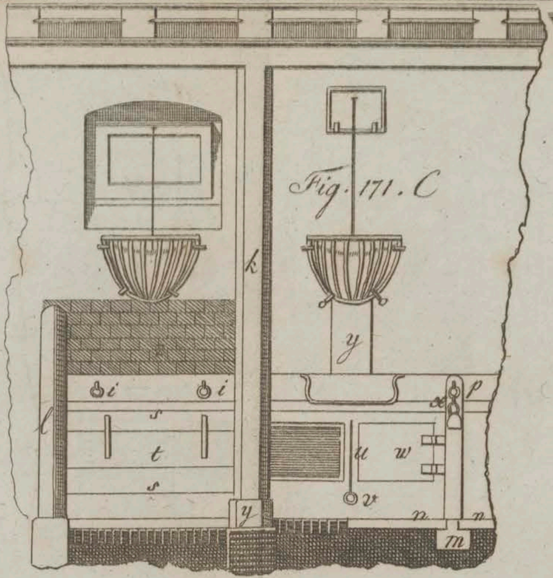
w wielkie Zwierzyncach koppeln mogła bydz zastawiana i gorowaną —

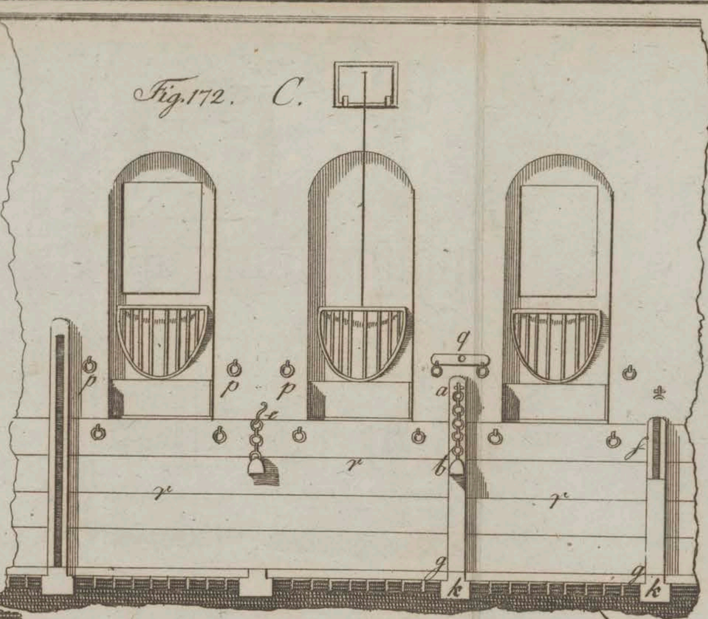
To iest w głownych Stadzeach Klacze matki z źrebiętami ssącemi, Kobyły nieplodne Geltestuten z Klaczkami Stutfohlen i Źrebcami Hengstfohlen, kaźdy rodzay na osobne Pastwisko się wypędza, Ogry zas same lieci dla przechadzki wypuszczaią się z Stayni, kaźdy z osobna do osobnego małego zwierzynca koppel się prowadzi i to tak w Głownych iak krajowych Stadninach —

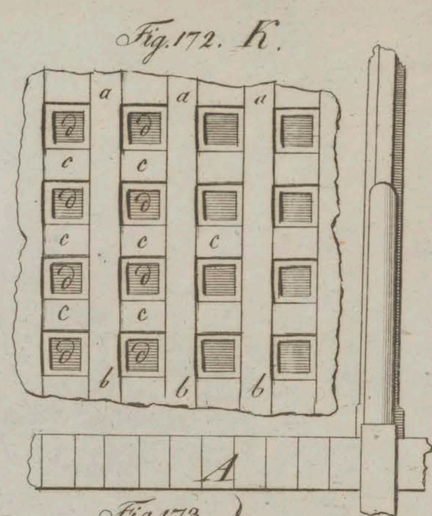
Takie rozporządzenie na 4 poiedyncze zwierzence dla Źrebcow Hengstfohlen okazuie fig: 182: W srodku suchey Łąki lub dobrego Pastwiska w pożywne trawy obfituiącego około 20 prętow w kwadrat maiącego, wystawi się na wzniesionem nieco mieyscu suchem Stayna o 4 osobnych Stanowiskach dla ogrow. i całe takie ogrodzenie podzieli się na cztery osobne ogrodzenia koppel wysokiemi i mocnemi drewnianemi płotami Zaüne i dla potrzebney kommunikacyi opatrzy się w wrota zamykane — kaźda z 4 osobnych stajenek tylko takiey obszernosci wymaga iak potrzeba dla postawienia iednego ogra wygodnie, to iest 7 do 8 stop szerokosci a 14 do 16 stop długosci, w kaźdey stawia się w samym kącie żłob z drabiną; takźe w tym budynku powinna się znaydować komora na paszę z ktoreyby drzwiami Stajenny czyli Parobek Knecht do kaźdey staienki weyść i paszy nakładać mogli. — W kaźdey z nich powinny bydz drzwi obszerne to iest neymniey 4 stopy szerokie, prowadzące do osobnych zagrodzen czterech, aby podług woli Ogry czyli Stadniki do nich niemi wychodzić i wchodzić nazad do stajenek mogły. — Dla tey przyczyny Ogry nie będąc zmuszane w Stajenkach stać, pospolicie więc tylko podczas słoty i w nocy do nich udaią i w czasie popasu. i nie potrzebuią dla tego nnei Stanowisk brukowanych ale tylko z ziemi dobrze ubtoczone — Na Strychu do ktorego po drabinie skosnoy idzie może bydz składowana mierzwa słomiana nad podsciołkę Streustroh — W kaźdem ogrodzeniu powinny wyrastać drzewa dla cienia, bydz poidła lub żłoby do poienia i dla Soli do lizania — Salzlecke:

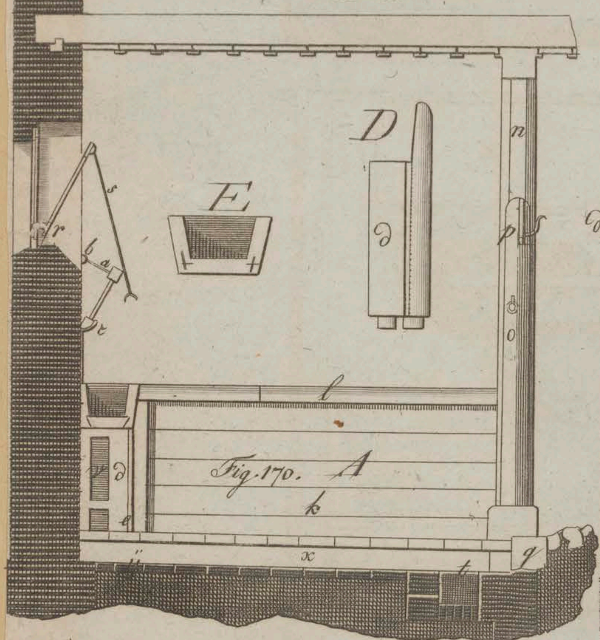
Uwaga W tak zwanem wielkiem odgrodzeniu czyli Grody Koppel w ktorem się wiele koni wolno puszcza, potrzeba aby oprocz drzew i gaiow, był ieszcze Obdach pod ktoryby się w czasie Słoty konie schraniały, tu by się im pasza dawała, niemniey żłoby do poienia, Brody Schwemme i kilka koryt na lizanie soli. —

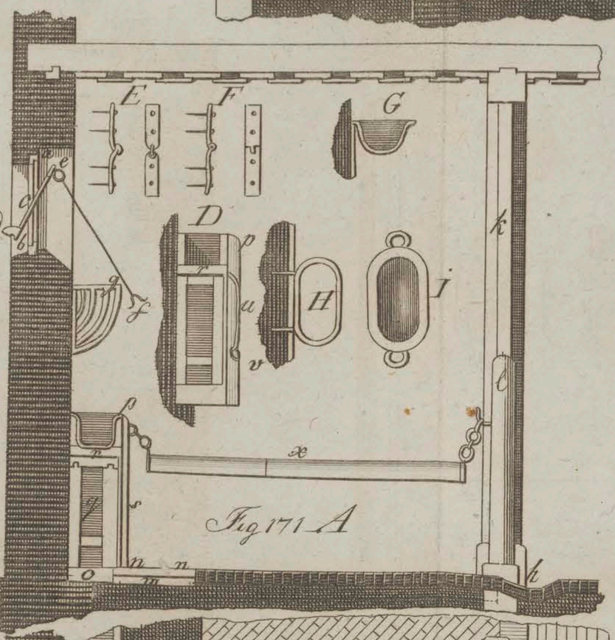

Fig.170. C

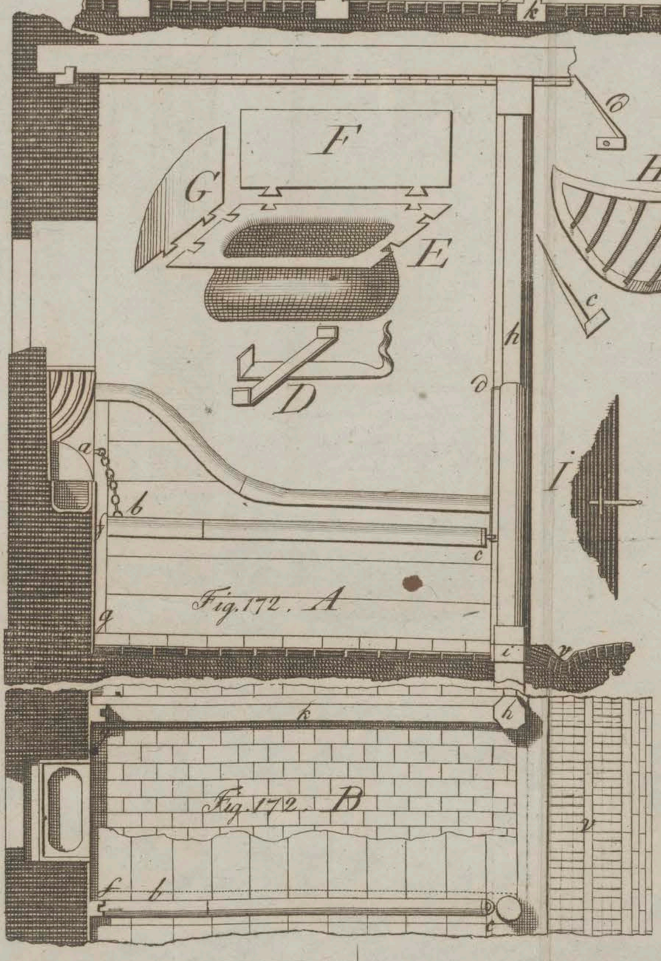

Fig.171. C

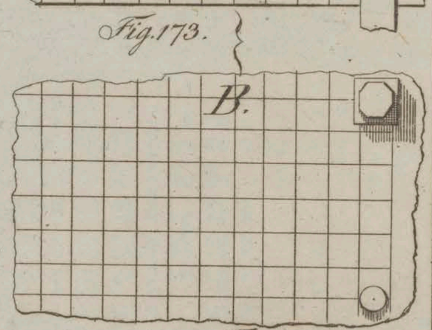

Fig.172. C.

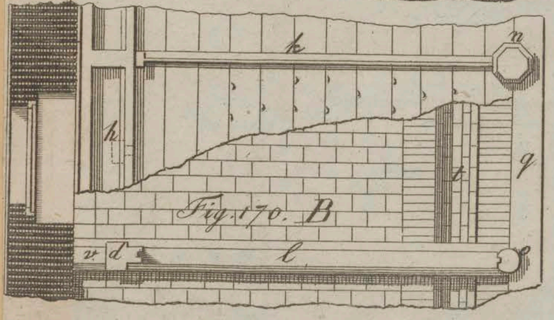

Fig.172. K.

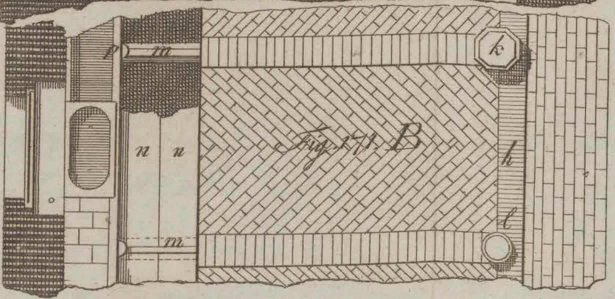

D
E
Fig.170. A

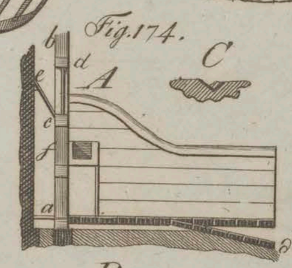

E
F
G
D
H
I
Fig.171 A

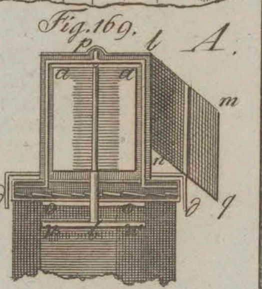

F
G
E
D
H
I
Fig.172. A
Fig.172. B

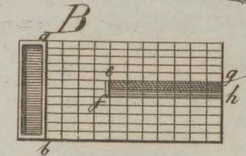

A
Fig.173.
B.

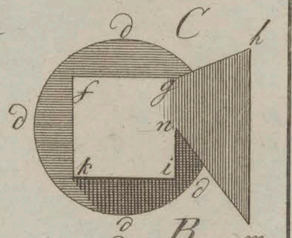

Fig.170. B

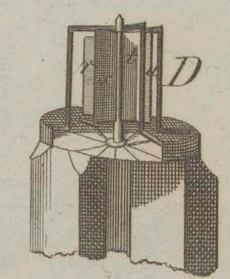

Fig.171. B

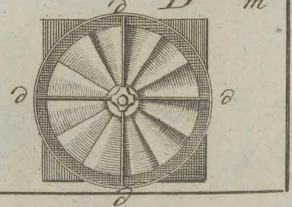

Fig.174.
A
C

Fig.169.
A.

B

C

D

B

Co się tycze właściwych Stain dla Stad w Stadzinie to potrzeba zupełnie odosabniać Staynie dla Klacz od Stain dla Ogrow, iednak nie oddalać ie zbyt od siebie, bo Ogrom codziennie musi się podścielać świeża mierzwa, która zebrana służy znowu do podścielania pod Klacze. Do każdey Stayni potrzebna iest studnia dostarczaiąca wody do niey i poza Staynię —

W Stayniach dla Ogrow każde stanowisko będzie 7 do 8 stop szerokie, i tak iak i w stayniach dla Klacz musi bydź oddzielane mocnemi ścianeczkami drewnianemi z desek — W Stayniach dla Klacz stanowiskom da się 7 do 8 stop szerokości, i tak się ie urządzi aby między dwiema zawsze ścianka mogła się wyimować i oba mogły służyć za iedno podczas źrebienia się Klaczy aby miała dosyć przestronności Klacz też nie będzie przywiązana iak chce, i ~~było~~ dosyć mieysca było i dla źrebięcia przy niey — Oba tak złączone w iedno stanowiska mocnemi drzwiami kraciastemi się potem zamkną — Tym końcem długość stanowisk dla Klacz równie iak dla Ogrow bydź winna 10 do 12 stop nie rachuiąc w to Żłobow —

<u>Uwaga</u> Czas łączenia Koni zwykle trwa przez 100 dni od Marca do Lipca — ponieważ zaś Klacz chodzi przez 11½ do 12 miesięcy źrebna, dla tego powiększey części ~~źrebią~~ się Klacze w tym czasie ożrebiaią — Przez 5 miesięcy po urodzeniu zostaią Źrebięta przy swoich matkach w Stayni, póki się od nich nie odzwyczaią, po tym czasie prowadzą się do osobney Stayni, i nie prędzey iak w 14 do 21 dni potem (: ieżeli iesienna pasza na pastwisku dozwoli :) wypędzaią na pastwisko, aby zapominały swoich matek i nie zabłąkiwały się w polu —

Zwyczaynie w Stadach rachuie się że $\frac{3}{4}$ Klacz rodzi — Budowniczy iednak Budowlę na większą nieco ich ilość urządzić winien, i ponieważ Źrebięta zazwyczay do czwartego roku w Stadzie pozostaią, można więc z tego wiedzieć na wiele tych Źrebiąt Staynie zakładać wypada, to iest na potroyne iedno, dwu, trzy do czteroroczne Źrebięta, to iest na wszystkie w przeciągu 3 lat rodzące się, oprócz Źrebców które się do Stadniny Krajowey przestało i tam w Stayniach umieściło.

Dla każdey klassy tych Źrebiąt albo z przyczyny różney ich wielkości osobne Staynie się wystawią, w których podług ich wzrostu, wyżey lub niżey Żłoby i drabiny się ustawią, lub też w iedney i tey samey Stayni też Żłoby i drabiny w różney wysokości się ułożą.

Uwaga. Ta okoliczność iest bardzo ważna, bo kiedy żłoby i drabiny za wysoko się postawi dla małych Źre:
biąt, nabywaią nienaturalney postawy, i dostaią tak zwanych ieleních szyi Hirschhals Hirschhälse, lub wklę:
słych grzbietów —

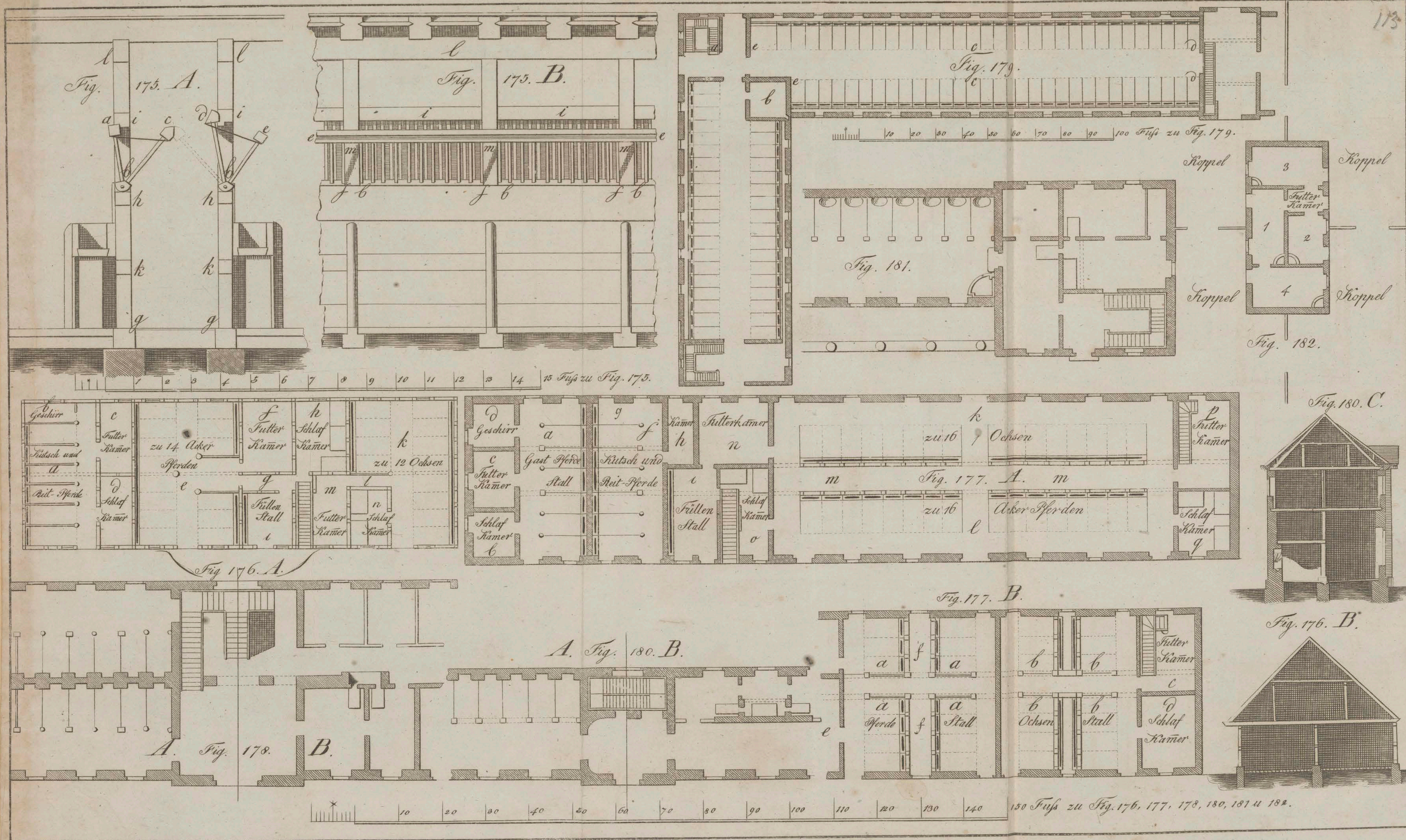
Dla młodych Źrebiąt aż do 2 lat nie potrzeba prze:
dzielać Stanowisk — Jeżeli każda Klassa ma osobną
Staynią, mogą bardzo młode Źrebięta wolno po Stayni bie:
gać, dwuroczne iuż trzeba do żłobów wiązać, a trzechroczne
i czteroroczne zwłaszcza naybespiecznieysze postawia
się w Stanowiskach osobno poprzedzielane ściankami z desek —
W każdym przypadku zaś potrzeba dawać taką przestro:
ność Stanowiskom dla źrebiąt iak dla wszelkich koni —

Jeżeli wszystkie zabudowania Stayenne Stadniny for:
muią Podworzec, potrzeba go na 4 części podzielić, ażeby
wszystkie Klacze i Źrebięta podług ich gatunków poodosabnia:
ne, w Zimie w pewne dni porządkiem wolno chodzić mo:
gły, używać powietrza i poić — Dlatego iak się wyżey
wspomniało w każdym z tych przedziałów powinna
być studnia z pompą dostarczaiąca wodę na podworko
i do Stayen do Koryt — Także w każdym podworku powi:
nien się znaydować Korytko do Soli z daszkiem w gó:
rze od Słońca broniącym. — i każde podworko obsa:
dzone drzewem topolowem lindenbaum. Z tego także wy:
pada że gnóy kilkarazy codziennie z Stayni wyrzucany trzeba
wyrzucać nie za Staynie na kupy nie zaś na Podworko.

Do Wszystkich Urzędników czyli Officyalistów potrze:
bna iest także w tey Stadninie Staynia osobna s: Klap:
pestall. —

Nad dokładnym układem i Urządzeniem potrzebnych
Stayen dla Stadnin głównych i podgłównych, równie po:
trzebnych pomieszkań, podać tu nie można obszerniey:
szego nauki bo było przechodziło obręb dzieła tego — w części
z tego co się mówiło sądzić o tem można —

Dodać tylko trzeba, że oprócz kuźni i Klatki Stayni
do Krycia itd: dzikich koni potrzebna iest Uieżdżalnia
przy Stadninie, do uieżdżania trzech i czteroletnich
Źrebiąt i oswoienia ich z Służbą i ludźmi — Młode
Źrebięta dla dokładnego iescze ciała nie uieżdżaią się
i nie zaprzęgaią, ale tylko siodłaią i kulbaczą ein
geschirrt i prowadzą na lincach — Longe — Źre:
Klacze zaś uieżdżaią się i zaprzęgaią aby gdy w Stadzie

Fig. 175. A.
Fig. 175. B.
15 Fuſs zu Fig. 175.
Fig. 179.
100 Fuſs zu Fig. 179.
Fig. 181.
Koppel
Futter Kamer
Fig. 182.
Fig. 176. A.
Geschirr
Futter Kamer
zu 14 Acker Pferden
Kutsch und Reit-Pferde
Schlaf Kamer
Futter Kamer
Schlaf Kamer
zu 12 Ochsen
Füllen Stall
Futter Kamer
Schlaf Kamer
Geschirr
Futter Kamer
Gast Pferde Stall
Kutsch und Reit-Pferde
Schlaf Kamer
Kamer
Futter Kamer
Füllen Stall
Schlaf Kamer
zu 16 Ochsen
Fig. 177. A.
zu 16 Acker Pferden
Futter Kamer
Schlaf Kamer
Fig. 180. C.
Fig. 177. B.
Pferde Stall
Ochsen Stall
Futter Kamer
Schlaf Kamer
Fig. 176. B.
A. Fig. 180. B.
A. Fig. 178. B.
150 Fuſs zu Fig. 176, 177, 178, 180, 181 u 182.

potem za niesdatne się uznaią, zaraz sprzedawane i przez nabywaiących bez niebezpieczeństwa używane być mogły. –

Mieszkania Offizyalistów stosowne iuż stanowić być muszą, o czem nieco z tego co się wprzey powiedziało sądzić można. – Wielkość ich zawisła także od kosztów całkowitych na ten cel chcemy, dla czego nic stanowczego w tym względzie powiedzieć nie można. – Że mieszkania dla stayennych Knechte tuż przy Stayniach, a tych którzy się do posługi Ogrów bezpośrednio w stayniach samych być maią, i mieć okna tak aby w nich widzieć mogli rzecz przez się iasna –

Uwagi. Ktoby chciał więcey czytać o chodowaniu Koni, znaydzie to w Dziele Proff: Naumanna, i w 1m poczyie Ekonomiczno weterynaryjskim P. Riema i Reutera –

W końcu przytoczę treściwe Naukę na przypadek zdyby Staynia Końska przez nosaciznę i inne podobne choroby miała być uważana za zarazliwą, i iakie sposoby oczyszczenia tey Budowli zarażonej obce być nie powinny –

Tuteysi Lekarze Zwierząt, P. Prof: Naumann i Prof: Sieck na urzędowne wezwanie w przypadku zdarzonym roku 1809 następuiące sposoby podali:

P. Prof: Sieck mowi: Wszystkie zarażaiące materye chorób zwierzęcych /: miasmata sui generis: /, i nie tylko nosacizna, Bolączki Wurm, Szędy parch, Räude u koni ale i naysilnieysza zarażaiąca choroba /: Krankheits-gift: / iako np: odchodzenie Bydła /: Rindvieh-Peststoff: / nie trwaią dłużey podług moich doświadczeń i nie zarażaią /: ieżeli wreszcie Staynie w zwyczayny sposób czyszczone są: / iak około 10 dni. – Mierny stopień ciepła rozkłada ie nadzwyczay prędko, i robi zaraz Peststoff w kilku godzinach nieskuteczną i zupełnie nieszkodliwą. Zatem czyszczenie i zabezpieczanie wszystkich zarażonych Stain dla Bydła w ciepłych dniach latach nie iest tak trudne, i w 3 lub 4 dniach się doskonale zrobić może, zwłaszcza otwieraiąc drzwi i okna w czasie czyszczenia, i wreszcie wszystkie drewniane naczynia, żeby i Drabiny wapnem pobielaiąc.

P. Prof: Naumann w końcu Opinii mowi:

Że Nosacizna nie może pochodzić z mieyscowości Stayni zatem mowi cała Konstrukcya Stayni, bo też same ma pewność, i wysokość /: 15 do 16 stop: / w przyległe – Także wapory truiące wydobywaiące się z Konstrukcyi niestosowney Stayni nie działałyby na szczególne indywidua osobno

ale

ale na całość, czego iednak /: w wyczyszczoney Stayni :/ nigdy przypadku nie było. Podobnieysza iest rzecz do wiary że Nosacizna przez iednego konia zaniesioną została do Stayni i w niey przez długi czas panowała.

Ponieważ to ostatnie przypuścić można, mniemam że wyczyszczony wyświeżony Staynią, można do niey na powrot Konie bez obawy wprowadzać.

Doradzam więc: Podawać wiatrociągi Ventilatoren w oknach, dla odprowadzenia pary; mury około żłobów i drabin i nad niemi odskrobać, na nowo obrzucić wapnem i obielić; żłoby i drabiny gorącą wodą wymyć zewnątrz i wewnątrz, i potem ie mocnym ługiem wapiennym powlec. Podłogi drewniane itd: podobnież obmyć i powlec tymże ługiem wapiennym Kalklauge; porobić dobre ścieki dla ~~moczy~~ gnojówki, a nakoniec Staynią kwasem solnym wykadzić, przez co się wszystkie w niey znaydujące zadiuby miasma zniszczą. —

§ 42. o Stodołach. Gilly. T. 3. k. 155.

Stodoła iest budynek służący w Gospodarstwie na Skład Zboża w Snopie, Słomy, Siana, Sytaniu itd. Właściwie u nas służy na Skład Zboża które się w niey zarazem i wymłaca.–

Stodoły w naszym kraiu rolniczym są uważane za nayi potrzebnieysze Budowle w gospodarstwie–

W Angli i niektorych Okolicach Niemiec bardzo mało a nawet bynaymniey ich nie używaią, bo składaią Zboże w Stogi, [czyli Sterty na polu] ~~Brogach, Kawach~~. pod niektalim pokryciem. i tam go przechowuią.– i tylko używaią małych Stodołek do wymłacania go, i przechowywania niewielkiey liczby Snopkow to iest takiey iaka się w iednym Stogu zwykła mieścić – ~~czyli Kopie~~.

Te więc Stodołki nie maią wrot przejezdnych ale tylko małe drzwi. /: w Angli:/.

Stogi i Brogi od niektorych Ekonomow bywaią zachwalane, od innych ganione, lecz to racżey od mieyscowych okoliczności i sposobow iakich Gospodarz użyć chce lub może zawisło.

W Budowaniu Stodoł więc trzeba za prawidło, aby ich wielkość do zwyczaynych średnich zbiorow rocznych stosować, nie zaś do nadzwyczaynych, bo utrzymywanie wielkich budowl w Gospodarstwie iest zawsze kosztowne – a zatoż można w czasie nadzwyczaynego urodzaiu zboże w Stogach, na Poddaszach, Owczarniach itp: pomieścić 156

Budowniczego zwykle iest rzeczą tę wielkość Stodoł podług podaney ilości Kop snopia, Centnarow Siana– Snopkow Słomy itd: oznaczyć i ich konstrukcyą do niey zastosować.–: rownie iak Stodoł tymczasowych– Brogow Stogow i Szop do rożnego użycia. 156. Gilly

Stodoła każda składa się z przejazdu czyli Sieni i z przestrzeni na Zboże Siano Słomę itd. ktorą Zapolem nazywamy.– gdzieindziey Sąsiekiem.– Zaskomiem–

Sien ta wybiia się gliną tego aby na niey młocić było można i zowie się wtedy boiskiem lub boiowiskiem.

§ 43 Budowa Stodoł bywa rozmaita: albo boisko zaymuie sam środek Stodoły od końca do końca i ma obok siebie Zapola całą iey długość przy dłuższych ścianach zaymuiące– Albo to zapole iest ~~przy~~ [wzdłuż] iedney z ścian dłuższych i idzie przez całą długość Stodoły., a boisko znayduie się ~~przy~~ [wzdłuż] drugiey ścianie – Albo nakoniec zwyczayna gdzie boiska w poprzek Stodoły idąc dzielą ią na Zapola – 157.

Pierwsze dwa rodzaie Stodoł, to iest z boiskami idącemi wzdłuż, środkiem lub iedną stroną, bywaią zachwalane dla tego, że w nich łatwiey można zrobić podział ~~w Boiskach~~ dla Ziemiopłodów wiosiennych, iesiennych Zimowych itd: iak w Stodołach z Boiskami poprzecznemi; także że podczas burzy iakiey nadchodzącey wiele

woziow

Dobre iest mieć na mokre Zboże, niezrałe lub zielone małą Stodołkę osobną. Zob. Lexicon. Scheune. 787.

Na Słomę wymłoconą rozmaną dwoyako t.i. na krotszą mnieyszą, na porzośla Snopki posprzątane – także na mierwę trzeba mieysce mieć w Stodole – Na tego obszernieysze ce robić. Kink. 787.

Wozow ze zbożem na tak długie Boisko wiechać może
i bydź w Zaciszu. — oraz że wiele rodzaiow zboża na raz
w nich młócić można. —

Jnni przeciwnie Stodoły z poprzecznemi Boiskami
za lepsze maią, dla krotszego a zatem lepszego przewie-
wu powietrza podczas młynkowania — kiedy w Boi-
skach wzdłuż idących zawsze prawie ciągu powietrza
brakuie zwłaszcza kiedy wiatr swoy kierunek odmieni.
J młynkuiąc wiele zboża na raz rożnego, proch z iedne-
go na drugie leci. —

W Stodołach z poprzecznemi boiskami lepszy bydź może
dozór robotnikow — Ponieważ w miarę potrzeby więcey
bydź może boisk więc i w nich wiele rożnego rodzaiu
zboża młócić można tem wygodniey że kazdy rodzay na
osobnem boisku młocąc zboża się z sobą róźne gatunku
nie mięszaią —

Zawsze związanie Stodoł zwyczaynych może bydź
mocnieysze niżeli wzdłuż boiskowych.

Wreszcie powszechne ich używanie w naszym kraiu
i wielu obcych dowodzi większey z nich korzyści.

W względzie budowniczym, Stodoły z boiskami podłużne-
mi średniem idącemi 50 stop. i więcey szerokości wy-
magaią, a zatem drzewa bardzo grubego długiego i ko-
sztownego — o ktore coraz iest trudniey —

Bo w ogólności trzeba uważać że w Gospodarstwie
kosztowność długich i grubych belek i innego drzewa nie
zawsze dozwala w Domach Ekonomicznych korzystać z Prawidła Konstrukcyi na
matematyce opartego: Aby daną każdą przestrzeń za-
mykać w iak neymnieyszym obwodzie — Z mniey-
szą trudnością i kosztem często na Wsiach przychodzi
użyć drzewa małego w większey ilości, a niżeli grube-
go w mnieyszey — tak z względu iego ceny iak robotnika.

Stodoły z boiskami podłużnemi bokiem idącemi
nie potrzebuią wprawdzie bydź wiele szersze iak zwy-
czayne, iednak ich wiązanie nie może bydź tak mo-
cnem dla tego że iedna z Scian długich bez żadnego zwią-
zania z resztą budowli pozostawać musi, i wolno
sama w sobie stoi. — XX

O Budowie więc Stodoł z Boiskami poprzeczne-
mi w dalszym ciągu mowa tylko będzie. iako neykorzy-
stnieyszey.

XX Sciana ta nie może bydź związana z resztą budo-
wli tylko zapomocą kilku belek czyli spiży; a czasem za
pomocą przycieśi poprzecznych od spodu ankerschwellen. —
Łatwo więc takie Stodoły od wichrow mogą bydź obalane
i Budowniczy ich projektować nie może iakichkolwiek znay-
duiący swoich obronow —

§44 <u>Szerokość Stodoł zwyczaynych:</u>

Szerokość Stodoł od wielu [naywięcey] okoliczności zawisła — Im szersze tem więcey zboża w sobie mieścić [będą] mogły, boby były obszernieysze przy iednakowey długości ścian obwodowych, niżeli węższe a dłuższe. — Lecz ta szerokość zależy nayczęściey od długości drzewa budowlanego całego, które nayłoskawszy nam okoliczności dostarczaią. —

Także mieć trzeba wzgląd na wygodne wymłacanie zboża w Boiskach, a zatem na nayst[osow]nieyszą [sto] długość tychże. Bo chcąc młócić potrzeba z każdey strony to iest od zapolnic zostawić przynaymniey po 2 stopy mieysca na ziarno, a na następne rozściołki snopków ieszcze więcey, przez co się uszczupla Boisko bardzo w swey szerokości, więc mieć winno dostateczną obszerność w długości, aby się na nim pewna ilość snopków wymłacać mogła, naraz, a zatem rozesłać.

W wielkich więc Folwarkach gdzie więcey iak iedna Stodoła ze swemi Boiskami iest potrzebną — nie mniey iak 36 stop bud: dawać należy na Szerokość Stodoł, ani więcey nad 45 stop. — Mówię więcey nad 45 stop dla tego: że choćiażby mieć można drzewo po temu, oprócz wielkiey trudności w związaniu mocnem takiey Stodoły przewiew powietrza w długich Boiowiskach nigdy nie ma tey mocy, i osłabia się tem bardziey im się ich długość powiększa.

Triest. naznacza na [szerokość] długość Stodoł 36 do 40 stop. — Nay: Swit; Xsiążęcy Stodole 20 Łok: k.451
mniey zaś 20 stop. — Switkowski: dał 22 łokcie: iednak na k: 155 mówi że szerokość Stodoł rzadko 18 Łokci przechodzić powinna.

§45 <u>Szerokość Boisk. i Długość</u>

Szerokość Boisk zawisła od wspomnionego rozściełania snopków, tak aby nayrmniey dwie warstwy słomy iey długością w poprzek Boiska położyć się dały. Do tego potrzeba wraz z przestworem wygodnym do młócenia 11 stop bud. szerokości. Dodawszy ieszcze do tego wyżey opisane oddalanie snopków od [sąsiednic] zapolnic czyli Scian boiska przy Zapolach, na ziarno, będzie więc razem potrzeba 15 stop na Szerokość Boisk — Lecz ią w małych Stodółkach do 13 stop przyuzić można.

Triest: naznacza 14 do 15 stop, ażeby dwa pokłady snopów rozesłać się dały.

Co się tycze Długości Boisk ta się równa Szerokości Stodoł samych. —

<u>Switkowski k.155</u>: Boiowiska aby były wygodne powinny mieć pewną szerokość. czyli mieysce przestronne do położenia Snopków z obu stron które zazwyczay 3 łokcie zabieraią. — W środku zaś oprócz tego powinna zostać ścieżka szeroka na 2 łokcie. — Zatem szerokość Boiska wygodnego powinna być na 8 Łokci. — Długość zaś równa szerokości Stodoły. — <u>Lexicon Scheune</u> także 8 łokci naznacza

§. 47 <u>Szerokość i Długość Zapól, czyli Głębokość</u>

Szerokość Zapol rowna się szerokości Stodol.

Lecz Długość Zapól czyli ich głębokość z przyczyny wygody nie powinna bydź wiele większą nad 30 Stop. kilka.

Zbyt głębokie Zapola są niewygodne w czasie zwozenia Zboża; bo daleko z wozow Snopki podawać i odnosić w głąb przychodzi.

Podlug Sriesla k. 179. Naymnieysza głębokość Zapól 20 stop to iest rownaiąca się nayminieyszey Szerokości Stodol. Naywiększa 36 do 40 stop, to iest także rownaiąca się naywiększey Szerokości Stodol.

Z tego by wnosić można że Szerokość Stodoly może bydź skazowką długości Zapol niejako.—

Kiedy stodoła bydź ma o 2 lub 3 boiskach, wtedy zapola między niemi 70 do 80 stop długości mieć mogą, dla tego że każda połowa tey długości 35 do 40 stop stanowi zapole należące do przyległego sobie Boiowiska.— Tym końcem zwykło się w środku tego 70 do 80 stop długiego Zapola wiązać ścianę z drzewa dzielącą go na dwa— I tey ściany nigdy zaniedbywać nie trzeba dla mocy wiązania Stodoły.—

Dodaie Gilly. 159. że tey ściany dobrze związaney opuszczać nie trzeba chociażby głębokość Zapola tylko 40 do 50 stop wynosić miała.—

<u>Długość Stodol.</u>

Jeżeli Gospodarstwo nie wielkie iak np Włościanina, i zbiór cały w iednem Zapolu zmieścić się może, wtedy boisko może zaiąć ieden koniec czyli iedną połowę Stodoły, a Zapole drugi.—

W razie większych zbiorow Boisko zwykło się robić między dwoma Zapolami, co iest wygodniey bo Jarzynę i Oziminę osobno w każdem Zapolu składać można.

W Folwarkach Stodoły miewaią po 2 i 3 Boiska a zatem po 4 i 6 Zapol.— Więcey iak 3 Boiska dawać się nie doradza, a to dla Pożaru który całe zbiory tak wiedney budowli zgromadzone niszczęc, niszczy i cały dochod Gospodarza!

I wystawienie iednego muru lub ściany szczytowey nie może iść w porownanie szkód z tąd wynikaiących.

Lepiey iest zawsze więcey Stodol odosobnionych budować niż iedną wielką.— Tu dodać trzeba tak odosobnionych i oddalonych od siebie aby się iedna od drugiey nie łatwo zaymować mogła w czasie ognia.

Niektorzy Pisarze o Budownictwie wiejskiem są mniemania, że w obu Zapolach do iednego Boiska należących tyle Snopkow zboża mieścić się powinno iak ich iest w stanie wymłocić w przeciągu 6 miesięcy tylu młocarzy ile się ich na boisku zmieścić może. Zaś z doświadczenia wiadomo że 3 do 4 młocarzy wymłacaią w 6 miesięcy około 300 kop zboża na boisku 15 stop szerokim a 36 do 40 długim, podług więc tego każde zapole mieścić winno 150 kop zboża na co przy 40 stop szerokiey Stodole, a 15 stop wysokiey w ścianach potrzeby 50 stop dać głębokości Zapolom, co tak z względu wiązania, iako też utrudzenia w składaniu zboża nie wszędzie może nie słusznie zastosowanym. Gilly. ...

§ 46 **Wysokość Stodoł.**

Stodoły takiey wymagaią wysokości azeby wozy ze zbożem wieżdzaiąc w nie wrotami mogły wygodnie. – Daiąc tym wrotom 11 do 13 stop wysokości, i do tego dodaiąc w Stodołach drewnianych wysokość progu, Sztorne i Płatwy, wypadnie od tła boiska do beleh 14 do 15 stop – A w stosunku większy w Stodołach murowanych z Sklepionemi wrotami –. 161.

Znayduią się w niektorych Okolicach az do 20 stop w świetle wysokie Stodoły, dla pomieszczenia więcey zboża lecz takowe iuz bardzo grubego drzewa w sciany wymagaią lub grubych murow, aby ciśnieniu budowli dostatecznie odpor dawały. To z względu konstrukcyi przynaymniey na uwagę zasługuie. – Z względu wygody, pakowanie Zboża w tak wysokich Zapołach az pod Dach iest z trudnościami połączone – ieżeli nadto te Zapola będą głębokie. –

Triest. daie 14 stop na wysokość od fundamentu do belek lecz mowiąc ią mowi i do 20 powiększyć, co iednak będzie wymagało większey szerokości i mocnieyszey konstrukcyi.

§. 47. **Szerokość Boisk.**

Długość Boisk i głębokość Stodoły zamiast – ale szerokość być może 20 lub 30 kilka stop. – i tę stosować trzeba do odległości krokiew – rob: wyzey

§ 48. **Wyrachowanie Wielkości Stodoł.**

Oznaczywszy podług mieyscowych Okoliczności, nayskosownieyszą szerokość Stodoły i iey wysokość w świetle znaydzie się iey długość czyli głębokość wszystkich Zapoł sposobem następuiącym:

Objętość Snopka zboża iest rozmaitą a to podług długości Słomy. – Jeżeli Słoma krotka zwykło się brać Snopek Przenicy lub Żyta za 4 stopy kub:, a ieżeli długa to 5. czyli można rachować że kopa zboża tego zaymuie w pierwszym przypadku 240, w drugim 300 stop kub: –

Maiąc więc daną ilość pomieścić się maiącego Zboża przerobi się ią na stopy kub:, i liczbę stop kub: podzieli przez powierzchnią przekroiu Stodoły, – wieloraz będzie długością wszystkich Zapoł. – do czego się doda szerokość Boisk, i grubość murow lub scian kieszłowych i przedziałnych aby otrzymać całą Długość Stodoły. –

Tu trzeba uważać aby rachuiąc przekroy Stodoły rachować go tylko pod rozporki czyli kelbalki Dachu. –

Zobaczmy sposob rachowania w przykładzie:

Ma się wystawić Stodoła na 280 kop zboża. – Ta Stodoła ma mieć 34' szerokości a 15' wysokości w świetle, co uczyni $34 \times 15 = 210$ stop □:ch; Długość belki 34', długość rozporki 16', więc średnio $\frac{34+16}{2} = 25$', wywyższenie rozporki nad belkę 8', więc $25 \times 8 = 200$ stop □, to uczyni całą powierzchnię przekroiu $510 + 200 = 710$' kwadrat:

Trem: rachuie 3½ stopy kub: średnio to iest kopa zaymuie 2apen kub: – To się ściśle dotyczy Żyta – bo Jęczmienia Owsa dwa razy tyle stop się mieści może.

Lexicon All: Scheune 1792 Przeznacza na kopę przenicy 320 stop kub: – na kopę żyta 360 – na kopę Jęczmienia 240, Owsa 200. –

Rouget. Snopek przenicy lub Żyta ważący 34 ℔ (nie mowi jakich:) zaymuie mieysca 5 stop sześciennych – Snopek Jęczmienia lub owsa ważący 24 ℔. zaymuie 3 stopy sześcienne. więc na kopę przenicy lub Żyta potrzeba 300 stop sześciennych – takie na kopę Owsa lub Jęczmienia 180. –

Z kopa wysiewu Żyta przenicy Jęczmienia lub Owsa rachuie się kopa zboża – Z kopa wysiewu grochu soczewicy wyki można brać 180 stop sześciennych zbioru – takie z 6 ℔ wysiewu Koniczyny. –

Poniewaz 280 kop Zboża po 300 stop kub każda czyni
ści 84000 stop kub: — więc $\frac{84000}{710} = 118'$ będzie długości
Zapol szukaną. —
Powiedziało się zas wyzey że 30 stop iest nayſtosowniey
szą miarą głębokości Zapol. więc $\frac{118}{30} = 4$ będzie ilości
Zapol. — bo. $30 \times 4 = 120'$
Do tych 4 Zapol będzie potrzeba 2ch Boisk po 15 stop
długości co czyni 30'. —
Cała więc długość Stodoły będzie $120 + 30 = 150'$ i to o
przez grubości murów szczytowych i ścian boiskowych
czyli zapolnic. —
W rzeczie tak skrupulatnym być tu nie można aby głę-
bokość Zapol o 1 lub parę stop nie powiększyć nad miarę
wyrachowaną, a to dla trudności oznaczenia prawdziwey
obiętości kopy zboża — i niemożności palcowania go ściśl
nie pod dach itd: — Większa nieco obszerność nie może być
iak być potrzebną w czasie urodzaiu. —
Co nad Boiskiem można zrobić sklad na
Brachfrüchte, więc go do Obiętości Zapol nie liczy.

§. 49. Położenie Stodol. Gilly. 165.
Stodoły zakładać trzeba na mieyscu suchem około których wy-
niesionem. aby wilgoć Ziemna i naptywowa nie mogła
ich nie przenikać, i psuć zboże.
Ażeby sobie zapewnić przeciąg dobry powietrza w Boiskach
w czasie młocenia, i intyrkowania zboża, potrzeba stawiać
Stodoły ich długiemi stronami obrócone ku Wschodowi
i zachodowi, bo od tych nayczęstsze wiatry pochodzą. —
Także Stodoły być winny w położeniu wolnem ażeby
tak z dziedzińca iak pola do nich wygodnie się wjeżdzało
i wyieżdżało. —
Jeżeli zas Położenie Stodoły nie dozwala przejazdu
w obóch frontach, wtedy od pola nie zrobi się wrot, ale
otwór dostatecznie obszerny, ażeby w czasie czyszczenia
zboża przez niego powietrze przeciągało dostatecznie, i aby
dyszel wozu przez niego przepuszczać w czasie zwoże-
nia zboża — lub przynaymniey ściany nie nadwerężał.
Nakoniec w względzie Gospodarstwa będzie korzystnie
tak umieszczać Stodoły, aby ie Gospodarz z którego miesz-
kania mógł widzieć, zatem ie na przeciw Domu gdzieś
stawiać wypadnie —

Lexicon. 788. Naylepiey Stodoły obracać na północ, ale i od wschodu mieć
maią — aby powietrze wskróś przewiewało.

§. 50. Rożne rodzaie budowy Stodol są: z ścianami
z drzewa w węgieł, w Słupy, w filary murowane —
z Ścianami plecionemi — murowanemi z cegły kamie-
nia polowego, łamanego — Ziemiołłoku — lempalow —

o Budowie Stodoł na Sochach.

Gilly 167/3. Naylżeyszy sposób budowania Stodoł iest Polski to iest w polszcze używany. – Koły olszowe aa wkopane w ziemię, w gorze widełkowate zastępuią mieysce słupów – na tych Sochach leżą olszowe żerdzie niby płatwy ścienne – Na tych płatwach wspieraią się krokwy spodkiem, a gorą na Szlemieniu e leżącym na Sochach środkiem Stodoły wkopanych. b – te krokwy są wiciami przywięzywane, zamiast czopowania – Potem się ściany między słupami ściennemi a chrustem wygradzaią –

Jeżeli Połaćie Dachu będzie ze słomy szczelnie dane które nazywa się Strzechą, tak lekkie ściany są raczey korzystne niżeli szkodliwe – Bo powietrze wiecey przezeń znaydzie tyle potrzebny dla Zboża w Snopiu – a Deszcz wstrzymywanym iest dostatecznie wygrodzonemi ścianami – zwłaszcza że Okap wielki w dolę oddala się od nich –

Dla czegożby tak lekkie Szopy nie miały być dostateczne dla Zboża, kiedy większe przeciąg powietrza którego żądamy w Stodołach tu się dobrze znaydzie; kiedy w Anglii prawie żadnych Szop nie maią, ale Zboże w Brogach Stertach się stawia i przechowuie? –

Dachy Sochate w Królewskim używane w Stodołach biorą nazwisko od Soch. –

Drzewo rozsochate, sochate iest to które w gorze się rozdwaia widłowato, i Sochy w naszych Stodołach od takich drzew początkowo używanych pochodzą, na nich szlemię kładziono pomiędzy konarami widełkowato obciętemi – Teraz Słupy te niekoniecznie się dobieraią aby w gorze formowały się zakończały widłowato, nieprzestały iednak dla tego się Sochami nazywać. –

Sposób konstrukcyi Stodoł na Sochach u nas używany zawisł na wkopywaniu tychże Soch środkiem szerokości Stodoł – nayspospoliciey bywaią dębowe – grube i mocne i do samego Szlemienia dochodzące – czasem nico: brabiami.

Rozstawiaią się zas dosyć daleko od siebie to iest. Stawiaią się też przy boiskach w ściankach Zapolnicowych czyli Sąsiekach. – Sowłoce w Zapolach. –

W fig: pob: a są Sochy – bb Szlemię, cc Podszlemie, hh Strzały. ii miecze czyli kruże formuią razem wiązanie gorne – Na Szlemieniu są zawinione krokwy gornemi końcami, a dolnemi opieraiące się na płatwi kk. Płatwa zas kk leży na

słupach do ziemi wkopanych — lub stojących na krzyżach ciesielskich — lecz zwykle te słupy wkopuią się — czasem nie masz żadnych słupów, ale ściany stodolne składaią się z drzewa obłego, w węgieł wiązanego lecz wtedy ściany nie zwykły się robić wiele wyższe nad 3 łokcie — Jeżeli się daią słupy wtedy ściany albo się chrustem między kołkami wygradzeią, albo dyla: kami zapieraią —

Pod przycieś daie się podmurowanie

Doświadczono że takie stodoły naymniey kosztowne bo i materyału nie tyle ile na dach wiązany nie potrzeba i mayster w każdey wsi znaydzie się.

Są zas naymniey prawie wiatrom, bo iżby ie mogł wzruszyć i porwać trzeba żeby sochy wkopane głęboko wszystkie razem wzruszył. —

Są naywygodnieysze dla zboża bo go więcey daleko pomieścić można niż gdyby dach był wiązany, i zarazem do takich daią się ściany z chrustu przez które powietrze przechodzące w czerstwości zboże utrzymuie.

Słupy do takiey stodoły dębowe głęboko wkopane są zdolnieysze utrzymać dach cały aż murowane —

Zdarza się widzieć takie stodoły więcey iak od 100 lat stawiane, ponieważ i reparacya ich nie iest trudną — Jeżeli słup ścienny psuć się pocznie, takowo iest inny na ie: go mieysce wstawi —

Jeżeli socha, iest sposob naprawienia iey takowo zna: iomy u nas. Podpiera się socha drzewem mocnem ze 4 stron, a te podpory wprawiaią się w skrzynkę ia: kaś ciężką zrobioną i w ziemię wkopaną, potem oderznąć trzeba od spodu część drzewa nadpsutą aż do zdrowego, resztę sochy oderznięta tak wykopać i odrzucić — a na iey mieysce wkopać zdrową wpierzeiącą się w sochę ia: ma w tak zwany zamek. — to zrobiwszy podpory się odeymą — i socha na długie czasy zostanie zdrową i mocną. —

Wzor pob: okazuie w a sochę, b podpory c skrzynki, w których podpory utwierdzo ne, a bez których mogłyby się usunąć, i cięzaru sochy nie wytrzymać, d iest wpierze: piona część sochy nowa, z zamkiem e iak się okazuie.

Sochy wpierzeiaie się wiązy w kie: runku przeciwnym — opalaią się wspodzie.

Ściółwy czasem robią się leżące na ścianach bez żadnego sparcia, co daie sposobność podwy: pania ścian — Lepiey iest iednak zwinąć ie na brodkę, aby się ściany nie pochylały w żadną stronę

Powiedziało się że ściany stodół między sta: pami się wygradzeią — lecz iesze iest inny sposob u Włoszech używany pod Krakowem: To iest wyplatawszy stodołę w słupy

czasem ieżeli ściany w słupy i średnie, spodnia część się zapełnia drągami wprawianemi z góry na dół czyli pionowo — a na się wygradza iak w wyższych. — lub spodnia z tarcic dyli —

w Słupy bądź wkopane bądź na brzyciesiach – nie wprawią się żadne kołki między nie, ale osobno się robią płoty tak wysokie iak iest wysokość Słupów od ziemi pod okap i tak długie iak iest długie zapole – lub iak iest porcha Stodoła – to zas się robi wbiiaiąc żerdki w ziemię, w prostey linii i na równym planie iak fig: pob: – w odległości mniey więcey 1 stopy, i wygradzaiąc ię wikliną – odległość ta od gruboźci i długości wikli lub chrostu zawisła –

Że płoty się do Słupów Stodolnych przypinaią drewnianemi za: pieciami a, i klamrami z tyłu czyli zawołokami przyturzedzoną

Robota tych płotów 3 razy prędzey idzie iak wprawianie perebli i płocenie między Słupami –

Podczas zwożenia zboża te płoty odeymuią się, zboże się w zapola układa zaraz z pola, nie trzeba wrót wiezdzać do Stodoły z snopkami łanem. – Wrót i wrót wysokich nie potrzeba do niey. – po wtorzeniu zboża znowu się płoty zakładaią – czasem te płoty dłoto narożnikowo się zginaią. –

Czasem się robią Stodoły o Sochach we dwa rzędy iak fig: pob: w sposobie krzesła dacho wego ale którego Słupki są sochami.

Płatwoki a, b podpieraią kro: kwy, a rozporki ab tylko się da: ią między sochami. – że te rozporki nisko dosyć wypadaią bo w połowie dachu wrze się zboże nad niemi które może, obciążaiące, a zatem potrzebuią być wzmocnione mieczami a nawet Szatami gdyby się często w środku nie to dach płennie na kołybach oparte – Jeżeli nie toby się przestało na bantach w twardey panie według cd. –

Wysokość wrót bywa w Stodołach dworskich 4 łokcie od progu do nadproża. – Szerokość o 1 łokieć węższa iak boisko po po ½ łokcia stoiących Słupy przywrotowe zaymuią na: wet w Stodołach z Ścianami w węgieł.

Szerokość boiska naypospolitsza 8 łokci wśród: – czyli potrzeba 8½ – do 9. – lecz bywaią i 7½ –

Wrota wśrodku 4 łokcie, wyiezdne wyższe bo 3½.

Jeżeli się daią Stodoły w Słupy murowane, daie się im wysokości 5 łokci lub więcey – grubości 1¾ łokcia kwadrat a 3 łokcie długości iak w przekroiu – te filary murowane są w odległości o 6 łokci w świetle – Szczyty murowane aż do plennienia maią szpary pionowe w spodzie 3, w środku 2 a w górze 1. – Mimo tey wysokości filarów wrota są wyższe i dachy nad niemi występuią – Strzecha na czasie iak w piel: arach krzyże słomiane w kurb: wrepere gładka.

Czasem część Dachu nad wrotami iest podniesiona aby wozy podjeżdżać mogły. –

Stodoła w piętkarzoto ma 5 cm 6° i porckości, czyli iest na Sochach mierzem podobnie nie.

w Stodole ~~[illegible]~~ filary 1½ łokcia grube, a 3 łokcie długie zas naroźne 4 łokcie.

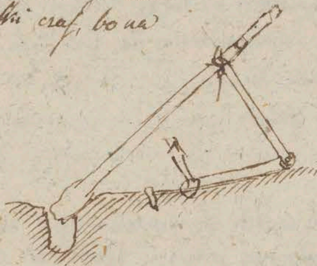
Stodoły w Skierniewicach. Po obu stronach wrót są boiska, a w środku zboże. Przez środek idzie wrzewnia, a nad nią spichlerz, z windami. Wystawy Dachowe nad boiskami stodół zwyczaynych są w tem dogodne, że podczas wiania zboża mogą wiewa można wywiewać bliżey bez obawy deszczu.

Jeżeli ściany niskie bardzo naypryktud 3 Ł. tedy aby wrota wyższe zrobić, słupy po bokach się wysprzą na przyciesiach postawią, czyli prog się zwiąże się w górę płatwą – zaś krokwy wtey przechodzi się w poprzeczne x osadzą w tey co wrota wysokości lub wyżey. – i dach przysufitnemi ab się nadstawi. – w drzebinie szerokość wrót $6\frac{3}{4}$ Ł. – szerokość Boiska $7\frac{3}{4}$, drugiego $8\frac{1}{4}$. Ocap 18 Cali – szerokość Stodoły 12 Łokci – głębokość zapoł 10 Łokci, środkowego 20. –

Grubość sprzęg we wszystkich 3/3, Przyciesi 10/10; Płatwy 8/8. Słupy przy wrotach 10/10, krokwy od spodu 6/6. Grubość drzewa w ścianach 6 do 7 cali. Przysufitce 4/4 – Wysokość wrót tylnich $2\frac{3}{4}$ łokcia – Bunty krotkie. –

~~Jako [illegible]~~

Sochy się stawiaią wszystkie razem po poprzedniczem ich związaniu Klemieniami – w Dąbru 6 Soch wielkich tak razem stawiano czy 7. – do czego użyto ciesielskich walców drążkami obracanych – Ludzi do tego wiele potrzeba chociaż na krotki czas, bo na jeden dzień tylko.

o Budowie Stodoł drewnianych. Figury z w Dziele Gillego. w słupy. Fachwerk. §. 51

§: 3. Tom 2go Gilly

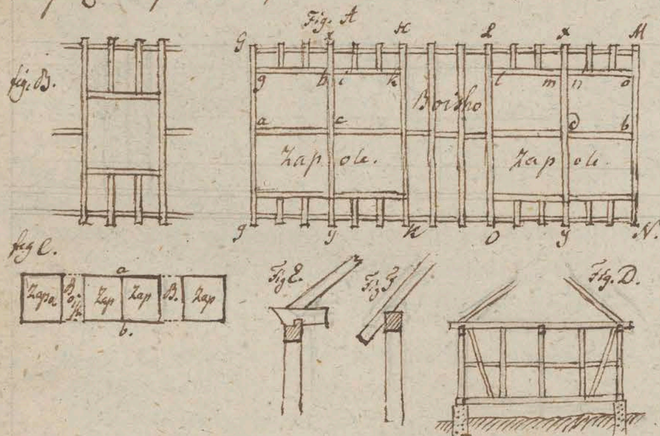
o Układzie Belek w Stodołach. Gilly 18/2.

Belki są na przeszkodzie w Stodołach, każdy Gospodarz radby mieć Stodoły bez żadney belki w Zapolach ani nad boiskami – bez tilku iednak obeyść się nie może dla powiązania z sobą ścian drewnianych – lub murowanych zwłaszcza ieżeli te ściany są wysokie. –

Pomiędzy temi belkami, czyli spięciami nieodkrywanemi, inne wpuszczą się w ławy czyli wexle, bo są raczey sztychami czyli progami – te ławy nie powinny iednak bydź dłuższe nad 15 do 16 stop. bel., bo dłuższe częścią pod własnym swym ciężarem, częścią pod ciężarem zboża na sobie leżącego uginać by się musiały – Długość więc ta Ław sztychowych stanowić będzie odległość Belek – czyli Spięciów.

Temu się naydogodniey zadosyć uczyni nie daiąc na głębokość Zapół mniey iak 30 ani więcey nad 34 stop. – /: iności iak się więcey powiedziało daie 36 do 40:/ –

Ta długość czyli głębokość Zapol iest uznaną za nayspołowniejszą przez gospodarzy, bo nie przychodzi z trudnością odnoszenie snopków aż do końca Zapola.

Więc i Ściany wolno stojące GK, LM, fig. A nie wypadną w Stodole dłuższe nad 30 do 40 stop. – bo Ścianami przy boiskowemi HK. LO w sposób fig. D zostaią związane

Jeżeli Stodoła iest o 2ch Boiskach iak fig: C. tak że 2. Zapola do siebie przypieraią, nie potrzeba nigdy zaniedbywać dawać pomiędzy niemi ściany ab związaney w sposób fig. D. – chociażby pola czyli fachy w niey były otworem, co wzmocni Ściany stodolne dostatecznie.

Tak fig: D. okazuie sposób związania ścian końcowych Stodoły GI, MN. fig. A.

Stodołom daie się znaczna wysokość, pospolicie 12 do 14 stop, co sprawia że wichry bardzo na nie działaią, także i zboże w zapolach ciśnie na ściany. i doświadczenie nauczyło że dłuższe nad 30 do 34 stop ściany stodolne bez poprzecznego związania zostaiąc, bywały od wichrów wewnątrz wypierane, a od zboża zewnątrz wypychane.

Ścianki przyboiskowe czyli zapolnice podług Świeska 579/3 robią się tylko 3½ do 4 stop wysokie, tylko się szczeblują to iest kołkami wypełniaią, bo w budowach krolewskich dęszczek na to się nie wyłożo przeznaczać.

Zaledwo możnaby wierzyć iak wielki iest ciśnienie wolno na sobie leżących ciał, na ściany pionowe — Np: widziemy w Magazynach Solnych gdzie sól się sypie przy ścianach, także w Szopach torfowych, iak te ściany się wypręzaią na pole — Dla czego oprócz powiązania tych ścian belkami czyli spięciami w poprzek, potrzeba ieszcze na Słupy ścienne dobierać drzewa w tego rodzaiu budowlach nayszerszego w prostokąt obrabianego, i stawiać ie poprzecznie do przyciśnienia stroną dłuższą. — Tak robiąc i stawiaiąc Słupy głowne z drzewa grabego stroną węższą przeciw sile ciśniącey ciężarów, zapobieży się wyginaniu ścian samych.

Nad każdem Zapolem fig: A postawi się 5 par krokwiów o 5 do 5½ stop od siebie ie oddalaiąc; a to dla pokrycia słomą lub trzciną. —

Gdyby się miało Stodołę dachówką pokrywać czego doradzać nie można dla tego że mimo wszelkiey przezorności trudno ią by było tak w suchości utrzymać iak pod Strzechą: / wtedy by się nad każdem Zapolem po 7 par krokwiów postawiło.

W obudwu razach liczba par krokwiów powinna być nieparzysta, ażeby środkiem zapola można było dać Spięcie czyli belkę wiążącą ściany przeciwległe Zapola fig A

Aby się Spięcia nie uginały środkiem pod ciężarem zboża, daie się pod nie Siestrzan ab przez całą długość Stodoły fig. A. podparty Słupami w mieyscach c, d, i wzmocniony mieczami — Jeżeli Stodoła szeroka daią się i dwa takowe Siestrzanie — Że siestrzanie się na wszystkie obrociaią równie iak spięcia. — Że nie mogą w znaczney długości bez podparcia dla ciśnącego na nie zboża iest aż nadto widoczna. Podmurowanie pod te Słupy Gilly Tnssk $\frac{365}{2}$

Ławy czyli Przyciny sztychowe gh, ik, lm, no, nie powinny być dłuższe iak 15 do 16 stop każ., czego przyczynę się iuż wyżey podało.

Chyba z bardzo grubego drzewa mogłyby mieć 20 stop długości podług Triesta, i to wtedy gdyby Zapola miały mieć 40 stop głębokości —

Bo ieszcze się raz powtarza: drewno w położeniu poziomem iest naysłabsze, i doświadczenie nauczyło że aby się Ławy nie uginały pod ciężarem swym, i zboża na sobie leżącego; nie dłuższe ie nad 15 do 16 stop robić można. —

Niektorzy zwykli opuszczać całkiem Przyciny czyli Ławy i tylko wspierać Krokwy na sztychach wolnych iak fig E. co nie uchodzi; rownie nie dobrze iest opierać ie na Płatwie ściennej na brodkę, iak fig: F. Widać tu oczywiście że przez ten sposób ściany Krokwiami na pole wypychanemi być muszą. —

Belki nad Boiskami iak w fig: A. służą aby ludzie podczas zwożenia zboża i układania na nich stać mogli wygodnie. Lecz się czasem w środku wyginaią fig: B. — Gilly $\frac{22}{1}$ § 4. T:2.

Ściany Stodoł dwa razy się przeryglują[xx] bo maią więcey niż 12 stop wysokości szłubo fig. D okazuie iedno przeryglowanie tylko się w końcach opatrzą w Miecze czyli Tuplu pochyłe czyli Błochy. Kurrmbänder, a to podług tego co Gilly w $\frac{463}{1}$ o konstrukcji z Drzewa przytacza — czego nie powtarzaią tylko § 149. Tom 1. k: 463

xx Rygle bowiem co 4' na wzwyż się daią. Gilly $\frac{455}{2}$

§ 149 Tom. 1. to się przypomina żeby przyciesi stodół kładzione były na podmurowaniu 18 cali wysokim przynaymniey i to w mieyscu nayniższem wtenczas gdyby grunt miał być nierowny. Gilly: $\frac{168}{3}$ $\frac{455}{1}$

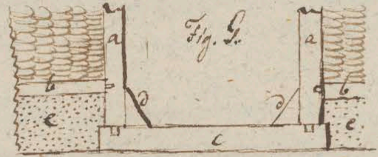
§ 51 Tom. 3 Gdzie się przyciesi blokuią tam słup stawiać trzeba lubo autorowie inni tę przeciwnego zdania $\frac{168}{3}$.

Przyciesi iednak tych nie trzeba blokować ani pod słupami drzwiowemi, ani w ich bliskości, ani w samych wrotach.

We wrotach przyciesi staią się progami – dla tego aby przestąp przez nie niebył za wysoki, i przeiazd, dlatego one ie zcina nieco z góry – Zcinać ich iednak zbyt głęboko nie trzeba aby ich nie osłabić, a tem mniey wyrzynać, chyba gdyby tego konieczna potrzeba wymagała.

Że zaś przyciesi drewniane iak bądź może na nayw...pem podmurowaniu, leżeć powinny, to iest nad ziemią, dla tego aby nie gniły od wilgoci, potrzeba więc przed wrotami domów mieszkalnych robić stopni kilka po których by do nich wchodziło – Lecz takich stopni robić przed wrotami zwłaszcza w stodołach nie można, ani nawet wygodnych wiazdów pochyłych, zkąd się sama potrzeba nastręcza wycinania zupełnego przyciesiów w wrotach stodolnych.

To wyrzynanie iednak przyciesiów przezornie robić należy, iak następuie: –

Równo z tem boiska położy się przycieś osobna c czyli próg na nim się posławią słupy wrotowe a a na czopy, opatrzą się kotzwrotami czyli pachołkami d d, wzmacniaiącemi ie z progiem samym – Końce zaś głównych przyciesiów b b wsparte się na czopy w same słupy wrotowe – ee iest podmurowanie.

Iaka zaś ta grubość podmurowania w swoiem mieyscu się powiedziało:

(: Podmurowanie ciegły być ma 14 do 15 cali. z kamienia 18". to iest grubsze od szerokości przyciesiów, i wystepuiące na 1½ do 2 cali po przed przyciesi od strony pola. Sciany Ryglowe leżeć mogą na murowanych filarkach w odległości 3 do 4 stop:). Gilly $\frac{309}{1}$

§: 149 T. 1. Przyciesi z drewna grubey miary na pół rżniętego, lub z obrabianego średniey miary, iak płasko się kłaść powinny na podmurowaniu dla mocy. – Wysokość przyciesiów 3½ do 4 cali, szerokość 10 cali lub więcey. – robią się sosnowe. – lecz by lepiey były dębowe. – $\frac{457}{1}$.

Naygrubsze słupy będą narożne. – nieco cieńsze gdzie spięcia wypadaią. – nayciensze srzodkuiące. –

Nayimnieysza szerokość słupów (: w podłuż ściany) 7 do 8 cali z przyczyny dziur czopowych. – Grubość słupów nayciensznych 6 do 7 cali: – Gilly. $\frac{461}{12}$. Odległość słupów 5 do 6 stop.

Zastrzały Sturmbänder. potrzebne są tak w Scianach końcowych stodół, iako też w przyboiskowych – i zapolnicowych. podług fig D. aby formowały △△ nie mogące się przesuwać, te zabespieczaią sciany frontowe stodół od pochylania się i utwierdzaią niejako całą ich konstrukcyę. – Zcze: $\frac{463}{1}$

go

Stodoły na peckach drewnianych stawiać, to iest ich przyciesi i pod te przyciesi dawać podmurowanie nieforemne z kamienia nie utkane, podlegaią owadom które się ziemią wewnątrz gnieżdżą się. – Sprawiaią grzyby etc. – Sposób więc ten zakazany być by powinien –

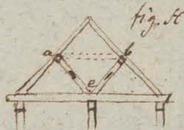
Zczego znowu się pokazuie że im bliżej siebie będą słupów ścian, szczyt poprzecznych, czyli im płytsze będą zapola tem lepiey dla mocy ogółu — i ścian frontowych. —

Oprocz wzmocnienia Stodoł poprzecznego potrzeba ie zaporwnić ieszcze w podłuż, a to przeciw wichrom napadać mogącym na ich szczyty. —

Wiązanie Stodoł podłużne zasadza się na Ścianach frontowych, i mieczach idących ukośnie od Słupów do Siestrzani na tych Słupach leżących. Te ostatnie miecze nie są wprawdzie wielkiego skutku dlatego że się dopiero w pewney wysokości Słupów nie od ich spodniego końca opieraią, i raczey tylko służą do podpierania Siestrzani lepszego. Dla czego w Ścianach frontowych potrzeba przynaymniey przy narożnikach nie zaniedbywać dawać zastrzałów pochyłych podobnych iako w fig. D. — lecz lepiey będzie dawać ie przy wszystkich Słupach — i to od przyciesiów do płatew idące iak się o tem w pierwszem miejscu mówiło. i w fig. D. odrysowało.

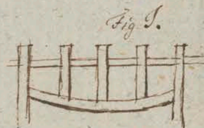
Te Miecze są niezbędne w Stodołach których Pola czyli fachy maią się kiełbami wypełnić i gliną wylepić —

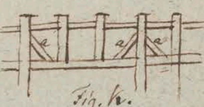
W Stodołach w których pola te cegłą się maią zapełniać w sposób murów pruskich, są nie koniecznie potrzebne, bo fachy kwadratowe wymurowane nie mogą przeyść w kształt równoległoboczny ukośny — Miecze wyżey wspomnione w niedopolu się te pola nie zamurowią byłyby potrzebne —

Dla podparcia krokwiów w połowie ich długości zamiast rozpon ab chce Gilly: $17\frac{2}{3}$. używać ram a, b wspartych na stolcu czyli Kreśle z słupkami pochyłem ae, be

§. 52 Azeby ściśnienie krokwiów na Sztychy
f. 3 na których są wsparte. — nie wypręzało zarazem Ław czyli przym [f: Weslow:] w które te Sztychy są wczopowane, a zatem tem wyżey zapewnić pionowość ścian stodolnych, można te Ławy robić wygięte iak w fig: I, albo także z mieczkami a fig. K. — Korzyść ich bez opisu dalszego iest widoczna. — tylko to się uważać może, że pierwszy Sposob fig: I. służy dla Sztychów o 4 stopy oddalanych; których 3 czopuie się w iedną Ławę; zas drugi sposob fig. K dla Sztychów o 5 stop oddalanych. nayprzyzwoitszy, z tey przyczyny takowo iest sobie wystawić.

Azeby powietrze mogło przeciągać w Zapolach bo położenie przewrożone Zboża iest niezbędnem warunkiem w Stodołach — robią się w ścianach frontowych otwory drewnianemi w kratze i te aby ptaki przez nie nie przedzierały się opatrzą się kratkami drucianemi — Jak te otwory w murach robić, zobaczemy mówiąc o Stodołach murowanych

§ 53. o Stodołach murowanych.

Kamień polowy może bydź użyty do budowy ścian Stodolnych dlatego że w nich otworów wiele nie masz—

Grubość murów w Stodołach małych bydź może 2 stopy zaś w Stodołach większych zwłaszcza ieżeli mury 12 stop wysokości przenoszą na $2\frac{1}{2}$ stopy — Gilly. $\frac{166}{3}$.

Jeżeli szerokość Stodół 36 do 38 stop. murom frontowym, i Szczytowym czyli Końcowym da się 2 cegły grubości. — a ieżeli z kamienia 2 stopy. $\frac{173}{3}$

Ta grubość powinna bydź iednostayna to iest bez żadnych filarków framugowań czyli przesklepiań — a to dlatego że zboże ciśnie na mury i rozpychałoby ie gdyby były cienkie. G. $\frac{399}{1}$

Jeżeli szerokość Stodół większa potrzeba tym murom dlatego więcey dawać grubości, że Stodoły nie maią ścian krzyżowych czyli poprzecznich, a zatem mury frontowe w znacznych długościach czyli odstępach wolno stoią będąc wysokie.—

Murom przedziałowym czyli Faiermurom w Stodołach da się na Grubość $1\frac{1}{2}$ cegły od fundamentu aż do szczytu wierzchu Dachu ieżeli głębokość Stodół 36.' nie przechodzi—.

Wyprowadziwszy tak Faiermur wewnątrz Stodoły, po każdey ~~obu~~ iego Stronie ~~ch~~ musi bydź bellka z związaniem dachowem — Dlatego niektórzy dla oszczędzenia iednego takiego wiązania przy murze takowym, tylko wyprowadzaią mur pod bellkę — tę bellkę na nim kładą i szczyt wewnętrzny z drzewa wiążą — co dla ognia nie iest tak bezpieczne iak pierwsze—

Ścianki boczkowe zapolnice zawsze się robią z drzewa.

Jeżeli wysokość murów w Stodole iest 14 stop lub więcey wrota do niey mogą bydź przesklepione łukowato.— nie utrudzaiąc wiazdu Wozów—

Jeżeli zaś ta wysokość mnieysza, tak żeby przez zasklepienie Wrót, te by za niskie wypaść miały dla wozu ze zbożem — wtedy się nad niemi da Sztorc drewniany czyli bellkę, tem bardziey że na nim nie tylko bellki spoczywać będą. — Jednak te Sztorce dla swey długości i wolnego położenia naymniey 12 cali wysokie a 10 do 11 Cali grube robić potrzeba — wpuszcza się ie w mury na 2 do 3 cale, i kładzie te się na nich z ustępem na 2 do 3 Cali a to dla otrzymania trelu czyli Anschlagu wrotowego—

Czasem w około daie się gzyms murowany, ieżeli wrota są sklepione — ieżeli nie są sklepione wtedy gzyms musiałby niemi bydź przerwanym, i dlatego lepiey iest w takim razie tylko deskami obić głowy czyli końce belek i Sztychów—.

O Stodołach murowanych z Surówki, Ubiczoney Ziemi Lempiaców — Egipskiey cegły. Zob. Gilly. $\frac{175}{3}$.

Aby przeciąg powietrza tyle potrzebny dla Zboża w Stropie zapewnić — potrzeba w murach robić dziury iednak takie aby przez nie ptastwo, deszcze, śnieg a nawet ogień przypadkowy przedzierać się nie mógł. — Dziury podłużne ...

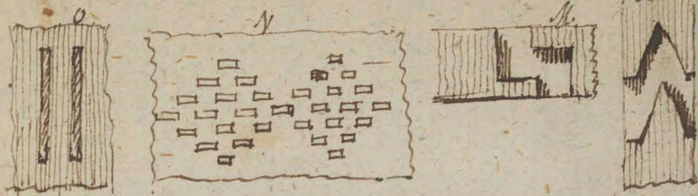

fig: L. M. albo poziomo albo pionowo idące w przerwy najlepszy skutek zdaie się że mogą zrobić. — Mogą także być dawane podług fig. N. O., bo tak dawane nie tylko wiązaniu się murowi nic nie szkodzą, ale i nie nayg[o]rszy wygląd maią. Gilly 18⅚.

Inni, w Stodołach nie maiących szczytów murowanych ale tylko deszczki przybiiane na głowach belek ukośnie zcinanych, albo w części albo całkiem takich deszczek nie daią, i przez to przeciąg powietrza między belkami i stychami zapewniaią. — Inni zarzucaią temu że dziurami tak wielkiemi między belkami zboże wykradane być może, co niezasługuie na uwagę wielką, bo z trudnościami to połączone byłoby; daleko więcey dziurki trzeba szpilkami od złodzieiów zabezpieczać.

Tak zwane wilgociągi z deszczek w kształcie kominów albo od belek albo od kozłów prowadzone aż nad dach ~~wyżey~~, które korzyści nie maią w Stodołach dla zboża niemłóconego tak wielkiey iak niektórzy w nich upatruią, dla czego o nich mowa tu nie będzie — ale będzie w Stayniach gdzie prawdziwe pożytecznie użycie mieć mogą. —

Meinert proiektuie robić próżne mieysca pod podłogą Stodół na kilka stóp głęboko, i w odsadzce dziury pozostawiaiąc w podmurowaniu ażeby koty do nich dochodzić i wypędzać myszy mogły. — Zdaie się Gillemu 18⅙. że by lepiey iescze było mieysca te próżne pod podłogami tak głęboko robić aby za piwnice na ziemniaki i inne jarzyny mogły służyć.

Zbytek by był przezornośći. robić Stodoły z ich boiskami na piętrze domu, iak to w części w Anglii i niektórych okolicach niemiec się widzieć daie

Świetlność. W Sieniach co 2 lub 3 Sążnie trzeba dawać Lufty szpary na 2 cale szerokie pionowo idące któremi wiatr i przewiewa, i wilgoć z niego gdyby się poci na drzewo wyprowa

54. ## Tła Boiskowe:

Jedną z nayważnieyszych rzeczy w Stodołach iest mocne i równe tło Boiskowe. – aby się zboże czysto wymłacać dało. Robota tego tła rozmaita. – robią się albo z forsztow albo gliny.

Boisk drewnianych doradzać nie można, bo chociaż tarcice podłog w Pokojach utrzymywać się mogą, dlatego że powietrze nie przewiewa w nich bezprzestannie, w Stodołach dlatego że ten przewiew iest nieustanny i umyślnie prowadzony, tych samych zabespieczyć nie można od Wichrzenia się, Kręcenia, zsychania i padania, chociażby sczepić i iak nay: kunsztowniey zparowato – nadto w Stodołach pod temi podłogami próżność znaydować się powinna; przez co wiele Ziarna się psuie – Zob: Lexicon. Scheune k: 790.

Gliniane tła w Boiskach są dwoiakie: suche i wilgotne. iak się robią – gospodarzowi każdemu wiadomo – ich robotę iednak Gilly $\frac{177}{3}$ opisuie – Zob Świtkowski k: 155. Zob: Lexicon. Art: Scheune. k: 789. 790.

Ścianki przyboiskowe. czyli Zapolnice.

Podług Gillego $\frac{184}{3}$ Zapolnice oddzielaiące Boiska od Zapol niemniey więcey 5 stop wysokie się robią nad tem boiski i albo się deszczkami osłaniaią, albo Kołkami i gliną wylepiaią –

Pierwszy sposob to iest zapierzania ich deszczkami iest zakazany w Prusiech w Dobrach rządowych i akkolwiek nay: trwalszy, a to dla oszczędności Lasów. –

Zatem Kołkami zabiiane i gliną wylepiane tem bardziey iest do obrania że murowanie ich miejsca mieć nie może, boby to wkrótce od cepow zniszczowane było.

Reszta wysokości Zapolnic zostaie otwarta –

W: Frieł $\frac{579}{3}$ chce mieć Zapolnice tylko $3\frac{1}{2}$ do 4 stop wysokie – Gilly w $\frac{19}{2}$ zdaie się że ie chce mieć tak wiązane iak Sciany wszystkie stodol, i szczytowe wewnętrzne – Zob Rys: fig. D. –

Świtkow: 81. Ścianki przedzielaiące boiska od sąsiekow zowie lagi czyli sąsiecznice – Daią się albo z drzewa całkie, albo tez z lepianki między dwiema belkami; albo tez murowane – Żeby ta przegroda z muru była trwała trzeba koniecznie dać belkę, którąby ią przykrywała. Bez czego przy rzucaniu snopkow wnet by się tęg ostałet wszystkiem i popsut.

Lexicon. Lagi deszczkami szpuntowanemi się obiiaią – Jak wysokie być ma tak aby podczas młocenia zboże nie przelatywało

Często w Lagach robią się komorki czyli sąsieki na wymłocone zboże plewy – tedy muszą być z deszczek szczelnie zrobione i przykryte – zamykane –

Aby myszy nie ryły opiłkow się w glinę boisk przymieszać od fuzandi –

Tła w Zapolach.

Zazwyczay tło w Zapolach bywa wyrownywane, mocno ubiiane i gdy się ma zboże składać, wyściela się chrust na Ziemi, ażeby pierwsze snopki na sprężystym podkładzie tezę Ziarna z nich nie wypadały tak łatwo. – Ziarno to iako nayzralsze naylepsze byłoby do Siewu, ale go wiele ginie na gołey Ziemi pod chrustem i wgniata się dla tego lepiey będzie i gospodarniey tło Zapolow cegłą na płask każąc wyłożyć – lub przynaymniey tęgim ubiciem glinianym opatrzyć –. Gilly. $\frac{184}{3}$.

Świtkowski[80] chce sąsieki czyli Zapola mieć cegłą wykładane na glinę, ale bo ki na wapno to iest gdzie się cegły z sobą stykaią. U nas zazwyczay zanim do Stodoł powożą wozić zboże, to w sąsiekach podścielą i roztrzęsą trochę bartegu iakiego lub chrostu, drudzy podkładaią drążki lub żerdki iakie. – ale to niczemu lepiey nie dogadza iak myszom, maią one tam wszystkę sposobność do chowania się i mnożenia – ziemię spodem kopiąc dostaią się między snopki targaią ie i w rożnych obracaią, wiele ziarna psuią a reszte go wiecey wykruszaią na ziemię – prócz tego gdy stodoły są nieco w dole to snopki przy ziemi leżące ciągną wilgoć, i często cała spodnia iedna i druga warstwa zatęchnie i zbutwieie – przeciwnie gdy podłoga w sąsiekach iest z cegły dobrze wypalonej zawsze iest sucha. – myszy się w nim nie mogą przechowywać, ryć, szkod robić, snopy wszystkie zostaią w całości są suche nie butwieią i ziarno które się wykruszy można będzie zmieść i zebrać gdy się ostatnia warstwa zboża weźmie do młocenia

57. ## Przewiew powietrza w Zapolach

Że iest potrzebny powiedziało się w konstrukcyi Stodoł drew: i murowanych gdzie się oraz i sposoby osiągnienia tego celu podało. – tu iescze dodać trzeba że:

Przy oznaczoney szerokości Zapol dosyć w nie wiatru dochodzić może z otworzonych wrot stodolnych, nie potrzeba więc

Świtkowski:[82] W ścianie stodoły podawał wietrzniki czyli wilgociągi.

Lexicon. 789. Otworami wiatr przewiewać ma ale nie ptaki przelatywać także chce mieć wilgociągi drewniane

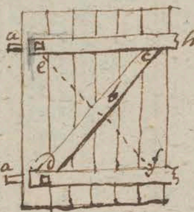
robić żadnych Dymników w Strzechach, które oprócz tego w Gospodarskich Budowlach rzadko używać trzeba bo nie mają zawsze dość sposobności przesiąkania wody deszczowej. — Jako otwory przerżnięte w Dachach dachówkowych byłyby zbyteczne, bo w tych dachach i tak jest przeciąg powietrza. — Zaś w gęstych dachach Strzechowych dachówkowych lepiej użyć otworów międzybelkowych pod okapami. — I dla tejże to przyczyny nawet Stodoły żadnych Okien w murach obwodowych nie potrzebują.

§ 58 Konstrukcya Wrót Stodolnych. Figury $\frac{187}{3}$ — Zob. Switkowski k. 258.

Jeżeli Stodoła murowana, powiedziało się że węgar górny na 2 do 3 cali ma być w tył cofnięty, aby tak głęboki węgieł formować dla wrót — lecz oprócz tego potrzeba w wrotach pod spodem albo przyciesi, lub przynajmniej osadzonego w ziemi kamienia polowego do góry szerszego, o którego by się wrota obijały. — Jeżeli jest próg czyli przycieś można wrota ryglami w dole i górze a zamkiem w środku zamykać — Jeżeli zaś tylko kamień, potrzeba robić wrota z tak zwanego [illegible] czyli ramieniem Schwengel. aby za jego pomocą wrota zamykać.

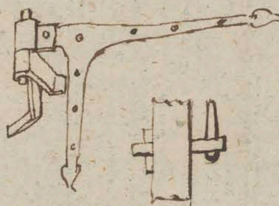
To ramię wesprzeć się dawać zwykło i tam gdzie się wrota w górze i dole ryglami zamykają. —

Wrota Stodolne przez cieślę robione bywają z deszczek niespuntowanych lub szpuntowanych i heblowanych z listwami przybijanemi. — w czem to do uważania że jeżeli w aa fig. pob. są zawiasy i haki: Szpaga czyli listwa b w kierunku cd a nie w kierunku ef była dawaną, bo w pierwszym położeniu stoi za słupek podpierający listwę eh, a zatem zapobiegający opadaniu i [illegible] się wrotnicy.

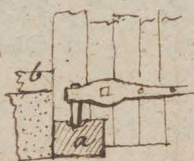
Wrotnica tarda dla swej wysokości powinnaby mieć 3 ~~[illegible]~~ zawiasy, z których by dwie od góry na haki się zawdziewały, a spodnia z czopem czyli biegunowa w panewce chodziła. —

Zwyczajne Zawiasy okazuje fig. pob: — opisane w 431. to jest: Haki mają [illegible] jeżeli tyle, jeżeli mają słupy do muru i kamiennie się wmurują. —

Co się tycze Haków do drzewa dobre je będzie z tyłu zawłokami utwierdzić — otwory przechodzić muszą [illegible] przez Słupy. —

Co się tycze Zawias biegunowych to jest do uważania. Pod słup biegunowy osadzić się czyli wmurować do pewnej głębokości w fundament Kamień obciosany twardy piaskowy, polowy, lub wapienny mocny. około 10 cali w □ mający, zowie się panewkowym dlatego że w nim się panewka biegunowa osadza. to wmurowanie taki być ma aby tylko 2 lub 3 calami nad powierzchnią ziemi lub próg drewniany występował.

W środkutego Kamienia iest dołek, w którym się osadza stalowa panewka maiąca ½ do 1 cala głębokie gniazdo a 1½ cala w średnicy szerokie – i na ołow się osadza – figura iaśnie okazuie iak czop zawiasy w tym gniazdzie się obraca –

W fig: powyższey b oznacza przycieś ścienną iak w fig. 5. tąż samą literą oznaczoną

Jest ieszcze inny sposób wieszania Wrót w Stodołach drewnianych, z drewnianemi panewkami itd: iak następuie:

Jezeli w fig: pob: a a a a iest słupem wrotowym, w gorze przewłoczy się przez niego drewniana kuna b z giętkiego ale mocnego drewna i z tyłu się klinuie iak w c widać

W dole podobna się ~~czop~~ kuna przewłoczy przez słup, ale nie iest wydrązona ~~ale~~ na wylot ale tylko w części tak że potrzebnie panewkę iak fig: C widać. pod literą d, w którey się obraca czop ścierzenia wrotowego e a górny iego koniec obraca się w kunie drewnianey b.

Także z żelaza robić się zwykło podobne okucie. czasem albo ogniwa żelaznego hak przechodzi wskroś przez słup iak fig F. i z tyłu się zawłoką umacnia – i takie ogniwa się dwa daią ieden w spodzie drugi w gorze, albo także do przycieśi w spodzie a do ~~słupa~~ stałowy w gorze takie okrągłe ogniwa iak fig: F. przybiia się gwoździami i klamrami w których się żelaznymi konami swemi czyli czopami obraca wraz z Wrotami –

Ponieważ wyżey wymienionych kun drewnianych nie zawsze mieć można, lub przez wielu za słabe się uważaią dla tego można w gorze użyć kun żelaznych – a w spodzie ~~żelaznych Zawias~~ panew drewnianych. — Gilly. 189/3

Wygodną iest rzeczą kiedy w Stodole są boiska przejezdne w tymczasie wrzędne wrota wyższe być mogą iak wyiezdne być mogą i równey szerokości aby z wozami pełnemi zboża stąnd także wyieżdżać było można –

Jezeli by nie było można mieć Boiska przejezdnego wtedy trzeba w ścianie tylney boiska zrobić dziurę na dyszel wozowy niską ale szeroką –

o Stodołach. Pertuis 181

Ziemiopłody wszystkie, gdzie nie masz zwyczaiu wymłacać zboża zaraz po żniwie, winny mieć dwie stodoły osobne, iedną na zboże zimowe, a drugą na wiosienne.

Stodoły składaią się 1º z boiowiska, któremu się daie na szerokość niechość między dwoma krzbami dachu czyli przęsła. 2do z zasiek tyle obszernych iak tego wielkość zbiorów wymaga. 3tio nayczęściey z plewni, gdzie się plewy składaią po wymłóceniu zboża i wywianiu. Czasem ieszcze, sąsiek obok boiska się robi na zboże wymłócone zwłaszcza gdzie zwyczay iest wiać go raz w tydzień. — Ten sąsiek iest obmurowany z 3 stron na 1½ łokcia wysoko i przykryty powałą z desek, a otwarty od strony boiska — czasem zamykany bywa.

Stodoły powinny bydź odosobnione, iednak w mieyscu wygodnem przy Szystach, i na oku gospodarza, aby z łatwością mógł sobie doziérać wymłacania zboża.

Stodoły zabezpieczone być winny od wilgoci i mieć przewiew powietrza iak być może naywiększy. Tym końcem podsypka się tło na 1 stopę wysoko naymniey, i w murach obwodowych daie się dostateczna liczba dziur czyli strzelnic przewiewnych, które się od deszczu opatruie okienniczkami, zaś przeciwko ptastwu kratkami żelaznemi gęstemi. — W dachu daią się także małe dymniczki podobnież kratkami zabezpieczone, i złobczastą dachówką czyli gąsiorami przykryte —

Wewnątrz mury stodolne potrzeba gładko tynkować a to dla zapobieżenia żeby się myszy i szczury po nich nie wdrapywały aż do dachu kiedy stodoła próżna, można ie wtedy zabiiać cepami na samey ziemi —

Budowa stodół murowanych iest kosztowna i wchodzi w część wydatków znaczną na budowle gospodarskie.

Z wielką oszczędnością można stawiać stodoły, murując tylko ściany szczytowe pełno, w których się dadzą wrota czyli wchody; w ścianach zaś dłuższych robiąc inaczey a raczey podmurowanie na 3 stopy wysokie nad ziemią, i na niem filary murowane ~~między któremi się pr~~ odpowiadaiące spięciom krzbów dachowych, resztę zaś zapełniaiąc ~~łatkami~~ topolowemi słupami na których się na zakład deszczki horyzontalnie przybiia, i mocno maluie, dla odpływu wody deszczowey. Wiązanie dachu także z topoliny — Takie stodoły znayduią się we Francyi i są dobrego użytku —

74. o Brogach i Styrtach do przechowywania Zboża. – Siana

W naszych okolicach na to się powszechniey wszyscy zgodzono że Stodoły do neypotrzebnieyszych Budowol gospodarskich na wsi należą. – Przeciwnie zaś w innych krajach iako to Anglii utrzymuią że bez nich obeyść można, i przechowuią zboże w snopie naywięcey w tak zwanych Stogach czyli Styrtach meules. pod gołem niebem, zwozi się go potem po trosze do właściwych Stodoł do wymłacania go służących i w podworzu folwarcznym znayduiących się.

Na Ukrainie gdzie zboże nie na sta ale na tysiące kop się liczy, prawie niepodobieństwem iest stawiać na niego stodoły, w styrty się więc długie składa pokrywa snopkami z wierzchu samego – raz potem wymłaca w wielkich na ten cel budowanych drewnianych szopach lub murowanych na filarach, gdzie czasem 200 do 300 młocków stawać naraz może –

Żeby stodoły miały bydź nayluszłowmieyszemi budowlami w Gospodarstwie iak zagraniczni piszące o Budownictwie wieyskim utrzymuią, tego przyznać nie można –

Także twierdzą że żnięte świeżo zboże, kiedy się nie zupełnie suche z pola sprząta prędzey w stodołach iak styrtach zbutwieć może, dla tego że w nich takiego przewiewu powietrza bydź nie może – także w Stodołach wiele myszy się mnoży które wielkie szkody w zbożu sprawiaią.

Przeciwko zaś znowu Brogom i Styrtom są zarzuty że wiele dni roboczych i czasu wychodzi na układanie zboża w styrty, i zwożenia go do boiowiska dla wymłacania, iak odrazu do samych stodoł. – Daley że ptastwo i myszy w nich szkody robią – że przez przenoszenie zboża i przewożenie go dwa razy wiele ziarna się wykruszać – że łatwo przez nieostrożność ludzi lub złość ogień staią się pastwą ognia – Także że na pokrycie styrt wiele słomy wychodzi – że gdy deszcz napadnie na styrtę nie ukończoną więkey iest ztąd szkody iak w stodołach, bo w styrtach zboże się ściśley układa, i słoma i ziarno w nich prędzey może podledz zepsuciu i szkodzie czesem niebezpieczniey bydź. Nakoniec że ieżeli styrty nie dosyć ostro są zbudowane, woda deszczowa ponimo okrycia słomą w nie przenika, wichry mocne ie rozwalaią, a zatem do układania ich z zboża potrzeba szykownieyszych ludzi iak do składania go w stodoły. –

Rettich, 179. Partyzanci ~~stodoł~~ styrt i brogow mówią że wszystko co tylko przeciw nim się mówi iest przesadzone lub fałszywe – przeciwnie znayduią w nich wszystkie korzyści. 1º Słoma i ziarno będąc w styrtach na większy przeciąg powietrza wystawione iak w stodołach prędzey się wypocą, a zatem mniey iest wystawione na zepsucie skutkiem fermentacyi naturalney. 2º Ziarno nie tylko się dobrze przechowuie ale nawet staie się lepszem, krupey po połysku skorki ziarna poznaią go i płacą drożey, iak ziarno ze stodoł bo to nie iest tak błyszczące i zdaie się iak wytarte. 3º Słoma iest świeża i dobra, przeciwnie ze stodoł iest czarniawa co od wilgoci pochodzi. – czuć ią (spleśniałą) myszami itd: co czyni odrazę bydlętom. – 4º Myszy ptaki itd: więcey zawsze szkody robią w stodołach iak styrtach. 5º koszt coroczny na budowę styrt iakkolwiek wielki nie może iść w porownanie z kosztem stawiania stodoł czyli z prowentem kapitału na nie, nie rachuiąc w to kosztu na ich utrzymanie.

Partyzanci znowu Stodoł twierdzą: 1º że Brogi będąc na samey ziemi, wilgoć musi koniecznie przenikać do nich i przez dobroć ziarna ponimo podkładu i ostrożności iakiekby się użyło do oddalenia wody. 2º Wiatry działaią szkodliwie na wysokie styrty. 3º Ziarno się w styrtach zagnewa od deszczow iesiennych czasem kiedy te są mocne i ciągłe, bo przenikaią przez pokrycia kapeluszowe cienkie słomiane bardzo łatwo. 4º Myszy i szczury i inne zwierzęta ziarnożerne przecisnąć się łatwiey do stogi iak do stodoł. 5º Gdy się ma rozpocząć młocenie zboża z styrty potrzeba czekać dnia pięknego, i zwieść go całkowicie do stodoły i tak aby go deszcz nie zmoczył. 6º nakoniec budowa styrt iest coroczna, kosztowna dla gospodarza, i potrzebnie dobrych ludzi aby była dobrze zrobioną.

Składanie Siana w Kopy czyli Styrty iest w zwyczaiu w Niemczech gdzie Sianożęcia są wielkie, bardzo. Niedogodności są tutay nie mogą bydz tak wielkie ani szkody iak z Styrt zbożowych — Brogi iednak u nas używane iako niekosztowne zawsze na ten cel bydz mogą korzystnieysze —

Teraz opiszmy koleyno różne rodzaie znajomych Styrt i Brogów, poczynaiąc od nayprostszych.

§ 75. Styrty na siano w Niemczech używane (:Brunszk:)

Styrty na siano czyli Stogi nad Odrą i Wartą używane składaią się z drzewa wysokiego w środku, który aby stał niewzruszenie wkopuie się w ziemię dosyć głęboko. — W około niego kładzie się siano suche na 12 do 16 stop średnicy od spodu obszernie poczynaiąc i piramidalnie w górę aż do samego szczytu, gdzie się wiąże powrósłami lub wiciliną około drzewa ~~i w górze~~ obwiązuie. — Cała ta kopa iest bez żadnego pokrycia ani dachu — Aby wiatr siana nie rozmiatał pakuie się go iak naymocniey i nayporządniey aby każde źdźbło wystaiące w środku zachodziło, i zewnątrz gładką powierzchnię formowało

Że zaś łąki w tych okolicach często na 6 do 8 stop bywaią wysoko zalewane; Stogi więc te zaraz się z początku tak wysoko zakładaią
i spodek ich który się z desek
lub żerdziów składa, iest pod:
partym na kilku słupach
wkopanych iak to fig: pod: 100.
okazuie: —

§ 76 Brogi ~~Styrty~~ zbożowe w Prusiech używane.

Brogi ~~Styrty~~ zbożowe wymagaią koniecznie bydź przykryte, tak dla tego ażeby się zboże zasłonione przez przeciąg czasu nie psuło, bo strata w tem nie mogłaby bydź tylko znaczna, iako też dla zapobieżenia żeby go ptaki nie wykradały.

To pokrycie iednak takie bydź ma żeby było na podorędziu gdyby podczas układania zboża miała zła pora czasu nastąpić. Nayprostsze urządzenie będzie do tego następuiące: —

Związuie się 4 krzyżesie fig: 101 A. z drzewa 6 calowego czyli krzyżulca, 12 do 16 stop długie w kwadrat z sobą i w rogach porobią się dziury czopowe dla 4 krokwiów czyli mocnych żerdziów 4 do 6 cali w średnicy grubych które się w górze z sobą schodzić powinny, i dach formować, potaią się zwyczaynym sposobem i słomą pokryią iak fig: 101 B. wystawia. W samym szczycie przybiie się drewniany krąg czyli talerz, który go będzie okrywał.

Gällyca

Na łaty można użyć okrągłych starych żerdek ¿sp: ¿ ke się kołkami drewnianemi poprzybiia.–

Wkopuie się na 3 stopy mniey więcey głęboko w ziemię 4 słupy 8 do 10 cali grube a 14 stop długie ze swoiey skory oczyszczone, tak w kwadrat aby każdy rog wiązania przyciesiów swemu słupowi odpowiadał.– W tych słupach ze strony zewnętrzney powycinaią się karby ½ cala głębokie i w odległości o 10 do 12 cali fig: 101 B.– Zrobią się 4 wici wiklowe nieco obszernieysze iak iest okrągłość słupow w naywyższem mieyscu i zawieszą się na karbach – Drugie 4 obrączki takie czyli wici wiklowe, brzozowe lub dębowe zawdzieią się w 4 rogach dachu u przyciesiow iednak tak aby się z pierwszemi wiązały i były ¿¿¿: ¿¿i w nie wplecione.– to iest aby z niemi iakoby łańcuch o dwoch ogniwach robiły.– Za ich więc pomocą Dach wisieć będzie w 4ch rogach na karbowanych słupach – iak fig: B okazuie.

Chcąc dach taki podwyższyć łatwo się wykona zapomocą drabinki i dwoch ludzi – to iest ieden potrzebny iest aby dach iednym rogiem do gory dźwignął a drugi aby wić na następny wyższy karb zawdział. To się robi koleyno we wszystkich rogach i powtarza podług potrzeby podwyższenia Dachu.– Tym samym sposobem można go i spuścić nazad.

Pod brogiem takim wybrukuie się kamieniem polowym i chrustem wyściele, lub...

§. 77. Styrty Mansfeldskie

W Hrabstwie Mansfeld tak się stawiaią.

W mieyscu gdzie się ma styrta czyli brog budować wykłada się przestrzeń na 21 do 22 stop ~~w okr~~ w średnicy okrąg deszczkami staremi, co styrtze będzie za podkład, na ktorym się zboże pyramidalnie i mocno układać będzie.– Gdy zostanie ułożone wbiia się w środek styrty pal ostro w spodzie zaciesany, 8 do 9 cali gruby a 20 do 24 stop długi, ~~opatrzony~~ w gornym swym końcu ~~w czop~~ obciesany okrągło nieco szczupley na kształt czopa okrągłego, fig: 102. w a okazuie go osobno.– Na ten czop zawdziewa się obręcz żelazna b, maiąca 1½ stopy średnicy, 3 do 4 cali szeroka a ½ cala gruba, i w 16 dziur blisko zewnętrzney krawędzi opatrzona. Poczem pozawdziewa się na te 16 dziur, 16 żerdziow mocnych czyli łat c maiących w gornym końcu haki żelazne, i tym sposobem wiązanie czyli pokrowiecie Dachu zostanie ukończone, pozadzawszy spodnie końce żerdziow tych w rowney odległości.– Poczem się te potem przybiiaią łaty ¿¿¿¿ kołkami:

lub ie wiłkami wiklowemi przywiązuią. — Aby zaś woda nie zaciekała około obrzeży po pokryciu Dachu strzechą, przybiie się na samym wierzchu deszczkę okrągłą d kołkiem na palu. —

Uwaga. Czyliż by nie było łatwiey i lepiey wprzód pal postawić a dopiero potem zboże około niego układać?

Chociaż Styrta tym sposobem bardzo prosto łatwo i niekosztownie przeciw odmianom czasu będzie zabezpieczona, zawsze iednak o to pozostaie obawa żeby też zboże wiersze układaniu go w Styrtę nie zostało zmoczone bardzo od deszczu —

Aby go więc od tego zabezpieczyć doradzaią niektórzy okrywać go grubym płótnem po wbiciu wprzód pala w Styrtę nieukończoną, co ponieważ nie iest tak łatwe do zrobienia zwłaszcza że pal iest gruby i ciężki, więc by się ten sposób nie mógł zdać na wiele —

§.78. Brogi w Dessau używane.

P. Leiderik dwa ich rodzaie przywodzi. ~~których~~ Pierwszego z nich budowa ~~[illegible]~~ zasadza się na następuiącym urządzeniu:

8 niskich murowanych filarków a Fig: 103 A. na których tylez murłat zamiast przyciesiów leży, formuią obwód Brogu spodni który ma naywięcey 28 stop średnicy. — W środku tey przestrzeni iest dół D w ziemi 4 stopy ~~pod~~ od poziomu rachuiąc głęboki. Ten Dół 4 stopy w kwadrat obszerny iest obmurowany i czterema filarkami d przymurowanemi opatrzony iednak tak że w iedney iego stronie w e iest zostawiony otwór przez który człowiek wygodnie przeyść może. — Dach na tym murku otaczaiącym dół tako też na czterech do niego przymurowanych filarkach kładą się przyciesi f spojone z sobą na czopy, na tych przyciesiach równie iak i na obwodowych b kładzie się 16 belek g, h, a na tych belkach znowu kładą się żerdzie stanowiące pokład spodni brogu pod składaiące się maiące Zboże w snopie. etc. —

W wspomnionym Dołku leżą 4 na sobie zblatowane przyciaski k fig: B. Te przyciąski dopieraią szczelnie do 4ch stron obmurowania, a to dla tego ażeby spodek 4 postawić się na nich maiących Słupów i był nieporuszonym.

Cztery też Słupy oprócz głównego celu na iaki służą to iest że za ich pomocą Dach wyciąga się do góry i spuszcza, maią ieszcze tę korzyść że przestworem

rem który w kształcie komina czyli rury między sobą zostawiaią ~~dostateczny~~ przyzwoity przeciąg powietrza środkiem Brogu się utrzymuie, i że pomiędzy temi Słupami chodzić można do góry iak po drabinie, a to po takich ~~Kloconkach się obkładaią~~ służących aby zboże pomiędzy nie nie spadało któremi się obkładaią.

Blisko ziemi w n fig. B iest podwalnica maiąca panewkę żelazną, w którą wchodzi czop wału m. Ten wał widzieć się daie pod lit: m w fig: A.

W pewnéy wysokości w o fig. B są powiązane z sobą 4 słupy czterema ryglami, i w teyże wysokości podpieraią też 4 słupy, miecze 4 p których spodnie końce wpuszczone są na czop w czterech belki B w fig. A literami h oznaczone. — Jeszcze wyżey w q iest dane podobne związanie słupów ryglami —

Na samym wierzchu na dwóch i dwóch słupach są dane płatewki r, i są z drugich dwóch stron ryglami s spojone. Na Płatewkach r leży belka krótka t, u którey iak niżey zobaczemy osadza się krążek klubowy i przywięzuie koniec ieden liny.

Cztery tak ustawione Słupy są obchwycone dwoma ruchomemi krańcami czyli krosnami w, x, z drzewa dębowego czworokątnie związanemi fig. B. Spodnie krosienko w spoczywa na belce poziomowey v wspólnie do siebie przytwierdzoney, i iest związane z krosienkiem górnym x ośmioma słupkami z czyli Kleszczynami Zange. Na górnym krosienku x wspiera się na brodkę 16 Krokiewek a a z cienkiego drzewa i do niego się te przybiia; b b iest 16 rozpórek idących od Końców dolnych wspomnionych Krokiewek do krosienka spodniego w, i obiema końcami w nie ~~wczopowanych~~ równie iak i w tożkrosienko wczopowanych te służą do utrzymania Krokiewek w położeniu pochyłem —

Cały Dach okrągły obiia się łatami i takko słomą lub trzciną poszywa —

Co się tycze podnoszenia i spuszczania Dachu, to się odbywa za pomocą namienionego wyżey wału m 8 cali grubego: u tego wału iest przywiązany koniec liny do ciągnienia przeznaczony, lina ta idzie w górę i obwiia się na krążku l, z tamtąd idzie na doł i obwiia się na krążku drugim w belce poziomowey v osadzonym, od tego drugiego nareście krążka idzie w górę i do belki t się drugim końcem przywięzuie. — Przez ten sposób ciężar dachu przez połowę tylko siły do podniesienia się potrzebuie, za pomocą wspomnionego wału, a ta siła ieszcze się zmnieysza za pomocą drążka c c którym się wał obraca tak, że 3 lub 4 ludzi z łatwością cały Dach podnosić i spuszczać są w stanie.

w każdym z 4 słupów iest z boków po 9 dziur po wyrabianych u, w te się zakładaią kołki mocne dla podpierania dachu po iego wyciągnieniu w górę, lecz podczas tego wyciągania za każdym razem się wyimuią, bo inaczey przeszkadzały by przechodowi spodniey belki pociągowey v.

Wreszcie 4 słupy się z wierzchu przykryte daszkiem gontowym. –

Meinert podobne urządzenie brogu podaie z tą tylko różnicą że 4 słupy zamiast stać na przyciesiach są w ziemię wkopane –

§ 79. Brogi przez P. Leideritz proiektowane.

Ponieważ poprzedzaiący rodzay Brogów oczywiście iest kosztownym, iednak spuszczanie i podnoszenie w nim dachu iest z trudnościami połączone, bo się w nim mechanizm prędko psuć może; dla tego Leideritz podaie prostszy skład wiązania Brogu iak następuie.

Fig: 104 okazuie go. Dach nad nim ma 34 stopy reń: skich średnicy, i wznieść się może na 25 stop wysoko więc może mieścić pod sobą 80 kop snopków.

Słup a fig B. iest z drzewa zdrowego prostego świerkowego lub Sosnowego grubego. Długość iego iest $40\frac{1}{2}$ stop, a naymnieysza grubość w cieńszym końcu 13 cali średnicy.

Słup ten od spodu rachuiąc na 13 stop się tylko ze skory obczyści i okrągło zostawi, w reszcie wysokości obrobi się na $11\frac{1}{2}$ cali w kwadrat, i obhebluie – i przysposobi iak się niżey opisze.

Gdy się to stanie wkopie go się w ziemię na 4 stopy głęboko podłożywszy wprzód pod niego kamień płaski – aby zaś nie zgnił tak prędko w ziemi opali się go w spodzie po wierzchu i doł w około niego gliną napełni i ubtoczy. mocno.

aby go zabespieczyć lepiey przeciw wichrom podeprze się go czterma podporami c pochyło, których spodnie końce oprą się w szufladach b fig: 104 A i B. czyli korytkach dębowych, maiących długie dziury fig A, w te korytka się podpory swemi czopami opadzą i mocno zaklinuią, aby słup czyli sztandar ani drgnąć nie mogł. – Korytka te powinny bydź nieoszczepione, to się zrobi wbiiaiąc pod każdym ich tylnim końcem pale d na których się zaczopuią, a pod przednie końce podkładaiąc kamienie gładkie, płaskie

Cała powierzchnia ziemi dachem przykryta być maiąca powinna bydź przynaymniey na 9 cali gliną podwyższona i ubita iak Boisko w stodołach a to tak dla tego aby zapobiedz podchodzeniu wody

* podług Rougeta zastrzałami.
× podług Rougeta progach

ścieków

iako też wznoszeniu się wilgoci i pary. — W czem
to iest jeszcze do uważania, że w pierwszych łatach pod
siedać wypadnie nieco mierzwy na tak ubite Kło —

W górze Sztandar przykryty iest mocną deszczką za
Kończoną ostro w górze, którą dla trwałości oleyno ra:
zy kilka pomalować można.

Tu tak iak w poprzedzaiącym rodzaiu brogu, osadza
się na Sztandarze ruchome Krosno* fig E. to iest do góry *podług Rougeta Chomont
i na dół chodzące i do którego całe wiązanie dachu iest
przyprawne — Spodnie iego ~~Krosno~~ Krąg e składa się z dre:
wa dębowego w kwadrat na czopy zbitego iak fig c
w większym wymiarze wystawia; górny zaś ~~Krosno~~ Krąg podług Rougeta
f składa się z 8 sztuk dębowych forsztów spojonych na
cyble tak iak koło palczaste. fig: D. — Oba Krosna te
są z sobą spojone zapomocą 4 stupków* 5 cali w □ *podług Rougeta Żerdek
grubych z sosnowego drzewa, g fig D i E —

Na wierzchnim ~~Krosnie~~ Kręgu czyli f spoczywa 20 krokwiów h
z sosnowego nie szpałego a i 3 cale grubego drzewa. — Kon: podług Rougeta Zastrzały
rapstki i pod każdą krokwią maią 2½ cala w □ gru:
bości, bo takowa grubość za dostateczną z doświadczenia
się być pokazała.

Połacenie Dachu naylepsze będzie z łat łupanych czyli dartych bo
się wyginać muszą. Trzy spodnie łaty k fig A maią
około ~~4~~ ¾ cala grubości a 2½ cali szerokości, i przybiiaią
się gwoździami łatowemi czyli łatniakami. Następuiące łaty l są tylko
1 cal grube a 1½ szerokie, cieńszemi się gwoździami przy:
biiaią. Im bliżey środka tem cieńszych łat będzie potrzeba
tak że nakoniec na łaty m można użyć obręczy bednar:
skich, bo się w koło lepiey giąć daią. —

Do pokrycia dachu użyć się słomy lub trzciny ukło:
rey dużo ieszcze sarzowia wiszi, i z nich robione snopeczki
wiążą się witkiną czyli wierzbowemi witciami — Całe to pokrycie ieżeli przez zdatnego
robotnika będzie wykonane nie potrzebuie być grubsze
iak 4 cale aby doskonale ochraniało przeciw wodzie
deszczowey. —

Ponieważ zaś słomą i trzciną nie można dosyć szczelnie
około sztandaru dachu pokryć ażeby wody nie przepuszczał
potrzeba użyć będzie wierzchnią części dachu przykryć gontem
klinowatym 3 stopy długim szczelnie do słupa dopieraiącym
Te gonty przybiiać się będą do dwóch obręczy przywiązan:
nych do krokwiów postronkami — poczem się ie farbą oley:
ną pomaluie.

Podnoszenie i spuszczanie Dachu odbywać się będzie
zapomocą dwóch zwyczaynych lewarów wozowych czyli Te lewary Rouget nazy: wa Żurawiami
furmańskich które mieć będą długości około 3 stopy 11
cali wraz z odkręconemi sztangami czyli przetem — Chcąc teraz Dach
Zen

w położeniu fig. B zostaiący podnieść, postawi się (z dwoch stron) lewary na kołkach mocnych przez sztandar (czyli słup) przetknię- tych pod krosnem e w mieysach n:, i podniesie się dach (te kołki służyć wiec Pochwy. poprzeczne) na cali 15 wysoko aż do e gdzie się pierwsza dziura przeszyczna w sztandarze znayduie, przez tę dziurę przetknie się kołek z twardego drzewa i posadzi dach na nim. Chcąc wyżey dach podnieść, postawi się dru- gi raz lewary na na klockach p osadzonych na podpo- rach c i umocowanych mocnemi żelaznemi gwoździami. Stąd podnieść się dach znowu na 15 cali, gdzie się tak tak w pierwszym razie na kołku (przetkniętym) przez następną dziu- rę przeszyczną w sztandarze zrobioną posadzi. Od pun- ktu e od ktorego sztandar poczyna bydź w kwadrat bydź obrobionym znayduie się 14 dziur przeszycznych w sztandarze, jednak tak że naprzemian dziury z ie- dney strony i z drugiey wskroś (całą grubość) przez sztandaru prze- chodzą. — W te dziury zakładaią się następnie kołki (czyli poprzeczne) z drzewa mocnego podczas podwyższania i opuszcza- nia Dachu, i na nich za każdym razem się lewary stawiaią, przez ten sposob Dach do nayw[y]ższego pun- ktu można podnieść tak punktowanie w fig. B. oka- zuie. i w ktorem położenie lewarow się także odryso- wało —

Głowną rzeczą w tem podnoszeniu iest żeby lewa- ry zawsze mocno przylegały, stały pionowo i iednako- wo były obracane.

Końce wydłutowate sztang mogłyby prędko popsuć spodnie krosno e przez częste podnoszenie Dachu i o- puszczenie, dla tego trzeba w te widełki osadzić kawał- ki drzewa mocnego twardego, tak ażeby koniuszki wide- łek na ½ tylko cala z po przod tych kawałków drzewa występowały.

Że się podług wysokości nałożonego zboża i częścia- mi sprzątanego z styrty, Dach podwyższać i opuszczać się może ażeby go zblisko okrywał, to iest potrzebne, prze- zorną i korzystną.

Jak się spaja spodnie krosno (czyli krąg) okazuie e w fig. C wy- raźnie. Dwa iego rygle t się z pomocą dwoch innych r opatrzonych w czopy wskroś przechodzące spojone, i każdy czop dwoma kołkami przybity. Otwor między niemi powinien bydź o ¼ cala obszerniejszy a niżeli grubość sztandaru obrobionego w kwadrat wyzey opisa- na, aby się wolno w gorę i na doł po nim suwał. W każdym z tych ryglow widać wycięcie s w iaskołczy ogon wyrobione to iest w gorze 3 cale szeroko, w spodzie

cali 5

cali 5, głębokości cali 3, w te wycięcia wchodzą końce spodnie słupków (czyli żerdek) g w fig E oznaczonych.–

Ze środka tego krosna zataczą się koło promieniem 11 cali, podług którego się potem gdy krosno zostało zrobione i słupki osadzone przybija się 4 deszczki q około 1½ cala grube.

Wierzchnie krosno czyli kraniec D składa się z 8 krótkich naprzemian na sobie w sposób kół palczastych pozmybianych deszczek – które tu klinują się. Otwór kwadratowy tej samej obszerności być powinien co w krośnie dolnym – i podobnież wycięcia s na kanie się opatruie. – Średnica tego iest 25 cali i gdy oba krańce ty czyli krosna za pomocą słupków zostaną spoione w iedno krzesło (czyli chomont) to mieć będzie fig: E 9 stop 3 cale wysokości.–

Z figury ieszcze widzieć się daie wewnętrzne powiązanie krokiew i rozpór z krosnami.–

P. Leidenitz w swoiem dziełku o Broguach podał dokładny opis i rysunki wszystkich szczegółów tyczących się konstrukcyi tego Brogu, nabycie dziełka tego gdy zaleca – 245.

§.80 <u>angielskie Styrty zbożowe</u> meules. 245.

Wspominiało się wprzy że w Anglii tylko się zboże składa w Stogi czyli Styrty, i to nie tylko podczas nadspodziewanego urodzaiu, ale zawsze. Te Styrty stawią się przy folwarku w osobnem ogrodzeniu czyli Gummie w bliskości Stodoły młocarney.

Ponieważ zawsze tylko się zboża wymłaca ile go spotrzebować lub sprzedadz można dla tego te Styrty nie robią się wielkie, ale tylko na 50 do 60 kop snopków – i nie tylko zastępuią mieysce Stodół ale nawet są: 6

Podkład tych Styrt angielskich składa się z krata z drzewa związaney leżących na kołkach 2 do 3 stopy nad ziemią wysokich a fig: 105. czyli pieńkach z kamienia wykutych w kształcie głów cukrowych, które się potem półkulami przykrywaią.–

Lub też robi się pod kratę podmurowanie okrągłe 2 do 3 stop wysokie z cegły fig A i B, wykłada się wewnątrz posadzką ceglaną, i na tem kładzie kratę z 5 do 6 cali grubych forsztów tak, aby na 5 do 6 cali ~~nad fundamentem się była podniesiona~~ występowała wokoło fundamentu czyli podmurowania, to zaś dla tego aby żadne (myszy i szczury) ~~zwierzęta~~ nie mogły się po fundamencie do góry wczołgiwać.

Perthuis mówi że podmurowaniu okrągłemu tylko daią ½ o ⅔ metra wysokości czyli 1½ do 2 stop tylko, a 6⅔ metrów czyli 20 zamiast stop średnicy, nie wspomina o wyszafarkowaniu ceglanym, więc może pod całą powierzchnią styrty chce mieć ciągłe podmurowanie – na nim daie się pomost z deszczek wystający w około poza fundament na 15 do 18 Centymetrów czyli 5 do 6 cali: – i na nim zboże kładzie – fig 3 Tab 21
Morel mówi pieńki ciepps ten sam skutek robią ~~a są oszczędniejsze~~ – co mur okrągły a są mniej kosztuiące – wilgoć więc dochodzi nie może ani myszy ryc, więc są lepsze iak styrty francuskie

Sama zaś Styrta fig 105 B składa się z dwoch części z zboża i Dachu. — Zboże układa się w pęsian, cylindrycznie lub lepiey kociełkowato. — Dach zaś nad niem tak się robi płasko iak klima i okoliczności dozwalaią.

Ponieważ obdach taki ma występuiący cokolwiek okap z którego woda deszczowa na boki spada, a styrta pod nim układa się coraz węziey ku krawie z snopkow kładzionych kłosami wewnątrz, a tylniemi końcami od strony pola, które potem po ułożeniu rowno obstrzyga się: nie może więc żadna wilgoć szkodzić zbożu tylko słomie po wierzchu styrty, która i tak na nawoz potem zeyść się może.

Obdach robi się z słomy żytniey lub deszczek. Jeżeli się ma użyć słomy doradzić ią iest rzeczą kłosy z niey poodcinać, częścią aby ich za karmę użyć, częścią aby odiąć ponętę ptakom wydziubywania ziarn pozostałych i psucia tym sposobem strzechy.

Ponieważ zboża nie można tak układać na wierzchu w ostrokręg aby na niem było można Dach położyć, zrobi się więc koncząstość ta chwastami, bobowemi łodygami itp: nic nie wartaiącemi rzeczami —

Azeby podczas układania Styrt deszcz zbożu nie szkodził, dwoiako sobie w tem zaradzaią: albo obrzucaią prędko Styrtę słomą, którą dla tego pod ręką mieć trzeba lub też rozciągaią nad nią smolne płotno żaglowe.

W tym ostatnim razie maią w pogotowiu dwa drzewa jodłowe przyzwoitey wysokości z których każde na osobnym związaniu stoi, i które łatwo przenosić można. Te drzewa przystawiaią się z dwoch stron przeciwległych do Styrty na swoich związaniach, rozciąga się płotno pomiędzy niemi, wyciąga do gory zapomocą sznurow i palikami ie przytwierdza.

Toż samo się robi podczas rozbierania Styrty, która się cała na raz rozbiera, i zwozi do Stodołki małey maiącey boisko, i iedno zasłonię Dach wielkie iak potrzeba aby się w niego Zboże ze Styrty pomieścić mogło.

Pertui. Podczas nadeszłego deszczu gdy Styrta albo nie ukończona albo napoczęta przykrywaią ią płotnem, ieżeli to iest smolne lub woskowane to dobrze, ieżeli też i tak nie będzie cięży zabezpieczać przeciw ptastwu i drobiu które wnieysey szkody wielkiey w krótkim czasie zrządzi.

Angielskie Styrty na Siano i Koniczynę

Robią się nieco odmiennie iak na Zboże. 1° Nie układa się na podkładzie takim ale się podściela nieco chrustu i słomy bo nie uważaią bydź potrzebną aby powietrze pod niemi przeciwiało, także obawa tu nie iest taka o owady iak w Zbożu —

2° Ponieważ tu zupełnie ustaią przyczyny robienia Styrt małych iak dla Zboża, bo się Siano nie przeprowadza do drugiey budowli iak zboże, robią się większe, i Siano z nich na użytek nie bierze się z wierzchu ale z boku się kawałami pęsiennemi nożem do tego usposobionym odcina.

3° Nie daie się Styrtom formy okrągłey ani nigdy ale zawsze podłużny prostokątny. Dach robi się nayspłaszczey iak tylko można z okapem poza powierzchnią ściana wodę oddalaiący —

§ 81 Angielskie Boiowiska przewozne.

Pomimo wszystkich Ostrozności w budowaniu i pokrywaniu Sztyrt zbozowych angielskich, i pomimo bliskości w iakiey ie przy folwarkach i Stodołach stawiaią, nie można iednak nie przyznać utrudzenia iakie przy ich rozbieranie zachodzi ieżeli deszcz nagły ~~[illegible]~~ w tymże czasie naydzie, zwłaszcza że zboże aby się wymłacić dało potrzebnie bydź iak bydź może naysuchsze — i oprócz tego przez przewożenie go i przekładanie wiele się ziarna z kłosów wykruszą. Przekonali się o tem Anglicy dla tego w wielu mieyscach wprowadzili Boiowiska przewozne —

Fig: 106. daie wyobrażenie Jasne tak boiowiska samego d iako też obdłużno prostokątney Sztyrty zboża e, która nie iest ułożona na podmurowaniu iak się wprzey opisało, ale na podszczotko chrostu — i tak z boków dłuższych iako i końcowych wciągana iest ku spodkowi: —

Boisko spoczywa na wąskich Przyciesiach iest zrobione z deszczek na sobie zakładanych lekko zbite i pokryte lekką Strzechą z trzciny. Ma 28 stop reńsk: długości, 17' szerokości, a 16 ⅔ wysokości — Pod przyciesiami są mocne ~~[illegible]~~ osie poprzyśrubowane, ~~[illegible]~~ i na nich po 3 kołka z każdey strony chodzą, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ na drewnianych kolejach ~~[illegible]~~ podkładanych umyślnie w czasie ciągnienia Boiowiska. Tych drewnianych kolei używaią często w Anglii, są to kawałki drewna budowlanego 10 do 12 cali w □ grubego, w których środkiem są porowyrabiane rynienki tak szerokie iak są szerokie kołka, a nawet nieco szersze aeby nie ciasno chodziły i nie zawadzały się lub nie zbaczały. Lub też robią ie z forsztów mocnych drewnianych. W górnictwie używaią żelaznych —

Boisko samo a ma 12 ¾ stop szerokości, i to iest podług zwyczaynego sposobu w Anglii forsztami wydylowane b. Przy nim iest 7 stop szeroki pomost b [6] Sturzey do takowego znoszenia Zboża i przechowywania Ziarna. — W końcu tegoż iest ścianka lekka i w niey otwór do wnoszenia Snopków Sturzey. Od tey ścianki poprzeczney biorąc, są ściany obie tak przednia i tylnia równie iak i sam dachu przedłużone na 8 ¼ stopy ſ: Zob c w fig: ſ. i zachodzą na Sztyrtę i ~~[illegible]~~ ią okrywaią z boków i z wierzchu w części tak, że z niey Snopki można zbierać w suchości mimo deszczu padaiącego. — Pokrycie nad Sztyrtą będące ~~[illegible]~~ nie wprzód i nie daley rozbieranem bydź potrzebuie, dopóki nie zostanie przykrytem Dachem Szopki boiskowey. —

Przez iest więc widoczna że szerokość wysokość i kształt tey szopki powinny odpowiadać wielkości i kształtowi samey styrty, to iest być od tey wymiarow cokolwiek większe. — i dla tego do tey szopki stosować trzeba kroy i wielkość styrt wszystkich

Wrota do boiska tu nie potrzebne ale tylko drzwi i okiennice —

Jeżeli kilka styrt tuż przy sobie podłużnych ma stać, aby boisko od iedney do drugiey posuwać można było, wtedy tylko iedne drzwi w ścianie szczytowey będą dostateczne, a zatem iedne z dwoch w dłuższych stronach tu narysowanych się mogą skasować.

Gdy pewna część styrty od końca została rozebrana i wymłocona, boisko się na nią dalej ~~[illegible]~~ popchnie, i to póty dopoki cała styrta bez straty i trudow nie zostanie wymłocona.

Takie przewozne boisko z kolejami kosztuje w Anglii 50 do 60 Gwineow —

Styrty Sienne Hollenderskie. Pertuis 177

~~Pertuis z po[illegible] [illegible] przechowy~~ ~~wania siana~~ ~~tey~~ ~~składnie~~

Pertuis ~~z~~ pomiędzy wszystkiemi sposobami przechowywania siana daie pierwszeństwo styrtom hollenderskim, dla tego że w nich przewiew powietrza iest zapewniony.

Na gruncie suchym i rownym nakreśla się fig. 1 Tab. 21 koło o 10 metrach ~~[illegible]~~ średnicy mniey więcey i na tey przestrzeni robi się podkład sposobem następującym:

Nakreśliwszy prostopadle do siebie dwie średnice x x, xx, robią się na ziemi dwa kanały na 1 stopę szerokie, to iest w odległości 6 cali od liniy dwoch tak nakreślonych kładą się na ziemi belki 12 cali grube i w środku błatują się końcami na sobie dla tego aby kanały między niemi powstaiące w krzyż od środka y rozchodziły się — ćwierci wynikłe koła za temi kanałami zostaiące wypełniaią się wiązkami chrustu, a nawet przykrywaią się i same nimi kanały z wierzchu, zostawiaiąc sam środek y nie przykryty — To będzie stanowić podkład czyli podściołkę rowną i mocną, na ktorey złożone siano będzie zabezpieczone od wilgoci ziemney, a kanałami powietrze zawsze przeciągać będzie. Na środku y stawia się kosz z wikla pleciony zaokoło na 12 cali w średnicy obszerny okrzęty na kształt walca a na 2 metry wysoki, to iest tak obszerny iak sam otwor środkowy pomiędzy belkami — I w około tego kopa pocznie się kłaść siano w styrcie

Dla ułatwienia roboty i dobroci iż iakby była może
niedoskonalszą potrzeba ażeby ten Kozł w górney
swey części był opatrzony 1º Dwoma uszami do
wyciągania go w górę w miarę iak się Styrta wznosi.
2re Krzyżem z dwoch ~~dr~~ kiiów lub łat w którego
środku iest zawieszony pion na sznurku za którego
pomocą się doświadcza czyli Styrta iest pionowa.
3cie Z sznura przywiązanego w środku tegoż krzy:
ża dla doświadczania czyli styrta iest zupełnie o:
krągła.—
Widziemy więc że wszelki główny tego kozła iest
że wyciągany ~~kr~~ każdym podniesieniem ~~się~~ siana w styr:
cie formuie komin w samym iey środku aż do wierz:
chu który maiąc kommunikacyą z kanałami zacz:
pienia przeciąg powietrza przez całą wysokość Styrty.
Styrta ta iest pękata to iest rozszerzaiąca się w górę
fig. 2. ażeby woda nie zatrzymywała się na niey
ale spadała z okapu daleko na ziemię — Wysokość
tey iest około 12 metrów nad poziomem.
Moc takich Styrt z przewiewami zawisła od
równego ciśnienia Siana a zatem ~~równego~~ kładzie
nia go równemi warstwami zawsze.
We dwa tygodnie po zbudowaniu Styrty, to iest
skoro się przekonano że dostatecznie się siano w niey
wypociło, i że wewnątrz nie ma w niey ani gorąca
ani fermentacyi, przykrywa się ią i iey komin
słomą: Tym sposobem Siano zatrzyma swoy zapach
kolor i wszystkie własności pożywiaiące —
Gdy Hollendry nie robią kanałów i komina prze:
wnego w Styrtach, używaią sposobu bardzo dowcipnego
a zarazem prostego chcąc się przekonać o ~~stopniu~~ sta:
nie fermentacyi w jakim siano znaydować się może
w pierwszym miesiącu po sianożęciu. — Wkładaią
w każdą Styrtę igłę (: pręt :) żelazny maiący wkoło
każdym przywiązaną nić z lnu białego. Opatruią
często ten pręt, dopóki nić zostaie białą do póty
styrta znayduie się w dobrym stanie, lecz gdy żół:
knieje to iest znakiem zbytku fermentacyi, i wtedy
potrzeba Styrtę rozburzyć w części a czasem w całości
podług niebezpieczeństwa iey stopnia zagrzania —
Z Styrtami maiącemi kanały przewiewne nie
masz nic do obawy względnie przypadków iakie się
zdarzaią często w szopach siennych kiedy te są zam:
knięte, i dla tego w tych trzeba się starać o przeciąg
powietrza iak być może nayusilniey. —
We Francyi robią podobne Styrty iak w Hollandyi
ale bez kanałów tyle potrzebnych w łąkach wilgotnych
sianożęć dla ~~prze~~ oswobodzenia w nich zbytniemu rozgrze:
wania się Siana czyli fermentacyi — w około robią rów
dla odpływu wody, i pod siano podściełaią chrustu.

Składanie Zboża w Sztyrty długie wąskie Portret. 185.

Inny Autor Zbioru Budowli gospodarskich Angielskich daie pierwszeństwo Sztyrtom długim przed okrągłemi. To iest chce ie robić tylko tak szerokie jak iest długość dwoch snopkow zboża, ażeby się wiązały na przemian i utrzymywały. Co się tyczy długości ta zawisłą będzie od liczby snopia to iest wielkości Zbioru. — Pierwszą warstwę snopkow nie kładłoby się na Ziemi ale na podkładzie drewnianym dla zabezpieczenia ich od wilgoci — Z wierzchu zaś przykrywałoby się Sztyrtę słomą.

Przyczyny tego podaie te: 1° że można tym sposobem daleko prędzey i łatwiey przykryć Snopki ułożone iak w Sztyrtach wielkich okrągłych, 2do że belki składaiące pokład spodni nie tyle kosztują i prędzey i łatwiey się układać mogą. 3cio Że mnieyszy iest koszt na pokrycie Zboża przy równey obiętości iak w Sztyrtach okrągłych. 4to że tak długie Sztyrty mogą być koleyno przykrywane i ukończane. 5to Że gdy wypada młócić zboże, można także następnie rozbierać Sztyrtę w miarę potrzeby, i napoczęty koniec przykryć łatwo, lub też użyć daszk przewoźnych Królewskich w Windsor /: zapewni wyżey opisanych:/ lub też daszkiem posuwanym na wzór tychże.

Lecz iż tyle korzyści tego rodzaiu Sztyrtom nie przyznaie, i oprócz łatwości z iaką ie układać i pokrywać można, zbiia inne na zasadach samego autora —

Zasada ta iest mowi Autor iest: aby nie tylko zabespieczyć Zboże od zwierząt ziarnożernych, ale jeszcze od wilgoci i deszczu, a zatem od zepsucia.

Więc 1° mała szerokość Sztyrty zawisła od długości słomy zwyczayney nie dozwalałaby dawać iey wielkiey wysokości, inaczey wiatry mogłyby ią rozrzucić. Zkąd idzie że w niey pierwsza warstwa snopkow dla równey obiętości zboża większą powierzchnią zaymie w Sztyrcie długiey niżeli okrągłey, a zatem i większa liczba Snopkow na wilgoć ziemną będzie wystawioną w pierwszey iak w drugiey. — Do tego ieszcze dodać trzeba że w długiey taż warstwa iest wyżey nad ziemią na pokładzie wyniesioną i podmurowaniu.

2do Sztyrta długa więcey będzie wystawioną na myszy i szczury, które się do niey łatwo po pod pokład wcisnąć mogą, przeciwnie zaś z trudnością w Sztyrtę podmurowaną.

Daley napoczęta Sztyrta długa będzie wystawioną bardziey na szkodę od ptactwa Drobiu iak okrągła bo: 1° używszy dosyć rąk i wozow można tę ostatnią całą ~~razem~~ rozebrać i zwieść do stodoły w iednym dniu. 2do że choćiażby Sztyrta okrągła była napoczęta ~~łatwiey~~ ~~cal raz~~ przykryć ią można płótnem smolnem łatwo

Nakoniec. pomimo niewielkich wymiarow drzewa potrzebnego na podkład, iednak potrzeba ażeby pierwsza warstwa zboża układzionę była przynaymniey na 1 stopę nad ziemią. — Dla wysokości zaś sztyrty a zatem wielkiey iey długości mierowanie więcey drzewa iego będzie potrzeba iak pod sztyrtę okrągłą — tak samo i pokrycia dla tey samey przyczyny więcey.

Zkąd oczywista że długie a wązkie i nie wysokie sztyrty są kosztowniejsze — a mało korzystnieysze

Hollendrzy których nie można dosyć naśladować w oszczędney ekonomiki w rolnictwie, zdaią się być pierwszemi którzy umieli nadadź brogom wielki stopień doskonałości, nim ie opiszemy, poznać nam wprzód potrzeba brogi z dachami podnoszonemi używane w Niemczech a szczególniey w obrębie miast Anzeatyckich bo może dały początek brogom spuszczanemi dachami hollenderskim i angelskim.

Brogi niemieckie spuszczane: Rozier 187.

Fig 4. Tab 21 okazuie ie w kstałcie i wyniesieniu. Składa się taki brog z 8 słupow A.A 10 do 12 cali grubych okrągłych, a na 80 do 100 stop wysokich a to podług potrzeby. Te słupy są wkopane w ziemię na 5 do 6 stop głęboko. Na 8 lub 9 stop nad ziemią robi się podłoga mocna B. która służy do utrzymania i związania z sobą 8 słupow w położeniu pionowem. Spodek CC pod tą powałą iest przysionkiem, a potem służy za wozownia na wozy, pługi itd: — Na powale dopiero tey składa się zboże, lub siano.

W części gorney słupow iest Dach ruchomy pokryty strzechą, i opuszczać się może lub podnosić i na kołkach żelaznych się zawiesza na słupach. Podnoszą go zaś lub spuszczaią za pomocą długich żerdziow lub za pomocą klubowego krążka, i utrzymuie się w wysokości porządaney wtykaiąc żelazne sworznie w dziury poprzewiercywane w słupach umyślnie.

Ten iest kształt Brogow niemieckich, które zdaie się dały myśl hollenderskim następuiącym:

Brogi Hollenderskie z Dachem ruchomym

Są kwadratowe i zamiast 8u maią tylko 4 ~~masztowe~~ słupy z starych masztów. — Dach lekki ruchomy się podnosi i spuszcza albo za pomocą drążkow widłowatych, albo za pomocą lewarow umyślnie ~~urządzanych~~ urządzanych wstępnie na kołkach które się w słupy zatykaią. — Podkład nieco wyniesiony nad ziemię na pieńkach czyli pieckach kamiennych lub drewnianych zabezpiecza składać się mogące na sobie zboże od wilgoci, myszy i szczurow, które pod ruchomym dachem zostaią z wszystkiem w zaciszu od deszczu. — Nadto

ten dach ochrania zboże od ptaków, ponieważ go swym ciężarem ~~przyłapywa~~ przyciska i nie zostawia żadnych otworów. —

Kształt kwadratowy tych Brogów ma wadę, że się utrudza porządne układanie zboża, bo się to lepiey daie układać w okrąg, i potem przy równym obwodzie wiémy że koło więcey zaymuie powierzchni iak kwadrat. — Kształt więc okrągły byłby korzystnieyszym.

Ponieważ Autor nie widział Brogów hollenderskich i tylko z opisu o nich powziął wyobrażenie, chcąc im dać kształt okrągły, następujący proiekt ich stawia- nia podaie:

Fig: 5 i 6 Tab: 21. okazuią Plany i Elewacyę tego Brogu.

Na okrągłym podmurowaniu DD 7 metrów czyli 22 stóp średnicy (: iak w Stertach angielskich :) kładą się 2 belki w krzyż BB, lecz nie na wierzchu, ale wpusz- czone w mur podmurowania, czyli posadzone tak że równo z iego powierzchnią przypadaią, utwierdzone więc są w o- krągłem tym podmurowaniu — W odległości o 3½ cala mniey więcey od końców stawiaią się na tych belkach 4 słupy AAAA 8 do 9 metrów (: 24 do 27 stóp :) wy- sokie, a 3 do 4 decimetrów (: 11 do 15 cali :) grube po o- brobieniu. — Stawiaią się zaś na nich na czopy i pu- tki. — dla zapobieżenia żeby się nie rozwodziły spodem — wzmacnia się ie iescze w spodzie mieczami EE.

W górze wiążą się z sobą słupy krzyżem ś. Jędrzeia FF. mocno na czopy. Ten krzyż horyzontalny wzmac- nia się iescze mieczami LL. — Aby się zaś krzyż ten nie wykrzywiałto iest nie odchodził od prostego kąta dadzą się miecze czyli rozparstki MM.

W środku samym tego krzyża gdzie dwie sztuki drze- wa wcinaią w siebie robi się dziura tak wielka żeby przez nią lina przechodzić mogła K: tę linę przywiązuie się do kółka żelaznego H będącego w samym szczycie Dachu G. a to aby za iey pomocą dach do góry podnosić lub spuszczać. Lina przechodzi po krążkach II z których pierwszy iest ~~otto~~ osadzony na iednym z ramion krzyża, tuż przy dziurze, a drugi na końcu iednego ze słupów; spada potem wzdłuż tego słupa i iest obwinięta na wał windy przenośney, służącey do podciągania iey lub popuszczania kiedy Dach podnieść lub opuścić wy- pada. — Jedna takowa winda służyć może dla wszystkich brogów. —

Zamiast tego mechanizmu można podnosić i opuszczać Dach lewarkami nasadzanemi na kołki iak się wyżey opisało.

Litery NN oznaczaią Dziury poprzewiercane w słupach w równey wysokości, w które się zatyka ~~kołka~~ sworznie żelazne których przeznaczeniem iest utrzymywać Dach w różney wysokości podług potrzeby, bo ten na nich spo- czywa. Te Dziury robią się w wysokości co 1 sążeń czyli 3 łokcie, lub gęściey.

Dach ten iest lekki, zatem z drewa cienkiego związany, pokryty słomą, gontami lub lepiey płótnem woskowanym, lub smołowanym. Związany iednak być powinien dosyć mocno aby wytrzymać mógł siłę nim władaiącą. — i środku powinien na słupach przestrono aby tarcia nie było znacznego.

Dach ten powinien mieć okapy to iest występować w około, aby wodę opodał oddalał, za podmurowanie.

Nadto potrzeba aby posadzka pod brogiem i krawędź podmurowania miała niejaki spadek od środka ku brzegom a to ażeby woda miała spływ nagle w przypadku nagłego wiatru z deszczem któryby wodę na nię napędził. —

Gdyby nie szło o koszt możnaby wewnątrz tego brogu zrobić kanały przewietrzne iak w stertach hollenderskich lecz w tedy otwory zewnętrzne tych kanałów opatrzyłoby się w kratki ~~drewniane~~ żelazne, dla wstrzymania myszów, lub szczurów.

Wymiary iakie temu brogowi dał Pertuis, uważa ie za naywiększe, tak dla trudności częstokroć o dostanie drzewa grubego iak długiego, iako też dla łatwego podwyższania i spuszczania dachu. Ma 6 metrów tylko (: stop 18:) średnicy wewnętrzney, a 9 metrów (: 27 stop:) wysokości. i zostawiwszy w górney części iego pomiędzy zbożem a dachem dostateczny przestwór do czynności około władania dachem, mógłby pomieścić w sobie do 8000 snopków zboża, co czyni kop 133. —

Gdyby mu się dało tylko 5 metrów (: 15 stop:) średnicy nie mógłby pomieścić w sobie tylko 5500 snopków czyli kop 91. —

Nakoniec gdyby miał mieć tak iak brogi hollenderskie 4 metry średnicy, ~~[illegible]~~ a tę samę wysokość pomieściłoby się w nim tylko 3500 snopków czyli kop 51. —

Widziemy więc korzyść z obszernieyszych brogów lecz z drugiey strony pamiętać trzeba na trudność władania dachem.

Takie iednak brogi są nieco kosztownieysze iak hollenderskie. —

Daley Pertuis wchodzi w porównanie kosztów nabudowę stodół i brogów takich, z którego się okazuie korzyść podług ceny drewna we Francyi okazuie — przytaczać ~~[illegible]~~ nie widzę ~~[illegible]~~ potrzeby — Nasłuszaie tylko iszcze iego uwagi podaię:

Że maiąc takowe brogi gospodarz nie może szkodować o pomieszczenie zboża wczasie wielkiego urodzaiu zatem robić z niego sterty, lub szukać mieysca na niego.

2re Słomę w nich może przechowywać w zdrowości —

3cie Zboże składać się w nich może podług możności sprowadzania go z pola, bo przez spuszczenie dachu niedokończona sterta w nim zboża zastoniętą od deszcza być może. — 3cie Może z niey tyle zboża ubierać ile chce opuszczaiąc Dach za każdym razem. 4te Nakoniec ani Ziarno ani Słoma nie będzie wystawione na szkodę od Ptactwa, myszy, i nie podlegnie żadnemu wewnętrznemu zepsuciu —

Takie Brogi stawiałyby się w Ogrodzeniu Tab 1 iednak tak aby się Wozy do nich łatwo zbliżać mogły —

Pomimo tylu korzyści iakie P. Pertuis w Brogach przez siebie proiektowanych przyznaie, podwoyna robota a zatem koszt na nayem ludzi w przekładaniu dwa razy zboża, utrata ziarna wykruszaiącego się — częste reparacye w Dachu — kosztowność Lin i nieostrożne obchodzenie się ludzi naszych z tymi przyrządami, odradzaią nam ich używanie. — Bezpieczniey będzie zawsze i taniey używać Stodoł oprócz w przypadkach wielkich bardzo zbiorów —

W Dobrach wielkich, w których przez Doświadczenie się na to przysposabia, stawia się na ten koniec Owczarnia z Boiowiskiem w środku, i w nię się pakuie naydoyrzalsze Zboże, które się zaraz wymłaca i wysiewa lub na paszę obraca — Słoma z niego w brogach zwyczaynych naszych na Słupach z Dachem ruchomym się składa. Do Tego urządzenia ~~iak~~ w takich zdarzeniach raczey udawać się trzeba, bo Owce bez tego aż do S[t]o Marcina nie bywaią do Owczarni wpędzane, ale dla uprawienia ról na nich się pasą — Do S[t]o zaś Marcina postarać się można wszystko Zboże ze Stodoły po wymłoceniu wyprzątnąć —

§. 83. Szopy na Siano, Słome czyli Stodoły.

Rozne sposoby przechowywania Paszy suchey zawisły częstokroć od mieyscowości i zamożności Gospodarzy. – Nayczęściey przechowuie się ią w Brogach maiących Dach ruchomy na Słupach. – czasem spuszczany iak się mówiło o Słupach Brogach mówiło.

Lecz często stawiaią się umyślnie na to Budowle czyli Szopy drewniane lub murowane. które wreszcie tak się buduią iak Stodoły, z tą rożnicą że w nich boiska ubitego nie trzeba, i zasłonia mogą być większe iak w Stodołach ieżeli konstrukcya budowli tego dozwoli. –

Do wyrachowania wielkości Szopy na Siano i Słomę można brać że Kopa słomy potrzebuie 240 stop kub: – a cetnar Siana 15 stop kub: Gilly 251. –

Pertuis o Szopach tego rodzaiu następuiące uwagi i sposoby przytacza. k: 176. –

Szopy na paszę suchą bywaią czasem murowane są zamknięte ze wszystkich stron, i nie maią tylko otwora i kilka dymników w Dachu któremi się siano tam wkłada z wozow. –

Podściela się na ziemi chrustu lub mierzwy zapowia itd: i na tem się Siano kładzie aby go od wilgoci ziemney uchronić. – Sposob ten iest zły bardzo – Brak przewiewu powietrza utrudza wysychanie Siana – przez co zatrzymuie w sobie wilgoć szkodliwą która mu odbiera zapach i kolor. – ieżeli się do tego doda koszt na murowanie Szop, i nieprzyzwoitość że myszy szczury i tchorze gnieżdżąc się w nim odbieraią dobro własności Siano zmuszeni iesteśmy przyznać że ten sposob przechowywania paszy iest naygorszy. –

Jeżeli iednakowoż bezpieczeństwo by wyciągało utrzymania zwyczaiu Szop na Siano, możnaby ich budowanie ~~sposob~~ wydoskonalić w sposob nayodpowiednieyszy.

To iest zamiast murowania Scian w około, tylko by się filary w rogach, i pod głownemi Zrębami Dachu wystawiło murowane. – Przestrzeń między niemi wypełniłoby się deszczkami topolowemi, pomiędzy którerni by się szpary iednocalowe pozostawiało. –

Wreszcie zamiast Szop, stawiać się zwykły obdaszenia otwarte, wysunięty od strony z ktorey deszcze i wiatry naywiększe pochodzą. zabudowałoby się ściany deszczkami. –

Ziemię pod niemi podwyższa się aby woda ich nie podtapiała, i aby wilgoć naturalna ziemi nie udzielała się pierwszym warstwom Siana, a zatem to po zrobieniu podkładu dopiero się składa. – Siano w nich bardzo się dobrze przechowuie – Zapasy wielkich Garnizonow innych magazynow na furaż nie maią. –

§. 84. Waga do ważenia siana wielka.

Ponieważ się siano na wagę przedaie, i czasem całe fury z stodół siennych podług wagi bywaią oddawane, byłoby więc trudno każdy centnar osobno odważać. Tym końcem w szopach robią się wielkie wagi, na których się naypierw prozny woz, a potem sianem naładowany waży.

W założeniu takiey wielkiey wagi na którey się 20 i więcey centnarow wraz z wozem waży, uważać trzeba co następuie:

Gdyby się miało zwyczayną rownoramienną wagę założyć; musiałoby się ią umieścić na przejeździe iak w ab fig: 107 widać, a punkt podpory dać w c, ażeby podczas ważenia szala, na którey się ciężary kładą nie była na przeszkodzie wozowi. Lecz dla drugiey szali b potrzeba w zastronni dosyć obszerne mieysce prozne obmyśleć. — Belka wagi w tym razie podwoyny ciężar znosić będzie. —

Dla oszczędzenia mieysca i dogodności w ważeniu lepiey iest robić wagę o nierownych ramionach, to iest zakłada się ią podług fig 107 B w ab, biorąc punkt c za podstawek, i robiąc cb 4 razy dłuższe iak ca; tym więc sposobem czwartą częścią ciężarow, ciężar siana odważać będzie można. — Jeżeli więc szopa ma 36 stop szerokości, a ~~ramię~~ belka od b do a ma 25 stop długości, ~~pozostanie~~ zrobi się ca = 5, a cb = 20 stop. — I zostanie od a do d stop 11, pod którą woz połowę swey długości dostatecznie się będzie mogł pomieścić.

Konstrukcyą tey wagi fig 108 A, B, okazuie w przekroiu podłużnym i poprzecznym. To iest belkę ef ~~kładzie się fig B~~ podług fig B. mocną która w fig A literą c iest naznaczona kładzie się w poprzek sieni, stragami więc nad nią dachowe wiązę wyprzadnie. Że ta belka w e i f fig: B mocnemi słupami mieczami i fundamentem podpartą być musi samo się przez się rozumie.

Na tey belce wiąże się tak zwana kobylica Bocd fig B starannie (podług sposobu w 2giey części § 15 fig: 37:) obrobiona. i pomiędzy dwoma słupami iey kładzie się belka ab fig A swoiemi czopami z lanego i wypolerowanego żelaza na stalowych śworach. — Ażeby zaś w czasie ważenia całe rusztowanie było niewzruszonem; potrzeba podług fig A cztery położyć drugą belkę fb w fig A, a gh w fig 107 B:) w poprzek sieni, i na niey wystawić kobylicę taką iak fig 108 B, wystawia. — Ktore obie powinny być podług fig A klinzbuntami z sobą związane. —

Dla wielkiego ciężaru który się w a fig A na przednim ramieniu belki zawiesza, dobrze będzie mocną szynę z .... w końcach (iak w fig B widaćis) na belce wgone, i obręczą około całey głowy utwierdzić u którego łańcuchy ~~wisza~~ a na tych łańcuchach woz wisi sianem

Zatem tam nie potrzeba żadney szali, ale tylko
iedną w końcu b belki fig A dla kładzenia ciężarów.

Kto z matematycznemi urządzeniami wag obe:
znany będzie widział 1°. że nim się nią poczynie
ważyć powinna belka ab z zawieszonemi łancucha
mi i szalą zostawać w rownowadze, co się zrobi
przytwierdzaiąc pod końcem a ciężar iaki np kamie
lub ołow — To iest dla tego potrzebne aby przez to
kiedy drzewo w belce zwilgotnieie itp: sposobem nie
ciężkiem zrobi, można było łatwo przywieść ią do
rownowagi. 2° że z powodu iż :/ dla lepszego
podparcia :/ punkta zawieszenia i podparcia nie
nad przedłużen ciężkości belki ale pod nim się znay:
duią, waga ta będzie dosyć czuła, zatem nie po:
trzeba iey dawać wielkiey przestronności ~~wolo~~ spuł
ranem.

Zatem potrzeba długość łancuchow tak utrafić że
gdy ciężary na szali zostały położone, woz z dru:
giey strony tylko o kilka cali się podniosł. Nakłado
wawszy woz pożądaną ilością siana, zaraz :/ bez
żadnego chwiebania się iak się robić zwykło w wa:
gach rownoramiennych :/ nabędzie przewagi i zaraz
na doł nazad opaść będzie w pogotowiu. —

Wysokość przeiazdu w szopie zastosowaną być
winna do wysokości wyładowanego wozu sianem.

